

**TEK PARTİ REJİMİNDE BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞUNUN
EVRİMİ: İSTANBUL VE ANKARA MUALLİMLER BİRLİĞİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı**

Enes ÖZKAN

Danışman: Prof. Dr. H. Aliyar DEMİRCİ

**Aralık 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı öğrencisi Enes Özkan tarafından H. Aliyar Demirci yönetiminde hazırlanan “**Tek Parti Rejiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşunun Evrimi: İstanbul ve Ankara Muallimler Birliği**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 24/12/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

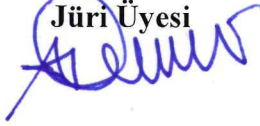
Doç. Dr. Ferihan Polat

Jüri Başkanı

Prof. Dr. H. Aliyar Demirci

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Özlem Kırılı Baydur

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 31.12.2019 tarih ve .../01 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

ÖN SÖZ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunduğunu beyan ederim.

Enes ÖZKAN

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Türk modernleşmesinde dönemin muallimlerinin maarif siyasetindeki katkıları incelenmiştir. Resmi tarih yazımında siyasi elitlerin modernleştiriciler olarak ülkenin ve toplumun inşasında tek başına etkili oldukları ve modernleşme misyonu ile demokrasi zihniyeti verdiği söylenmektedir. Ancak bu süreçte muallimlerin katkıları mütevazî açıklamalarla kendine yer bulmuştur. Biz bu çalışmamızda Tanzimat'ın okullaşma politikası içinde yetişen ve Meşrutiyet'le beraber “toplumsallaşan” öğretmenlerin bir meslek kuruluşunun evrimi içinde sivil toplum telakkilerini incelemeye çalıştık. Belirttiğimiz periyoda dair pek çok siyasi-sosyolojik araştırmalar yapılmıştır. Ancak dönemin muallimleri, modern bir sivil toplum örgütü oluşturup kendilerine has bir davranış şekli geliştirmelerine rağmen bu araştırmaların dışında kalmışlardır. Bizim de amacımız bu zamana dek kısa çalışmalarla ele alınan iki Muallim Birliği'ni de detaylı bir incelemeye tâbi tutmaktır. Tezimizin konusu olan İstanbul Muallimler Birliği ve Türkiye Muallimler Birliği, bu dönemde oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Tezde bu faaliyetlerin dönemin siyasi ikliminde nasıl karşılandığı açığa kavuşturulmuştur.

Bu iddialara sahip elinizdeki çalışma pek çok kimsenin büyük fedakârlıkları neticesinde ortaya çıkmıştır. İlk olarak tez danışmanım H. Aliyar DEMİRCİ hocama müteşekkir olduğumu belirtmem gerekiyor. Tüm akademik ve bürokratik meşguliyetleri arasında en küçük bir sorumu dahi büyük bir iştiyakla cevaplayıp beni devamlı cesaretlendiren üslubuyla çalışmanın esas mimarı kendisidir. Kendisinin kritik noktalardaki müdahaleleri olmasaydı çalışma bu şeklini alamazdı.

Ayrıca Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nün tüm hocalarına da tek tek şükran duygularımı beyan etmeliyim. Hepsinin bir arkadaş sıcaklığında muhabbeti ve birer pusula mahiyetindeki önerileri de çalışmamızın şekil almasında çok kıymetlidir.

Çalışmamız sürecinde mesaimizin büyük bir kısmını Osmanlıca metinleri okumak için harcadık. Bu süreçte devamlı yanımda olan, kendi tez çalışmasını durdurup benim tek kelimelik dahi olsa yardım taleplerimi geri çevirmeyen dostum, kardeşim Hakan ALTIN'a çok teşekkür ediyorum. Kendisi yalnızca Osmanlıcadan transkripsiyon hususunda değil, bu süreçte bana temin ettiği harika dostluğu sayesinde de çalışmanın

esas mimarlarındandır. Ayrıca yine çeviri metinlerde yardımlarını esirgemeyen Veysel TEMEL ve Hurşit HANGÜN büyüklerime de teşekkür ediyorum.

Burada kıymetli ailemin desteğini de belirtmeden geçemeyeceğim. Annem, babam, ağabeyim ve kız kardeşim bu noktada o kadar büyük bir destekçim oldular ki pek çok kırılma noktasında onların varlıkları beni cesaretlendirdi. Benden maddi ve manevi hiçbir beklenti içinde olmamaları, kendimi bu çalışmaya adamam için ellerinden geleni yapmaları, üzerinde durulması gereken bir fedakârlıktır.

Bununla birlikte gerek akademik hususlardaki yol göstericiliği ve gerekse hayata dair kıymeti haiz sohbetleriyle değerli büyüğüm ve gelecek danışmanım Ali İhsan ŞAHİN ve kıymetli eşi Şükran ŞAHİN'e müteşekkirim. Kendileri bir ebeveyn hassasiyetiyle çalışmamı yakinen takip edip psikolojik olarak daima güçlü olmam için ellerinden geleni yaptılar.

Dönüp bakınca burada ismini zikredemediğim ancak her an destekçim olan pek kıymetli ahabplarıma ve arkadaşlarıma da teşekkür ediyorum. İsmi burada zikredilmese de yüreğimde olan, çok değerli katkıları benim bu çalışmayı oluşturmamı mümkün kıldı. Ayrıca araştırmamı büyük bir içtenlikle destekleyen ve bütün imkânlarını seferber eden Balıkesir İl Halk Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ediyorum. Tüm bu teşekkürlerin ardından şunu belirtmem gerekir ki bu çalışmamızda yapılmış tüm doğru işler, hakkı verilen tüm satırlar bu teşekkür ettiğim kimselerin karşılıksız desteklerinin eseridir. Muhtemel bir eksiklik ve hata ise tamamen kendimden kaynaklanmıştır.

Denizli, Kasım 2019

Enes ÖZKAN

ÖZET

TEK PARTİ REJİMİNDE BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞUNUN EVRİMİ: İSTANBUL VE ANKARA MUALLİMLER BİRLİĞİ

Özkan, Enes
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. H. Aliyar Demirci

Aralık 2019, XI+223 sayfa

Bu çalışmada İstanbul Muallimler Birliği ve Türkiye Muallimler Birliği'nin faaliyetleri incelenmiştir. Bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyete geçen İstanbul Muallimler Birliği güçlü bir kamusal alan inşa etmiştir. 1922-1927 ve 1930-1935 yılları arasında faaliyet gösteren İstanbul Muallimler Birliği sadece meslek mensuplarının menfaatlerini korumamış, aynı zamanda siyasi aktörleri maarif siyasetinde birtakım adımlar atmaya teşvik etmiş ve dönemin şartları içinde siyasetçi sınıfının kontrolüne girmemek için direnmiştir. Meşrutiyet döneminden gelen müzakere ve münakaşa kültürünün etkisiyle İstanbul Muallimler Birliği, özerk hareket kapasitesine hayli önem veren bir cemiyet olmuştur. Merkezi Ankara'da olan Türkiye Muallimler Birliği ise 1925-1927 yılları arasında aktif olan, siyasi elitlerin kontrolündeki bir muallim cemiyetidir. Kuruluşundan itibaren birkaç kez isim değiştiren ve taşradaki birliklerin katılımıyla birlikte Türkiye Muallimler Birliği ismini alan cemiyet, kendisine siyaset alanının dışında bir özerk alan açamamıştır. Cemiyet, tamamiyle siyasi elitlerin kontrolünde kalmıştır. Maarif Vekili'nin aynı zamanda Türkiye Muallimler Birliği Genel Başkanı olması sebebiyle Birlik, özerk hareket etme imkânı bulamamıştır. Bu yönüyle Maarif Vekâleti'nin bir alt birimi görünümündedir. Öyle ki Maarif Vekâleti'nin pek çok uygulamasında yardımcı bir işlev görmüştür. İstanbul Muallimler Birliği maarif sahasında yeni çıkan kanunlardaki eksiklikleri tenkit ederken, Türkiye Muallimler Birliği'nin böyle bir davranışı görülmemiştir. Sonuç olarak Türkiye Muallimler Birliği rejimin monist uygulamalarının görülmeye başladığı dönemde Maarif Vekili tarafından kapatılmıştır. Araştırmayla her iki Muallim Birliği'nin de siyasi irade karşısındaki konumunu açığa çıkartılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Muallimler Birliği, Türkiye Muallimler Birliği, sivil toplum, kamusal alan

ABSTRACT

THE EVOLUTION OF A NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION IN THE ONE-PARTY REGIME: ISTANBUL AND ANKARA TEACHERS' UNION

Özkan, Enes

Master Thesis

Political Science and Public Administration Department

Political and Social Science Programme

Adviser of Thesis, Prof. Dr. H. Aliyar Demirci

Aralık 2019, XI+223 page

In this thesis, the activities of Istanbul Teacher's Union and Turkey Teacher's Union were analyzed. Istanbul Teacher's Union which started a non-governmental organization, helped to built a powerful public sphere. Istanbul Teacher's Union which was active between 1922-1927 and 1930-1935, did not only protect to colleagues' interest but also encouraged the political actors to take some steps in the educational policy, resisting being to under the control of political circles in the conditions of the period. With the influence of negotiation and discussion culture derived from the Constituonal period, the Istanbul Teacher's Union became a society which placed great importance to the capacity of autonomous movement. Being a teachers' society under the control of political elites, Turkey Teacher's Union whose headquarters was in Ankara, was active between 1925 and 1927. Having changed its name several times since its inception and adopted the name Turkey Teacher's Union after the inclusion of provincial societies, this society could not bring about an autonomous position in the non-political area. The society was under the control of political elites from head to toe. Because the Minister of Education was also the head of Turkey Teacher's Union, the society was unlikely to act autonomously. In this aspect, the society was apparently the subsidiary of Ministry of National Education, as it played an auxliary role in many implementations of the Ministry. While Istanbul Teacher's Union criticized the deficiencies in the laws in the field of educational, Turkey Teacher's Union was not observed to be involved in such an act. Consequently, at a time, when the regime began to implement monist policies, Turkey Teacher's Union was closed down by Minister of Education. This study revealed the position of both teachers' societies in the face of political will.

Key Words: Istanbul Teacher's Union, Turkey Teacher's Union, civil society, public sphere

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM TARTIŞMALARI VE OSMANLI'DA SİVİL TOPLUM

1.1 Modernleşen Toplumun Dinamikleri.....	11
1.2 Tarihsel Perspektifte Sivil Toplum Tartışmaları.....	19
1.3 Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Osmanlı'da Sivil Toplum.....	23
1.4 II. Meşrutiyet Dönemi'nde Sivil Toplum.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

1918-1925 YILLARI ARASINDA İSTANBUL MUALLİMLERİ VE MUALLİMLER CEMİYETİ'NİN KAMUSALLIĞI

2.1. Muallimler Cemiyeti'nin Kuruluşu.....	32
2.2. 1922-1924 Yıllarında Muallimler Cemiyeti'nin Maarif Politikalarına Tesiri.....	37
2.2.1. Cemiyetin Modern Bir Usulde Çalışması.....	41
2.2.2. Atatürk'ün Nutku.....	42
2.2.3. Mütedâhil Maaş Meselesi.....	44
2.2.4. Milli Mücadele Döneminde Bir Yönetişim Örneği.....	46
2.2.5. Muallimlerin Anadolu'ya Tayini Meselesi.....	47
2.2.6. 1922 Kongreleri.....	50
2.2.7. Muallimler Cemiyeti Temsilcileri Ankara'da.....	53
2.2.8. Muallimler Cemiyeti ve Kadın Muallimler.....	56
2.2.9. Muallimler Cemiyeti Yönetişime Devam Ediyor.....	57
2.2.10. Muallimler Cemiyeti Tenkite Devam Ediyor.....	64
2.2.11. Muallimler Cemiyeti ve Latin Harfleri.....	66
2.2.12. Muallimler Cemiyeti Hâmîlik Rolünü Bürünüyor.....	66
2.2.13. Muallimler Cemiyeti Ankara Muallimlerine Karşı.....	69
2.2.14. Muallimler Cemiyeti Bürokratik İşleyişi Sert Bir Üslupla Eleştiriyor.....	71
2.2.15. Feci Bir Kongre.....	72
2.3. 1924-1927 Yıllarında Arasında Özerkliğini Yitiren İstanbul Muallimler Birliği ...	74
2.3.1. Muallimler Cemiyeti'nin Yayın Politikasındaki Değişim.....	74

2.3.2. Cemiyet Eski Etkinliğini Yitirmeye Başlıyor	76
2.3.3. Muallimler Cemiyeti Silikleşiyor	78
2.3.4. Hamdullah Suphi Muallimler Cemiyeti Kongresi'nde	80
2.3.5. Muallimler Cemiyeti Türkiye Muallimler Birliği'ne Katılıyor	81
2.3.6. Mustafa Necati Maarif Vekili Oluyor	84
2.3.7. Bir Çay Ziyafeti	86
2.3.8. İstanbul Muallimler Birliği Neşrecek Metin Bulamıyor	89
2.3.9. İstanbul Muallimler Birliği'nin Son Bulması	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞU OLARAK TÜRKİYE MUALLİMLER BİRLİĞİ VE KAMUSALLIĞI

3.1 Türkiye Muallimler Birliği'ne Giden Yol	92
3.1.1. 1924 Kongresi	93
3.1.2. Muallimler Birliği Dergisinin Yayın Politikası	95
3.1.3. Muallimler Birliği ve Türk Modernleşmesi	97
3.1.4. Türkiye Muallimler Birliği ve Halk Mektepleri	103
3.1.5. Birlik Haberleri	104
3.1.6. Birlik Yasası ve İstanbul'un İltihakı	107
3.1.7. Türkiye Muallimler Birliği Taşra Birliklerini Teftiş Ediyor	108
3.1.8. İsmet Paşa'nın Nutku	108
3.1.9. Bir Anket	109
3.1.10. Vatandaş Terbiyesi	112
3.1.11. Birlik Maaşlardan Şikâyetçi Oluyor	113
3.1.12. Maarif Vekili Mustafa Necati	114
3.1.13. Nümayiş ve Meslekten İhraç	115
3.1.14. Maarif Teşkilatına Dair Kanunlar Neşrediliyor	117
3.1.15. Köy Muallimleri Hakkında	118
3.1.16. Mustafa Necati Yönetişime Kapı Aralıyor	119
3.1.17. 1926 Yılı Umumi Kongresi	120
3.1.18. İstanbul Kongresine Ankara'nın Müdahalesi	121
3.1.19. Mussolini Tehdidi Hissediliyor	123
3.1.20. Ankara Muallimleri Maarif'e Eleştiri Getiriyor	124
3.1.21. Türkiye Muallimler Birliği Mecmuası Ansızın Son Buluyor	124

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HARF İNKILABI SONRASINDA İSTANBUL MUALLİMLER BİRLİĞİ

4.1 Federasyon Kararı ve Muallim Birlikleri	126
---	-----

4.1.1. Dönemin Maarif İstatistikleri	130
4.1.2. İstanbul Muallimler Birliği Toparlanmaya Çalışıyor	132
4.1.3. Toplu Tedris Şikâyetleri	135
4.1.4. Muallimlerin Ekonomik Problemleri.....	137
4.1.5. Muallimler Birliği Ekonomik Problemlere Müdahale Ediyor	139
4.1.6. Muallimler Birliği ve Kadın	142
4.1.7. İstanbul Muallimi Taşrada Örgütlenmeye Destek Veriyor	143
4.1.8. İstanbul Muallimler Birliği Maarif Vekâleti'ni Tenkit Ediyor	147
4.1.9. İstanbul Muallimler Birliği ve Siyaset.....	151
4.1.10. İstanbul Muallimler Birliği Şikâyet Mektupları Yayımlıyor	153
4.1.11. Muallimler Birliği Gazeteciye Sert Çıkıyor	155
4.1.12. 1930 Yılı Muallimler Birliği Kongresi	156
4.1.13. Hükümetin Desteği Sona Eriyor	158
4.1.14. Muallimler Birliği Kooperasyon mu Kuruyor?.....	160
4.1.15. Muallimlerin Sağlık Sorunları.....	163
4.1.16. Muallimler Birliği Siyasi İktidara Yanaşmaya Başlıyor	164
4.1.17. İlk Mektep Muallimlerinin Hakları	165
4.1.18. Muallimler Mecmuası Basılamıyor	167
4.1.19. İstanbul Muallimler Birliği Dağılıyor	168
SONUÇ.....	174
KAYNAKLAR.....	183
EKLER.....	200
ÖZ GEÇMİŞ.....	224

GİRİŞ

17. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti Avrupa karşısında askeri bir hezimet yaşamıştır. O zamana dek “Frenistan” adıyla nitelendirdiği ve kendisinden hayli geri bir medeniyet olarak telakki ettiği Avrupa, 18. asır başında Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasi gündeminin merkezine doğru ilerlemiştir. İlk aşamada kısık seslerle dile getirilen Batılılaşma söylemleri, sonra sonra siyasette doğruyu ve yanlış ayırt etmeye yarayan bir ölçüt haline gelmiştir. Tartışılan politikalar, kurumlar Avrupa’da varsa doğru, yoksa yanlış kabul edilmiştir. Kurumları modernleştirmeye gitgide daha çok gayret gösteren devlet elitleri, modernliğin halka da yayılması gerektiği fikrinden hareketle modern okullar ihdas etmeye başlamışlardır. Askeri eğitimle başlayan modern terbiye, kademeli bir şekilde diğer alanlara da yayılmıştır.

Ortaylı’ya göre, “bir toplumda değişme başladığında bu değişim, öngörülen alanlar kadar, öngörülemeyen alanlara da sıçrar¹”. Siyasi elitlerin kurumları modernleştirme projesi, çevreden gelen orta sınıf bürokratların çocuklarının modern eğitim almasıyla bambaşka bir veçheye bürünmüştür. Zira modernleşme kuramına göre kitleler gittikçe içinde yaşadıkları toplumu anlamlandırmaya çalışacaklardır. Geleneksel toplumda insanın sıcak ilişkilere sahip olduğu cemaat yaşantısı, modernleşmeyle birlikte cemiyetin o soğuk yaşantısına doğru evrilmeye başlar. Artık insanlar birbirlerine karşı duygusal ilişkiler geliştirmekten öte rasyonel temelli ilişkiler kuracaklardır. Toplumda uzmanlaşan roller işbölümünün niteliğini değiştirir. Bu sayede artık toplumsal işbirliğinin de mahiyeti değişecektir.

Bütün bu değişim kamusal alanın da farklılaşmasına yol açacaktır. Burada çalışmamızın teorik çerçevesini de belirtmek adına Habermas’ın “kamusal alan” kavramına eğilmemiz gereklidir. Kamusal alan Dacheux’a göre devlet ile yurttaşların politik sorunları açıkça müzakere ettikleri özel alan arasında bir aracılık mekânıdır². Kamusal alan kavramlaştırmasının bu tanımlaması siyasidir ve kavramı en fazla işleyen Habermas’ın belirlediği tarihsel bir sürecin nihai aşamasıdır. Habermas, kavramlaştırmanın tarihte üç aşamasından söz etmiştir: “temsili kamu, edebi kamu ve siyasal kamu”.

¹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 2016, s.283.

² Der. Eric Dacheux, *Kamusal Alan*, (Çev. Hüseyin Köse), İstanbul 2012, s.16.

Kavramlaştırmasını temellendirmeye Antik Yunan'dan başlayan Habermas, olgun Yunan devletlerinde, özgür vatandaşların ortak olarak kullandığı polis alanının, vatandaşların özel alanından kesin sınırlarla ayrıldığını belirtir. O dönemde kamusal yaşam *bios politikos*, pazar meydanlarında, *agora*'da tezahür eder ve mekâna bağımlı değildir³.

Kapitalizm öncesi dönemde ise “temsili bir kamu”dan söz edilebilir. Temsili kamuda birey olarak vatandaş veya herhangi bir toplumsal alan söz konusu değildir; bu dönemde kamusal alan bir statü belirtisidir. Bu statü, aşkın bir güçten kaynaklanan ve iktidarını halka dayandırmaksızın halkın önünde temsil ve teşhir edilen bir statüdür. Temsili kamuda soyluluk ön plandadır. Ancak buradaki temsili kamunun temsiliyetle hiçbir ilişkisi yoktur. Toprak beyi dünyevi ve ruhani efendileri, şövalyeleri, yüksek rahipleri ve şehir meclislerini topladığı zaman bu, birilerinin diğerlerini temsil ettiği bir delegeler toplantısı değildir. Onlar halk adına değil, halk “önünde” kendi egemenliklerini temsil ederler⁴. Temsili kamu, Kuzey İtalya'nın erken-kapitalist şehirli soylu kültüründen hareketle, önce Floransa'da, sonra Paris ve Londra'da yeniden biçimlenir. Hümanizmle beraber oluşmakta olan burjuva kültürünü özümser⁵.

Kapitalist döneme geçişle birlikte temsili kamu çözülmeye başlar. Bu çözüme sürecinde temsili kamunun kurumları olan kilise, krallık ve soyluluk, ortaya çıkan yeni sınıf, burjuvazinin çabaları sonucu dönüşüme uğrar⁶. Bu dönemde temsili kamu ile siyasal kamunun ara durağı olan “edebi kamu” gelişmeye başlar. Edebi kamu, henüz kendi içinde dönüp duran kamusal akıl yürütme faaliyetinin deneme alanı; özel şahısların içinde var oldukları yeni özellik alanının sahici deneyimleri hakkında kendilerini aydınlatma sürecidir. Edebi kamu, kapitalizm öncesi dönemde de vardır ancak aktörleri saray ve soylulardan ibarettir. Burjuva sınıfının palazlanmasıyla birlikte halk da özel bireyler olarak edebi kamuya dâhil olmaya başlar⁷. Temsili kamunun *sine qua non* 'u olan şövalyeler bu dönemde yerini centilmen, kibar adamlara bırakır. Nüktedan, hoş sohbetli ve ahbap ilişkisine teşne yapılarıyla, dönemin revaçta kimlikleri sarayda odaklanmaya başlayan yeni bir toplum yapısına işaret etmektedir. Temsili kamunun “başına buyruk,

---

³ Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar), İstanbul 2018, s.60-61.

⁴ *age.*, s.64-66.

⁵ *age.*, s.68.

⁶ Ahmet Karadağ, “Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme”, *Kamusal Alan ve Türkiye*, Ankara 2006, s.26.

⁷ *age.*, s.26.

arazisindeki egemenliğine dayanan kırsal soylulu(ğ)u temsiliyet gücünü yitirir; temsili kamu prensin sarayında yoğunlaşır. Bu dönemde temsili kamunun tüm etmenleri turnuvalar, danslar ve tiyatro kamusal alanlardan parklara, caddelerden sarayların salonlarına çekilir⁸.

13. yüzyıldan itibaren İtalya'nın kuzey şehirlerinden Batı ve Doğu Avrupa'ya yayılan ilk dönem finans ve ticaret kapitalizmi, yeni bir toplumsal düzenin unsurlarını oluşturmuştur⁹. Avrupa'da şehirler kuruldukları andan itibaren yerel pazarlara sahiptir. Ancak bu pazarlar yerel loncaların sıkı denetimi altındadır. Ayrıca şehirlerarasında serbest bir mal dolaşımı kolay değildi. Fakat bu dönemde yeni tipte pazarlar oluşmuş; düzenli aralıklarla icra edilen fuarlar belirli şehirlerin finans ve ticarete temayüz etmesine sebep olmuştur. "Mal dolaşımının izinden giderek gelişen haber dolaşımının durumu da benzerlik gösteriyordu. Eski ticari mektup dolaşımı, 14. yüzyıldan itibaren bir tür profesyonel haberleşme sistemine dönüştü. (Artık) büyük ticaret şehirleri aynı zamanda haber dolaşımının merkezleriydiler¹⁰".

Bu süreçle paralel olacak şekilde, kapitalist dolaşım bağlamının ikinci unsuru da, alt üst edici bir güç olarak geliyordu; basın. İronik bir şekilde "siyasal gazete" diye de adlandırılan gerçek anlamdaki ilk gazeteler önce haftalığı; 17. yüzyılın ortalarında günlük oldu¹¹. Ekonomik yaşamın merkezi olan kentler sarayın kültürel-siyasal karşıtı olarak edebi kamunun kurumlarını da bağrında taşımışlardır. Bütün bu gelişme sürecinin sonunda kamusal alan, bireylerin ortak sorunlarla ilgili akıl yürüttükleri, ussal bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışma sonunda ortak bir kanaat oluşturdukları süreç, araç ve mekânların belirlediği yaşam alanı olmuştur¹².

Basının tesirinin artmasıyla birlikte ilk olarak yönetim, basını çıkarlarına hizmet eden bir araç haline getirmiştir. Hükümetin açıklamalarının hedefinde umum vardır ancak halk okuma-yazma bilmemektedir. Halk içinde merkezi bir konum elde eden burjuvazi tabakası, zamanla bu açıklamaların muhatabı haline gelmiştir. Bu tabaka, aristokrat

---

⁸ Jürgen Habermas, *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar), İstanbul 2018, s.68-69.

⁹ *age.*, s.74-75.

¹⁰ *age.*, s.76.

¹¹ *age.*, s.83.

¹² *age.*, s.96-97.

kültürünün şehirli büyük tacirleri ve memurlarının yaptığı barok-aristokrat kültürüne eklenme işini gerçekleştiremez. Bu durum da şehir-saray gerilimini doğurur¹³.

Modern devlet aygıtının monarkın şahsi alanında ayrışması ile ona karşı bir muhalif-karşıt güç olarak şehirdeki öbeklenmeler başlamıştır. Şehir artık sadece burjuvanın ekonomik hayat merkezi değildir; “şehir her şeyden önce “saray”ın kültürel-siyasal karşıtı olarak *coffe-houses*’da [kahvehanelerde], salonlarda ve yemek davetlerinde kurumlaşan ilk edebi kamuyu tanımlar. Hümanist-aristokrat toplumun, burjuva entelektüelleriyle buluşmalarında giriştikleri ahabapça münazaraları çok geçmeden kamusal eleştiriye dönüştüren varisleri; çökmekte olan saray kamusalının kalıntılarıyla, oluşmakta olan burjuva kamusalının ön biçimleri arasındaki köprüyü kurarlar¹⁴”. Bu sürecin sonunda siyasal kamu, edebi kamudan çıkmış; kamuoyu yoluyla toplumun ihtiyaçlarını devlete iletmeye başlamıştır¹⁵.

İngiltere ve Fransa’da ortaya çıkan bu kahvehaneler, burjuva entelektüelleri arasında okumuşluk temelinde eşdeğerliğin de olduğu yerlerdir. Öncelikle edebi olarak başlayıp sonra siyasal nitelik kazanan eleştirinin merkezleridir¹⁶. Böylece sanat ve edebiyat eserlerinde açığa çıkan akıl yürütme, çok geçmeden ekonomik ve siyasal tartışmalara da sirayet etmeye başlar¹⁷. Bu sayede, modern anlamda siyasal içerikli “kamusal alan” husule gelmiş olur.

Modernleşme sürecinde, kamusalının oluşmasında basın oldukça önemli bir kilometre taşıdır. Basın sayesinde artık kitleler içinde yaşadıkları ancak ulaşamadıkları, toplumun her alanına dair malumat sahibi olmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti’nde ise Tanzimat’la beraber Türklere de bahşedilen gazete çıkarma yetkisi, kitlelerin politik ilgisini uyandırmada hayli etkin bir rol oynamıştır. Geleneksel toplumda kahvehane sohbetlerinde sürdürülen siyasi ilgi, gazetelerin neşriyatıyla birlikte yeni bir safhaya geçmiştir. Artık okuma bilen kimseler kahvehanelerde yüksek sesle gazete okuyacaklar ve diğerleri de bilgi sahibi olacaklardı. Bu sayede toplum siyasete ilgi duymaya başlayacaktır.

---

¹³ *age.*, s.86-87.

¹⁴ *age.* s.97.

¹⁵ *age.*, s.98.

¹⁶ *age.*, s.100.

¹⁷ *age.*, s.101.

Önceleri siyasetin merkezi Padişah iken, Tanzimat'la birlikte siyasetin merkezi Bâbüali'ye, doğru kaymıştır. Bu yıllar siyasal düşünce ve muhalefetin emekleme yıllarıdır, geleneksel siyaset tarzından bu dönemde çıkılmaya başlanmıştır. Batı'yla temas, modern siyaset tarzı kitlelerde dernekleşme bilinci de uyandırmıştır. Bu derneklerde devlet meselelerinin görüşülmesiyle de Osmanlı'da kamusal alanı düşünmek mümkün olmuştur.

Kaynağı ne olursa olsun bilgi akışı sivil toplumu besler ve onun büyümesini sağlar. Tanzimat, Osmanlı'daki basını, sivil toplumu ve bununla birlikte kamusalılığı doğurmaya başlayan bir dönemdir. II. Meşrutiyet dönemi ise, sivil toplum ve bunun içindeki kamusal alanın en geniş olduğu yıllardır. Tunaya, ilk defa umumi efkâr (kamuoyu) denilen olgunun II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıktığını söylemiştir¹⁸. Birinci de, II. Meşrutiyet'teki en temel gelişme olarak yığınların siyasete girmesini belirtir¹⁹. Artık hemen her yerde siyaset tartışılır olmuştur.

II. Meşrutiyet'in bu özgürlükçü ortamında muallimler de diğer kitleler gibi cemiyetleşme faaliyeti içerisine girmişlerdir. İlk olarak Encümen-i Muallimin ile başlayan muallim cemiyetleri, kısa süre içinde evrilerek tesirini artırmıştır. Siyasi merkezde yer almalarından ötürü, gündelik siyasetten fazlasıyla etkilenen muallimler birçok defa derneklerini kapatmak zorunda kalsalar dahi cemiyet kurmaktan vazgeçmemişlerdir. İttihat Terakki'nin tam iktidar dönemindeki monist yönetim anlayışı dahi muallimlerin bu temayülünü ortadan kaldıramamıştır. Nitekim 1918 yılında savaş şartlarından ötürü, siyasi iktidarının sosyal alandan nispeten geri çekilmesini fırsat bilen İstanbul muallimleri tekrar cemiyet kurma hevesiyle bir araya gelmişlerdir. Ahmet Halit (Yaşaroğlu)'nun öncülük ettiği muallimler Darülfünun konferans salonunda "Muallimler Cemiyeti"ni kurmuşlardır. Bunun için de dönemin Maarif Nâzırı ve İttihat Terakki'nin merkez-i umumi üyesi Dr. Nazım'dan izin aldığını belirten Ahmet Halit (Yaşaroğlu), derhal Cemiyet'in tüzüğünü arkadaşlarıyla hazırlamış ve merkezini Türk Ocağı binası olarak belirterek gerekli resmi işlemleri tamamlamıştır.

Muallimler Cemiyeti'nin kuruluşuna bu şekilde giriş yaptıktan sonra çalışmamızın mahiyetinden bahsetmek yerinde olacaktır. Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde modernleşme kuramı çeşitli sosyologlar ve siyaset bilimcilerin

¹⁸ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul 2016, s.44.

¹⁹ Ali Birinci, "31 Mart Vakası'nın Bir Yorumu", *Türkler*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları içinde s.193-211.

değerlendirmeleriyle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümün amacı, tarihsel süreç içinde modernleşen toplumlarda ne gibi değişimler olduğunu izah etmektir. Ayrıca modernleşmenin bireylerde uyandırdığı eğilimler de ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün önemi, İstanbul Muallimler Birliği'nin çalışma prensiplerini daha uygun bir şekilde değerlendirebileceğimiz teorik altyapıyı oluşturmaktır. Elbette ki modernleşen toplumun kendi iç dinamiklerinden birisi de yukarıda Avrupa'daki gelişiminden bahsettiğimiz “kamusal alan” kavramıdır. Bu bölümde Habermas'ın kamusal alan kavramlaştırmasına eleştirel yaklaşan Nancy Fraser'ın çalışmasından da kısaca bahsedilmiştir. Kendi içinde dört başlığa ayrılan ilk bölümün ikinci kısmında tarihsel perspektifte sivil toplumun gelişim aşamaları incelenmiştir. Hemen ardından bu gelişimin Osmanlı'daki süreci takip edilerek, Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Osmanlı Devleti'ndeki sivil toplum unsurları üzerine eğilinmiştir. Burada ise Osmanlı Devleti'nin aslında sivil toplum kültürüne çok da uzak olmayan bir siyasi ve toplumsal örgütlenmeye sahip olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Geleneksel sivil toplum unsurları olarak nitelendirilen bu dinamikler, II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte yerlerini modern sivil toplum unsurlarına bırakmışlardır. Son alt başlığımızda ise Muallimler Cemiyeti'nin de ortaya çıktığı II. Meşrutiyet dönemi üzerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Muallimler Cemiyeti'nin 1918-1925 yılları arasındaki faaliyetlerine odaklanılmıştır. 1918 yılı Mart ayında dönemin Maarif Vekili ve İttihat Terakki Cemiyeti'nin merkez-i umumi üyesi Dr. Nazım'ın izniyle kurulan Muallimler Cemiyeti, bu dönemde sık kongre toplaması ile dikkat çekmektedir. Milli Mücadele başladıktan sonra İstanbul Hükümeti'yle ilişkilerini gözden geçiren ve Milli Mücadele'ye katkı sağlamaya çalışan Cemiyet, Saltanatın kaldırılmasının ardından yeni rejimle ahenkli bir çalışma içerisine girmiştir. Bu bölüm büyük ölçüde, Muallimler Cemiyeti'nin süreli yayını olan *Muallimler Mecmuası* incelenerek kaleme alınmıştır. Bu mecmua pedagojik mahiyeti haiz metinler ihtiva etmektedir. Ancak çalışmamızın ana ekseninin Muallimler Cemiyeti'nin sivil toplum kuruluşu olarak incelenmesi ve kamusal alana katkısı olduğu için, pedagojik mahiyeti haiz metinleri inceleme dışında tutulmuştur. Bu bölümde karşımıza iki dönüm noktası çıkmaktadır. İlki Muallimler Cemiyeti'nin Ankara'daki Maarif Vekâleti'nden ekonomik yardım almasıdır. İkinci dönüm noktası ise Muallimler Cemiyeti'nin “İstanbul Muallimler Birliği” adını alarak Türkiye Muallimler Birliği'ne katılmasıdır. Bölümün başında İstanbul'daki muallimlerin büyük bir hevesle başlattıkları Cemiyet faaliyetlerinin, bölümün sonunda tamamen duraksadığını göreceğiz.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise dikkatimiz Türkiye Muallimler Birliği üzerine odaklanacaktır. 1925 yılında siyasi elitlerin teşvikiyle kurulan Türkiye Muallimler Birliği 1927 yılında Maarif Vekili Mustafa Necati Bey tarafından kapatılmıştır. Birlik bu süreçte *Muallimler Birliği* ismiyle bir süreli yayın faaliyetinde bulunmuştur. Faaliyette olduğu iki yıl içinde ne gibi çalışmalar yaptığı, siyasi gündeme dair yorumlarda bulunup bulunmadığı bu süreli yayın üzerinden izlenilmiştir. Cemiyet'in siyasilerin teşvikiyle kurulması ve yeni devletin toplumda karşılık bulabilmesi için muallimlere önemli bir sorumluluk düştüğü gerçeği Türkiye Muallimler Birliği'nin önemini artıran hakikatlerdir. Siyasi başkentte konumlanması, yöneticilerinin devlet bürokrasisi ve siyasi pozisyonlara sahip olması gibi etkenlerin Cemiyet'in faaliyetleri üzerinde ne gibi tesirleri olduğu bu bölümde açıklanmıştır.

Son bölüm ise bir nirengi noktası olan “Harf İnkılabı” ile başlatılmıştır. Harf İnkılabı'nın ardından ülkedeki muallimlerin tutumu ne olmuştur sorusu oldukça kıymetlidir. Bunun bir sebebi çalışmamız esnasında ziyadesiyle faydalandığımız, İlhan Başgöz'ün *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk* adlı kitabındaki bir ankettir. Bu ankete göre dönemin muallimlerinin büyük bir çoğunluğu Harf İnkılabı'na muhaliftir. Bu bölümde ilk olarak Türkiye Muallimler Birliği'nin federasyon kararına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Zira bu karara, bizden önceki çalışmalarda kısaca değinilmiş ancak muğlaklık giderilmemiştir. Biz bu muğlaklığı kısmen de olsa giderdiğimiz kanaatindeyiz. Ardından Harf İnkılâbı'nın öncesi ve sonrasıyla bir mukayese yapabilmek adına dönemin maarif istatistikleri okurla paylaşılmıştır. İstatistikler verildikten sonra bu bölümde Türkiye Muallimler Birliği'nin federasyon kararı sonrasında özerk hareket kapasitesine sahip olan İstanbul Muallimler Birliği'nin faaliyetleri incelemeye alınmıştır. 1930-1935 yılları arasını kapsayan bu bölümde, İstanbul Muallimler Birliği'nin, kendisini ilga eden Türkiye Muallimler Birliği'nin sorumluluğunu üzerine almaya gayret gösterdiğini göreceğiz. Bu sorumluluk taşradaki muallim cemiyetlerini cesaretlendirmek ve onları himaye etmek şeklinde gelişecektir. Lâkin siyasilerin monist uygulamalarının güç kazanması, İstanbul Muallimler Birliği'ni kapanmaya zorlamıştır.

Burada muhtemel bir karışıklığın oluşmasını engellemek adına birtakım bilgilendirmeler yapmak, okuyucunun anlam karmaşasına düşmesine mani olacaktır. Tezimizin başlığı: “Tek Parti Rejiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşunun Evrimi: İstanbul ve Ankara Muallimler Birliği” şeklindedir. Tezimizin ana konusu olan iki Muallim Birliği'nden İstanbul Muallimler Birliği, Muallimler Cemiyeti ismiyle kurulmuştur.

1918-1925 yılları arasında Muallimler Cemiyeti adıyla anılan bu dernek, 1925 yılında merkezi Ankara’da olan “Türkiye Muallimler Birliği” çatısı altına girdikten sonra ismini “İstanbul Muallimler Birliği” olarak değiştirmiştir. Biz de çalışmamızda buna uygun olarak 1925 yılına dek bu derneği “Muallimler Cemiyeti” adıyla zikredeceğiz. Tezimizin 1925 yılı ve sonrasındaki dönemlerinde ise derneğin ismi “İstanbul Muallimler Birliği” şeklinde anılacaktır. Diğer yandan tezimizin başlığında Ankara Muallimler Birliği ismini niçin tercih ettiğimiz sorusu da akıllara gelebilir. İlk olarak İstanbul Muallimler Birliği’nin Türkiye Muallimler Birliği çatısı altına girmemek için bir direnç gösterdiğini belirtmemiz gerekir. Bu direnişteki bir adım da, İstanbul Muallimler Birliği’nin, Ankara’daki Birlik için Türkiye Muallimler Birliği ismini kullanmaya direnmesidir. İstanbul Muallimler Birliği uzun bir süre, Türkiye Muallimler Birliği’nden Ankara Muallimler Birliği şeklinde bahsetmiştir. Direncinin kırıldığı dönemde, İstanbul şubesi olarak Türkiye Muallimler Birliği’ne intikal eden İstanbul Muallimler Birliği, özerkliğini muhafaza etmek için yoğun bir gayret göstermiştir. Bu durumun Türkiye Muallimler Birliği çatısı altındaki muallimlerin iki ayrı hizip oluşturmalarına sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bu tefrika yüksek sesle dillendirilmese dahi, İstanbul’u ziyaret eden Maarif Vekilleri’ne aktarılmıştır. Bizim de İstanbul Muallimler Birliği ile Ankara Muallimler Birliği şeklindeki ayrımımızla bu hizipleşme vuzuha ermiş olacaktır.

Son olarak çalışmamızın ana eksenini teşkil eden siyasi geçiş sürecinde, iki ayrı başkente vurgu yapılabilmesi açısından “Ankara Muallimler Birliği” ismini tercih ediyoruz diyebiliriz. Çalışmamızda İstanbul Muallimler Birliği ile merkezi Ankara’da bulunan Türkiye Muallimler Birliği’nin sivil toplum kuruluşu olabirlikleri tartışılacak ve ikisi karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır.

Tek parti yönetiminin sivil toplum anlayışını kavramak ve muallimlerin cemiyetleri içinde inşa ettikleri kamusal alanı görebilmek adına yürütülen çalışmamız görüldüğü üzere yoğun bir tarih araştırmasını ihtiva ettiği için bir yönüyle tasvir edici mahiyette olacaktır. Fakat siyaset biliminin kuramsal çerçevesi içerisinde tarihsel tasvirlerden çıkarımlar da yapmak mümkündür. Burada çözümleme yapmak da kaçınılmazdır. Didaktik zorunluluklar dışında tarih ve siyaset bilimi arasındaki ayrımların yapay ve yanıltıcı olduğunu söyleyen²⁰ Tunçay’a burada katılmak durumundayız. Seeley de bu iki disiplinin birbirine müstenit olduğunu belirtir: “Siyaset bilimsiz bir tarih

---

²⁰ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, İstanbul 2015, s.1.

tamamlanmamış bir inceleme, tarihsiz bir siyaset bilimi ise boş ve temelsizdir²¹”. Yine Seeley icazlı bir şekilde “siyaset bilimsiz tarih meyvesiz, tarihsiz bir siyaset bilimi köksüzdür²²” demektedir. Bu kapsamda sıklıkla sivil toplum, kamusal alan, kamusallık kavramları içinde ele aldığımız olgular değerlendirilmiştir. Amacımız Türk modernleşmesinde, bu zamana kadar halkın tepeden inmesi bir usulle demokrasiyi öğrendiği kalıpyargısının dışında, modernleşme sürecine merkez elitlerden ayrı, muallimlerin katılımını incelemektir. Bu amaçla çalışmamız İstanbul Muallimler Birliği ve Ankara’da merkezi bulunan Türkiye Muallimler Birliği’nin siyasi elitlerle ilişkileri üzerinden tahlil yöntemiyle şekillendirilmiştir. Çalışmamızda biz bu iki dernek arasında İstanbul’un daha güçlü bir kamusallık inşa ettiğini iddia etmekteyiz. İlerleyen bölümlerde bu iddiamız detaylı olarak tartışılacaktır. *Muallimler Mecmuası* isimli neşriyatıyla kimi zaman siyasi alana dair tasavvurları, kimi zaman da tüm Türkiye’deki muallimlerin maruzatlarını sayfalarına taşıyan İstanbul Muallimler Birliği, Ankara’dan görece özerk hareket edebilme talebindedir.

Çalışmamızın konusu hakkında daha önce yapılmış birtakım araştırmalar mevcuttur. Türkiye’deki öğretmen dernekleri hakkında ilk anda Niyazi Altunya’nın kitabı²³ ve Ahmet Orhan’ın eseri²⁴ sayılabilir. Türkiye Muallimler Birliği ve İstanbul Muallimler Birliği hakkındaki çalışmaların başında geniş bir bölüm ile Zeki Sarıhan’ın “*Milli Mücadelede Maarif Ordusu*” adlı çalışması gelmektedir. Türkiye Muallimler Birliği ve İstanbul Muallimler Birliği’nin faaliyetleri hakkında detaylı bir araştırmaya dayalı bu çalışma Cemiyetler’in mecmualarında detaylı bir okuma yapmamış; bunun yerine dönemin gazetelerinden süreç izlenmiştir. Ayrıca Yahya Akyüz’ün “*Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1839-1950)*” kitabı da her iki muallim birliğine de değinmiş ancak tıpkı Sarıhan gibi Cemiyetler’in mecmualarında detaylı bir analiz işlemini gerçekleştirilmemiştir. İstanbul Muallimler Birliği ve Türkiye Muallimler Birliği’nin mecmuaları hakkında yazılmış birkaç tez çalışması da mevcuttur²⁵. Bunlar

²¹ J. R. Seeley, *Introduction to Political Science*, London 1986, s.4’den aktaran H. Aliyar Demirci, *Türk Siyasal Hayatında Senato*, Ankara 2010, s.22.

²² akt. H. Aliyar Demirci, *Türk Siyasal Hayatında Senato*, Ankara 2010, s.22.

²³ Niyazi Altunya, *Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi 1908-1998*, Ürün Yayınları, Ankara 1998.

²⁴ Ahmet Orhan, *Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Örgütlenmesi ve Hukuki Dayanakları (1923-1980)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2001.

²⁵ Filiz Okmak, *Türkiye Muallimler Birliği Mecmuasının Sistematik Tahlili*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2009; Yunus Pustu, *Türkiye’de Muallim Cemiyetleri (1908-1928)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2014; Dursun Faruk Birinci, *İstanbul Muallimler Birliği Mecmuasına Göre Avrupa ve Amerika Mekteplerinde Terbiye ve Öğrenci Yetiştirme Usulleri*,

arasında Yunus Pustu'nun “*Türkiye’de Muallim Cemiyetleri (1908-1928)*”²⁶ başlıklı çalışması öncelikli olarak zikredilmelidir. Çalışma Muallimler Cemiyeti’ne giden yolu işleme ve Türkiye Muallimler Birliği’nin faaliyetlerini bir tarihçi titizliğiyle açığa çıkarması bakımından oldukça kıymetlidir. Ayrıca yine kendisinin yayımlanmış makalesinde Türkiye’de faaliyet gösteren muallim cemiyetleri ve süreli yayınlarıyla alakalı titiz çalışması zikredilmelidir²⁷. Fakat makalesinde İstanbul Muallimler Birliği’nin süreli yayınının son sayısını 1934 tarihli olarak belirtmesi, çalışmamıza bu noksanı giderme imkânını da vermiştir. Zira İstanbul Muallimler Birliği’nin neşriyatı olan *Muallimler Mecmuası*’nın son sayısı 1935 yılı mayıs ayındadır. Tüm bu eserleri zikrettikten sonra şunu ifade edebiliriz ki bu çalışmalar bizim tezimizde yapıldığı gibi, muallim cemiyetlerini bir sivil toplum kuruluşu olarak incelememiş ve kamusalıkları üzerinden değerlendirmemiştir. Bu bakımdan tezimizin iddiası İstanbul ve Ankara muallim birliklerinin yeni kurulan devlette siyasi elitlerle münasebetlerini açığa çıkartmak olacaktır.

Çalışmamız süresince İstanbul Muallimler Birliği’nin 1922-1927 ve 1930-1935 yılları arasında yayınlanan “*Muallimler Mecmuası*” ile Türkiye Muallimler Birliği’nin neşriyatı olan “*Muallimler Birliği*” süreli yayınları okunmuştur. Bu süreli yayınlara yapacağımız atıfların çokluğu dikkate alınarak kaynakçada bu dergilerdeki yazı ve makaleler ayrıca sıralanmıştır. Ayrıca Harf İnkılabından önce yapılan Muallimler Birliği Kongreleri’nin de zabıtları incelenmiştir. Toplamda 4900 sayfalık bu neşriyatın 3700 sayfasını Osmanlıca –Eski Türkçe- yazılar teşkil etmiştir. Mecmualar için öncelikle İBB Atatürk Kitaplığı’ndan istifade edilmiş olup, Devlet Arşivleri ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi taranmıştır. Bu kütüphanelerin internet sayfalarından kimi mecmualar elde edilmiştir. Temin edilemeyen nüshalar için ise kütüphaneler bilhassa ziyaret edilerek herhangi bir eksik bırakılmamaya gayret gösterilmiştir. Kongre zabıtları için ise Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nden istifade edilmiştir. Zabıt tutanakları bulunmayan 1928 yılı Türkiye Muallimler Birliği Umumi Kongresi ve İstanbul Muallimler Birliği’nin 1926 yılı öncesi kongrelerine dair ise Fatih Ali Emîri Kütüphanesi, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü’nde araştırmalar yapılmıştır. Bu kongrelerin zabıtları elimizde mevcut olmasa

---

İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Anabilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2017.

²⁶ Yunus Pustu, “*Türkiye’de Muallim Cemiyetleri (1908-1928)*”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2014.

²⁷ Yunus Pustu, “*Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ve Şubelerinin Neşrettiği Mecmualar*”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 2017, 2, s.56-91.

dahi, İstanbul Muallimler Birliği, mecmuasında bu kongrelerdeki mühim detaylara yer vermiştir. Ayrıca Ankara Üniversitesi Gazeteler Veritabanı'ndan dönemin gazeteleri incelenmiştir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden dönemlere ait pek çok eseri bünyesinde barındıran Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nde de detaylı taramalar gerçekleştirilmiştir. Döneme ait pek çok istatistiksel veriyi ve anıları Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nden temin ettiğimi belirtmek zorundayım. İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunun bu denli zengin kaynaklara sahip olmasında eski Maarif Vekili Mehmet Vehbi (Bolak) Bey'in gayretleri bilhassa zikredilmelidir. Ayrıca tüm bu kütüphanelerde dönemin siyasi elitlerinin anıları ve günlükleri taranmış, satır aralarındaki ayrıntılar gözden kaçırılmamaya çalışılmıştır. Son olarak bu dönemde öğretmenlerin kaleminden çıkan süreli yayınlar incelenmiş ve çalışmamıza referans olacak detaylara iktibas edilmiştir. Ancak çalışmamızı belli bir takvim paralelinde yürütmemiz sebebiyle dönemin basını tümünden gözden geçirilememiş, gazetelerde detaylı bir tarama gerçekleştirilememiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM TARTIŞMALARI VE OSMANLI'DA SİVİL TOPLUM

1.1. Modernleşen Toplumun Dinamikleri

Türk siyasi hayatının son iki yüzyılı, yüzünü tamamen Batıya dönmüş bir modernleşme projesinin adıdır. Bu modernleşme projesi ise öncesindeki yüzyıllık çekingen adımları da ihtiva etmektedir. Osmanlı Devleti 18. yüzyıla girerken, her zaman pejoratif bir nazarla baktığı Avrupa'ya karşı büyük bir yenilgi almış; bunu takiben tarihindeki –o zamana kadar- en aşağılayıcı diplomatik anlaşmaya imza atmak zorunda kalmıştır. Önceleri sadece bir merak olarak başlayıp yüksek sesle dillendirilmeyen Batılılaşma, sonraları tüm siyasi tartışmaların merkezinde yer almıştır. İmparatorluk Batılılaşacaktı ancak, asıl sorun bunun ne ölçüde olacağıydı. Batılılaşma, Karpat'ın tespitiyle askeri okulların açılmasıyla ilkin orduda başladı²⁸. Sonraları eğitime de sıçrayan süreç, gitgide tüm yaşamı içine alan bir proje haline gelmiştir. 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı'dan böyle bir siyasi miras almıştır.

Tarihsel olarak modernleşme, on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki toplumsal, ekonomik ve politik sistemlerde meydana gelen değişimin bir ürünü olarak gelişen, sonra diğer Avrupa ülkelerine, ardından da on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Güney Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına yayılan bir süreçtir²⁹. Bu süreçte toplumsal ilişkilerden devlet bürokrasisine kadar büyük bir zihniyet değişimi ve toplumsal dönüşüm söz konusu olur. Örneğin Eisenstadt, modernleşme sürecinde toplumda nepotizmin tedrici şekilde ortadan kalkacağını; uzmanlaşan roller ile serbest geçişliliğin önünün açılacağını belirtmiştir³⁰. Bu açıdan uzmanlaşma gerektiren meslek bilincinin, liyakat temeliyle işe seçilen bireylerde bir bilinç oluşturduğunu söyleyebiliriz. “Uzmanlaşan roller” ile hayata dair telakkisini rasyonel ölçütlerle yeniden biçimlendiren modern insan, geleneksel toplumun irrasyonel yapılarından tedrici olarak kopmaya başlar. Burada artık hayata ilahi bir nizamın tecessümü olarak bakmaktan çok, dünyevi bakışla yaşam anlamlandırılmaya çalışılır. Modernleşmenin bireyler üzerindeki bir diğer etkisi ise; bireyin ailesinde, mesleki hayatında, politik ve kültürel hayatında farklı rollere bürün(ebil)mesi ve bu gruplarda Tönnies'in cemaat-cemiyet(topluluk-toplum) karşılaştırmasında olduğu gibi

²⁸ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 2017, s.93.

²⁹ S. N. Eisenstadt, *Modernleşme Başkaldırı ve Değişim*, (Çev. Ufuk Coşkun), Ankara 2014, s.11.

³⁰ *age.* s.13.

farklı ilişkiler ağı içinde farklı rollerin birbirine karış(tırıl)mamasıdır. Burada Tönnies'in cemaat-cemiyet ayrımına kısaca bakacak olursak “her türden samimi, rahat ve dışa kapalı birlikte yaşayışlar, topluluk-cemaat yaşamı olarak anlaşılmaktadır. Toplum/cemiyet ise kamusal yaşamdır, dış dünyadır. İnsanlar cemaatte doğumlarından itibaren iyisiyle kötüsüyle kendilerini halkıyla bağlanmış/birleşmiş bulur. İnsan, cemiyete ise, yabancı bir diyarmış gibi dâhil olur³¹.

Buradan hareketle denilebilir ki modernleşen insan cemaatin yerelliğinden sıyrılıp cemiyetin evrensel ilişkilerine doğru yol alır. Yani modern yaşam insanı cemaatin sıcak ve duygusal ilişkilerinden sıyrıp, cemiyetin soğuk ve rasyonel ilişkilerine sürükler. Tönnies'in deyiimiyle insan cemiyetini biz yan yana, ama birbirinden bağımsız biçimde yaşayan insanlar olarak anlarız. Hem bir bünye hem de bir terim olarak cemaat eski, cemiyet ise yenidir³². Tönnies'in açıklamalarına göre insan, kendi arzu ve istekleri peşinde koşarak bireyselleşirse, özgürleşirse; cemiyetin *a priori* belirlenmiş kurallarına ve kendisine bir rol biçen her türlü iktidara da bağımlılığı azalacaktır. Yani cemaatten cemiyete geçiş sürecinde evvela bireyselleşme mekanik dayanışmayı ortadan kaldıracak ve cemaat yapısı yavaş yavaş sarsılacaktır. Mekanik dayanışma yerini organik dayanışmaya bırakacaktır. Örneğin modernleşme toplumun geneline yayıldıkça yeni sınıflar ve mesleklerin tezahür ettiğini görürüz. Geleneksel toplumda meslekler daha basit ve sade bir şekilde sınıflandırılabilirken, modern toplumda mesleklerin sayısı ve birbirleriyle olan münasebetleri de gitgide giriftleşecektir.

Osmanlı İmparatorluğu, Batı karşısında geri kalmışlığını fark ettiği ilk dönemlerde, çözümü kendi içinde aramaya yönelmiştir. “Altın çağ”laştırılan Kanuni dönemine geri dönüşü hedefleyen Osmanlı yöneticileri, sonraları, İslam'ın kanunlarından uzaklaşmanın onları geride bıraktığını ileri sürmüşlerdir. Ancak bunların yeterli olmadığı anlaşıldıktan sonra gözler Batı Avrupa ülkelerine çevrilmiş ve çekingen adımlarla onlar izlenmeye çalışılmıştır³³. Bu süreç için Hanioglu “özellikle Tanzimat'tan günümüze kadar yapılagelen değişiklik ve yenilikler için çağdaşlaşmadan çok Batılılaşma deyiimi

---

³¹ Ferdinand Tönnies, *Cemaat ve Cemiyet* (Çev. Emre Güler), İstanbul 2019, s.34.

³² *age.* s.35.

³³ Mümtaz Turhan, III. Selim'e kadar olan dönemdeki Batılılaşma için “serbest kültür değişmesi” terimini kullanırken, II. Mahmut'tan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar olan süreci ise “mecburi kültür değişmeleri” olarak dönemselleştirir. Bkz. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Ankara 2013.

uygun düşmektedir”³⁴ demiştir. Zira artık Batı, Osmanlı yöneticilerinin gözünde bir “ideal tip”tir.

Mardin’e göre Batılılaşma, “Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayıp Cumhuriyet Türkiye’sinde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa’nın toplumsal ve fikrîsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşım”³⁵ olmuştur. Tunaya ise Batılılaşmayı şu cümlelerle tasvir etmiştir: “Batılılaşma, çağdaş bir toplum ve hürriyetçi esaslara dayanan bir devlet kurmak üzere girişilmiş teşebbüsler ve gerçekleştirmelerdir”³⁶. Hanioglu, Batılılaşmayı (Garplılaşma)yı şöyle tanımlamıştır: “Batılılaşma tabiri, genel olarak Batı ülkeleri dışında kalan toplumlarda, özel olarak da Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Türkiye’sinde Batı’nın gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek için gerçekleştirilen siyasi, sosyal ve kültürel hareketleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır”³⁷. Yani özetle Osmanlı için modernleşme, sahip olduğu duygusal düşünce yapısının, cemaat yaşantısının, tarımsal altyapısının, mekanik dayanışmalı toplum yapısının ve kırsal yerleşiminin yerine Batı’nın rasyonel düşüncesini, cemiyet yaşantısını, endüstriyel altyapısını, organik dayanışmalı toplum yapısını ve kentsel yerleşimini almaktır. Osmanlı Devleti için Batılılaşma, modernleşme süreci sonucunda bulunduğu konuma ulaşan Avrupa’yı, bir paket olarak yukarıdaki özellikleriyle kendi bünyesine tatbik etmektir.

Yukarıdaki tanımlamaların tamamında Batılılaşma birden çok boyutuyla tasvir edilmektedir. Ancak iki başlık altında incelemek gerekirse, bu boyutlar toplumun ve devletin Batılılaşmasıdır. Gerçekten de Batılılaşma olarak değerlendirilen Türk modernleşmesi, bu iki boyutun birbirini tamamlaması muvacehesinde başarılı olmuştur. Çünkü Batı’yı örnek alarak atılan adımlar, Osmanlı İmparatorluğu’nda büyük bir zihniyet değişimini gerektirmiştir. Zira Batı, tüm siyasi ve sosyal meselelerin çözümünde referans noktası olmuştur. Bu zihniyet değişimi Batı tipi modern okullarda yetişen elitler grubunda radikal bir veçheye bürünmüştür. Bu seçkinler zümresine göre ılımlı Batılılaşma denilen Batı’nın ilmini ve teknolojisini almanın ötesinde, “Osmanlı dünyası için tamamen yabancı olan yeni bir değerler sistemi”³⁸ kurulmalıdır. Tecrübî bilgiden ziyade kitabî bilgiyle Batılılaşmayı savunan bu radikal seçkinler, Osmanlı toplum yapısını tümünden

³⁴ M. Şükrü Hanioglu, "Batılılaşma", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/batililasma#1-> giriş (04.07.2019).

³⁵ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul 2017, s.9.

³⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul 2016, s.17.

³⁷ Hanioglu, agm.

³⁸ agm.

değiştirmeyi hedeflemişlerdir. İmparatorluğun son dönemine damgasını vuran bu seçkinler grubu, aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'sini de kuran kadroları teşkil etmiştir. Karşılaştırmalı bir okuma yaparsak, erken Cumhuriyet dönemindeki Batılılaşma çabaları, Osmanlı'nın Batılılaşma çabalarından birkaç noktada ayrılır. Yetkin, bu farkı şöyle tanımlar: “her şeyden önce, Tanzimatçılar gibi, kurulu düzenin reformlarla yaşatılması amaçlanmamış, tümüyle tersine yeni bir devlet ve toplum düzeni gerçekleştirilmek istenmiştir³⁹”. Osmanlı-Türk modernleşmesinde ortak husus ise örnek alınan Fransız tipi modernleşme usulüdür. Buna göre devlet elitleri bu süreçte topluma yol göstermelidirler. Ancak bu durum siyasi hayatımızda birtakım sorunlar doğurmuştur. Öncelikle toplumu kendi seviyesine çıkarma şeklinde husule gelen bu öncülük etme refleksi, devlet elitlerinin, halkı anlaması yerine, halka kendilerini anlatması şeklinde gelişmiştir.

Osmanlı Devleti'nde elitlerin siyasi fikirlerini kendi aralarında tartışırken, bu fikirleri halka teşmil etme arzuları da görülmüştür. Siyasi elitlerin gazetelerinde halkın mektuplarını yayımlamaktan, onların siyasi mekanizmada hesap soran konuma geçmeleri gerektiği söylemlerine kadar bunun örneklerini görebiliyoruz⁴⁰. Bu örnekler basının, siyasi irade karşısında kamusallığını ilan etmesi anlamına gelmektedir. Ancak dönemin deyimiyle düvel-i muazzama ile Osmanlı Devleti arasındaki farkın gitgide hızlı bir şekilde açılması, siyasi elitleri kaygılandırmıştır. Uçuruma doğru sürüklenen bir devlet olarak Osmanlı nasıl kurtarılabilirdi? Tanıl Bora elitlerin bu teyakkuz haline “acilcilik, alarmizim”⁴¹ demiştir. Artık elitler jakoben bir düsturla önce devleti kurtaracaklar ve ardından toplum mühendisliğiyle halkı da devlete intibak ettireceklerdir. Bu yüzden Türk modernleşmesinde toplum mühendisliği çok önemli tartışmaların kavşak noktasıdır. Ancak süreç, elitlerin istediği doğrultuda şekillenmemiş; özellikle II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan toplumsal birikim, Kanun-i Esasî'nin ilanıyla tedricen meyvelerini vermeye başlamıştır. Daha geniş kesimlerde de bir bilinçlenme söz konusudur.

Modernleşmenin siyasi ayağına bakacak olursak Weberci geleneksel meşruiyet yerini yasal-rasyonel meşruiyete bırakır⁴². Çünkü yönetilenler, meşruiyetini artık ilahi bir

³⁹ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, İstanbul 1983, s:137-138.

⁴⁰ Gevgilili'nin aktardığına göre Ağâh Efendi ve Şinasi tarafından çıkarılan *Tercümân-ı Ahval*'in sunuş yazısında belirttiklerine göre, kendilerinden yasalara uyması istenen *halk*'ın görüş açıklama hakkının da bulunması gerekirdi. Bu dönem Yeni Osmanlı aydınlarından halktan gelen mektupları gazetelerinde yayınlamayı tasarlayan aydınlara dahi rastlayabiliyoruz. Bkz. Ali Gevgilili, *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*, İstanbul 1990, s.40.

⁴¹ Tanıl Bora, *Cereyanlar*, İstanbul 2016, s.36, 81-82.

⁴² Meşruiyet türleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Cemil Oktay, *Siyaset Bilimi İncelemeleri*, İstanbul 2014, s.11-62.

kaynaktan değil bizzat halktan alırlar. Bu yüzden yönetenlerin arkasına sığındıkları “ilahi kalkan” işlevsiz kalır. Nisbet, bu süreci şöyle sarıh izah etmiştir: “nasıl eski düzenin çöküşü, insanların geleneksel cemaati yitirdiklerinin farkına varmalarına yol açıyorsa, bu durum, aynı şekilde, onların, geleneksel otoriteyi yitirdiklerinin farkına varmalarına da yol aç(mış)tı(r)⁴³”.

Çalışmamızın ana temasını oluşturan muallimler, II. Meşrutiyet döneminde ilk kez dernekleşme faaliyetlerine girmişlerdir. Tıpkı muallimler gibi geleneksel toplumda olmayan çıkar grupları, toplumsal hizipler ve dernekler modern toplumda siyasete ilgi duyarlar. Siyaset yapanlar da meşrutiyetin kaynağını halka dayandırmalarıyla kendilerini bu farklı hizipleri bünyelerine almaya çalışırlar. Bununla birlikte ülkemizin siyasi-toplumsal gelişiminde basın, kitlelerin siyasete ilgisini bir anda arttırmıştır⁴⁴. Önceleri kahvehanelerde fısıltı gazetesi ile kulaktan kulağa yayılan dedikodu şeklinde zuhur eden siyasi ilgi, gazeteyle birlikte patlama yaşamıştır. Okuma bilenlerin yüksek sesle okumasıyla kahvehanelerde başlayan bu süreç, kamusal bir alanın inşasında dönüm noktasıdır. Zira Habermas düzenli haber akışı kamusallaştıktan, yani genel olarak halk için erişilebilir hale geldikten sonra, tam anlamıyla bir basının varlığından söz edilebileceğini söylemiştir⁴⁵.

Osmanlı’da da basının modernleşmesiyle kitleler siyasete ilgi duymaya başlamış, kamuoyu kitleleri harekete geçirmiştir. Bireyler artık sadece kendi şahsi çıkarları için değil, gelişen empati yetenekleri ile herhangi bir grubun çıkarları için dahi harekete geçebilmektedirler. Bu andan itibaren artık Habermas’ın deyimiyle “kamu erki, ona tabi olan ve kendilerini öncelikle kamu erkiyle olumsuz bir ilişki çerçevesinde tanımlayanların karşısında duran erişilebilir, elle tutulabilir bir varlık olarak pekişmiştir⁴⁶”. Yine Habermas’la devam edersek “hükümete karşı kendini ileri sürebilen ve hükümete yönelik eleştirel yorumları ve kamusal muhalefeti normalleştiren bağımsız

⁴³ Robert Nisbet, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan, İstanbul 2016, s.148.

⁴⁴ İlk olarak Avrupa’da daha ziyade ekonomik haberler vermek için sistemli hale gelen basın; ardından hükümetlerin basının etkisini farketmesiyle güçlü bir silah haline geldi. Halktan istekler ve ona emirlerin direkt olarak iletiildiği bir mecra olarak telakki edilen basının işlemi zaman geçtikçe değişti. Okuma-yazma bilen az sayıdaki şehirli burjuvanın okuduğu bu gazeteler zamanla halka emir verme çizgisinden haber verme çizgisine doğru evrildi. Kamusalardan haberdar olan halk ise öncelikle kendisinin özel alanını bu kamusalardan çekip almış ve ardından yine gazeteler vasıtasıyla kamusalardan hesap sorar konuma gelmiştir. Yani başlangıç itibarıyla hükümetlerin emir vermek için tekeline almaya çalıştığı basın artık modernleştikçe hükümetin kendisine doğru çevrilmiş bir silaha dönmüştür. Basının modernleşmesi ve kitlelere tesiri hakkında detaylı bilgi için bkz. Jürgen Habermas, *age.*, 74-90

⁴⁵ Habermas, *age.*, s.77.

⁴⁶ *age.*, s.80.

bir gazeteciliğin kurulması⁴⁷ ile birlikte basın ilk defa siyasal akıl yürüten bir kamusal topluluğun sahici anlamda eleştirel organı, *fourth Estate* [dördüncü kuvvet], olarak durumunu pekiştirmiştir⁴⁸. Basındaki bu gelişmelerle beraber dernekler, Türk siyasi hayatındaki bir daha görülemeyecek derecede özgürlükçü bir ortamda yayınlarına başlamışlardır. Dernekleşmeyle alakalı bu süreci Huntington şöyle genellemiştir: “Geleneksel toplumlarda hem sosyal ve ekonomik yapıyla hem de sosyal süreç ve özgürlüklerle ilişkili olarak dernek hayatı, ya yoktur ya da çok cılızdır. Sosyal bölünme ve farklılaşma en alt düzeyde olduğu için, buna dayalı örgütlenmeye de rastlanılmaz. Bireylerin örgütlere ve siyasete katılma ihtimalini artıran bir unsur olan grupla özdeşleşme olgusu⁴⁹”, doğal olarak sosyal gruplaşma paralelinde oldukça zayıftır. “Modernliğe geçiş aşamasındaki toplumlarda modern çıkar grupları olarak tanımlanan gençlik, kadın dernekleri, sendikalar ve diğer meslek örgütleri yerine, genelde ülkenin başkentinde odaklanmış küçük gruplar (yöneticinin taraftarları arasındaki hizipler, fraksiyonlar ve kulüpler gibi) siyasete karışırlar⁵⁰”.

Keyman’ın sivil toplum hakkındaki değerlendirmesi de Huntington’la paralellik içermektedir. Ona göre sivil toplumun gelişimi üç merhalede incelenmelidir⁵¹: İlk zamanlarda modern burjuva toplumu olarak değerlendirilen sivil toplum, henüz daha yeni kullanılmaya başlandığı dönemlerde geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi ifade etmekteydi. Yani sivil toplum ile aslında modern toplum tanımlanır. Sivil toplum modern toplumun özgünlüğünü ve modern-öncesi geleneksel toplumla farkı simgeleyen bir ölçüttür.

Siyasi modernleşmeye değinmek gerekirse, süreci dört aşamada inceleyen Huntington’a göre⁵² ilk aşama toplumsal rasyonelleşmedir. Burada insanlar grupçuluktan evrenselciliğe, doğum esasından başarı esasına, duygusallıktan duygusal tarafsızlığa doğru yol alırlar. Bunun ardından ikinci aşamada milliyetçilik ve milli bütünleşme gelir ki, rasyonel siyaset kendisine kesinlikle bir etnik temel bulma zorunluluğundadır. Ardından rasyonel ilişkilerin götürdüğü ilahi kalkan, yöneticileri hesap verebilir kılar ve böylece demokratikleşme süreci husule gelir. Son olarak demokrasiyle tanışan

⁴⁷ K. Kluxen, *Das Problem der Politischen Opposition*, Freiburg 1956, s.187’den akt. *age.*, s.139.

⁴⁸ *age.*, s.140.

⁴⁹ Samuel P. Huntington-Jorge Dominguez, *Siyasal Gelişme*, (Çev. Ergun Özbudun), s.47.

⁵⁰ Charles F. Andrain, *Political Life and Social Change*, s.240.

⁵¹ E. Fuat Keyman, *Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum*, <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/avrupa-da-ve-turkiye-de-sivil-toplum> (erişim tarihi 16 Şubat 2019).

⁵² Samuel P. Huntington- Jorge Dominguez, *Siyasal Gelişme*, Çev. Ergun Özbudun, s.57-59.

toplumlarda da halk, siyaset sahasına devamlı ilgi duyduğu için aktif katılım gösterir. Huntington'un belirlediği bu dört aşamadan sonra toplumda cemiyetleşmeler başlar. Baskı grupları ve sivil toplum kuruluşları olarak demokraside önemli bir rol oynayan bu yapılar, siyasetin modernleşmesi ve rasyonelleşmesine olanak sağlarlar. Basının modernleşmesiyle erişilebilir, elle tutulur bir hale gelen kamu, bu toplumsal yapılar sayesinde de hesap sorulabilir hale gelmiştir.

Buna paralel olarak Andrain'in tespiti siyasi modernleşmenin ilk aşamasında örgütlenme düzeyi düşük olduğu için siyasal iktidarın bunlara bakışının pek olumlu olmayacağı yönündedir⁵³. Tıpkı onun belirttiği gibi, II. Meşrutiyet'in devamındaki süreçte Osmanlı toplumunun uzun yıllardır biriktirdiği toplumsal dinamizm, İttihat Terakki'nin baskıcı, monist uygulamalarından nasibini almış, cemiyetler birer birer kapanmış veya güç kaybetmiştir. Hâlbuki İttihat Terakki'nin baskıcı politikasını göstermeden önce açılan bu dernekler önemsenmesi gereken bir kamusal alan inşa etmişler ve sivil toplum alanından devleti nispi olarak geriletmeyi başarmışlardır. Ancak 1913-1918 arası tek parti rejimi döneminde İttihat Terakki, bu sivil toplum alanında kamusalığa müsaade etmemiş ve toplumun tüm alanlarını soğurmuşlardır. "Kamusallık siyasal düzenin örgütlenme ilkesidir⁵⁴" ve İttihat ve Terakki buna izin vermemiştir.

Gerçi Keyman modern vatandaşlık anlayışının, devletin her bir vatandaşına eşit mesafede olduğu ön kabulü ve bu ön kabulün ardında ise vatandaşların da toplumsal kamuya eşit olarak katıldıkları varsayımıyla oluştuğunu ifade etmiştir⁵⁵. Dacheux da, Keyman'a paralel olarak Habermas, Arendt ve Sennett'in kamusal alana dair tanımlamalarını derleyerek şunları söylemiştir: "Kamusal alan her halükarda politikanın meşrulaştırılma yeri, politik cemaatin temeli ve politikanın görünürlük kazandığı bir sahnedir. Kamusal alan bir kurum değil, tüm aktörlere açık olan potansiyel bir alandır⁵⁶". Fraser ise Habermas dâhil tüm isimlerin kamusal alan tanımlarının fazla idealist olduğunu beyan etmiştir. Ona göre her vatandaşın farklılıklarının ve eşitsizliklerinin görmezden geldiği bir mekân tasavvuru gerçekçi değildir⁵⁷. Fraser, bu tip eşitsizliklerin göz ardı

---

⁵³ Charles F. Andrain, *Political Life and Social Change*, s.246-249.

⁵⁴ Habermas, *age.*, s.61.

⁵⁵ E. Fuat Keyman, "Kamusal Alan ve Cumhuriyetçi Liberalizm: Türkiye'de Demokrasi Sorunu", *Doğu Batı*, Ankara 2014, 5, s.63.

⁵⁶ Der. Éric Dacheux, *Kamusal Alan*, (Çev. Hüseyin Köse), İstanbul 2012, s.21.

⁵⁷ Nancy Fraser'ın "karşıt kamu" terimi için bkz. Nancy Fraser, "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Var olan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı", *Kamusal Alan*, (ed. Meral Özbek), İstanbul 2015, s.103-132.

edilemediğini belirtmiş ve eklemiştir; mâdun grupların kamusal alandan dışlanması sonucunda karşıt kamusal alanlar ortaya çıkacak ve bunlar birbirleriyle çatışan bir görüntü verecektir. İttihat Terakki gibi monist iktidar anlayışına sahip bir yönetim zihniyetinde bu tip mâdun kamusal alanların oluştuğunu söyleyebiliriz. Sarıbay da devlet ve sivil toplum arasında demokratik bir ilişkinin tesisinin, ancak hiçbir toplumsal kesimin hâkim iktidar olmaya yönelmemesiyle, yani hiçbir hâkim ideolojinin ve tekçi hakikat anlayışının olmamasıyla gerçekleşeceğini belirtir⁵⁸. Aksi takdirde Fraser'ın belirttiği karşıt kamusal söz konusu olmaya başlayacaktır.

İttihat Terakki'nin baskısının ortadan kalktığı, devletin de siyasi izdüşümünün toplumda nispi olarak azaldığı süreç olan Mütareke döneminde, özellikle II. Meşrutiyet dönemindekine benzer olarak, bir partileşme ve dernekleşme bolluğu görülür⁵⁹. Tanzimat Dönemi'nden itibaren tedricen "bir mesleğe mensup olma bilinci"⁶⁰ ile hareket eden öğretmenler de bu süreçte çeşitli dernekler kurmuşlardır. Bunların bir kısmı kısa süreli olsa da, 1918 yılında kurulan Muallimler Cemiyeti, muallim dernekleri içerisinde en uzun süreli hayatta kalan ve en çok ilgi uyandıran olmuştur. Cemiyet, bir taraftan siyasi iktidarla daha çok münasebette bulunması diğer taraftan sivil toplum kuruluşu olması münasebetiyle öğretmenler arasında gördüğü alakadan ötürü çok kıymetlidir. Demokratik bir toplum yapısında sivil toplum kuruluşları çok önemli bir rol oynarlar. Denilebilir ki; demokrasi ile toplumsal örgütlülük arasında derin bir ilişki söz konusudur. Demokrasi derinleştikçe toplumsal örgüt sayısı artar; ya da toplumsal örgüt sayısı arttıkça –hem nitelik hem nicelik- demokrasi hem derinleşir, hem kurumlaşır, daha fazla kökleşir.

1.2. Tarihsel Perspektifte Sivil Toplum Tartışmaları

Sivil toplum-devlet ilişkisi üzerine tartışmaların tarihi Antik Yunan'a kadar gider. Ancak biz, çalışmamızın konusundan uzaklaşmamak adına tartışmaları modern çağın filozofları ile sınırlandıracağız. Modern devletin aşkınlığı fikrini ilk savunan filozof Machiavelli'dir. Kendisi mutlak bir monarşiyi salık vermekle güçlü bir merkeziyetçi devletin önünü açmıştır. Bu sayede toplumdaki farklı çıkarların peşindeki toplumsal

---

⁵⁸ Ali Yaşar Sarıbay, *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*, İstanbul 2000, s.59.

⁵⁹ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Fırkası*, İstanbul 2012, s.58.

⁶⁰ Modern okullarda pedagojik eğitimi aldıktan sonra mesleğin ihtiyaçlarına göre bir donanımına sahip olmanın verdiği liyakat bilinci. Örneğin Osmanlı'da önceleri çok da önemsenmeyen ve basit görülen öğretmenlik mesleği, bu dönemde artık çıkılacak bir dava gibi benimsenmiştir. Özellikle Balkan Savaşı'nın ardından öğretmenliğin toplumda ağırlığı tedrici olarak artmıştır. Bkz. Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri*, Ankara 2012, s.160 vd.

dinamikler frenlenmiş olacaktır. Bu durum, Machiavelli'nin devlet tasavvurunda sivil topluma kapıyı tam olarak kapattığının işaretidir⁶¹.

Machiavelli'ye benzer bir şekilde J. Bodin de, devleti vatandaş üzerinde mutlak egemenliği haiz bir kuram olarak savunur. Ona göre mutlak devlet, kanunla dahi kısıtlanamayan yarı-Tanrısal bir yapıdır. Toplumdaki tüm dinamikleri siyasal iktidarın eline teslim eden Bodin, böylece devleti, toplumun her alanına hâkim bir konuma yerleştirmiştir. Bu devlette ne bir sivil toplum alanı, ne de bireysel inisiyatif yer alabilir⁶².

T. Hobbes ise mutlak iktidar anlayışını bireylerin doğa halindeki çatışma ve savaşına dayandırır. “*Homo homini lupus*” diyen T. Hobbes, insanların aralarındaki bu mutlak savaş halini, devletin devasa örgütlenmesi sayesinde bitirir. Gerektiğinde kendilerini zorlayıcı tedbirleri almaktan çekinmeyecek bir devlet örgütlenmesini tahayyül eden Hobbes, bireylerin iradelerinin tamamını tek bir iradeye dönüştürmüştür⁶³.

J. J. Rousseau'ya göre ise bireylerin barış içinde yaşamak arzusuyla husule getirdikleri toplum sözleşmesi ile bireyler kendi özel, özerk ve kimi zaman zıt iradelerini “genel irade”ye devrederler. Genel irade oluştuktan sonra artık bireysel irade söz konusu olamaz. Bireyler artık ancak, genel iradenin taşıyıcısı ve uygulayıcısı konumundadırlar⁶⁴.

Sivil toplum ile devlet arasındaki ilişki üzerine en fazla duran filozoflardan biri de Hegel'dir. Etik yaşamı “aile”, “sivil toplum” ve “devlet” gibi üç ayrı alana ayıran Hegel, her alanın farklı etik değerleri sahip olduğunu ileri sürmüştür. Aile yaşamındaki hâkim olan temel kurallar, karşılıklı sevgi, saygı, fedakârlık, itaat, birliktelik, doğal işbölümü, dayanışma, ortak duygu ve düşünce etrafında oluşmaktadır. Oysa sivil toplumun etiği, özel çıkar, rekabet, ihtiras gibi bireylerin tamamen kendi çıkarlarını vurgulayan normlar etrafında gelişir. “Sivil toplum Hegel'de farklılık, özel çıkar ve çatışma alanı olarak ön plana çıkar⁶⁵”. Devlet, Hegel'in diyalektik felsefesinde aile ve ardından sivil toplumun sonrasında bir sentez olarak gelişmiştir ve tarihin son durağıdır. Hegel'e göre devlet, sivil toplumdaki çatışmacı unsurları bir senteze ve harmoniye dönüştürmelidir. Sivil toplumu gölgesine alan devlet, kuşatıcı şemsiye olarak özel inisiyatifleri uyumluluğa zorlar⁶⁶. Bu

⁶¹ Adrian Oldfield, *Citizenship and Community*, London 1990, s.31-49.

⁶² Ömer Çaha, *Sivil Toplum ve Devlet*, Ankara 2016, s.28-29.

⁶³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lin, İstanbul 2017.

⁶⁴ Çaha, *age.*, s.30-31.

⁶⁵ A. S. Walton, “Economy, Utility and Community in Hegel's Theory of Civil Society”, (içinde *The State and Civil Society*, s.255'den aktaran Çaha, a.g.e., s.32.

⁶⁶ T. M Knox, *Hegel's Philosophy of Right*, New York 1967, s.155'den akt. Çaha, a.g.e., s.33.

aşamadan itibaren sivil toplum da devlete bağlı halde gelir ve bütün özerkliğini yitirir. Ona göre aşkın devlet, tarihin akışında normal bir seyirdir. Bu sebepten yüce bir devlet, aile ve sivil toplum örgütlenmesinin ardından tarihin son aşamasıdır.

Aşkın devlet anlayışına karşılık, devleti ancak bireylerin temel hak ve özgürlükleri için bir araç olarak gören filozoflar ise, sivil topluma devlet karşısında önemli bir alan bırakmışlardır. Bu filozoflardan ilki John Locke'dur. Locke, bireyler arası sözleşmeye dayalı oluşan siyasal otoriteyi bireysel özgürlüklerin kamusal alandaki bir güvencesi olarak görmüştür. Başka bir deyişle, bireyler içinde kaybolup gidecekleri bir siyasal otorite değil, kendi mülkiyetlerini koruyacak nitelikte bir siyasal yapı öngörmektedir⁶⁷. Locke, devleti aşkın bir güç olarak değil, bir araç olarak görür. İnsanların doğal hukuktan kaynaklanan haklarını koruyacak olan bir araç olan devlet, tahakküm edici özelliğe sahip değildir. Ona göre "kendi aralarındaki anlaşmazlıkları yatıştırmak ve suçluları cezalandırmak üzere itaat edilen, yasaya ve yargıya sahip olan bir otoritenin altında bir araya gelenler sivil toplum yaşamına geçmiş olurlar"⁶⁸. Ona göre sivil toplum bireylerin akılcı tercihlerinden husule gelir. O halde Locke'a göre devlet mutlak hegemonya aygıtı değildir; hatta "tabii hukukun sivil toplumdaki uzantısının bir hizmetçisi olarak işlev görmek zorundadır"⁶⁹.

Karl Marx ise, devleti toplumsal ve ekonomik yaşamın tümünü kuşatıcı ve özgürleştirici bir kurum olarak değil, bu alanları kuşatan sivil toplumun hizmetçisi bir kurum olarak görür⁷⁰. Hegel'de tarihin normal seyri içerisinde ulaşacağı son aşama olan aşkın devlet, Karl Marx'ın görüşlerine zıttır. Hegel'e göre devlet sivil toplum alanından üstündür ve ona hâkimdir. Marx'a göre ise devlet sivil topluma değil, sivil toplum devlete hâkim olmaktadır. "El Yazmaları" eserinde Marx, kişinin aynı anda "ben" ve "sen" olduğuna dikkat çekerek, insanların devlet karşısında bir topluluğa aidiyet duymalarından bahseder⁷¹. Ona göre insan sosyal bir varlıktır, bu sebepten toplumdaki diğer insanlarla karşılıklı ilişkilere sahiptir.

Marx diğerlerinin aksine sivil toplumu maddi bir temele oturtmuştur. Ona göre sivil toplum ekonomik ilişkilerin belirlendiği alan olduğu için aynı zamanda kişilerin

---

⁶⁷ Çaha, *age.*, s. 39.

⁶⁸ Michael Lessnoff, *Social Contract Theory*, <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/social-contract-theory>, (erişim tarihi 18 Şubat 2019).

⁶⁹ Seigman, *The Idea of Civil Society*, s.22-55'den aktaran Çaha, *age.*, s. 41.

⁷⁰ *age.*, s. 55.

⁷¹ Karl Marx, *El Yazmaları*, İstanbul 2013, s.83.

bencil olduğu bir alandır da. Bu yüzden de kapitalist toplumdaki devlette özgürlük, ancak egemen sınıfa mensup bireyler için söz konusudur. Bu yüzden de sosyalist bir devrimin ardından kişilerin gerçek özgürlüğü elde etmesi için devleti yıkmaları kaçınılmazdır⁷².

A. Gramsci'nin sivil toplumu ise üst yapısal bir alana işaret eder. Oysa Marx, sivil toplumu alt yapısal bir alana sıkıştırmıştı. Bu anlamda Gramsci'nin sivil topluma dair tahayyülü, Marx'tan ziyade Hegel'e yakındır. Ona göre sivil toplum, toplumun kültür haritasını oluşturmaya muktedir olan kimselerin hegemonya alanıdır. Çaha'nın deyiimiyle Gramsci sivil toplum kavramını hegemonyanın kültürel ayağı olarak kabul etmiştir. Gramsci'ye göre hegemonyanın biri politik, biri de kültürel olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır. Politik ayağını devlet oluştururken, kültürel ayağını da sivil toplum oluşturur⁷³.

Hegel'in düşüncelerinden farklı olarak Gramsci'ye göre devlet, tarihin olağan akışında bir son aşama değildir. Ona göre ancak devlet, toplumsal hegemonyaya sahip olanların elindeki mekanizmadır. Bu yüzden toplumdan kopuk, ondan tamamen bağımsız bir devlet yapısı mümkün değildir. Devlet, toplumdaki hegemonya mücadelesinin devamı için bir araçtır, tarihin son aşaması değildir. Ancak hegemonya sadece devleti biçimlendirecek bir iktidar yapısıyla da sınırlı kalmaz; toplumun tümüne şekil verecek bir işlevi vardır. Buradan hareketle Gramsci için diyebiliriz ki, onun sivil toplumu politik toplumu kuşatacak bir mahiyettedir.

Türk siyasi kültüründe ise devlet, uğruna kendini feda edilecek kadar yüce bir varlık anlamına gelmektedir. Yüzyıllardan beri "bir Türk ancak devleti için yaşar" sözü aslında devletin manevi kişiliğinin ne kadar yüce bir mevkie yükseldiğinin işaretidir. Burası öyle bir mevkidir ki sadece devletin varlığı ve birliği üzerine güzelleme yapılmalıdır. Eleştiri Türk siyasi kültüründe hainlik, bölücülük gibi ithamlara kolaylıkla maruz kalabilmektedir. Hatta Çaha'nın deyiimiyle "Devlet, yeryüzünde Tanrısal güç, kuvvet ve kudreti ifade etmektedir. "Gökte Allah, yerde devletimiz" ifadesi devleti somut kurumsal bir yapı olmaktan çıkarmış, onu kutsal bir olgu haline getirmiştir. Devlet, somut kuruluşlarıyla, geliştirilmiş normlarıyla, seçilmiş yöneticileriyle, atanmış görevlileriyle toplumun hizmetindeki bir kurum değil; ona tepeden bakan, hükmeden, boyun eğdiren, Tanrı adına hüküm veren, bireysel haklara istediği gibi tasarrufta bulunabilen; buyurgan,

⁷² Marx ve Engel, *Alman İdeolojisi*, İstanbul 2013, s.75-77.

⁷³ Çaha, *age.*, s.60.

aşkın ve metafiziksel bir otoritedir⁷⁴”. Bu durum Orta Asya’dan günümüze kurulan her Türk devletinde karşımıza çıkan bir gerçekliktir. İslamiyet’ten önceki Türk devletlerindeki “kut” inancı, İslamiyet’ten sonra “zillullâh-ı fil arz” (Allah’ın yeryüzündeki gölgesi) inancına devretmiştir.

Devletin böylesine yüce bir konuma yerleştiği Türk siyasi kültüründe, toplumsal yaşamda devletten özerk bir örgütlenme, bir araya gelme söz konusu ol(a)mamıştır. Bu durum da siyasi kültürümüzdeki sivil toplum eksikliğinin en önemli sebebidir. Zira sivil toplum, bir bakıma devletten ayrışabilen bireylerin bulunduğu toplulukların alanını oluşturmaktadır⁷⁵.

1.3.Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Osmanlı’da Sivil Toplum

Osmanlı Devleti patrimonyal yapıya sahip bir devlettir. Modernleşme çabaları esnasında dahi bu devlet yapısı içinde “siyaset ancak padişahlara yakışır, bunu onlara bırakalım” diyen paşalara rastlanmıştır⁷⁶. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, daha kuruluş yıllarından itibaren kendinden menkul birtakım sivil alanlara göz yummuş, mutlak bir hükümdarlıktır. Vakıflar, Âhi teşkilatı, tekke ve zaviyeler bunların en bariz örnekleridir. Buradan hareket eden Çaha’nın tespitine göre⁷⁷ demokrasi Türk siyasetinde yeni bir kültür iken sivil toplum kültürü, demokrasi kültürüne göre çok daha eskidir. Örneğin vakıf sistemi, özellikle eğitim alanında devletin tekeline mani olagelmüş, kendi sistemli eğitimini kurmuştur. Lonca sistemi de Osmanlı öncesindeki “Ahi Teşkilatı” temeli üzerine oturur. Ahilik son derece özgün bir sivil toplum oluşumudur. Dini değerlerle dünyevi değerleri harmonize eden bu yapı, devlete tam eklenmeden otonomisini muhafaza gayretinde olmuştur. Vakıfların da gitgide Osmanlı Devleti’nde yaygınlaşması, devletin merkezi kontrol alanını daraltmıştır. Vakıflar kendi gelirleri olan ve devletin bu gelirlere dair herhangi bir tasarrufta bulunmasının mümkün olmadığı İslami bir geleneğe dayanır. Yıllar geçtikçe Osmanlı Devleti’nde güçlenen ve çeşitlenen vakıflar merkezi idareye, yerelde birtakım güçlükler ve engellemeler yapabilmıştır.

Kuruluş yıllarından itibaren devletin en seçkin askeri birliği olan Yeniçeri Ocağı da ilerleyen yıllarda merkezi otoriteye karşı kontrol/denge görevini icra etmiştir. Modernleşmeye karşı büyük bir direnç gösteren yeniçeriler, çok güçlü bir direnç

---

⁷⁴ *age.*, s.11.

⁷⁵ *age.*, s.13.

⁷⁶ Akt. H. Aliyar Demirci, “Osmanlı Meşrutiyet Dönemi”, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, s.4

⁷⁷ Ömer Çaha, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, 24 Şubat 2016, TÜBA.

mafsalıdır. İngiliz deniz subayı Adolphus Slade'in şu sözleri, yeniçerilerin aslında Padişah'a karşı nasıl bir denge/fren mekanizması görevi gördüğünün kanıtıdır: "... İstanbullu Yeniçerilerin açıkçası bir tür mebuslar grubunu andırıyor olmasıydı. Zira grup, hükümdarı zorlayarak devlet adamlarını değiştirebiliyor ve böylece içlerinden becerikli, kurnaz olan birisi, hele ki insanların hırslarını kıskırtma konusunda yetenekli ise, uslu durması için hiç kuşkusuz iyi bir mevkie getiriliyordu"⁷⁸.

Bazı araştırmacılar sivil toplumun modern öncesi dönemde de izlerini sürmüştür. Bunlardan Çaha, Osmanlı'da tımar sisteminin bozulmasının ardından ortaya çıkan iltizam sisteminin doğurduğu büyük âyanları geleneksel sivil toplum unsurları olarak görür⁷⁹. Âyanların güçlü askeri birliklere sahip olduğu bilinmektedir. Merkezden özerk ekonomik faaliyet yürütebilmeleri ve askeri birliklerinin olması onların merkeze baskı yapmalarını kolaylaştırıyordu. "Osmanlı toplumunun en ince titreşim noktalarına kadar yayılan medrese ve ulema da, farklı dinlere dayalı gelişen millet sistemi, taşra eşrafının yerel değerleriyle pekişerek kurumlaşan lonca türü örgütlenmeler ve nihayetinde son dönemlere gelince kendi bölgelerinde "sikkersiz sultan" olarak nitelendirilecek kadar güçlenen "Âyan" gibi unsurlar Osmanlı'nın geleneksel sivil toplum unsurlarını oluşturmaktaydı"⁸⁰.

Osmanlı'da modern anlamda sivil toplumdan bahsedilebilmesi için Tanzimat bir dönüm noktasıdır. Zira sivil toplumun oluşabilmesi için bir devlette olması gereken iki özellik vardır. Bunlar hukuk devleti ve sınırlı devlet anlayışıdır. Devlet ancak toplumsal gruplara bırakılamayacak nitelikteki faaliyetlerle sınırlı kalmalı, geriye kalan alanları ise toplumsal kesimlere bırakmalıdır. Devletin toplumsal yaşamın tüm alanlarına hükmettiği toplumlarda sivil toplum güdük kalır⁸¹. Mustafa Reşit Paşa'nın 3 Kasım 1839 sabahı İstanbul'da okuduğu *Gülhane Hatt-ı Hümayunu*, gerçekte, Türkiye'de klasik hukuk devletini oluşturmaya dönük büyük bir adımdır⁸².

Tanzimat Fermanı ile birlikte uyruklara bahşedilen "kişisel hak ve özgürlükler, mülkiyetin dokunulmazlığı ve yasalar önünde eşitlik" ilkeleri Türkiye'de belki de ilk kez çağdaş anlamıyla bir sivil toplum oluşumu için gerekli ön koşulları da ortaya

---

⁷⁸ Adolphus Slade'in Osmanlı'ya dair diğer bazı gözlemleri için bkz. Canan Badem, "Amiral Adolphus Slade'in Osmanlı Donanmasındaki Hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri", *Türkiyat Mecmuası*, C.21/Bahar, 2011.

⁷⁹ Çaha, *age.*, s.155-168

⁸⁰ *age.*, s.182.

⁸¹ *age.*, s.63.

⁸² Ali Gevgilili, *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*, s.33.

koyuyorlardı. Siyasal toplum ya da devlet böylece kendisini sivil toplum doğrultusundaki bir yasal çerçeveye sınırlıyordu⁸³. Sivil toplum örgütlerinin sivil inisiyatif üretebilmeleri için devletin yönlendirmesine maruz kalmaksızın kendi politikalarını rahatça belirleyebilme inisiyatiflerine sahip olmaları, başka bir deyişle, otonomi kazanmaları gerekir⁸⁴. Bunun tesisi için de ülkedeki basın faaliyetleri çok önemlidir. Osmanlı'da 19. yüzyılda henüz rüşeym konumunda olan basın, gittikçe tesirini artırmıştır. Yabancılara tevdi edilen gazete çıkarma hakkı 1860'lı yıllara gelindiğinde Agâh Efendi ve Şinasi'nin öncülüğünde Türk yurttaşlarına da verilmiştir. İzin alma işlemleri sırasında Agâh Efendi, “yabancıların bile gazete yayımlayabildikleri bir ülkenin kendi yurttaşlarına neden gazete çıkarma hakkını tanımadığını” sormuştur⁸⁵. Bu bir yurttaşlık hakkı isteğiydi. Gazetede yayımladıkları sunuş yazısında belirttiklerine göre, kendilerinden yasalara uyması istenen *halk*'ın görüş açıklama hakkının da bulunması gerekirdi⁸⁶. Böylece Tanzimat döneminde yayınlanan dergiler ve günlük gazeteler aracılığıyla yeni bilgi aktarımı biçimi, reform öncesi dönemde sözlü olarak kahvehane dedikodusu şeklindeki bilgi aktarımı biçiminden ciddi biçimde farklı bir kamuoyu yaratıyordu⁸⁷. Bu durum, II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkacak olan modern anlamdaki sivil toplum dinamiklerinin ayak sesleridir.

İlk önceleri vatandaş olduklarını farkına varan ve bu farkındalık sayesinde de devletten hesap sorabilen, onu eleştiren aydınlar bu dönemde gazeteleriyle seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Ancak sonraları bilinçlilik düzeylerindeki ilerlemeyle birlikte bir toplumsal hareket oluşturmak adına toplumsal örgütlenmeye gitmişlerdir. “Yıllarla birlikte Osmanlı toplumunda daha çağdaş düşüncelerden kaynaklanan yeni aydın kesimler ortaya çıkmış ve onlar, birer yurttaş olarak, kendi yaşamlarını kendi elleriyle belirleme özlemini dile getirmeye başlamışlardır”⁸⁸. Avrupa'nın ihtilal zevkini tatmış olan bu insanlar Tanzimat'ın siyasi düşüncesini olgunlaştırmışlar ve Birinci Jön Türk Hareketi'ni vücuda getirmişlerdir⁸⁹.

Genç Osmanlılar her şeyden evvel Osmanlı idareci sınıfı karşısına yine idareci sınıfın içinden bir muhalefet olarak, o zamana kadar rastlanmamış, hareket kabiliyetini

---

⁸³ Gevgilili, *ae.*, s.35.

⁸⁴ Çaha, *age.*, s.69.

⁸⁵ Server R. İskit, *Agâh Efendi*, s.6 ve sonrasın'dan aktaran Gevgilili, *age.*, s.40.

⁸⁶ *age.*, s.40.

⁸⁷ M. Şükrü Hanioglu, “Modern Osmanlı Dönemi”, (içinde Metin Heper, Sabri Sayarı, *Dünden Bugüne Türkiye Tarih, Politika, Toplum ve Kültür*), s.25.

⁸⁸ Gevgilili, *age.*, s.40.

⁸⁹ Tunaya, *age.*, s.30.

fikir alanından alan, aşağıdan yukarı şekilde kurulmuş bir siyasi kuvvet olarak çıkmıştır. Birleştirici unsuru din olan fakat çeşitli dinleri ve milliyetleri de bir arada yaşatmaya mecbur, Batılılaşmaya mecbur olan Osmanlı camiasında, ilk demokratik umumi efkâr yapıcısı bu ekip olmuştur. Saray karşısında fikir, basın, dernek kurma hürriyetlerine dayanarak, Yeniçeri metotlarından apayrı bir davranışla Batılı bir muhalefeti getirenler de gene onlardır⁹⁰.

Böylelikle Tanzimat döneminde aydınlar arasında münferit olarak başlayan muhalefet geleneği dönemin sonuna doğru güçlü toplumsal bağları olan bir örgütlü muhalefet grubunu doğurmuştur. Jön Türkler olarak isimlendirilen bu grup, Meşrutiyet'in ilanına ve oradan da II. Meşrutiyet'e kadar saraya karşı muhalefetini devam ettirmiş, gittikçe de şiddetlendirmiştir. Basın yayın organları ile fikirlerini halka teşmil etmeyi de arzulayan çevreden gelen bu elit grubu, sarayın basın hakkında aldığı sert tedbirlere rağmen, kimi zaman yer altına da inerek muhalefetini sürdürmüştür⁹¹.

1.4. II. Meşrutiyet Döneminde Sivil Toplum

Genç Osmanlılarla ve Jön Türkler aydınlardan oluşan bir muhalefet hareketiydi. Bu oluşumları hem siyasi iktidarı değiştirmeye, hem de siyasi iktidar üzerinde etkin olmaya çalışan bir sivil toplum unsuru olarak düşünmek mümkündür. 19. yüzyılda eğitim görmek için Avrupa'ya gönderilen öğrenciler Türkiye'ye döndüklerinde siyasi iktidarın karşısında bir sivil toplum cephesi olarak yer almış ve II. Meşrutiyetle birlikte siyasi iktidara ortak olmaya başlamışlardı⁹².

1876'da tahta Meşrutiyet sözüyle çıkan II. Abdülhamid'in 33 yıllık hükümdarlığı kişisel bir otokrasiye dönüşmüştür. Tüm yetkiyi kendi elinde toplayan Padişah, sözünü vererek çıktığı tahtta bir seneyi doldurmadan Kanun-i Esasi'yi yürürlükten kaldırmıştır. Bu tarihten itibaren 1908'e kadar basına çok sıkı sansür uygulanmış, cemiyetlerin kurulması engellenmiş ve kamusal ve sivil toplum alanları baskılanmıştır.

---

⁹⁰ *age.*, s.60.

⁹¹ Bu sert yasaklara dair bir örnek: 1867 yılında geçici olmak koşuluyla çıkarılıp 1909'a kadar yürürlükte kalacak *Âli Kararname* ise, günlük basın için ekonomik, politik, sosyal, kültürel alanlarda çok geniş bir yasaklar kataloğu düzenlemiştir. Kısıtlamaların en önemlisi de, bu yasaklara uymadıkları gerekçesiyle *gazete kapatma yetkisi*'nin hükümetlere tanınmış olmasıdır. Bu yetki, çok uzun yıllar istenilmeyen gazetelerin gerek görüldüğü anda susturulmasını sağlayan *Demokles'in kılıcı* gibi bir işlev görecektir. Detaylı bilgi için bkz. Gevgilili, *age.*, s.48.

⁹² Ömer Çaha, "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları", *Yeni Türkiye Dergisi Sivil Toplum Özel Sayısı*, s.42.

Abdülhamid'in tahta çıkışının akabinde Berlin Kongresi'nde Osmanlı Devleti büyük bir toprak kaybına uğramıştır. Akşin, liberal-örgütlü aydınların ruh halini şu cümleleriyle yansıtmaktadır: “Abdülhamid'i en uygun fırsatlardan bile yararlanmaktan alıkoyan aşırı ihtiyatı, hürriyetçi bir muhalefetin ‘devletin kurtarılması’ gerekçesine de dayanmasını olanaklı kılıyor, hatta belki çoğu muhalifler için önde gelen muhalefet nedeni oluyordu⁹³”. Bu süreç sonunda muhalif hareket tedrici olarak aksiyoner bir veçheye bürünmüştür.

1889 yılında Askeri Tıbbiye'de İttihat-ı Osmani'yle kurulan bir cemiyet İttihat Terakki adıyla, Osmanlı toplumunda örgütlü en etkin yapı olmuştur. Tunaya bu hareketin de içinde yer aldığı süreci İkinci Jön Türk Dönemi olarak isimlendirmiştir. Bu süreç içinde özellikle Makedonya sorununun patlak vermesinin ardından örgüt, entelektüaliteyi aksiyonerliğe feda etmiştir. Padişaha karşı yoğun eleştirilerini, bu andan itibaren aksiyoner faaliyetlerle teçhiz eden grup karşısında Abdülhamid II. Meşrutiyet'i ilan etmiştir.

Tunaya süreci şöyle açıklar: “I. Meşrutiyet, sosyal alanda, Tanzimat'tan fazla ıslahat yapamamıştır. Fakat bütün ıslahat hareketlerinin sembolü olmuştur. Sadece millet temsilcilerinin neler yapabileceği, ilk defa olarak anlaşılmış, sonraki devirlerin ideali olmuştur. Bu ideali yaşatanlar ise İkinci Jön Türk hareketinin mensupları olmuştur. Bundan böyle Batılılaşmanın adı Meşrutiyet'in yeniden ilanı olacak⁹⁴ ve meclisin açılmasından itibaren de aydınların “anayasa romantizmi⁹⁵”ni kuvveden fiile geçirmesi beklenecektir.

Büyük bir iştiyakla beklenen Meclis-i Mebusan'ın yeniden toplanacağı haberinin ardından toplumun en örgütlü yapısı olan İttihat ve Terakki, önce siyasi iktidara nüfuz etmeye başlamış; ardından tamamen temessük etmiştir. Padişahın siyaset sahnesinden çekilmesiyle doğan boşluğu büyük bir iştiyakla dolduran dernekler, İttihat Terakki'nin siyasi cinayetleri, tensikat uygulamaları vs. ile gitgide silikleşmiştir. Siyasi ve sosyal hayatta monist bir yapıyı kuran İttihat ve Terakki⁹⁶, Balkanlar'da, Kuzey Afrika'da toprak

⁹³ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara 2017, s.48.

⁹⁴ Tunaya, *age.*, s.40.

⁹⁵ İlber Ortaylı, Tarık Zafer Tunaya'nın bu tespitini şu şekilde açıklamıştır: “Anayasa ile her sorunun çözümleneceği ve toplumsal-siyasal gelişmenin bu sayede sağlanacağına inanılması. Bkz. İlber Ortaylı, “Osmanlı Devleti ve Meşrutiyet”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, s.953-960.

⁹⁶ 1913 yılında Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nce yapılan bir soruşturmada ülkenin hiçbir yerinde İT'den ve ona bağlı derneklerden başka, hiçbir parti ve dernek bulunmadığı resmen açıklanmıştır. (Tarık Zafer Tunaya, *age.*, s.486.

kayıplarına mâni olamamıştır. II. Meşrutiyet döneminde yığınlar siyasileşmeye başlamış, Ali Birinci'nin tasvir ettiği şekilde “hemen herkes siyasetle meşgul olmak imkânına kavuşmuştur. Artık siyasi mücadelenin sahnesi sadece Mabeyn-i Şahane değil, bütün vatan sathıdır. Siyaset belli başlı sohbet mevzuu olmuştur. Kahvehanelerde bile anlayan anlamayan herkes siyasetten dem vurmaya başlamış, buralar “diplomatlar meclisi” halini almıştır⁹⁷”. Matbuat hayatında da çok büyük bir canlılık olmuştur. Yine Birinci, dönemin toplumsal hayatını şu sözlerle tasvir eder: “hazır parası olmayanlar evlerini ve mallarını satıp matbaa açıyor, gazete çıkarıyorlardı. Günlük gazetelerin sayısı elliye geçmişti⁹⁸”. Bu dönemde tiraj rekorları kırılmıştır. Habermas, yurttaşların genel yarara ilişkin meseleler hakkında kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlüklerinin başladığı noktada kamusal alanın başlayacağını belirtir. Bu, tam da Birinci'nin tasviriyle örtüşen bir kamusal alanın oluşum sürecidir.

“Osmanlı dünyası, aydınlanma felsefesinin dile getirdiği adalet, eşitlik, hürriyet, kamuoyu, siyasi temsil gibi kavramlarla matbuat yoluyla temas kurmuştur⁹⁹. *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin tirajı 20 bini bulmuştur¹⁰⁰. Keza Namık Kemal'in başmuharrirliğini yaptığı *İbret* gazetesinin de bu rakama ulaştığı tahmin edilir¹⁰¹. “Türköne'ye göre bu rakamları en az 20 ile çarpmak gerekir. Kahvehanelerde okunan makaleler sohbetin merkezine yerleşmiştir¹⁰²”. Dernekler ise adeta mantar gibi çoğalmıştır. Böylece modernleşmenin genişleyen tabanı İttihatçıların sosyolojik zeminini oluşturmuştur¹⁰³.

Meşrutiyetin ilanı ile başlangıçta çok yoğun bir “cemiyetleşme” süreci yaşanmıştır; bu ümit verici (bir) başlangıçtır¹⁰⁴, ancak bu dernekler Batı'da olduğu gibi belli bir iktisadi gelişmeye, şehirleşmeye dayanan yapılar değildir¹⁰⁵. O güne kadar “siyasi otoriteyi temsil eden padişahın çekilmesinden sonra yaşanan belirsizlik ortamında serbestlikten yararlanarak kurulmuşlardır¹⁰⁶. Öyle ki bir süre sonra İttihat ve Terakki bu

⁹⁷ Ali Birinci, “31 Mart Vakası'nın Bir Yorumu”, *Türkler* (ed. H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), c.13, s.193-211.

⁹⁸ *age.*, s.193-211.

⁹⁹ Aytekin Ersal, *Türkiye'de Ulus Devlet ve Ziya Gökalp-Mümtaz Turhan-Erol Güngör*, İstanbul 2012, s.131.

¹⁰⁰ M. Şükrü Hanioglu, *A Brief History of the Late Ottoman Empire*, Princeton 2008, s.94.

¹⁰¹ Ersal, *age.*, s.131.

¹⁰² Mümtaz'er Türköne, “Osmanlılarda Islahat ve Teceddüt”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, c.6, s.115.

¹⁰³ Ersal, *age.*, s.159.

¹⁰⁴ Ergun Özbudun, *Çağdaş Türk Politikası Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, İstanbul 2003, s.11.

¹⁰⁵ H. Aliyar Demirci, “Osmanlı Meşrutiyet Dönemi”, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ankara 2011, s.26.

¹⁰⁶ Birinci, *age.*, s.24-25.

konuda hukuki bir düzenleme yaparak bu alana çeki düzen vermek istemiştir¹⁰⁷. Toplumdaki tüm bileşenlerin cemiyetleşme temayülü ise devleti kurtarmak için başa geçen İttihat ve Terakki “denetleme iktidarı¹⁰⁸”nı kurmasına yol açmıştır. Gitgide otoriterleşen İttihat ve Terakki, Birinci’nin deyiimiyle “örfi idareli ve darağaçlı siyaset devri¹⁰⁹”ni başlatmıştır.

Modernleşme çabalarının sonucunda II. Meşrutiyet’le birlikte ortaya çıkan yeni sivil toplum unsurları söz konusu olmuştur. İdeolojik alanda değişik fikir akımları, etnik alanda farklı gruplar, siyasal alanda çok sayıda partileşme, ekonomik alanda yeni yetme yerli ve yabancı girişimler, sosyolojik alanda sendikalar ve dernekler, kültürel alanda da farklı sesleri bünyesinde barındıran medya, modern sivil toplum unsurları olarak dikkat çekmektedir. “Son dönem Osmanlı toplumu tüm bu grupların birbirinden farklı talepleri, değerleri, politikaları ve söylemleriyle bir çeşitlilik alanına dönüşmüştür”¹¹⁰. Toplumun tüm bileşenlerinin örgütlenme gayretinde oldukları bu ortam içinde öğretmenler de mesleki örgütler kurmuşlardır. Bu derneklerden bazıları Maarif Nezareti çalışanları tarafından kurulmuş ve yürütülmüşken, bazıları ise bilhassa Nezaret çalışanlarının derneklere üye olmaması şartıyla kurulmuştur. Bu önemli bir detaydır, zira bireylerde sivil toplum alanı bilincinin oluştuğunu göstermektedir. Kendi kamusallığını sivil toplum içinde hâkim kılma arzusunu yansıtan bu bilinç, devletin bu alandan çekilmesini talep etmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde İstanbul, sadece siyasi başkent değil, aynı zamanda bir entelektüel başkenttir. Bu durum Abdülhamid rejiminin sona ermesiyle birlikte fikir hürriyeti ve dernek kurma hürriyetinin sonucudur. Söz gelimi İstanbul’dan ayrı olarak Bursa ve Edirne’de de öğretmen örgütleri kurulmuş olsa dahi bunlar etki ve üye bakımından İstanbul’u yakalayamamışlardır. Örneğin Meşrutiyetin ilan edildiği yıl içinde kurulan üçüncü muallim derneği olan Cemiyet-i Muallimin, 28 Aralık 1908 tarihinde Maarif Nazırı Vekili Abdurrahman Şeref Bey’e bir mektup göndermiştir. Bu mektupta Cemiyet, amaçlarını eğitimin yurt geneline yayılması olarak belirtmiş ve bu amaç için devlete yardım edeceklerini belirtmiştir¹¹¹. Bu mektup sivil toplum kuruluşu olma bilinciyle kaleme alınmıştır. Tezimizin ana temasını teşkil eden İstanbul Muallimler

¹⁰⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, İstanbul 1998, s.486.

¹⁰⁸ Mete Tunçay, “Siyasal Tarih (1908-1923)”, *Türkiye Tarihi*, c.4, İstanbul 1990, s.27-41.

¹⁰⁹ Birinci, *age.*, s.24-25.

¹¹⁰ Çaha, *age.*, s.183.

¹¹¹ 11 maddeden müteşekkil bu mektubun tam metni ve detaylı analizi için bkz. Akyüz, *age.*, s.192-194.

Birliği ise, ilk olarak Muallimler Cemiyeti adıyla 8 Mart 1918 tarihinde kurulmuştur. İttihat ve Terakki'nin despotik iktidarının savaşın sonlarına doğru gevşemesini fırsat bilen Beşiktaş Numune Mektebi Müdürü olan Ahmet Bey (Halit Yaşaroğlu), “Muallim ordusuna açık mektup” adıyla bir bildiri yayınlarak öğretmenlerin cemiyet ihtiyacını karşılamak için 8 Mart 1918 tarihindeki ilkokul öğretmenlerinin Darülfünun konferans salonundaki toplantısını fırsat bilerek, öğretmenlerin burada toplanmalarını sağlamıştır. Kürsüde mesleki bir teşekkülün gereklerinden bahseden Ahmet Halit Bey'in konuşması, öğretmenler arasında müspet karşılanmıştır. Ertesi gün bir tüzük hazırlanarak Türk Ocağı binası geçici merkez kabul edilmiştir.

Toplumsal sahada bunlar olurken siyasi alanda İttihat ve Terakki elitlerinin aydınlanma fikirlerinin kaynağı Fransa'dır. Aydınlar, Fransız pozitivistiminin tesiri altındadırlar. Buna göre denilebilir ki Fransız İhtilali ile ihtilal havasını teneffüs eden Osmanlı modernleştiricileri, Tanzimat'ın birikimiyle Meşrutiyet iklimini oluşturmuşlardı. Bu dönemde yapılan tartışmalar ise devlet eksenlidir, âdetâ “bu devlet nasıl kurtarılır” sorusunun peşinden gidilmiştir. Avrupa'da kalan son toprak kayıplarının da ardından verilen cevaplar genellikle devleti güçlendirmek şeklinde olmuştur. Devleti modernleştirme ve bu sayede onu kurtarma fikri, toplumu da dönüştürülmesi gereken, devlete ayak uydurması gereken bir konumda düşünülmesine yol açmıştır. Modernleşmenin ilk dönemlerinde basında halkın yönetime katılması gerektiğini savunan aydınlar, Fransız pozitivistiminin de tesiriyle devleti kurtarma fikrini bir an önce gerçekleştirebilmek için halka sırt çevirmişlerdi. Aydınlar ile halk arasındaki kopukluk ilk bu aşamada ortaya çıkmaya başlamıştır. Gevgilili, aydınların ruh halini şu şekilde izah eder: “Halkçı romantizm böylece sosyo/politik gerçekliklerin sert kayalarına vurmaya başlıyordu. *Köktenci* (radikal) eğilimlerin ağır bastığı çoğu orta sınıf kökenli genç aydınlar (için) yolun sonu, ‘halk için halk adına’ davranmak gerektiğini savunan *Jacobin* bir siyasi ideoloji olacaktır”¹¹².

Gitgide daha da otoriterleşen İttihat ve Terakki, güçlü bir siyasi ortak bulduğunu zannettiği bir anda ise bu diplomatik ilişkiyi başarıyla yürütememiş ve birden kendisini Cihan Harbi'nin merkezinde bulmuştur. Savaşın getirdiği zorunluluklar, yürütme ve yasama güçlerini İttihat ve Terakki'nin elinde yoğunlaştırmasına bahane olmuştur¹¹³.

---

¹¹² Gevgilili, *age.*, s.79.

¹¹³ Hasan Kayalı, “Jön Türkler ve İttihad ve Terakki Cemiyeti”, (ed. Metin Heper, Sabri Sayarı), *Dünden Bugüne Türkiye Tarih, Politika, Toplum ve Kültür*, içinde s.41.

İttihat ve Terakki'nin siyaset sahnesini tekeline almaya başlamasıyla beraber, sivil sahada da ona karşı toplumsal bir muhalefet yükselmiştir. Kadın hareketleri de o dönemde gazetelerde yer bulmaya başlamıştır. Hürriyet namına istediklerini bulamayan işçi grevleri, öğretmen grevleri de göstermektedir ki, tebaalıktan vatandaşlığa gidilen yolda hayli mesafe kat edilmiştir. Artık insanlar mesleklerinin onlarda uyandırdığı bilinçle hak ve hukuk taleplerinde bulunmaya ve politik tutum almaya başlamışlardır.

II. Meşrutiyet dönemindeki sivil toplumda meydana gelen canlanma, siyasi hayatımızda çok önemli bir süreçtir. Çünkü bir daha toplum hayatımızda bu kadar renkli bir dernekleşme süreci ve matbuat hayatı karşımıza çık(a)mamıştır. Ayrıca kamu politikalarını etkileme bakımından da II. Meşrutiyet'in ilk dönemi ile ileriki bölümlerde göreceğimiz yeni devletin kurulduğu dönemler çok önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

1918-1922 YILLARI ARASINDA İSTANBUL MUALLİMLERİ VE MUALLİMLER CEMİYETİ

2.1 Muallimler Cemiyeti'nin Kuruluşu

Türkiye'de muallimlerin cemiyetleşme faaliyetleri II. Meşrutiyet sürecinde başlamıştır¹¹⁴. Encümen-i Muallimin ile başlayıp gelişen bu süreç¹¹⁵, İttihat ve Terakki'nin baskıcı uygulamalarından nasibini almıştır. Mütareke döneminde gerileyen siyasi iktidar baskısı sosyal hayatta nispi bir boşluk doğurmuş, bu mesleki dernek boşluğu da 1918 yılında Muallimler Cemiyeti'nin kurulmasıyla doldurulmuştur.

8 Mart 1918 tarihinde Ahmet Halit (Yaşaroğlu) başkanlığında kurulan Muallimler Cemiyeti'nin merkezi İstanbul Türk Ocağı'dır. Önceleri ilk mektep muallimlerinin daha etkin olduğu cemiyette zamanla orta mektep muallimleri idari görevlere gelmişlerdir¹¹⁶. Tam da bu dönemde Cemiyet, 1920 yılında kendi içinde ikiye bölünmüştür. Yahya Akyüz'e göre bunun sebebi, İstanbul Muallimler Cemiyeti üyesi ilk mektep muallimlerinin uzun zamandır alamadıkları maaşları sebebiyle greve gitmiş olmalarıdır¹¹⁷. O dönemde orta ve yükseköğrenim muallimleri maaşlarını merkezi bütçeden almaktayken ilk mektep muallimleri maaşlarını “muvazene-i hususiyeden” [her vilayetin kendi bütçesinden] almaktaydılar. İlkokul muallimlerinin daha önce de devamlı aksayan maaşları 1920 yılında katlanılamaz bir hal almıştı. 1920 yılının ilk iki ayında da hiç maaş alamayan ilk mektep muallimleri 28 Şubat 1920 tarihinde toplanarak Maarif Müdürlüğü'ne yürümüşlerdir. Eğer maaşları verilmezse görevlerine devam etmeyeceklerini belirten İstanbul Muallimler Cemiyeti üyesi ilk mektep muallimleri grev

¹¹⁴ II. Meşrutiyet dönemindeki dernekler ve çeşitliliği hakkında nicel bir analiz için bkz. Ahmet Naki Yücekök, Mehmet Öznur Alkan, *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar*, İstanbul 1998, s.104-113.

¹¹⁵ Muallimler Cemiyeti'ne kadar olan süreçte İstanbul'da altı, Bursa ve Edirne'de ise bilinen birer tane muallim cemiyeti kurulmuştur. Muallimler Cemiyeti'ni kuran isimler arasında da, cemiyetin neşriyatı olan “*Muallimler Mecmuası*”nda da yazıları yayımlanan pek çok isim, bu süreçte kurulmuş olan diğer muallim cemiyetlerinde de yer almıştır. Ancak tezimizin ana konusunu genişletmemek amacıyla bu cemiyetlerin detaylı tahlillerine girilmeyecektir. Öğretmenlerin II. Meşrutiyet yıllarında cemiyetleşme faaliyetleri için Bkz. Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1839-1950)*, s.190-204; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.287-290; Dr. Niyazi Altunya, *Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi 1908-1998*, s.22-32; Mustafa Gündüz, *II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Öğrenci Dernekleri*; Arzu M. Nurdoğan, “Türkiye'de Öğretmenlik Mesleğinde Sosyal Dayanışma Fikrinin Doğuşu: Muallim Cemiyetleri (1908-1914)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 17, s.65-82; Dursun Faruk Birinci, *İstanbul Muallimler Birliği Mecmuasına Göre Avrupa ve Amerika Mekteplerinde Terbiye ve Öğrenci Yetiştirme Usulleri (1922-1927)*, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Anabilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi), s.5-24.

¹¹⁶ Bu dönemde cemiyetin faaliyetleri için bkz. Zeki Sarıhan, *Milli Mücadelede Maarif Ordusu*, Ankara 2019, s.171-200.

¹¹⁷ Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1839-1950)*, Ankara 2012, s.304-305.

ilan etmişlerdir. 29 Şubat tarihinde hükümetin muallim maaşları için 20 bin lirayı ayırdığı belirtilmiş olmasına rağmen birikmiş maaşlar için bütçeden 90 bin lira civarında bir miktarın ayrılması gerekmektedir¹¹⁸. Zira o dönemde İstanbul’da 150-200 ilk mektep bulunmaktadır; bunların muallim sayıları ise toplamda 944-1000 arasındadır¹¹⁹. İstanbul basını bu dönemde grev yapan muallimlere ilgi göstermiş ve onları desteklemiştir. Maarif Vekâleti ise bu grevi “amelelere yaraşır¹²⁰” diyerek küçümsemiştir¹²¹. Akyüz’e göre ise İstanbul Muallimler Cemiyeti ise kendi üyesi ilk mektep muallimlerini desteklememiş ve gazetelere ilan vererek “grevle alakamız yoktur” demiştir. Bunun üzerine İstanbul Muallimler Cemiyeti üyesi ilk mektep muallimleri Cemiyet’ten ayrılarak “Mekatib-i İptidaiye Muallimler Cemiyeti”ni kurmuşlardır. Cemiyet, üyelerinin büyük çoğunluğunu teşkil eden ilk mektep muallimlerini kaybetse de 1922 yılından itibaren neşriyatına başladığı *Muallimler Mecmuası* ile öğretmen camiasında ilgi uyandırmayı başarmıştır.

Zeki Sarıhan ise Muallimler Cemiyeti’ndeki bu bölünmenin grevle ilgili olmadığını savunmuştur¹²². Sarıhan, Muallimler Cemiyeti yöneticilerinin grevle alakadar olmadıkları iddiasının yalanladığını belirtmiştir. Nitekim dönemin gazetelerinde de, Cemiyetin, ilk mektep muallimlerini grevlerinde yalnız bıraktığına dair bir îmâ olmadığını söylemiştir. Ayrıca Sarıhan’a göre, ilk mektep muallimleri cemiyetlerini grevden bir yıl sonra kurarak bu iddiaları boşa çıkartmıştır. Zira grev 1920 yılında vuku bulmuşken, ilk mektep muallimlerinin derneği olan Mekatib-i İptidaiye Muallimleri Cemiyeti 1921 yılında kurulmuştur.

Bu grev hakkında detaylı bir gazete taraması yapan Göldaş’ın çalışması ise Akyüz’ü doğrular niteliktedir. Zira dönemin basınında hemen her gün grevdeki muallimlerle alakalı haberler vardır ve Muallimler Cemiyeti’nin grevde muallimleri yalnız bıraktığına dair bir yazı göze çarpmaktadır. Grevden tam bir yıl sonra İbrahim Memduh, *Yeni Nesil Dergisi*’nde şunları söylemiştir: “Grev esnasında iptidai muallimlerinin hakkını müdafaa etmeyen ve grevle alakamız yoktur diyerek gazetelere

---

¹¹⁸ *Yeniğün*, 1 Mart 1920’den aktaran İsmail Göldaş, *İstanbul İlkokul Öğretmenlerinin Grevi (1920)*, İstanbul 1984, s.43.

¹¹⁹ Göldaş, *age.*, s.44.

¹²⁰ *age.*, s.36- vd; Ahmet Orhan, *Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Örgütlenmesi ve Hukuki Dayanakları (1923-1980)*, s.37.

¹²¹ Bu dönemde İstanbul, gerçekten de yoğun işçi grevlerine sahne olmuştur. 17 Nisan 1920’de Gazete Çalışanları, 23 Nisan’da Tünel İşçileri, 10 Mayıs’ta Tramvay İşçileri, Deri İşçileri, Tersane İşçileri, 24 Temmuz’da Şirket-i Hayriye İşçileri, 13 Ekim’de ise Şark Demiryolu İşçileri greve gitmişlerdir. Bkz. Kemal Sülker, *100 Soruda İşçi Hareketleri*, İstanbul 1976, s.26-27.

¹²² Zeki Sarıhan, *Milli Mücadelede Maarif Ordusu*, Ankara 2019, s.226.

ilanlar götüren Muallimler Cemiyeti hakkında, bütün mekâtib-i iptidaiye meslektaşları arasında yaşanan nokta-i nazar ve anti-pati teneffürü nazar-ı dikkate almamak çoğunluğa muhalefet etmektedir¹²³”.

Çalışmamızın bu bölümünde Muallimler Cemiyeti'nin kurucusu Ahmet Halit (Yaşaroğlu)'nun da bu döneme dair iki beyanını iktibas edeceğiz. Kendisi *Bilgi*'de neşredilen anılarında süreci şu şekilde anlatmıştır:

1914-1918 arası Birinci Dünya Harbi ise günlük hayatını kurtarmağa çalışan muallimden, toplama ve mesleki tesanüd vücuda getirme gibi bir hareket beklenemezdi. Bununla beraber günlük hayat endişesinin, geçim gairesinin hezimet hissiyle çok fena bir duruma girdiği 1918 senesi, zümre menfaatlerini İstanbul Hükümeti'ne karşı müdafaa zaruretini doğurmuş ve bir (Muallimler Cemiyeti) hareketine meydan vermiştir. Hatırasını nakleden bir meslektaşımız şöyle diyor: ‘İstibdat idaresi toplanmalara müsaade etmediği için memleketimizde ilk Muallimler Cemiyeti 1918’de mütareke sırasında teşekkül edebilmiştir. Bu sırada muallimlere İstanbul Hükümeti maaş vermediği için bilhassa ilk mektep hocaları grev yapmışlardı ve bu vesileyle aralarında tesanüd hâsıl olmuş ve bir cemiyet teşkil etmişlerdir. O zaman Maarif Nazırı olan ve şimdi Galatasaray’da Tarih hocalığı eden Raşit Bey ‘Grev yapmak ameleye yakışır’ diyerek bu grevi uygun görmemişti. Edinilen malumata göre Türkiye’de ilk muallim meslek teşekkülü olan bu cemiyetin ‘İptidai Muallimler Cemiyeti’ olduğu anlaşılıyor. Bu tarihlerden sonra 1918-1922 arasındaki buhranlı senelerde ilk, orta ve yüksek muallimleri toplayan daha geniş bir organizasyon ihtiyacı hissedildi ve 1921 sonunda ‘Muallimler Cemiyeti’ doğdu. Aradan pek kısa bir müddet geçtikten sonra hakiki bir ihtiyaca cevap verdiği anlaşılan bu ‘Muallimler Cemiyeti’ne ilk ‘İptidai Muallimler Cemiyeti’ iltihak etmiş ve 300 liradan ibaret parasını ‘Muallimler Cemiyeti’nin İktisat Sandığı’na terk eylemiştir¹²⁴.

Ahmet Halit (Yaşaroğlu)'nun ilk mektep muallimlerini grevlerinde yalnız bırakmış olmalarının verdiği pişmanlıktan dolayı Muallimler Cemiyeti'nin bu hâtırasına sahip çıkmak istemediğini söyleyebiliriz. Zira çalışmamızın ileriki bölümlerinde de görüleceği üzere Mekâtib-i İptidaiye Muallimleri Cemiyeti” ancak 1925 yılında Muallimler Cemiyeti ile bir ortak kongre yapmış ve Türkiye Muallimler Birliği’ne iltihak kararı almıştır.

Bu açıklamasından iki yıl sonra ise ayrı bir konuşmasında beyanlarını tashih etmiştir. 8 Mart 1918 Perşembe günü Darülfünun konferans salonunda yaptığı konuşma sonucunda bir birlik oluşturulması fikrini muallimlere benimsettiğini belirten Yaşaroğlu; bunun öncesinde dönemin kudretli isimlerinden Doktor Nazım Bey’den izin aldıklarını belirtmiştir. Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun Doktor Nazım'dan izin almasının sebebi

¹²³ İbrahim Memduh, “İki Cemiyet Birleşebilir Mi?”, *Yeni Nesil*, 1921, 1, s.1’den aktaran Göldaş, *age.*, s.45.

¹²⁴ Ahmet Halit Yaşaroğlu, “İstanbul Muallimler Birliği’nin Tarihçesi”, *Bilgi*, 1948, 15, s.3-4.

kuvvetle muhtemel kendisinin Talat Paşa Hükümeti'nde Maarif Vekili olmasıdır. Burada Doktor Nazım'ın Ahmet Halit Yaşaroğlu'na söylediği sözler tek parti rejimine ve siyasi elitlerin monist iktidar telakkilerine dair birinci ağızdan bir söz olarak oldukça kıymetlidir:

“Azizim Halit Bey; hangi fırka vardır ki kendisi haricinde bilmediği, tanımadığı insanlardan teşekkül edecek bir cemiyeti hoş görsün¹²⁵?” Siyasi rejimlerin otoriter-totaliter arası muğlak alandaki önemli ayırt edici noktalarından birisi de siyasi plüralizmdir. Buna sosyal alanda faaliyet gösteren cemiyetler de dâhildir¹²⁶. Doktor Nazım konuşmasının devamında kendisine muallim cemiyeti kurulması fikrini tanımadığı kimselerin getirmesi sebebiyle izin vermediğini belirtmiştir. Halit Yaşaroğlu'na “Bize danışmaya ne lüzum var? Siz işinizi görmeye bakın. Allah muvaffak etsin¹²⁷” diyen Doktor Nazım Bey, 27 yaşındaki bu genç muallimin sırtını okşayıp elini sıkıştır. Konuşmanın kendisine daha da büyük bir güç verdiğini belirten Ahmet Halit (Yaşaroğlu) derhal hazırlıklara giriştiğini ve Darülfünundaki konferansta da niyetini muallimlere açtığını belirtmiştir. Ertesi gün 9 maddelik Cemiyet nizamnamesine nihai şeklini veren heyet Türk Ocağı'nın izniyle ocak binasını merkez olarak göstermiş ve resmi işlemleri tamamlamıştır. İlk mektep muallimlerinin grevi hakkında da konuşan Ahmet Halit (Yaşaroğlu), ilk mektep muallimleri grevdeyken kendisiyle birlikte Hamit (Ongunsu), Hakkı Tarık (Us), Ekrem İnal Beyler'in Maarif Nazırı Raşid Bey'le görüştiklerini ve grevin nihayete erdirilmesi için Raşit Bey'e maaş ödemelerinin yapılması çağrısında bulduklarını belirtmiştir¹²⁸. Ahmet Halit (Yaşaroğlu)'nun bu görüşmeyi belirtmesi ise, grev hakkındaki Sarıhan'ın tespitini haklı göstermektedir. Zira Sarıhan “Muallimler Cemiyeti, grevle ilgilenmediğini kabul etmemekte, maaşların ödenmesi için ilgililerle görüşme yaptığını belirtmektedir¹²⁹” demiştir.

Tekrar Muallimler Cemiyeti'ne dönecek olursak modern okullarda milliyetçi fikirlerle yetişen Cemiyet mensubu muallimlerinin Kurtuluş Savaşı'nda Ankara'dan yana tutum aldıklarını görürüz. Savaş sürerken Ankara'da toplanan 1. Maarif Kongresi'ne -15-21 Temmuz 1921- tebrik ve başarı temennileriyle dolu bir telgraf yollayan Muallimler Cemiyeti; İzmir'in işgalinin ardından İstanbul'da mitingler tertip etmiştir. Üyelerinin bir

¹²⁵ Ahmet Halit Yaşaroğlu, “Konferanslar”, *Bilgi*, 1950, 37, s.7.

¹²⁶ Detaylı bilgi için bkz. Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, Çev. Ergun Özbudun, İstanbul 2017.

¹²⁷ Yaşaroğlu, agm., s.7.

¹²⁸ Yazının tamamı için Bkz. Ahmet Halit Yaşaroğlu, “Konferanslar”, *Bilgi*, 1950, 37, s.5-13.

¹²⁹ Sarıhan, *age.*, s.226.

kısmı bu dönemde İstanbul'dan ayrılıp Anadolu'da Kuvay-ı Milliye örgütlenmelerine yardım etmiştir. İstanbul'da kalanlar ise Anadolu'daki Milli Mücadele hareketine silah ve malzeme kaçırlmasına yardım etmişlerdir. Ahmet Halit (Yaşaroğlu) bu dönemi şu şekilde anlatır:

“Gerek İptidai Muallimler Cemiyeti, gerek İstanbul Muallimler Cemiyeti memleketin o mühim, tarihi günlerinde bir taraftan mesleki menfaatlerini müdafaa ederken öte taraftan İstanbul ile Anadolu Hükümetleri arasındaki nazik durumun müsaadesi nispetinde milli davaya yardımcı olmuş, ümitsizliğin ve bedbinliğin bütün İstanbul'u sardığı o devrede Erzurum, Sivas Samsun Sivas ve Ankara'daki istiklal hareketlerini kendi silahı ile desteklemiştir¹³⁰”.

Muallimler Cemiyeti, Meşrutiyet döneminde kurulan ilk muallim derneklerinden güçlü bir müzakere ve münakaşa kültürü miras almıştır. Cemiyet, sonraki yıllarda bu kültürü bir sivil toplum geleneği haline getirmeye çalışacaktır. Meşrutiyet döneminin nispeten özgür siyasi konjonktüründe Maarif Vekili'ne mektup gönderen ve taleplerini ileten bu dernekler, muallimlerin maarif siyasetine tesir etme arzusunu da artırmıştır. Modern okullarda yetişmiş olan muallimlerin siyasete bigâne olmaları mümkün değildir. Öyle ki Cemiyet olarak böyle bir geleneğin tevarüs etmiş olması, Muallimler Cemiyeti'nde tesiri yüksek bir sivil toplum kuruluşu olma arzusunu uyandırmıştır. Cemiyetin, sivil toplum kuruluşu olarak etkin olması, kendi içindeki serbest tartışmalara müsaade etmesi ve bunu mecmuası vesilesiyle kamuoyuna sunmasıyla doğrudan ilgilidir.

Muallimler Cemiyeti, mecmuasında, müteaddit defalar farklı görüşlerin, fikirlerin ve önerilerin yer bulacağını söylemiştir¹³¹. Kamuya mâl olmuş fikirlerin tartışılmasında, kendi fikirlerine karşı fikirlerin savunulmasında ve cemiyet olarak kendilerine sert ithamların yapılmasında ve bunların cevaplanmasında Muallimler Cemiyeti, mecmuasını tüm kesimlere açmış ve özgür bir tartışma ortamı temin etmeye çalışmıştır. Bu vesileyle iddia edebiliriz ki İstanbul Muallimler Cemiyeti, demokrasiye yatkın ve sahip olduğu müzakere kültürünün zorunlu kıldığı ifade özgürlüğüne sonuna kadar müsaade etmiş, modern fikirli aydınlardan mürekkep bir cemiyettir. Cemiyet bir taraftan farklı yayın organlarının kendilerine taarruzunu savuşturmaya çabalarken, diğer taraftan siyasi elitlerin şekillendirdiği maarif politikalarına tesir etmeye gayret etmiştir. Bu bakımdan Muallimler Cemiyeti, yeni bir devletin kurulduğu ve ardından inkılap devresinin

¹³⁰ Ahmet Halit Yaşaroğlu, “İstanbul Muallimler Birliği'nin Tarihçesi”, *Bilgi*, 1948, 15, s.4.

¹³¹ Yazının devamında bununla ilgili pek çok örneğe rastlayacağız. Ancak yine de birkaç örnek vermek gerekirse, “Yarınki Nesli Yetiştirmek Meselesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 3, s.44; “Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun Projesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 8, s.163.

başladığı bu süreçte dönemin siyasi ve sosyal iklimini yansıtmaya açısından mühim bir sivil toplum aktörüdür.

Muallimler Cemiyeti'nin neşriyatı olan *Muallimler Mecmuası*'nın ilk sayısı 22 Eylül 1922 tarihinde basılmıştır. Cemiyetin muallimler nezdinde kuvvetli bir teveccüh gördüğü son sayıları ise beraber neşredilen Kânunusani ve Şubat 1924 tarihli 17. ve 18. sayılardır. Bu tarihten itibaren muallimler tedricen Cemiyet'e sırt çevirmeye başlamışlardır. Mecmua bu süreçte, genellikle 16 ve 32 sayfalık formalar halinde olmak üzere toplamda 464 sayfalık neşriyat yapmıştır. Mecmua, ilk sayısının yayımlandığı 1922 tarihinden Harf İnkılabı'ndan önceki son sayısının yayımlandığı 1927 yılına kadar sayfaları birbirinin devamı olacak şekilde numaralandırmıştır. Şubat 1924'e kadar olan süreçte mecmuanın müdürü Hüseyin Besim Bey'dir. Ayrıca bu dönemde mecmua Necmi İstikbal Matbaası'nda basılmıştır. Bu süreçte Muallimler Cemiyeti'nin reisliğini ise Muslihiddin Adil (Taylan) Bey yürütmüştür. Çalışmamızın ana eksenini Muallimler Cemiyeti'nin sivil toplum kuruluşu olarak incelenmesi ve kamusal alana katkısı olduğu için, Cemiyet mecmuasındaki pedagojik mahiyeti haiz metinler büyük ölçüde inceleme dışında tutulmuştur.

Muallimler Cemiyeti'nin mecmuasını neşretmesinin ardından ilk dönemdeki faaliyetlerini inceleyeceğimiz bu bölüm Eylül 1922-Şubat 1924 tarihleri arasında kapsamaktadır. Bu süreçte Muallimler Cemiyeti, 5 kez kongre toplamıştır¹³². Muallimler Cemiyeti topladığı her kongresinde, meslek bilincine sahip olmanın getirdiği tesirle müzakereler yapmış ve sivil toplum aktörü olarak siyaset alanından özerk bir alan temin etme gayretinde olmuştur. Cemiyet bu dönemde maarifin politikalarına yön verme bakımından da hayli etkili olmuştur. Faaliyetleriyle bir "yönetişim" husule getirmeyi başaran Muallimler Cemiyeti, muallimlerin özlük haklarını da koruma ve yükseltme gayretinde olmuştur. Cemiyet yalnızca İstanbul'daki muallimlerin değil Anadolu'daki muallimlerin de hâmilliğini üstlenmiştir.

2.2 1922-1924 Yıllarında Muallimler Cemiyeti'nin Maarif Politikalarına Tesiri

Muallimler Cemiyeti, yeni devletin kuruluş sürecinde yayın organı vasıtasıyla hükümetin politikalarına tesir etmeyi amaçlamıştır. Bunu temin etmekte muvaffak

---

¹³² Kongre tarihleri sırasıyla 1 Kasım 1922, 29 Aralık 1922, 2 Şubat 1923, 7 Temmuz 1923 ve 14 Temmuz 1923. 7 Temmuz 1923 tarihli kongrede toplanma için gereken sayı sağlanamamış ve kongre bir hafta tehir edilmiştir. Ancak bu içtimada kıymeti haiz hadiseler husule geldiği için çalışmamızın konusu dâhilinde kongrelerden biri olarak kabul edilmiştir.

olmadığı zamanlarda da yine fikirlerini özgürce mecmuasında serdetmiştir. Tıpkı insanlar gibi cemiyetlerin düşünsel mirası da gelenek-göreneklerden, kültürden ve günlük düşünce biçimlerinden fazlasıyla etkilenir. Kamusal tartışmalar da bu etkilerin altında şekillenmektedir. Özbek'in deyimiyle kamuoyu, kanaatleri işleyen eleştirel aklın ürünüdür. Habermas, iyi işleyen bir politik kamusal alan olmadan oluşan kamuoyuna 'kamusal olmayan kanaat' demiştir¹³³. Bizim buradaki iddiamız da, Muallimler Cemiyeti'nin 1922-1923 yılları arasında maarif politikalarına tesir bakımından güçlü bir kamusal inşaa ettiği yönündedir.

"Mekteplerimizin Yeni Teşkilatı Hakkında"¹³⁴ başlıklı yazısında Doktor Halil Fikret (Kanat) kanunların tepeden inme yapılamayacağını savunmaktadır. Ona göre hükümet kanunu tek başına hazırlamamalı, ilgili konuda önce bir kamuoyu oluşmasını beklemeli ve bu kamuoyunun vereceği karara göre bir kanuni düzenleme yapmalıdır. Yazısında "Bir teşkilat mevkiî tatbîke konmadan evvel efkâr-ı umumiyenin nazar-ı tenkidine arz edilirse şüphesiz ki daha faydalıdır. Zira teşkilatla uğraşanların nazar-ı dikkati celp etmeyen noktaların tadil ve tashih edilmesi ve [böylece] teşkilatın mümkün mertebe az kusurlu olması mümkündür"¹³⁵ diyerek, bu beklentisini göstermiştir. Yazarın bu beklentisi âdeta, modern demokrasilerdeki kamuoyunun işlevine denk bir işlemdir. Ona göre eli kalem tutan elitlerin ve kanunun ilgi sahasındaki münevverlerin bu şekilde fikirlerini özgürce tartışmaları, hükümetin kanunları yanlış ve eksik çıkartmasının önüne geçecektir.

Halil Fikret (Kanat)'a göre Ankara'da yeni kurulan hükümet maarif sahasına Muallimler Cemiyeti kadar vâkıf değildir¹³⁶. Yeni hükümetin Maarif Vekili Hamdullah Suphi: "Arkadaşlar, Avrupalılar bütün memleketlerde, bütün muasır ve medeni memleketlerde tetkikat yaptırıyorlar ve bunu eğer muallim kendisi yapmazsa Hükümet birtakım heyetleri memur ederek memleketleri parça parça tetkik ettirir. Anadolu yabancı bir memleket kadar bizim için yabancı bir yerdir. Ne âsarî atıkasını [eski eserler] tetkik ettik, ne kitabelerini. Ne de şarkılarını toplamışızdır! Anadolu bizim için meçhul olan bir memlekettir"¹³⁷. Muallimler Cemiyeti'nin yeni hükümetin maarif sahasını kendileri kadar

¹³³ Meral Özbek, "Kamusal Alanın Sınırları", *Kamusal Alan*, (ed. Meral Özbek), İstanbul 2015, s.44.

¹³⁴ Doktor Halil Fikret, "Mekteplerimizin Yeni Teşkilatı Hakkında", *Muallimler Mecmuası*, 1922, 1, s.11-15.

¹³⁵ agm., s.11.

¹³⁶ agm., s.11.

¹³⁷ *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri-I*, s.204.

bilmediği iddiası ve Hamdullah Suphi Bey'in bu söylemi Kuçuradi'nin şu tespitini hatırlatmaktadır: “Bir kuruluşa sivil toplum kuruluşu denecekse, çalışmalarıyla ilgili konularda bir devlet organı ya da kamu kuruluşundan daha fazla bilgiyle iş yapması beklenir¹³⁸”. Muallimler Cemiyeti bu tespite paralel bir şekilde güçlü bir sivil toplum kuruluşu olmaya dair özgüvene sahiptir. “... bunun içindir ki bu vadede umumi bir ‘münakaşa kapısı’ açılmadı¹³⁹” diyerek Ankara hükümetini eleştiren yazar; Cemiyet’in ve diğer münevverlerin müktesebatından istifade edilmediğini belirterek şu uyarıda bulunmuştur: “Bilenleri dinlemek, mahallinde tetebbuatta bulunanların fikirlerini anlamak ve ona göre teşkilatı tespit etmek çok daha müsmir [verimli] olurdu”¹⁴⁰. Burada belirtmemiz gerekir ki yazarın “münakaşa kapısı” ile îmâ ettiği süreç, modern toplumlardaki kamusal alandır. Yeni hükümetin kendilerini bu süreçten dışlamasını uygun görmediğini belirten Halil Fikret, kanunun hazırlık aşamasında yer alamadığı için bu kez hükümetten kanunla ilgili izahat beklediğini ifade etmektedir: “... şimdilik bilhassa şu cihetlerin hakiki ve sabit sebeplerle beraber izah, takdir ve tenkid olunmasının rica edileceğini isticar ettik” diyerek hükümete beş ayrı başlıkta sorularını yöneltmiştir¹⁴¹. Yazar, yazısının tamamında Ankara’da kurulan hükümetin maarifi ilgilendiren konularda Muallimler Cemiyeti’ne danışmadan iş yapmaması gerektiğini salık vermiştir. Ona göre hükümet bu konularda öncelikle muallimlere bir tartışma alanı açmalıdır. Muallimlerin inşa edeceği bu güçlü kamusalın hükümeti tesir altına alacağına işaret eden Halil Fikret (Kanat), Cemiyet’in kamu politikalarına tesir arzusunu yansıtmaktadır.

Cemiyet, bu dönemde kendisinin, maarif sahasında yeni kurulan devletin Maarif Vekâleti’nden daha etkili olduğu iddiasındadır¹⁴². Bu iddia Cemiyeti, her an kanıtlanması gerekli bir mesuliyeti üzerine almış gibi, daima etkin olmaya zorlamıştır. Cemiyetin etkili isimlerinden Ali Haydar, hemen her yazısında hükümete çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Örneğin “Maarif İstatistikleri”¹⁴³ başlıklı yazısında yeni hükümetin elinde güçlü bir istatistiki veriler bulunması gerektiğini söylemiştir. Mülga hükümetin istatistik

---

¹³⁸ Türkiye ve Toplumsal Tarih Vakfı, *Düşünen Sivil Toplum Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar*, Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryumu, İonna Kuçuradi, s.9.

¹³⁹ Doktor Halil Fikret, “Mekteplerimizin Yeni Teşkilatı Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 1, s.12.

¹⁴⁰ a.g.y. s.11-12.

¹⁴¹ a.g.y., s.13-14.

¹⁴² Cemiyet bu iddiasında pek de haksız değildir. İsmail Hakkı Tonguç bu durumu “Memleketin iç durumu çok karışık olduğu için Vekillik kolay kolay okullara hâkim bir duruma gelemiyordu. Onun için mahallerinden sık sık istatistik malumatı istenilmekte ve hakiki durumu anlamak için çalışılmakta idi” diyerek tasvir etmiştir. Bkz. İsmail Hakkı Tonguç, *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, İstanbul 1947, s.261.

¹⁴³ Ali Haydar, “Maarif İstatistikleri”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 3, s.33-37.

meselesine dikkat etmediğini belirttiikten sonra yeni hükümetin bu konuya önem vermesini istemiştir. Şu durumda diyebiliriz ki Muallimler Cemiyeti 1922-1923 yılları arasında bu ve buna benzer tavsiyelerde bulunmuştur. Ayrıca Cemiyet, bundan sonra “farklı ülkelerdeki eğitim sistemlerini inceleyeceğini ve bu incelemelerini kamuoyuyla paylaşacağını”¹⁴⁴ söyleyerek kamusal alanda tartışılması için yeni konuların ortaya atılmasına vesile olmuştur.

Burada şunu tekrar belirtmeliyiz ki, Ankara’da yeni teşkilatlanmaya başlayan Maarif Vekâleti taşra hakkında gerçekten de hiçbir bilgiye sahip değildir. Hatta meclis kürsüsünde vilayetlerdeki okullarla alakalı yanlış bilgi verdikten sonra taşradan gelen mebusların düzeltmesiyle hatalı verilere sahip olduğunu itiraf eden Maarif Vekilleri dahi görülmüştür. Başgöz, kurulduğu dönemki istatistikleriyle Maarif Vekâleti’ne bağlı vilayetlerdeki durumu şu şekilde belirtmiştir:

“Ankara Hükümeti’ne bağlı 38 il ve sancakta 2345 ilkokul vardır. Bu okullardan 58 tanesi kapalıdır. İlkokulların öğretmen sayısı 2384’ü erkek, 677’si kadın olmak üzere 3061’dir. Bunlardan ancak 875’i öğretmen okulu mezunudur. (...) Ortaöğretimde 28 sultani, 50-60 kadar idadi ve 18 kadar öğretmen okulu vardır. 1927 yılı nüfus istatistiklerine baktığımız zaman ise, memlekette 46 bin köy vardır. Ortalama olarak her vilayette 1179 köy var sayabiliriz. Demek ki bu köylerin 1137’sinde okul yoktur. Savaş yıllarında Anadolu köylerinden %98’inin okulsuz olduğu ortaya çıkmaktadır. Eğitim Bakanlığı’nın ayrı bir bütçesi yoktur. Savaş bitene kadar eğitim giderleri genel bütçeden alınan avanslarla karşılanmıştır. Genel hesaplara göre savaş yıllarında eğitime ayrılan para, genel bütçe giderlerinin %0,6’sı kadardır¹⁴⁵.”

Bu oranlarla alakalı bir başka istatistik ise Tonguç’a aittir. Tonguç Ankara Hükümeti’nin elindeki vilayetlerin sayısını 39 olarak belirttiikten sonra ilk mekteplerin sayısını 1764 faal 581 kapatılmış olacak şekilde 2345 olarak beyan etmiştir. 2384 erkek 677 kadın toplamda 3061 muallimden 875’i Darülmualimin mezunudur¹⁴⁶. Bu döneme ait öğretmenlerle alakalı istatistik ise Faik Reşit Unat’a aittir. Onun verdiği rakamlara göre cumhuriyetin kuruluşunda öğretmen sayısı, 1.081’i kadın, 9.021’i erkek olmak üzere 10.102 idi. Bunlardan öğretmenlik eğitimi almış olanların sayısı; 378’i kadın, 2.356’sı erkek olmak üzere 2.734’tür. Geriye kalan 7.368 öğretmenden 1.357’si ilköğrenim mezunu, 711’i doğrudan medreseden ayrılmış, 152’si muntazam bir tahsil görmemiş, 2.107’si hiçbir öğretmenlik ehliyeti taşımayan kişilerdir¹⁴⁷.

¹⁴⁴ İstanbul Muallimler Birliği, “Yapılacak İşlerden”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 3, s.45-46.

¹⁴⁵ İlhan Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, İstanbul 2016, s.68.

¹⁴⁶ İsmail Hakkı Tonguç, *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, İstanbul 1947, s.259-261.

¹⁴⁷ Faik Reşit Unat, “İlk, Orta, Yüksek Tedrisatımızın On Senelik Bilançosu”, *Fikirler*, 1933, 100, s.3-36.

2.2.1. Cemiyetin Modern Bir Usulde Çalışması

Sivil toplum kuruluşları, toplumsal sorunlara kendi içinde inşa ettiği kamusalılığı sayesinde çözüm üretmekte ve siyasi aktörleri, çözümleri hayata geçirecek politikaları uygulamaya zorlamaktadır. Bu şekilde tanımlanan sivil toplum kuruluşlarının, güçlü bir bünyeye sahip oldukları müddetçe ilgilendikleri alanın sorunlarıyla meşgul olma arzuları da artacaktır. Söz gelimi *Muallimler Mecmuası* yazarlarından “Sin-Şın” müstear ismini kullanan yazar, yayımladığı “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Hakkında”¹⁴⁸ başlıklı yazısında yukarıdaki tanımlamaya uygun olacak bir görüş serdetmiştir. Yazar, Cemiyet’in, muallimlerin hukukunu muhafaza etmek için bir kanun projesi hazırlamak amacıyla bir encümen kurduğundan bahsetmiştir. Bu encümen 2 Kânunusani 1337 tarihinde hazırladığı kanun projesini Cemiyetin idare heyetine takdim etmiştir. Muallimler Cemiyeti de bu kanun projesini hükümete iletmeden önce kamuoyuyla paylaşmak istemiştir: “Raporun ihtiva ettiği mütalaatı, kıymet ve ehemmiyetine binaen makam-ı aidine takdiminden evvel bir defa da efkâr-ı umumiyenin enzar-ı tenkidine arz ediyoruz, bu mesele hakkındaki yazılara mecmuamızın sayfalarını açacağız”¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Sin Şın, “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 2, s.25-30.

¹⁴⁹ agm., s.25.

Muallimler Cemiyeti’nin hazırladığı rapor şu teklifleri ihtiva etmektedir:

- Yazıda kanunun 41.maddesinde mektep iptidaiye umumiye muallimlerinin vali tarafından azil ve tahvil edilmeleri yetkisinin kaldırılması teklif edilmiştir.
- 49.maddede diğer devlet memurları kanununda yer alan “merhabacılık etmemek, kumar oynamamak, sarhoş olmamak, dini hassasiyetleri rencide etmemek¹⁴⁹” gibi kurallardan muallimlerin hali hazırda içtinap ettiklerini ve bu maddenin muallimler adına mevzu bahis olmamasının uygun olduğu için ilgası teklif edilmiştir.
- 50. maddede açıkta bulunup da teklif edilen memuriyeti kabul etmeyen öğretmen hakkında ceza öngören madde ilga edilmelidir denilmiş ve eklenmiştir: “fikri suiüstimal edebilecek olan bu kanun olmamalıdır¹⁴⁹”.
- 54.maddede azledilen muallimlerin vilayetin en yetkili amirine yapacağı itiraz süresini artırmış ve haklı görülen muallimin yeri dolmuşsa denk bir başka memuriyete tayin olmasına ve bu süreçte de maaşına aynen devam edilmesi teklif olunmuştur.
- 55.maddede muallimlerin görevden azledilmesi şartları zorlaştırılmaktadır.
- 57.maddede üç ihtar alan muallimin terfi süresini bir yıl uzatan maddenin kaldırılması uygun görülmüştür.
- 60.maddede 30 yıl hizmet yürütmüş muallimlerle alakalı kararı kaza encümeninin vermesi yetkisi elinden alınarak Maarif Nezareti’ne verilmiştir.
- 68-73.maddeler muallimlerin maaşları ile ilgili olması ve kısıtlamalar ihtiva etmesi sebebiyle ilga edilmiştir; onun yerine 73.maddede bulunan ilk 5 yıl, ardından tarifin hulul etmeyeceği maddesi bırakılmıştır.
- 67.maddenin 11.fikrasında bulunan sükna yardımının uygulanmadığı görülmüş ve katiyetle uygulanması vurgulanmıştır.
- Kanunun 10.maddesinde “bir dershanede 50’den fazla şakirt olamayacağı; olursa sınıfın ikiye bölünmesi¹⁴⁹” maddesindeki rakamın 30’a indirilmesi
- 61.maddede hüsnü hizmeti görülen muallimlerin madalya ve maarif nişanıyla taltifinin ardından Fransa’daki muallimlere yapılan 100 Frank mukabilindeki senelik tahsisatın bizde de yapılması
- Son maddede ise muallimlerin sosyal ve ekonomik refahını artırmak amaçlanmıştır. Bu hususta muallimlerin; evlatlarının mektebe kayıtlarında kolaylık, taşradakilere tarla-bahçe

Çalışmamızın önceki bölümünde modernleşen bir toplumda işbölümü ve uzmanlaşmanın artacağını belirtmiştik. Muallimler Cemiyeti'nin bu dönemde çalışma usulü de, maarifin aksayan bir yönünü tespit etmek ve kendi üyeleri arasından encümen teşkil etmek şeklinde gelişmiştir. Cemiyetin modern okullarda eğitim almış üyelerinin bu şekilde encümenler oluşturarak çalışması, dönemin şartları açısından düşünüldüğü takdirde bir teşkilatlanma kültürüne sahip olduklarını göstermektedir. Cemiyetin oluşturduğu encümenler, çalışmalarını bir rapor halinde üyeler ve idare heyetine sunmaktadır. Cemiyet bunun üzerine tekrar raporu tartışır ve ardından gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra, bu rapor Cemiyet üyelerinden birisinin kaleminden *Muallimler Mecmuası*'nda neşredilir. Bunun ardından raporun neticeleri Maarif Vekâleti'ne gönderilir. Bu vesileyle Cemiyet kendi içindeki liberal müzakere ve münakaşa kültürünün kamuoyunda serbestçe oluşabilmesi için çaba göstermiştir¹⁵⁰. Yeni oluşan siyasi süreçte de Muallimler Cemiyeti kendi içindeki demokrasiye yatkınlıkları sayesinde, yöneticilerinin tahakkümü ile şekillenen bir cemiyet olmaktan uzak bir görüntü vermiştir. Tabandan gelen talepleri tüm çıplaklığıyla mecmuasında neşreden Cemiyet, teşekkül ettirdiği encümenler sayesinde de modern usullerle çalışarak kamuoyunda ve hükümet nezdinde tesirini artırmıştır.

2.2.2. Atatürk'ün Nutku

Muallimler Mecmuası'nın 3. sayısı, Cemiyet'in akıbeti açısından bir dönüm noktasıdır. Mecmuanın neşrinden kısa bir müddet önce saltanatın ilgası, artık Cemiyet nazarında tek muhatap hükümetin Ankara olmasına sebep olmuştur. Bu sayıda İstanbul'daki mülga hükümete sert tenkitler yapan¹⁵¹ Muallimler Cemiyeti, ardından Mustafa Kemal'in Bursa'da Muallimler Cemiyeti üyesi birtakım muallimlere îrad ettiği nutkunu paylaşmıştır. Bu görkemli buluşmadan daha önce çeşitli kaynaklarda bahsedilmesine rağmen¹⁵² Muallimler Cemiyeti, "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri"¹⁵³

---

temini, odun-kömür yardımı, teşrifatta kendilerine münasip makamda yer ayrılması, vesaitlerde tenzilat, hastanelerde meccanen tedavi ve meccanen ilaç tedariki, hastalık halinde muallimlerin tam maaşla izinli sayılabilmesi ve verem olan muallimlerin kendisinin ve talebesinin sağlığı için 3 senelik maaşıyla emekliye sevkî".

¹⁵⁰ Bu metinlere birkaç örnek: Süleyman Şevket, "Tali Darülmuallimin ve Darülmuallimat İhtiyacı", *Muallimler Mecmuası*, 1923, 11, s.209-211; Lütfi, "Programlara Dair", *Muallimler Mecmuası*, 1923, 12, s.236-240.

¹⁵¹ Sin Şin, "Yarıncı Nesli Yetiştirmek Meselesi", *Muallimler Mecmuası*, 1922, 3, s.43.

¹⁵² Mustafa Kemal'in bu konuşmasının 'bir bölümü' Maarif Vekâleti tarafından 1939 yılında neşredilen "Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri" kitabında mevcuttur. Ancak *Muallimler Mecmuası*'ndan aldığımız bu konuşmanın tamamı, bizden önceki araştırmacıların gözünden kaçmış mühim bir detaydır. Maarif Vekâleti'nin neşrettiği metin için bkz. *Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri*, Ankara 1939, s.8-11.

¹⁵³ Atatürk Araştırmaları Merkezi, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara 1997.

başlıklı müracaat kitabı niteliğindeki derlemede de karşılaşmadığımız şu nutku derç etmiştir:

İstanbul'un nur ocaklarını temsil eden heyet âliyeniz karşısında duyduğum zevk bi-payandır. Kalplerinizdeki hissiyatı, dimağlarımızdaki fikirleri doğrudan doğruya gözlerinizde okumak benim için büyük saadettir. Muvacehenizde duyduğum his bir çocuk olmak arzusudur, evet müsaadenizle söyleyeceğim ki şu dakikada çocuk olmayı, sizin nur saçan muhit tedrisinizde bulunmayı pek arzu ediyorum. O zaman zannediyorum ki millet için daha nâfi çok nâfi olabilirdim. Fakat maatteessüf istihsali gayri mümkün bir arzu karşılarındayım. Binaenaleyh kendi şahsım hesabına gayrı kabil isaf olan arzuma mukabil sizden bir şey isteyeceğimiz: Bugünün çocuklarını memleket ve millet için müsmir olacak tarzda yetiştirmeniz!.

Bilirsiniz ki milletimiz felaket, devletimiz izmihlal tehlikesi karşısında kaldı. Halkı, herhangi bir felaketten kurtarmakta milletin ricali fevkalade haiz-i ehemmiyettir, bugünü görmek ricalimizin iffet ve namusu, gayret-i milliyesi ve bilhassa menafii istihkar edercesine yükselen hissiyatı sayesinde müyesser olmuştur. "fakat artık kurtulduk, milletimizi tamamen emniyet içinde görüyoruz" demek gaflettir.

Hakiki halas, heyet içtimaiyede mevcut mazarrın esasını görmek ve tedavi etmek ile husule gelir, tedavi ancak ilmi ve fenni bir tarzda yapılırsa şifa olur.

Ahaliyi millet ve devlet yapan tefeyyüz kuvvetleridir, fikr-i hayat mıntikasız, gayri meşru belki muzır birtakım sıfatlarla mali olursa mariz demektir, hamiyet, hüsnü niyet, gayret, fedakârlık elzemdir. Fakat terakki ve tefeyyüz edebilmek için bu evsafi kâfi göremeyiz; yanında irfana ihtiyaç vardır.

İhras edilen zafer ilmi ve fenni düsturların tatbiki ile kazanıldığı hakiki ve büyük zafer içinde aynı mesleki takip edeceğiz.

Mektep, genç dimağları istiklal tehlikeye düşünce kurtarabilmek için en doğru yolu gösterir. Milletın halasını isteyenler mütehassıs olmak mecburiyetindedir, bunu mektepler temin eder. İlim ve fen işlerinin merkez faaliyeti mekteptir.

Memleketimizde efkâr-ı medeniyenin süratle inkişaf etmesi lazımdır. Herkes bir vecibe-i namus addederek bu hakikati bilmeli ve çalışmalıdır, kara günlerin donmaması için medeni bir Türkiye bulunduğunu cihana ispat etmeliyiz. Yürünecek programın esası (1) hayat içtimaiyeden feyiz almak, (2) Asrın icabatına tevfiik etmek.

Şüphe yok ki bütün dünyaya gözlerimizi kapayıp kendimizi mücerred farz edemeyiz, memleketin etrafını demir çemberlerle kuşatmak suretiyle yaşanılmaz, bilakis medeniyet ortasında medeni bir millet olarak bulunabiliriz, bu hür ve fikirli hayat, irfanla yükselecektir. İlim ve fen nerede ise oradan alıp herkesin kafasına koyacağız, cehl-i umumiye izale etmek maarif programımızın temel taşıdır, yerinde duran her şey geri kalmış demektir.

Vatanımızda (1) milliyet, (2) Türk Devleti, (3) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti vardır. Bu esaslı noktalara düşman fikirlerle mücadele edeceğiz. 3.5 sene evvel bir sürü halinde idik. Kıymetimiz ona göre ölçülüyordu. 3.5 seneden beri millet olarak başarıyoruz, bunun en bariz şahidi şekli hükümetimizdir. Çocuklarımıza ve millete vereceğimiz tahsilin hududu her ne olursa olsun her şeyden evvel öğreteceğimiz esaslı noktalar var: (1) Millet, (2) Türkiye Devleti, (3) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni düşman olanlarla mücadele.

Ben ve sarsılmaz imanlı bütün arkadaşlarım mevcudiyetimizle sizi takip edeceğiz, irfan yolunda bir manaya tesadüf edince biz sizin fikirlerinizi ileriye yürüteceğiz.

İstanbul, İstanbul'daki imanlı Türklerin arzusu gibi olacaktır. Kâzım Karabekir Paşa Beylerce kimsesiz çocuk[lar] toplanmış, memleketimizin şimdiye kadar öksüz kalan şark eyaletlerindeki tatlı heyecanı düşünmüştür, pek mühim beyanatta bulunur, şiddetle alaka hissederek düşünmeliyiz:

Münevver inkılapçıları bir ordu şeklinde faaliyete sokmak lazımdır, yaşadıkları şeraitten ayrı muhit ortasında kimseyi çalıştırmayız, o halde halktan uzak kalacaklardır, hâlbuki esas bir arada çalışabilmektir.

Askerlikte hücum “üssul hareke”ler intihabı ve bunların iyi teçhiz edilmesi ile müsmir olur. Anadolu'nun her notasında böyle “üssul hareke”ler tesis etmeliyiz. İstanbul'da masa başından ayrılmayarak memleket idare eden hükümet adamlarının halk ile yalnız jandarmaları temas ederdi. Millet hükümetinin bilfiil Anadolu'da tecelli etmesi, Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanması halk ve millet nokta-i nazarından şüphesiz büyük bir inkılap oldu.

Ben yalnız hükümet merkezinin değil hars ve irfan müesseselerinin de Anadolu'ya yapılmasını isterim, darülfünun başlı başına yer üssul harekedir. Anadolu'nun güzel bir yerinde müşirin ve faal bir kasaba teşkil etmelidir. Tıp Fakültesinin Anadolu'da bulunmamasından memleketin gördüğü ziyarı söylemeğe lüzum var mı?

Biz mesaimize umumi halk kuvvetlerinin seferberliğini ilan ile başlayacağız, köylü çocuklarını muhtelif merkezlerde yapacağımız sanat ve ziraat obalarına toplayacağız. Bunlar memleketin muhtaç olduğu sınai atölyelerini yine hükümet muavenetiyle doğurmak için kâfi bir kuvvet teşkil edecektir, itikadımca fabrika mektepleri memleketin inkişafına hayret edecek tesirler yapmağa muktedirdir. Millet'in iş programlarına ihtiyacı vardır.”

Vatana mühim hizmetler görmeğe namzet ricale tevazu yakışır. Türkiye Büyük Millet Meclisi ihtisasa, asrın ilminden ve hakiki halk hayatından doğacak efkâra daima kıymet vermeyi bilecektir. Biz memleketin münevverlerini davet ediyoruz: Terbiye ve talim esasları hakkında söz söylesinler, kumandanların beyanatından, terakkiye karşı duyulan alakalı tahsillerden anlıyoruz: Cahilin aleyhine milletçe harp açmak için seferberlik ilan edilmek üzeredir. İrfanımızın “Erkan-ı Harb”i diye iş başına geçen eski maarif nazırlarının, müdür umumilerin, meclis reisi ve azasının vaziyeti kurtaracak planları ve layihaları nerde?

Amerikalılar, Ermenistan'da bir şehir yaptırmışlar. Otuz bin Hristiyan çocuğu okutuyorlarmış. Mukabele etmekle mükellef olduğumuzu unutmamalıyız, hayatta zafer uyanık, müteşebbis, ameli asrın kuvvetli vasıtalarıyla mücehhez zekâların hakkıdır. Bugün terbiye işlerine elli hatta on sene evvelki devreden fazla merak etmiş haldeyiz. Yarının harsı ve irfanı, hakkında ilme ve tecrübeye müstenid, tatbik kabiliyetini haiz bir proje hazırlamaya hiç mani yoktur. “*Muallimler Mecmuası*” faaliyet için naçiz bir istinatgâha olabilir. Fichte'nin sözü meşhurdur: “Atılan taş parçası, denizin vaziyetini değiştirir” şahsi teşebbüslerin kıymeti çoktur. Heyet tahririye bizden sonra iki nesli yetiştirmeye dair reyini izhar etmeğe çalışacaktır.

En iyisi terbiye ve maarif esaslarını düşünmek üzere bütün Türkiye hocalarının mümessillerinden müteşekkil bir kongre akdetmektir¹⁵⁴.

2.2.3. Mütedâhil Maaş Meselesi

Artık tek bir hükümeti muhatap alan Muallimler Cemiyeti, mülga İstanbul Hükümeti'nin uzun zamandır ödemediği mütedahil¹⁵⁵ maaşlarını bu dönemde

¹⁵⁴ Sin Şın, agm., s.43-45.

¹⁵⁵ Mütedâhil “sonrakinin alınma süresi geldiği halde ödenmemiş, ödenmesi gecikmiş” anlamına gelmektedir. Bkz. *Kubbealtı Lugatı*.

Ankara'dan talep etmeye başlamıştır¹⁵⁶. İlk kez “Maişet Derdi” başlıklı yazısında bunu dile getiren Cemiyet, bu andan itibaren hemen her fırsatta Ankara'dan bu konuda bir açıklama beklediğini belirtmiştir. Mezkûr yazıda da¹⁵⁷ “meyus ve kahredici” sıfatlarıyla mülga hükümetin, “haiz-i rüçhan” [önceliğe sahip] memurların maaşlarını öderken muallimlerin maaşlarını aksattığı ifade edilmiştir. Bu şekilde muallimliğin ikinci sınıf bir meslek olarak değerlendirilmesini kabul edilemez bulan yazar, Ankara'dan hukuki bir düzenleme talep etmiştir. Gerçekten de sonraki sayılarda da eleştirinin dozu artacak ve Muallimler Cemiyeti, ödemesi gecikmiş maaşlar konusunda Ankara'yı eleştirmeye başlayacaktır.

Savaş yıllarında ekonomik olarak oldukça zor bir dönemden geçen muallimler maaş alamadığı gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadırlar. Ancak bu dönemde fiyatların yükselmesi de bunda etkilidir. Örneğin 1921 Ekim ayında Samsun'da şekerin okkası (1252 gr.) 53-54 kuruş, zeytinyağının ise 100 kuruştur¹⁵⁸. Aralık 1922'de ise İstanbul'da erkek paltosu 7 liradır¹⁵⁹. Maaşını düzenli bir şekilde alan bir öğretmenin, iyi bir maaş aldığı varsayılsa dahi eline aylık 20 lira geçtiği bilinmektedir.

Muallimler Cemiyeti, Süleyman Şevket'in yazısında da hükümete maaşları sormaktadır: “Sulhun akdinden sonra zavallı maarif mesleği, diğer serbest mesaiye müsait yerlere nispetle bakımsızlıktan, maişet darlığından belki daha fazla kimsesiz kalacak, Harb-i Umumî'de feda ettiğimiz gençlerin bıraktığı boşluğu kimlerle dolduracağız?¹⁶⁰” Süleyman Şevket'in ardından “Terbiyede Mühim Bazı Mesail”¹⁶¹ başlıklı yazısında Halil Fikret (Kanat) da, muallimlerin maaşları hususunu gündeme getirmiştir. Muallimlerin gerekli durumlarda fedakârlık yapabilecek tıynetle olduğunu belirten Halil Fikret (Kanat), bunun devamlı olmasının muallimlik mesleğinin öldürülmesi anlamına geleceğini ifade etmiştir. Cemiyet, bundan sonra da hükümetle kurduğu her münasebette maaş meselesini hatırlatmıştır. İstanbul Hükümeti döneminde

---

¹⁵⁶ Mütareke'nin akdinden sonra kurulan Tevfik Paşa Hükümeti'nde Sultan Vahideddin'in bizzat ricası üzerine Maarif Nazırı olan Rıza Tevfik o dönemde “Maarif Nezareti'nin kasasında 500 lira kâğıt para vardı” diyerek fecaati gözler önüne sermiştir. Bkz. Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, yay. haz. Abdullah Uçman, İstanbul 2013, s.195.

¹⁵⁷ İstanbul Muallimler Birliği, “Maişet Derdi”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 3, s.47-48.

¹⁵⁸ *Piyasa* (Samsun), 8 Teşrinievvel 1337 (1921), s.1'den aktaran Akyüz, *age.*, s.293.

¹⁵⁹ *İkdam*, 19 Kanunuevvel 1338 (1922), s.3'den aktaran Akyüz, *age.*, s.293.

¹⁶⁰ Süleyman Şevket, “İlk ve Orta Tedrisat Programının Esbab-ı Mucibesi Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 4, s. 51-52.

¹⁶¹ Halil Fikret, “Terbiyede Mühim Bazı Mesail”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 4, s.57-60.

ödemesi gecikmiş olan maaşlar, Cemiyetin Ankara Hükümeti'yle ilişkiye girmesiyle birlikte halletmek için en istekli davrandığı meselelerin başındadır.

Cemiyet, Ankara ile münasebetlerinde hemen her fırsatta bu konuyu gündeme getirmiştir. Konuyu ilk kez mecmuasının 3. sayısında dile getiren Cemiyet'in, Ocak-Şubat 1924'te, bu konuyla alakalı bir kez daha teşebbüste bulunduğunu görüyoruz. Burada Cemiyet, ödemesi gecikmiş maaşlar ilk kez Lozan Antlaşması imzalanmadan önce gündeme geldiği için bu konuyu fazla irdilemediklerini belirtmiş ve eklemiştir:

“Geçen seneden beri memleketin sulha doğru mütemadi bir surette ilerlemesi ve nizam ve refah dahli ile işigale başlaması ve bilhassa ilim ordusunun her şeyden evvel takviyesi suretiyle esasat-ı cedidenin tahkimi için milli meclis ve hükümetçe pek esaslı ve meşkûr temayülat izhar edilmiş bulunması yeni Türkiye'nin tahkimindekilerini ihmal ve feda edilmeyecek bir unsur telakki eden muallimleri yeniden ve ikmal ümit ile arz hale sokabilmektedir. İstanbul muallimlerinin nesli âtinin yetiştirilmesi gibi kendi sahalarında ifa eyledikleri milli bir vazifenin mukabil olan bu maaşların tesviyesi muallimleri vezaife-i âtilerinde bilhassa ikdar ve teşci edecek ve cumhuriyetin ulum idaresi efradı borçlarını verebilecek bir hale gelmekle alınları açık ve ihtiyaçlarını bertaraf edebilmekten müsterih, hedeflerine varmağa çalışacaklardır¹⁶²”.

Tonguç, Kurtuluş Savaşı sonrasında muallimlerin maaşlarıyla alakalı şunları söylemiştir: “Aylarca maaşlarını alamayan öğretmenler, yer yer grev yaparak vazifelerine gitmiyorlardı. Bu durum yüzünden mesele tekrar B.M. Meclisi'ne aksetti. Yine uzun tartışmalar oluyordu. Mebuslar Maarif Vekili bu işi tanzim için ne çare düşünüyor? Gelecek seneye kadar çocuklar okumayacak mı?¹⁶³”

2.2.4. Milli Mücadele Döneminde Bir Yönetişim Örneği

Yönetişim, “bir toplumsal politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen¹⁶⁴” olarak tanımlanabilir. Yönetim kelimesi hiyerarşik nitelikli bir ast-üst ilişkisini doğururken, yönetişim ise yönetme sürecinde rol oynayan siyaset dışındaki sivil toplum aktörleri de sürece ast-üst ilişkisi olmaksızın eşit mesafede katılmayı ifade eder. TDK da yönetişimi “resmi ve özel kuruluşlarda idari, ekonomik, politik otoritenin ortak kullanımı” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan hareketle diyebiliriz ki demokratik bir siyasi rejimde siyasi iktidarın aldığı kararları vatandaşa kabul ettirmesinden ziyade vatandaşın kararların hazırlanması sürecinde aktif katılımı gerekmektedir. Özellikle 1980 sonrası “Yeni Kamu Yönetimi”

¹⁶² Ömer Sami, Ali Haydar, “Mütedahil Maaşlar”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, s.419-420.

¹⁶³ Tonguç, *age.*, s.260.

¹⁶⁴ TODAİE, *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, Ankara 2008, s.274.

anlayışı çerçevesinde gündeme gelen yönetim kavramını, Muallimler Cemiyeti'nin de içinde yer aldığı süreçler için düşünmek mümkündür.

Kanunların hazırlanması ve kamuoyunda tartışılması konusunda daha önce Ankara Hükümeti'ni eleştiren Muallimler Cemiyeti, mecmuasının 4. sayısına Süleyman Şevket (Tanlı)'nın şu duyurusuyla başlamıştır:

“Maarif Vekâleti İstanbul'da mütefekkir ve mürebbi tanıdığı zevatın bir kısmına ilk ve orta tedrisat teşkilatının programlarını havi yüz elli dokuz sayfalık bir proje göndermiştir. Gazetecilere beyanatında matbuatın yardımını isteyen muhterem yeni vekilin bu müracaatındaki isabeti sevinerek yazıyoruz. Memleketin evlâdı bir kişinin yahut resmi daire müdürlerinin efkâr-ı umumiyeden gizli verilmiş kararlarına kurban edilmeyecek (...) *Muallimler Mecmuası*” ilmi ve mesleki bütün irfan işlerine karşı alaka duymakla mükelleftir¹⁶⁵.”

Yeni Maarif Vekili İsmail Safa (Özler)'in ilk ve orta tedrisat programları hakkındaki 159 sayfalık projesini basın yoluyla Muallimler Cemiyeti ve diğer cemiyetlerle paylaşması, Cemiyet'in nazarında çok olumlu karşılık bulmuştur. Artık kanunların aleniyet üzere hazırlandığını belirten Süleyman Şevket, münevverlerin fikirlerine müracaat edilmesinin çok isabetli olduğunu söylemiştir. Ankara'nın bu davetine iştiaqla iştirak eden Muallimler Cemiyeti bir rapor hazırlayarak cevap vermiştir. Cemiyet raporunu “fikirlerin bir kısmını mütalaa-i nâcizanemizle beraber enzar-ı tenkide arz ediyoruz¹⁶⁶” diyerek kamuoyuyla paylaşan Süleyman Şevket'in yazısında Cemiyet'in güçlü bir kamusal alan inşa ettiğini müşahade ediyoruz. Cemiyet, bir taraftan ülke içindeki okulları birbirleriyle kıyaslarken diğer taraftan yurtdışındaki emsalleriyle karşılaştırma usulünü takip etmiştir. Ankara'daki siyasi elitler, yeni dönemde muallimlerin bu tür vetirelere katılmasına olumlu bakmışlardır. Karadağ'ın “kamusal alanın düzenlenmesinde, Cumhuriyetle birlikte eski döneme aykırı nitelikli uygulamalara yer verilmiş; kamusal alan, müzakere, iletişim ve mekân boyutları açısından bir iktidar alanına dönüştürülmüştür¹⁶⁷” tespiti, muallimlerin kanun yapma süreçlerine katılmasıyla birlikte bir kez daha kanıtlanmıştır diyebiliriz.

2.2.5. Muallimlerin Anadolu'ya Tayini Meselesi

Gönderdiği raporun ardından birtakım sorular soran Muallimler Cemiyeti, dönemin basınında konuşulan bazı konulardan tedirgin olduğunu hissettirmiştir. Ankara'ya ülkenin idari birimlerini soran Cemiyet, ardından Anadolu'daki muallim

¹⁶⁵ Süleyman Şevket, “İlk ve Orta Tedrisat Programının Esbab-ı Mucibesi Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 4, s.49.

¹⁶⁶ agm., s.49.

¹⁶⁷ Ahmet Karadağ, “Giriş”, *Kamusal Alan ve Türkiye*, (ed. Dr. Ahmet Karadağ), Ankara 2006, s.3.

sayısını sormuştur¹⁶⁸. Zira bu dönemde İstanbul'da saltanat ilga edilmiş ve Muallimler Cemiyeti'yle ilgili tasarruflar da Ankara'nın eline geçmiştir.

Bu sürecin hemen öncesinde Muallimler Cemiyeti, mecmuası aracılığıyla muallimlerin azil ve yer değiştirme hakkını uhdesine alma teklifinde bulunmuştur¹⁶⁹. Ancak belirtmek gerekir ki bu oldukça maksimalist bir taleptir. Yine de bu talebin dönemin şartları altında değerlendirilmesi daha uygun bir bakış açısı yakalamamızı sağlayacaktır. Dönemin İstanbul muallimleri için Göldaş şunları söylemiştir: “Öğretmenler Kuva-yı Milliye'den yana davranış gösterdiklerinden Anadolu'ya silah ve insan kaçırmayı örgütleyen M.M örgütü ile işbirliği içinde (olmuşlardır). Aydınlar için Anadolu, o günlerde bir tür kurtuluş ve mücadele sinesi olacaktır¹⁷⁰”. Muallimler Cemiyeti'nin bu talebi ise, yazının muhatabı olan İstanbul'daki siyasi elitler nezdinde karşılık bulmayacaktır. Bu dönemde Muallimler Cemiyeti'nin hükümet algısı siyasi bir geçiş sürecinin yansımasıdır¹⁷¹. Yine de her halükârda bunun bir Cemiyet için aşırı bir talep olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Muallimlerin azil ve yer değiştirme hakkını talep eden Cemiyet'in muhatabı iki hükümet iken, İzmir'in kurtuluşunun ertesinde yegâne muhatap olarak Ankara ve BMM öne çıkmaktadır. Cemiyet İzmir'in kurtuluşu ertesinde BMM'ne gönderdiği telgrafla artık Ankara'ya tâbi olduğunu ima etmiştir¹⁷². Saltanatın ilgasının ardından ise Cemiyet'in muhatabı olarak Ankara ve BMM öne çıkmaktadır. Muallimlerin azil ve yer değiştirme hakkını uhdesine alma kararını da bu minvalde değerlendirmek muvafık olacaktır. Zira bu dönemde İstanbul'daki pek çok muallim Anadolu'ya geçmiş ve Kuvay-ı Milliye'ye katılmıştır. İstanbul Hükümeti ise muallimlerin Anadolu'ya tayin taleplerini

¹⁶⁸ Şevket, agm., s.51.

¹⁶⁹ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimlerin Azil ve Tebdili Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 1, s.15.

¹⁷⁰ Göldaş, *age.*, s.38.

¹⁷¹ Cemiyetin siyasi konjoktüre dair algısını göz önüne alırsak diyebiliriz ki, bu talep İstanbul Hükümeti'ni muhatap olarak yapılmıştır. Nitekim tayinlerle ilgili metnin hemen ardından İzmir'in kurtuluşu vesilesiyle cemiyetin memnuniyeti bildirilmiştir. Ardından Muallimler Cemiyeti üyesi muallimlerin bu haberi talebelerine iştiyakla verdikleri belirtilmiştir. Son olarak temkinli bir üslupla “Ankara'da oluşan yeni tezahürü görme bahtiyarlığı içerisindeyiz” denilmiştir. Bkz. İstanbul Muallimler Birliği, “Terbiye Âlemlerinden”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 1, s.15-16.

¹⁷² Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Milletin yekna mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iptidai teşkilinden bu güne kadar ittihaz ettiği bil-umum mukadderatı mütalaa addeden İstanbul'un üç zümre-i tahsilîyeye mensup müderris ve muallimleri saltanat milliyeyi idrak etmekten mütevellit bir hüsnü şükran ile layezal tebrikat ve tazimatını arz eyler.

Muallimler Cemiyeti Reisi
Muslihiddin Adil

reddetmektedir¹⁷³. Muallimler Cemiyeti de tayinleri düzene koyabilmek ve Anadolu'ya geçişleri serbestçe temin edebilmek adına böyle bir talepte bulunmuştur. Denilebilir ki Cemiyet, modern okullarda yetişmiş ve milliyetçi duyguları güçlü olan pek çok muallimi çatısı altında toplamıştır. Cemiyetin talebinin ardında böyle bir niyet olduğu söylenebilir.

Saltanatın kaldırılması sonrasında ise Ankara, Anadolu'daki muallim açığını İstanbul'daki muallimlerle kapatmayı düşünmektedir. Bu durum Muallimler Cemiyeti üyelerini tedirgin etmiştir. Savaş döneminde milliyetçi duygularla Anadolu'ya geçmeyi tasarlayan İstanbul muallimleri nazarında bu geçiş artık pek de arzu edilir bir şey değildir. Süleyman Şevket, metninde Anadolu'daki muallim sayısını sorduktan sonra maarif sistemine dair bir tenkitte bulunmuştur. Burada yazar, Anadolu'daki muallim açığının sistemdeki birtakım değişikliklerle kapatılacağını belirtmiştir¹⁷⁴. Muallimler Cemiyeti'nin etkin isimlerinden olan Süleyman Şevket'in bu satırları, İstanbul muallimlerinin Ankara'nın bu tasarrufu karşısında direnç göstereceğini hissettirmektedir. Cemiyet, üyelerinin kendi isteğiyle Anadolu'ya geçmesi gibi, yine kendi isteğiyle de İstanbul'da kalmasını savunmaktadır.

Israrlı bir şekilde birkaç ay boyunca İstanbul muallimlerinin Anadolu'ya tayin edilmesine karşı çıkan Muallimler Cemiyeti, Ankara'nın bu tasarrurunun gerçekleşmesini engelleyememiştir. Mecmuasının sonunda sert bir üslupla Ankara'nın yaptığı bu tayini eleştiren Muallimler Cemiyeti “Şahsiyette İkilik” başlığı altına şu cümleleri derç etmiştir:

“*Muallimler Mecmuası* bilhassa rica etmişti: İstanbul kadrolarının tanzimi tatil devresine kalsın. Dinlemeye lüzum görmediler; sene ortasında yüzlerce muallim mektebini, dersini değiştirmiştir; binden fazla çocuk hocasından ayrıldı. Lakin şimdi on beş gün evvel tatbik edilen kararın aleyhinde bir madde mülhakata gönderiliyor: Hocalar tahsil devresinde katiyen değiştirilmeyecek... Bizce mesele açıktır: Memlekette bir maraz var; beyanlarda iki zıt fikir yan yana durabiliyor. Meslekte sarıh tenakuzu fark edemiyoruz. Yahut icraatla nizam arasındaki münasebetin ciddiliğine kani değiliz...”¹⁷⁵

Muallimler Cemiyeti'nin bu denli sert bir başlık altında keskin bir üslupla hükümeti eleştirmesi, kendisiyle alakalı bir konuda mütalaalarının göz ardı edilmesinden kaynaklanmıştır. Kanaatlerini kamuya mâl edememenin verdiği duygusallıkla Cemiyet,

---

¹⁷³ İsmail Göldaş, Sait Bey'in Bakanlığı döneminde 1919 yılından itibaren Darülmuallimin mezunlarını ve İstanbul'daki mevcut muallimleri 'Kuvvayı Milliyeye katılırlar' korkusuyla bilhassa Anadolu'ya atamadığını; İstanbul'da tutmaya çalıştığını belirtmiştir. Sait Bey bununla yetinmeyerek İstanbul gazetelerinde yayımlattığı genelgesinde öğretmenlerin öğrencilerine katiyen politikadan bahsetmemelerini istemiştir. Politikadan kastettiği ise Kuvayı Milliye'dir. Bkz. Göldaş, *age.*, s.41.

¹⁷⁴ Şevket, agm. , s. 51-53.

¹⁷⁵ İstanbul Muallimler Birliği, “Şahsiyette İkilik”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 6, s.118-119.

bu andan itibaren Ankara'yı maarif politikalarını müzakere etmeye davet etmiştir. İlerleyen dönemde siyasi elitler nazarında bu davetin karşılık bulmuş olduğu görülecektir. Ancak burada bilhassa belirtmemiz gerekir ki Cemiyet, Meşrutiyet döneminden tevarüs eden etkili müzakere, münakaşa birikimi ve sivil toplum bilinci sayesinde hükümete bu denli sert sözlerle yüklenebilmektedir

2.2.6. 1922 Kongreleri

Muallimler Cemiyeti'nin akıbeti açısından en mühim hadise saltanatın kaldırılması olmuştur. Cemiyet saltanatın ilgasının ardından durumun fevkaladeliğinden ötürü 1922 yılı Kasım ve Aralık aylarında iki kez kongre toplamıştır. 1 Kasım 1922 tarihli kongresinde Cemiyet 9 madde halinde kongre neticesini yayımlamıştır¹⁷⁶. Sivil toplum kuruluşu olarak Muallimler Cemiyeti'nin aldığı kararlara bakacak olursak; ilk olarak muallimler mesleklerini ifa etmek konusunda garanti istemişlerdir. Bu önemli bir husustur zira mülga İstanbul Hükümeti ile mütareke döneminde devamlı irtibatta olan bir sivil toplum kuruluşu olarak Cemiyet, üyelerinin akıbetinden emin olmak istemektedir. Ayrıca şunu da belirtmemiz uygun olacaktır ki; 1920 yılında İstanbul'daki ilk mektep muallimlerinin grevi esnasında hükümet yanlısı bir tavır alan Muallimler Cemiyeti lejitimist bir görünüme sahiptir. Mekatib-i İptidaiye Muallimleri Cemiyeti'ne nazaran bir nebze daha hükümetle irtibatı olan Muallimler Cemiyeti, acilen kongre toplamak zorunda kalmıştır. Kongresinde aldığı kararlara dönecek olursak, önceki dönemde etkin bir sivil toplum kuruluşu olduğunu belirtmesi, Cemiyet'in, yeni dönemde de bu konumunu muhafaza arzusunu hissettirmektedir. Akabinde muallimlerin maaş sorunlarını dile getiren Muallimler Cemiyeti, tüm Türkiye'deki muallimlerin içtimai vaziyetleri ve özlük haklarıyla alakadar olduğunu/olacağını belirtmiştir. 5. maddede Cemiyet'in, *Muallimler Mecmuası*'nı niçin neşrettiği ifade edilmiştir. Cemiyet, hükümetten neşriyat için ekonomik bir destek beklentisi içinde olmadığını bilhassa belirtmiştir. Bir diğer maddede mülga İstanbul Hükümeti'nin son müfredatlar hazırlanırken Muallimler Cemiyeti'ne danışmadığından bahsedilmiş ve Ankara'nın bu usulü takip etmemesi temennisi bildirilmiştir.

Cemiyetin aldığı bir başka karara göre "Teavün Sandığı" adı verilen, Cemiyet'in içtimai dayanışmasını temin eden sandık uygulaması yeni dönemde de devam edecektir. Bu "Teavün Sandığı" mühim bir husustur zira bir sivil toplum kuruluşu olarak

---

¹⁷⁶ İstanbul Muallimler Birliği, "Muallimler Cemiyeti Kongresi", *Muallimler Mecmuası*, 1922, 4, s.60-62; Ayrıca bu 9 madde için bkz. Ekler No:1.

Cemiyet'in, hükümetten ekonomik destek almaksızın otonomi kazanmasında önemli gerekliliklerden birisi olarak göze çarpmaktadır. Kongresinde “Teavün Sandığı” için bir encümen oluşturan Cemiyet, bu konuda bilgi sahibi kimselerden de destek alacağını belirtmiştir. Bir sonraki maddede ise Muallimler Cemiyeti'nin Milli Mücadele döneminde niçin Ankara'ya geçmediğinin izahı yapılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Ankara basınında İstanbul'daki münevverler ve muallimler hakkında olumsuz isnatlara rastlanılmaktadır. Muallimler Cemiyeti de üyelerini bu iddialara karşı müdafaa etmek adına kongrede “niçin Ankara'ya geçilmedi?” minvalindeki soruların cevaplarına yer vermiştir. Cemiyet, bu maddenin sonunda en kısa zamanda görüşmek ve tanışmak amacıyla Ankara'ya geleceklerini belirtmiştir. Görüldüğü üzere Tanzimat'tan bu yana getirdiği siyasi ve kültürel birikimi taşıyan İstanbul'la Ankara'da yeni kurulan rejimin elitleri arasında çekişmeler yaşanmaktadır. Muallimler Cemiyeti bu çatışmayı daha da alevlendirmeden süreci kontrol altında tutmaya gayret göstermektedir. Rakiplerinden saltanatçı ve işbirlikçi damgası yememek için Cemiyet, fevkalade kongresinde bu doğrultuda kararlar almıştır.

Bu kongreden hemen bir ay sonra Muallimler Cemiyeti yeniden fevkalade kongre toplamıştır. 29 Aralık 1922 tarihinde başlayan kongreye İstanbul muallimleri olağanüstü ilgi göstermiştir¹⁷⁷. Diyebiliriz ki, saltanatın kaldırılması sonrasında İstanbul'daki muallimler için Muallimler Cemiyeti bir çatı kuruluş gibi telakki edilmektedir. Cemiyet bu olağanüstü ilgiden aldığı güçle bir önceki kongrede görülen üslubundan hayli farklı bir üslupla kararlar almıştır¹⁷⁸. Muallimler Cemiyeti ayrıca kongre zabıtlarını mecmuanın 5. sayısında neşretmiştir. Cemiyetin kongre zabıtlarına baktığımız zaman “Bir Adam” olarak belirtilen ancak ismi verilmeyen kişinin, oradaki toplantıya katılanların hislerine tercüman olduğu ima edilmiştir. Zira kongredeki mütalaalardan sadece bu kişinin mütalaaları mecmuaya alınmıştır¹⁷⁹. Bedri Kemal Bey'in mecmuada sonradan belirttiğine göre bu ismin Hamid Bey olduğunu görüyoruz. Hamid Bey hararetli bir üslupla ödemesi

¹⁷⁷ Mecmuanın belirttiğine göre 250'den fazla muallim bu fevkalade kongreye iştirak etmiştir. Sayının büyüklüğünü göstermesi açısından şu misal kıymetlidir: Bu tarihten 3 yıl sonra 1926 yılında toplanan Türkiye Muallimler Birliği'nin olağan kongresinde muallim sayısı 221 idi. Buradan şöyle bir çıkarımda bulunabiliriz: Derginin önceki sayısında bahsedilen tedirginlik ve geleceği konusunda endişe duyma hali, İstanbul'daki tüm muallimleri tesir altına almış ve kongreye kuvvetli bir oranla katılım sağlamışlardır.

¹⁷⁸ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimler Cemiyeti Kongresi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 5, s. 65-68.
¹⁷⁹ Şimdi burada “bir adam” hususu mühimdir. Yahya Akyüz kitabında (*Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri*, Ankara 2012, s.339), bu adamın coğrafya muallimi Ahmet Hamdi Bey olduğunu söyler. Bizim elimizde bunu doğrulayacak hiçbir veri bulunmamaktadır. Bilakis biz Akyüz'ün yanlış okumadan kaynaklı farklı bir isme işaret ettiği kanaatindeyiz. “Bir Adam”ın konuşmasını zapta geçiren Türkçe muallimi Bedri Kemal Bey'in sonraki paragrafta “Kongre azası, Hamid Bey'in mazbut (...) izahatını hararetli bir alakayla tasvip etti.” demiştir.

gecikmiş maaşların Ankara tarafından ödenmesini talep etmiş ve Ankara efkâr-ı umumiyesinde kendileri hakkında “düşmanla işbirliği yaptı” suçlamasına cevap vermiştir:

“Biz yanlış bir zihniyetle daha mücadele mecburiyetini duyuyoruz: İstanbul’un en tehlikeli günlerinde vazifemizin kudsiyetine layık heyecanlı bir ciddiyetle çalıştık. Mesail yalnız maaşa liyakatimizi kabul ettirmek değildir, memleketin iyiliğine ait iş yapmadığımızı söylendi. Bu ithama tahammülümüz yoktur, düşmanın tahkiratı arasında istikbalin ümit ve iman nurunu en ziyade İstanbul mektepleri yaktı. Bu noktada mühim bir haysiyet ciheti vardır: Milli hizmet görmediğimize ait söylenen sözler, izzet-i nefsimize çok ağır gelir. Bu hissiyattaki asabiliğe hürmet etmek lazımdır. Fena ve yanlış zihniyetle yapılacak en küçük bir ima, ahlaken ağır mukabeleye layık görülmelidir. Haysiyeti yaralanan muallim, yarınki nesli yetiştiremez. Maksudımızı vazih ile anlatmaya mecburuz: Mesail maliye bütçe tevazini, hükümetin bileceği iştir: Memlekette büyük bir inkılap oldu; asker henüz hududu bekliyor. Bize vatan için tahammül teklif edilir, hürmetle inkıyadı milli vazife biliriz. Yalnız sükûn içinde maliye hesaplarına bakılsın: Çokları muhtelif suretlerle maaşlarını almıştır; fakir muallim “haiz-i rüçhan” sayılan memur sınıfından denildi. (...) Taşraya gidecek arkadaşlar çok düşünüyor, İstanbul’dan borçlarını bırakarak ayrılmaya razı olamazlar; mütedahil maaşların iadesi haysiyetlerini kurtarmağa yarayacaktır, hükümetin adilane bir tedbir ittihaz etmesine sıra gelmiştir¹⁸⁰”.

Son olarak muallimlerin geleceklerinden emin olmak istediklerini belirten Hamid Bey, muallim açığının kapatılması için tedbirler alınması gerektiğini söylemiştir. Zabıtlardan anlaşılmaktadır ki Hamid Bey’in bu nutku, muallimler arasında teveccühe mazhar olmuş ve oradaki muallimler bu nutku hararetle alkışlayıp tasvip ettiklerini belirtmişlerdir.

Muallimler Cemiyeti bu kongrenin sonunda sekiz madde halinde aldığı kararları yayımlamıştır¹⁸¹. Kongrede üzerinde en çok tartışmaların yapıldığı konu İstanbul muallimlerinin Anadolu’ya tayini meselesidir. İstanbul muallimleri bu konudan çok rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Bunun sebebi maarif siyasetini ilgilendiren bir hususta kendilerinin görüşlerine danışılmamasıdır. Sürecin İstanbul muallimleri ile istişareye dayalı olmadan sürdürülmesi, kamusalılığın ilk şartı olan aleniyete uygun değildir. Muallimler de bunun üzerinde ısrarla durmuşlar ve sürecin kendilerinden gizli yürütülmemesi gerektiğini belirtmişlerdir¹⁸². Cemiyet, İstanbul kadrolarının, sene bitene kadar muhafaza edilmesi gerektiğini ısrarla savunmuştur. Cemiyet ayrıca İstanbul’un müstesna bir şehir ve irfan başkenti olması münasebetiyle bu hususiyetinin kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte ödemesi gecikmiş maaşlara da değinen

¹⁸⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimler Cemiyeti Kongresi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 5, s.67-68.

¹⁸¹ Kongre kararları için Bkz. Ekler No: 2.

¹⁸² İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimler Cemiyeti Kongresi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 5, s.65.

Muallimler Cemiyeti bu hususun bir haysiyet meselesi olduğunu belirtmiştir. Alınan kararların îfâ edilebilmesi ve İstanbul muallimlerinin Ankara’da temsil edilebilmesi için Cemiyet, İdare Heyeti’ne fevkalade yetkiler vermiştir. Buna göre İdare Heyeti Cemiyet’in hakkını müdafaa etmek üzere Ankara’ya bir heyet gönderilmesine, neşriyat vasıtasıyla kamuoyu önünde sesinin duyurulmasına yetkili kılınmıştır. Bir sivil toplum kuruluşu olarak Muallimler Cemiyeti’nin bu adımı oldukça mühimdir. Zira Cemiyet, 250’den fazla delegenin katılımını temin ederek muallimler arasında siyasi aktörlere karşı haklarını müdafaa edecek yegâne yapı olarak telakki edilmektedir. Cemiyet İdare Heyeti’nin de tam yetkili kılınması, Cemiyet’in dayanışmacı bir tavır alarak etkili bir direniş göstereceğine işaret etmektedir. Cemiyet’in bir ay önceki kongresindeki üslup ve alınan kararları göz önüne getirecek olursak Muallimler Cemiyeti, üyelerinden aldığı güçle etkin bir sivil toplum aktörü görüntüsü çizmektedir. İstanbul muallimleri bir ay önceki kongrede daha uysal bir görünüm verirlerken bu kongredeki yoğun katılımın da tesiriyle hayli yüksek perdeden eleştirilerde bulunmuşlardır.

Mecmuanın aynı sayısında İbrahim Aladdin (Gövsâ) “Yeni Teşkilat ve Kadrolar Münasebetiyle”¹⁸³ başlıklı yazısında “muallimlerin hakkını ve salahiyetlerine sahip çıkmak için sesini yükseltmekle ilmi ve ahlaki bir maharet gösterdiklerini”¹⁸⁴ söylemiştir. Ayrıca Aladdin’e göre İstanbul’daki muallimler Anadolu’daki muallimlere kıyasla daha başka hususi imtiyazlara da haiz olmalıdırlar. Zira ona göre şehrin büyük ve yoğun olması, farklı araçlar kullanılması gibi sebeplerden İstanbul muallimlerinin birtakım hususiyetlere mazhar olması muvafik olacaktır. Mecmuanın sonunda V.E.H imzalı “Mütedahil Maaşlar Hakkında”¹⁸⁵ başlıklı yazıda ise Ankara’nın kendilerine isnat ettiği suçlama şu şekilde ifşa edilmiştir: “İstanbul mualliminin, memurînin hizmeti memleket ve millet hesabına değildi” sözünün bize yanlış aktarılmış olmasını ne kadar da isterdik...”¹⁸⁶

2.2.7. Muallimler Cemiyeti Temsilcileri Ankara’da

Muallimler Cemiyeti, 1922 yılı kongrelerini neşrettiği mecmuasının nüshasından 200 adet bastırılmış ve Ankara’ya göndermiştir. Ankara’daki mebuslara ve basın yayın organlarına tevdi edilen bu sayı ile İstanbul muallimlerinin hakları müdafaa edilmeye

¹⁸³ İbrahim Aladdin (Gövsâ), “Yeni Teşkilat ve Kadrolar Münasebetiyle”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 5, s.70-76.

¹⁸⁴ agm., s.70.

¹⁸⁵ V.E.H., “Mütedahil Maaşlar Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 5, s.79-84.

¹⁸⁶ V.E.H., “Mütedahil Maaşlar Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 5, s.80.

çalışılmıştır. Ayrıca İdare Heyeti, Muallimler Cemiyeti'ni temsilen, üyelerinden İbrahim Aladdin (Gövsa) ve Ahmed Hamid'i Ankara'ya göndermiştir. Heyet önce Mustafa Kemal ile görüşmüş, ardından Ankara'da intişar etmeye başlayan yeni yayın organlarının temsilcileri ile bir araya gelmiş ve son olarak Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) ve müsteşar Samih Rifat Bey ile bir araya gelmişlerdir¹⁸⁷.

İlk olarak Ankara'ya vasıl oldukları gibi Mustafa Kemal tarafından kabul edilen heyet, oldukça müspet karşılanmışlardır. Bu görüşme, Muallimler Cemiyeti'nden üyelerin Mustafa Kemal ile ikinci görüşmesidir. Mustafa Kemal'in kendilerinden ülkenin maarifi hakkında bir rapor hazırlamalarını rica etmiştir. Ardından Reis-i Cumhuriyet'in İstanbul muallimlerine selam ve iltifatlar gönderdiğini belirtmiştir¹⁸⁸. Bu görüşmenin ardından Ankara'da, Muallimler Cemiyeti hakkında olumsuz yargılarda bulunan Hâkimiyet-i Milliye, Yeni Gün ve Öğüt gazetelerinin temsilcileriyle bir araya gelen heyet, Ankara basınının Muallimler Cemiyeti hakkındaki menfi yorumları ve yanlış anlaşılmaları değiştirdiklerini belirtmişlerdir¹⁸⁹. Bir önceki sayıda İbrahim Aladdin (Gövsa)'nın "Yeni Teşkilat ve Kadrolar Münasebetiyle" başlıklı yazısında İstanbul muallimlerinin Ankara tarafından tayin olunmayı reddettikleri gibi bir de üstüne birtakım imtiyazlar istedikleri hissedilmektedir. Ankara'da basına verdikleri mülakatta ise Hamid ve Aladdin, böyle bir beklentinin olmadığını belirtmişlerdir. Basınla mülakatın ardından Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) ve müsteşarı Samih Rifat Bey'le bir araya gelen heyet, bu görüşmeden de oldukça olumlu neticeler elde etmiştir. İstanbul muallimleri 1923 yılı Ocak ayı itibariyle maaşlarını Ankara'dan almaya başlamıştır. Ancak İstanbul muallimleri, daha önce kazanılmış hakları ve terfilerine denk düşmeyecek şekilde maaş almışlardır. Ankara'daki heyet, Maarif Vekili ve müsteşar tarafından müspet şekilde karşılanınca, bu detaydan bahsetmiştir. Vekil Bey'e Anadolu'daki muallimlerin terfilerine uygun maaşlar aldığını belirten heyet, İstanbul muallimlerinin de terfilere uygun şekilde maaş almalarını istemiştir. Bunu tereddütsüz kabul eden İsmail Safa (Özler), resmi bir dilekçe gönderilmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Son olarak ödemesi gecikmiş maaşları gündeme getiren heyet, bunda da beklentilerinden daha iyi

---

¹⁸⁷ Ahmed Hamid, İbrahim Aladdin (Gövsa), "2 Şubat 1339 Tarihinde Muallimler Kongresi'nde Okunan Rapor", *Muallimler Mecmuası*, 1923, 6, s.96.

¹⁸⁸ agm., s.96.

¹⁸⁹ Ankara basınına verilen mülakatın tamamı için bkz. Hamid, Aladdin, agm., s.98-102.

netice almışlardır¹⁹⁰. Bir dilekçe ile işin resmiyet kazanmasını sağlayan heyet, İstanbul'a döndüğü gibi Muallimler Cemiyeti fevkalade bir kongre daha akdetmiştir. Burada Ahmed Hamid ve İbrahim Aladdin (Gövsa), meslekleri adına yeni siyasi elitlerden oldukça ümitvâr olduklarını belirtmişlerdir. Yine de Ankara'nın taahhütlerini yerine getirip getirmediğini takip edeceklerini belirtmişlerdir¹⁹¹. Buradan hareketle denilebilir ki, Muallimler Cemiyeti meslek mensuplarının çıkarlarını koruyan çizgisini sürdürmek istemektedir. Zira siyasi aktörlerin kendilerine verdikleri taahhütleri yerine getirip getirmediğini takip etmek, ancak modern bir sivil toplum kuruluşunun elde edebileceği bir bilinçtir. Cemiyetin bu bilince sahip bir sivil toplum aktörü olmasının getirdiği hassasiyetinin bir ürünü olarak ülkedeki kamuoyunu da tesir altına aldığı iddia edebiliriz. Öyle ki Ankara'daki umumi efkâr Cemiyet'in aleyhinde iken, Cemiyet kanaatlerini kamuya mâl etmeyi başarmıştır. Ancak etkin ve köklü bir sivil toplum kuruluşunun tesis edebileceği kamuoyunu yönlendirme başarısını, Muallimler Cemiyeti İdare Heyeti'ne verdiği yetkinin doğru kullanımı ile tesis etmiştir. Cemiyet bu andan itibaren iki yıl boyunca tüm iddialarını Ankara'ya karşı savunmuş; yalnız İstanbul değil tüm Anadolu muallimlerinin hakkını mecmuasında duyurmuş ve diğer basın organlarıyla irtibat halinde olmuştur. Tekeli'nin kelimeleriyle: “STK'lar alanı siyasi otoritenin baskısından uzak, devlet karşısında otonomisi olan bir yapıda kamusal alanda etkisi olabilen bir kolektif girişimler alanıdır¹⁹²”

Muallimler Cemiyeti'nin Ankara karşısındaki argümanlarına destek olmak amacıyla “Yeni Gün” ve “Öğüt” gazeteleri de, sayfalarında çeşitli neşriyatlar yapmışlardır. Mezkûr gazeteler Muallimler Cemiyeti'nin mülga hükümet döneminde maarif sahasında ne kadar etkin olduğunu belirtmişlerdir. Bu gazetelere göre yeni hükümet de Muallimler Cemiyeti'nin mütalaalarını ehemmiyetle takip etmelidir. Muallimler Cemiyeti de bu gazetelere teşekkür yazısı yayımlamıştır¹⁹³. Muallimler Cemiyeti, bu dönemde yalnız İstanbul muallimlerinin değil, tüm Türkiye'deki muallimlerin haklarını müdafaa gayretindedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki sivil toplum kuruluşlarının gelişmişlik düzeyinin önemli bir ölçütü sivil toplum aktörlerinin birbirleri

---

¹⁹⁰ Ankara'ya giden heyet bu konuyu görüşmeyi dahi umut etmediğini itiraf etmiştir. Siyasi elitlerin kendilerini müspet karşılamasından güç alarak bu konuyu açan cemiyet, bunda da olumsuz bir netice almamıştır. Bkz. agm., s.101.

¹⁹¹ agm., s.102.

¹⁹² *İki Sempozyum, Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu 15-16*, Konuşmacı: İlhan Tekeli Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, s.28.

¹⁹³ İstanbul Muallimler Birliği, “Yeni Kadrolar ve Mecmuamızın Mütalaası-Yeni Gün ve Öğüt Refiklerimiz”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 6, s.114-118.

ile iletişim ve işbirliği içinde olmalarıdır. Bu minvalde Muallimler Cemiyeti ile Yeni Gün ve Öğüt gazetelerinin münasebeti sivil toplum alanında İstanbul'daki gelişmişliği göstermektedir. Zira bu gazeteler, Muallimler Cemiyeti'nin üyelerinden mürekkep heyetin Ankara'ya gitmesinin hemen ardından bu yayınları yapmışlardır.

2.2.8. Muallimler Cemiyeti ve Kadın Muallimler

II. Meşrutiyet dönemi muallimlerinin teşkilatlanmaları, İstanbul ve Ankara Hükümeti'yle kurdukları ilişki, Arendt'in "toplumsalın yükselişi" kavramsallaştırmasını çağırır. Arendt'in ifade ettiği bu süreç Yunan polislerindeki kadınlar, köleler ve emekçiler gibi politika sahasından dışlanmış kişilerin zamanla politika zeminine dâhil olabilmeleri sürecidir. Kavram, önceleri sorunlarını evlerinden dışarıda dillendirme imkânı olmayan grupların meselelerini artık kamuoyu önünde dile getirmesi sonucunda bu meselelerin toplumsal bir mesele haline gelişini ifade eder. Benhabib'in deyişiyle "toplumsalın yükselişi bu grupların 'gölgede kalmış ev işleri alanı'ndan çıkıp kamu yaşamına dâhil olmalarıyla birlikte gerçekleşti"¹⁹⁴. Muallimler de II. Meşrutiyet döneminde kamuoyunda görünür olmaya başlamış ve güçlü denilebilecek bir müzakere sahası inşa etmişlerdir. Bu kültürü devralan Muallimler Cemiyeti, Mütareke döneminde bu müzakere sahasını genişletmiştir. Bu sürece muallimler açısından da bakılmalıdır. Cemiyetin önemli isimlerinden Süleyman Şevket (Tanlı) ise, kadının toplumsallaşmasına, mecmuada yazdığı yazılarla destek vermiştir. Meşrutiyet döneminden bu yana kadının modernleşme sürecinden bahseden Süleyman Şevket (Tanlı) "Darülmualimat 1-2"¹⁹⁵ yazı dizisinde bir kadının en âli makama muallime olarak varacağını iddia etmiştir. Farklı ülkelerden de pek çok örnekler veren yazar, kadının cemiyet önünde görünür olmasına destek olmuş bir isimdir. Bu konuda yalnızca Süleyman Şevket (Tanlı) değil, gerçekten de modern okullarda eğitim alan muallimlerin pek çoğu kadınları cesaretlendirmektedir. *Muallimler Mecmuası*'nın pek çok sayısında Darülmualimat meseleleri üzerinde durulmuş ve ülkedeki kadın muallim sayısının artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Muallimler Cemiyeti kadına yalnızca muallim olarak bakmamış, modern toplumlardaki ideal konumuna erişmesinde de destek olmuştur. Söz gelimi umumi kongresinde, birliğin yönetimine kadın adaylar namzet gösterilmek istendiği gibi, işgal döneminde Halide Edip (Adıvar)'ın, İstanbul'un muhtelif mıntıkalarında muallimlerle

¹⁹⁴ Seylal Benhabib, *Kamu Alanı Modelleri, Cogito*, 8, s.238-274.

¹⁹⁵ Süleyman Şevket, "Darülmualimat 1", *Muallimler Mecmuası*, 1923, 8, s.151-159; "İlk ve Orta Darülmualimat Muallimliğe İhtiyaç 2", *Muallimler Mecmuası*, 1923, 10, s.204-207.

birlikte mitingler tertip etmesi de desteklenmiştir. Örneğin Cemiyet'in ismini İstanbul Muallimler Birliği olarak tebdil ettiği 1925 yılı boyunca yönetim kurulu üyelerinden birisi de İstanbul 27. Mektep Müdürü Naciye Hanım'dır.

2.2.9. Muallimler Cemiyeti Yönetişime Devam Ediyor

Muallimler Cemiyeti'nin kamu politikalarına tesir bağlamındaki en mühim adımı, çalışmalarına katılımıyla ortaya çıkan "Orta Tedrisat Muallimleri Hakkında Kanun Projesi"¹⁹⁶ olmuştur. Cemiyetin izahından anlıyoruz ki, Maarif Vekâleti, Orta Tedrisat Muallimleri hakkında bir kanun çalışması yapmaktadır. Ankara, Muallimler Cemiyeti'nin daha önceki şikâyetlerini dikkate alarak, kanun projesini uygulamaya koymadan önce kamuoyu ile paylaşmıştır. Vekâlet, Muallimler Cemiyeti'ne de bir nüsha göndermiştir. Cemiyetten bu projeyi dikkatli bir tetkikata tabi tutmasını talep ettiğini anladığımız Maarif Vekâleti, "diyalojik bir demokrasi" örneği sergilemiştir. Günümüz düşünürlerinden Giddens'in kavramsallaştırmasına göre "demokrasinin demokratikleştirilmesi" olarak nitelendirilen "diyalojik demokrasi"¹⁹⁷ süreci, yönetimde ancak diyalog kanallarının tahkim edilmesiyle gerçekleştirilebilir. Demokrasi bir taraftan çıkarların temsili işlevini yerine getirirken diğer taraftan tartışmalı meseleleri diyalog aracılığıyla çözüme götürebilmektedir. Giddens da demokrasiyi daha demokratik hale getirmek amacıyla "diyalojik demokrasi" kavramsallaştırmasını ortaya atmıştır¹⁹⁸.

Maarif Vekâleti'ne dönecek olursak, toplamda 31 maddeden müteşekkil bu kanun projesi, Muallimler Cemiyeti tarafından yoğun bir incelemeye tabi tutulmuştur. Cemiyet mütalaalarını izaha başlamadan önce ülkedeki tüm münevverlerin burada görüş serdetmesinin doğru olacağını izah etmiş ve mecmuasının sayfalarını herkese açtığını belirtmiştir.

Muallimler Cemiyeti toplamda 31 maddeden müteşekkil bu kanun projesinde 4 madde hakkında -1, 3, 9 ve 10- Maarif Vekâleti'nin teklifini muvafık görmüştür. Bizler burada Maarif Vekâleti'nden gelen maddeleri ve bunlara mukabil Muallimler Cemiyeti'nin tadillerini tek tek izah etmektense, karşılaştırmalı bir usulü tercih ediyoruz¹⁹⁹. Cemiyetin düzenleme yaptığı maddelere bakacak olursak;

¹⁹⁶ İstanbul Muallimler Birliği, "Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun Projesi", *Muallimler Mecmuası*, 1923, 8, s.163-168.

¹⁹⁷ Anthony Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, İstanbul 2002, Giriş.

¹⁹⁸ Diyalojik demokrasi ile ilgili ayrıca bkz. Ali Yaşar Sarıbay, *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*, İstanbul 2000.

¹⁹⁹ Konuyu detaylı bir şekilde incelemek isteyen araştırmacılar için *Muallimler Mecmuası*, 1923, 8, s.163-168 ve 1923, 9, s.182-191.

- 2. maddede Maarif Vekâleti Darülfünun müderrisleriyle ilgili düzenlemeyi bir nizamname ile yapmayı uygun gördüğünü belirtmişken, Muallimler Cemiyeti Darülfünun müderrisleri genellemesinin uygun düşmediğini, Darülfünun heyet-i ilmiye azası teriminin daha doğru olacağını belirtmiştir. Ayrıca bu düzenlemenin bir nizamnameyle değil, ayrı bir kanunla yapılmasını salık vermiştir²⁰⁰.
- Vekâletin gönderdiği 4. maddede Darülmuallimin ve Darülmuallimat mezunları bir sene zorunlu staja tabidir; staj yapmayanlar ise ancak muallim muavini unvanı elde edebilirler. Muallimler Cemiyeti ise yaptığı düzeltmeyle bu stajın öğrenim süresi içine alınmasının daha uygun olduğunu belirtir. Ülkedeki muallim eksiği göz önüne alınarak yapılan bu tadilat sayesinde Darülmuallimin ve Darülmuallimat mezunları derhal muallim olarak atanabileceklerdir. Bu sayede muallim açığı daha kısa sürede kapanabilecektir²⁰¹.
- Maarif Vekâleti'nin projesindeki 5. maddede, bir muallimin 25 yaşından evvel muallim unvanı alamayacağı belirtilmiştir. Cemiyet ise ülkedeki muallim buhranını göz önüne alarak bunu “muallim unvanı 20 yaşından küçük 45 yaşından büyük elde edilemez” şeklinde tadil etmiştir. Ayrıca Cemiyet, Darülmuallimin ve Darülmuallimat'a giriş yaşının 18 olduğunu beyan ederek, mezun olan bir gencin en azından bir-iki yılını başka bir meslekte heba edeceğini yahut okuldan bilerek mezun olmayacağını belirtmiştir. Başka bir mesleğe yönelen gençlerin de daha iyi kazanç elde etme imkânı yüksek olduğu için tekrar muallim olmayacağını izah eden Cemiyet, muallim açığının kapatılması için bu düzenlemenin şart olduğunu ifade etmiştir²⁰².
- Vekâletin kanun projesinin 6.maddesinde Maarif Vekâleti Darülmuallimin ve Darülmuallimat'tan mezun olabilmek için altı dersten zorunlu sınav öngörmüştür. Muallimler Cemiyeti ise bu altı dersten üçünün –Felsefe, İctimaiyat ve Ahlakiyat- ne Darülmualliminde ne de Darülmuallimatta sistemli olarak işlenmediğini izah etmiştir. Bu derslerden sınavı zorunlu kılmak, gençleri muallim olmaktan men etmek anlamına gelir diyen Cemiyet'e göre, memleketin muallim diye kıvrandığı şu zamanda bunun doğru olmayacağı aşikârdır²⁰³.

²⁰⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun Projesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 8, s.163.

²⁰¹ agm., s.164.

²⁰² agm., s.165.

²⁰³ agm., s.166.

- Maarifin gönderdiği 8. maddede “sanat ve terbiye-i bedeniye derslerini talim için Türkçe zorunludur” teklifi, Muallimler Cemiyeti tarafından “sanat ve terbiye-i bedeniye derslerini talim için Türkçe takrir ve tahrir zorunludur”²⁰⁴ şeklinde düzeltilmiştir.
- 13. maddede Maarif Vekâleti bir muallimin emekli olabilmesi için 30 sene çalışmasını öngörürken, Muallimler Cemiyeti bunun 25 yıla tenzilini uygun görmüştür. Aynı maddede Maarif muallim maaşlarını da tanzim etmiştir. Buna göre orta tedrisat muallim muavini 1000 kuruş, muallim ise 1300 kuruş maaş almalıdır. Cemiyet ise muallim muavini maaşını 1000 kuruş olarak kabul ederken, muallim maaşını 1500 kuruş olarak belirlemiştir. Bu maaşın da ülkenin içinde bulunduğu ekonomik vaziyetten dolayı fedakârlık olarak kabul edilmesi gerektiğini belirten Cemiyet, sonraki yıllarda bunun artırılmasını talep ettiğini bildirmiştir. Zira Muallimler Cemiyeti, bugün bir dülgerin yahut amelenin 3-4 lira maaş aldığını utanarak belirtmiştir²⁰⁵.
- Maarif Vekâleti gönderdiği metnin 14. maddesinde muallim maaşlarına yapılacak zammı izah etmiştir²⁰⁶. Nezaretin kanun projesine göre bir muallim yirmi birinci senesine kadar üç yılda bir 300 kuruş zam alacaktır. Yirmi birinci seneden sonra ise iki senede bir 300 kuruşluk zam ile bir muallimin yirmi yedinci sene sonunda 4000 kuruşluk maaşa ulaşacağı teklif edilmiştir. Cemiyet bu zam oranlarını kabul etmekle beraber ödemesi gecikmiş maaşı olan muallimlere, evli ve çocuklu muallimlere aylık ekstra 500 kuruş; taşraya gönderilen muallime ise eğer yörenin insanı değilse bir sefere mahsus 1000 kuruşluk nakdi yardımı teklif etmiştir.
- Cemiyet, 16. maddede Vekâletin muvakkat muallimlerin maaşını 1000 kuruş olarak tayinini kabul etmekle beraber, bu muallimlerin mümkünse iki mektepte görevlendirilmelerini rica etmiştir. Zira Cemiyet’in belirttiğine göre, geçici muallimler ancak bu sayede geçinmeye muktedir olabilirler.
- Maarif Vekâleti, projesinin 19. maddesinde muallimlerin değişim, azledilme ve işten çıkarılma süreçlerinde hukuki bir tetkikata gerek duymazken, Muallimler Cemiyeti, bu maddenin muallimleri tehdit eden bir madde olması sebebiyle uygun

²⁰⁴ agm., s.167.

²⁰⁵ İstanbul Muallimler Birliği, “Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun Projesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 9, s.183.

²⁰⁶ agm., s.183-184.

olmadığını belirtmiştir. Gerçekten de bu dönemde muallimler, vilayetlerin mülki amirlerinin şahsi tazyikleri altında zorlanmaktadırlar²⁰⁷.

- Maarif Vekâleti'nin 21. maddesine göre muallimler okuttukları ders kitaplarını 5 yılda bir Vekâlet'e göndermelidirler. Bu süreç zarfında telif eserler kaleme alanların önce müderris sonra ise maarif madalyası ile taltif edileceğini belirten Vekâlet'e karşı, Muallimler Cemiyeti bu sürenin 5 yıla sıkıştırılmasının telif eserin niteliğini bozacağını iddia etmiştir. Ayrıca telif eserler kaleme alan muallimlere nakdi mükâfat ve kıdem zammını da teklif etmiştir.
- 24. maddede Maarif Vekâleti, muallimlerin dört yılda bir üç aylık tatile çıkmasını uygun görmüştür. Ancak eğer bir muallim bu tatil müddetinde tetkikât-ı ilmiye ile meşgul olursa nakdi destek alacaktır. Muallimler Cemiyeti ise tatil müddetinde tetkikat-ı ilmiye ile meşgul olanlara öngörülen nakdi desteği, dönem içinde de tetkikat-ı ilmiye ile meşgul olanlar şeklinde tebdil etmiştir.
- Vekâletin sunduğu projenin 25. maddesinde muallimlik görevinden ayrılıp başka vazife ile iştigal olan muallimlerin, mesleğine rücu için telif bir eser kaleme alması zorunlu kılınmıştır. Muallimler Cemiyeti ise bu maddede telif eser yerine Maarif Vekâleti'nin hazırladığı bir sınava tabi tutulmanın daha muvafık olacağını belirtmiştir.
- Vekâletin sunduğu projenin 27. maddesinde vazife esnasında sakat kalan muallimlerin 3 sene sonraki maaşıyla emekliye sevk edileceği teklif edilmiştir. Muallimler Cemiyeti ise bunu 6 yıl olarak tebdil etmiştir.
- Benzer şekilde Maarif Vekâleti 28. maddede ifayı vazife esnasında vefat eden muallimlerin ailelerine 6 sene sonraki maaşını emekli aylığı olarak teklif etmişken, Muallimler Cemiyeti bunu 9 yıl olarak tebdil etmiştir. Ayrıca 15 seneye kadar olan vazifesini ifa eden muallimin ailesine 500 kuruş, 20 seneye kadar vazifesini sürdüren muallimin ailesine 1000, 30 seneye kadar mesleğinde devam eden muallimin ailesine ise 1500 kuruştan aşığı emekli maaşı uygun olmayacağını belirterek, bir alt sınır çizmiştir.
- Devamındaki maddede Maarif Vekâleti "Sultâni", "Darümuallimin", "Darümuallimat" ve "İdadi" muallimlerinin, işbu kanunun neşri tarihinden itibaren maaşlarını muhafaza edeceklerini temin etmiştir. Ancak Cemiyet bunun

---

²⁰⁷ Tonguç, Cumhuriyet'in erken döneminde muallimlerin şüpheli kişiler gibi takip ettirildiğini belirtmiştir. Tonguç, *age.*, s.405.

âdil olmayacağını, kanunun neşrinden itibaren bu muallimlerin de hususiyetlerine uygun olacak şekilde maaşlarının yeniden tespit edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

- Cemiyet ayrıca muallimler arasında, kanunun neşir tarihinde kabul edilenden fazla maaş alanların tespit edilmesi halinde, bu muallimlerin maaşında tenzilat yapılmamasını, akranlarının bu muallimin maaşına yetişinceye kadar maaşında iyileştirme yapılmamasını teklif etmiştir. Son olarak Cemiyet, kanun projesinde zikredilmeyen ilk mektep muallimleri ve mektep idare heyetlerinin muadillerine uygun bir şekilde maaş ve hak tespitinin yapılmasını teklif etmiştir.

Burada Maarif Vekâleti'nin kanun projesini ülkenin önde gelen sivil toplum kuruluşları, münevverler ve basınla paylaşması çok önemlidir. Muallimler Cemiyeti de Vekâlet'in kendilerine sivil toplum alanında açtığı alanı oldukça etkin kullanmıştır. Maddeleri tek tek inceleyen ve çeşitli izahatlarda bulunan Muallimler Cemiyeti, buradaki pek çok maddenin değiştirilmesine muktedir olmuştur.

Maarif Vekâleti, Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun'un kamuoyunda tartışılması ve olgunlaşması için uzunca bir müddet beklemiştir. Muallimler Cemiyeti'nin Nisan 1923 tarihli mecmuasında neşredilmeye başlanan Maarif Vekâleti'nin bu kanun projesine dair mütalaalar mecmuada iki ay boyunca yayımlanmıştır. Bu mütalaalardan tam on ay sonra Maarif Vekâleti bu kanunu resmileştirmiştir. *Muallimler Mecmuası*'nın birlikte neşredilen 17. ve 18. sayılarında –Şubat 1924- intişar eden bu kanundan övgüyle bahsedilir. Ancak bu düzenlemenin sadece orta tedrisat muallimlerini kapsamasından ötürü eksik olduğunu belirten Cemiyet, ilk mektep muallimleri için de bir düzenleme yapılması gerektiğinden bahseder²⁰⁸. İlerleyen aylarda Maarif Vekâleti'nin *Muallimler Mecmuası*'nın bu çağrısını göz önünde bulundurarak ilk mektep muallimleri hakkında kanun hazırlamaya başladığını görüyoruz. On ay sonra yürürlüğe giren “Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun”a bakacak olursak, Muallimler Cemiyeti'nin pek çok maddede Vekâlet'in kanun çalışmasını etkilediğini görürüz. Öne çıkan bazı maddeler şöyledir:

Madde 5- Muallim olabilmek için 25 yaşını ikmal etmiş ve 45 yaşını geçmemiş olmak lazımdır.

Bu maddede Muallimler Cemiyeti ve Maarif Nezareti orta noktada buluşmuşlardır. Maarif Nezareti'nin Cemiyet'e gönderdiği kanun projesinde muallim

²⁰⁸ İstanbul Muallimler Birliği, “Fünun İhtiyacı”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 17-18, s.422-428.

unvanı alabilmek için 25 yaşını ikmal etmiş olmak şartı varken, herhangi bir üst sınır belirlenmemiştir. Cemiyet ise bu teklife karşılık muallim unvanı alabilmek için 20 yaşından küçük, 45 yaşından büyük olmamak şartının gerekli olduğunu belirtmiştir. Aslında Muallimler Cemiyeti'nin Maarif Vekâleti'nin projesinde karşı çıktığı husus, muallim unvanını elde etme yaşının 25 olması meselesidir. Zira mezun olan bir muallimin, başka bir işle iştigal olacak olması, Muallimler Cemiyeti nezdinde kabul edilemez bir durumdur. Ancak yine de görüldüğü üzere kanun, her iki taraf açısından da ortak bir yol bulunarak resmiyet kazanmıştır.

Madde 6- Darülfünun ve yüksek ihtisas mektepleri mezunlarının orta tedrisat mekteplerinde kendi ihtisaslarına ait bir ders zümresinin talimini deruhte edebilmeleri için evvel emirde 4.maddede beyan olunduğu veçhile bir mektepte laakal bir sene staj görmeleri lazımdır. Bunların muallim unvanını alabilmeleri staj gördükleri mektep meclisi muallimini tarafından muallimliğe kabiliyet ve ehliyetlerinin tasdik edilmesine ve Türkçe, Fen, Terbiye ve Felsefeden verecekleri imtihanlarda muvaffak olmalarına mütevakkıftır.

Maarif Vekâleti, Muallimler Cemiyeti'ne gönderdiği kanun projesinde bu maddede muallim adaylarını toplamda 6 dersin sınavından mesul tutmuştu. Muallimler Cemiyeti ise –Felsefe, İctimaiyat ve Ahlakiyat- derslerinin Darümuallimin ve Darümuallimat'ta hakkıyla yürütülemediğini belirterek, kanunda muallim adayları için bu üç dersin sınavından muaf olunmasını teklif etmişti. Burada Muallimler Cemiyeti'nin itiraz ettiği üç dersten ikisinin sınavının hükümet tarafından kaldırıldığını görüyoruz.

Madde 12- Sabit muallimler staj müddetinde 1500 kuruş maaş alırlar. Muallimlik unvanını ihraz ettikleri tarihten itibaren maaşlar 1700 kuruşa iblağ edilir. Maarif Vekâleti, Muallimler Cemiyeti'ne gönderdiği kanun projesinde stajyer muallimlerin 1000 kuruş maaş almalarını öngörürken, muallim unvanını aldıkları anda maaşlarının 1300 kuruşa ulaşmasını belirtmiştir. Muallimler Cemiyeti ise stajyer muallimlerin maaşını 1000 kuruş olarak talep ederken muallim unvanını aldığı andan itibaren maaşın 1500 kuruş olmasını teklif etmiştir. Maarif Vekâleti, kanunu stajyerlere 1500, muallimlere ise 1700 şeklinde tadil ederek çıkartmıştır.

Madde 13- Sabit muallimlerin aylıkları aşağıda gösterildiği üzere derece derece beş bin kuruşa kadar yükselir.

Maarif Vekâleti'nin Muallimler Cemiyeti'ne gönderdiği kanun projesinde, bu maddede de uzun uzun muallimlerin yıllara göre alacağı zamları açıklamıştı. Buna göre bir muallim 27 sene sonunda 4000 kuruşluk maaşa sahip olabilecekti. Cemiyet ise bu zam oranlarını kabul etmekle beraber Maarif Vekâleti'nden çeşitli sosyal yardımlar istemiştir. Bunlar ekonomik destek şeklinde muallimlere tevdi edilecekti. Ancak Maarif Vekâleti, bunun yerine kanundaki zam oranlarını Cemiyet'i de memnun edecek şekilde güncelleyerek son aşamada 5000 kuruşa kadar çıkarmıştır. Cemiyet, burada da Vekâlet'ten dilediği düzenlemeyi yaptırmaya muktedir görünmektedir.

Madde 14- Muvakkat muallimlerin aylıkları bin kuruştan başlayarak mülazımat [staj] müddetinin sonunda 1200 kuruşa çıkarılır. Ve sonra aşağıdaki gösterildiği üzere derece derece aylığı 2000 kuruşa kadar yükselir. Vekâlet, Muallimler Cemiyeti'ne gönderdiği kanun projesinde muvakkat muallimlerin maaşını 1000 kuruş olarak öngörmüştür. Cemiyet ise bu rakamı kabul ederek, mümkünse geçici muallimlerin iki okulda görevlendirilmelerini rica etmişti. Bu pazarlıklar sonucunda kanun muvakkat muallimlerin maaşını 1200 kuruştan başlatmış ve 2000 kuruşa kadar yükselecek şekilde ihdas etmiştir.

Madde 18- Orta tedrisat muallimlerinden mesleğinde temayüz edenlerle ilmi ve edebi kıymetli eserleri telif veya tercüme eyleyenler veya mektep programlarına muvafık kitap vücuda getirenler temayüzlerinin derecesine ve eserlerinin ehemmiyet ve tadidine göre takdirname, maarif madalyası ve mükâfat nakdiye ile taltif olunur. Maarif Vekâleti, Cemiyet'e gönderdiği projede muallimleri teşvik için nakdi mükâfatı dâhil etmezken, Muallimler Cemiyeti takdirname, maarif madalyasıyla birlikte nakdi yardımı da önermiştir. Vekâlet, çıkardığı kanunda yine Cemiyet'in bu önerisini dikkate almıştır.

Madde 21- Eyyam-ı tatiliyede tettebbuat-ı ilmiyede bulunmak üzere ecnebi memleketlere gitmek isteyen muallimlere beş senede bir kere Maarif Vekâleti'nce mezuniyet ve tahsisat verilir.

Burada Maarif Vekâleti'nin de Muallimler Cemiyeti'nin de teklifinden farklı bir usul bulunmuştur. Kanuna yurtdışı kaydı eklenerek muallimlere beş senede bir araştırma yapması amacıyla yurtdışına gitme imkânı verilmiştir. Bu değişikliğin muallimlerin kendilerini geliştirmelerine dair memnuniyet verici bir adım olarak telakki edildiği söylenebilir.

Madde 25- Hali hazırda müstahdem bulunan orta tedrisat muallimlerinden bu kanunun neşri tarihinden kıdemlerine nazaran fazla maaş alanlar maaş-ı hazırlarını muhafaza ederler. Kıdem müddetlerini ikmal edinceye kadar zamm-ı maaşa nail olamazlar.

Maarif Vekâleti'nin gönderdiği kanun projesinde böyle bir madde yoktur. Ancak Muallimler Cemiyeti, kendi içindeki tartışmalarda böyle bir maddenin Maarif Vekâleti'ne gönderilecek cevaba eklenmesini uygun görmüştür. Vekâlet de bu maddeyi kanunlaştırarak Cemiyet'in isabetli bir kanun teklifi yaptığını doğrulamıştır.

Görüldüğü üzere Muallimler Cemiyeti Maarif Vekâleti'nin kanun çalışmalarına tesir etmeye muktedir olmuştur. Buradan iki sonuç çıkarabiliriz. İlk olarak kamusal alanda devlet dışındaki aktörlerin de etkili olma imkânı vardır. Yani siyasi aktörler, mevcut olan kamusal alana dokunmama, müdahale etmeme temayülüne sahiptir. Zira kanunun tartışılması döneminde Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) görevini Hüseyin Vasıf (Çınar)'a devretmiştir²⁰⁹. İsim değişmesine rağmen Maarif Vekâleti'nin bir sivil toplum kuruluşuyla müzakere yapması ve denetimi dışındaki kamusal alana açması oldukça önemlidir. Bir diğer netice ise Muallimler Cemiyeti'nin etkin bir müzakere süreci yürütebilmesi ve bu müzakere neticelerini kamuoyuyla paylaşma kültürüne sahip olmasıdır.

2.2.10. Muallimler Cemiyeti Tenkite Devam Ediyor

Muallimler Cemiyeti 1923 yılının 15 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasında Ankara'da toplanan "I. Heyet-i İlmiye (Eğitim Kongresi)"²¹⁰ hakkındaki görüşlerini de kısaca paylaşmıştır. Buna göre Heyet-i İlmiye'nin hazırladığı müfredatta programlar çok yoğunudur. Ayrıca Heyet-i İlmiye toplantısının geç sona ermesi de büyük bir eksikliklerdir. Zira Muallimler Cemiyeti, heyetin aldığı kararlara dair raporunu mekteplerin açılmasından önce hazırlayamayacağını belirtmiştir. Aslında Cemiyet'ten böyle bir beklenti olmamasına rağmen Cemiyet'in kendisini buna borçlu hissetmesi önemlidir.

²⁰⁹ *Muallimler Mecmuası*'nın birlikte neşredilen 17. ve 18. sayılarının başında Kânunusani ve Şubat 1924 tarihinde yayımlandığı yazılmıştır. Ancak Hüseyin Vasıf Çınar'ın Maarif Vekili olarak görevi devralması 6 Mart 1924'tür. Ayrıca Muallimler Cemiyeti 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan da haberdar olarak görüşlerini mezkûr sayıda serdetmiştir. Burada temkinli bir şekilde iddia edebiliriz ki mecmuanın bu sayısı gecikmeli bir şekilde çıkmıştır.

²¹⁰ Heyet-i İlmiye (15 Temmuz-15 Ağustos 1923), (23 Nisan 1924), ve (26 Aralık 1925-8 Ocak 1926) tarihlerinde toplanan Milli Eğitim Kongreleri'ne verilen isimdir. Bu üç tarihten sonra bir daha ancak 1939 yılında toplanmıştır ve ismi 1.Milli Eğitim Şurası olarak değiştirilmiştir. 1923, 1924 ve 1925-1926 yıllarındaki Heyet-i İlmiye kararları hakkında ayrıca bkz. Unat, agm., s. 9-10.

Heyet-i İlmiye'ye dair son eleştirisini çağrılan muallimler üzerinden yapan Muallimler Cemiyeti, davet edilen tüm muallimlerin liyakatli kimseler olmadığını belirtmiştir.

Ankara'da muallim çevresi ve yeni filizlenen basından oluşan umumi efkâr, Muallimler Cemiyeti'nin bu denli aktif bir kamusal inşâ etmesinden hoşnut değildir. Bu sebepten ötürü İstanbul'daki Cemiyet'e karşılık Ankara'da siyasi elitlerin kontrolünde Türkiye Muallimler Birliği husule getirilmiştir. Türkiye Muallimler Birliği'nin, Muallimler Cemiyeti'ne kıyasla iktidar elitlerinin tasavvurlarına teşne ve onların tesirlerine açık olması sebebiyle ve ayrıca kamuoyunda görünürlükleriyle de Muallimler Cemiyeti'ne kıyasla eşitsiz bir kamusal alan oluşumundan söz edebiliriz. Zira Habermas'ın kavramsallaştırmasıyla kamusal alan oluşumunda, eşitsizlikler paranteze alınacak ve farklılıklar bir kenara bırakılarak liberal bir müzakere sahası kurulacaktır. Fakat aşağıda da görüleceği üzere Muallimler Cemiyeti, Türkiye Muallimler Birliği'nin pejoratif bakışlarına muhatap olmaktadır. Bu bakımdan yaşanan zıtlaşmaları cemiyetler arası mücadele kabilinden görmek daha uygun olacaktır. Bununla birlikte, siyasi elitlerle Muallimler Cemiyeti üyelerinin gelecek tasavvurlarının tümünden ayrıştığı anlamına gelmez. Örneğin Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkmadan çok önce Cemiyet, mecmuasının 8. sayısında²¹¹ eğitimde birliğin çok kıymetli bir adım olacağını belirtmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıktıktan sonra ise²¹² Muallimler Cemiyeti bu adımı kuvvetli bir şekilde desteklediğini belirtmiş ve eklemiştir: “Fikrimizin galebesinden seviniyor, tatbikatında muvaffakiyet ve azimkârane devam kudreti bekliyoruz²¹³”.

Muallimler Cemiyeti'nin siyasileri eleştiri hakkını müdafaa arzusu Süleyman Şevket (Tanlı)'nın “Mecmuamızın Tekâmülü”²¹⁴ başlıklı metninde de görülmektedir. Burada, Maarif Vekili sıfatıyla İsmail Safa (Özler)'in son kez İstanbul'u ziyaret ettiğini anlıyoruz. Muallimler Cemiyeti mütesanid bir tavırla İsmail Safa Bey'e, Cemiyet'in kendisince doğru olmayan kararları tenkit etmesinin haklı olduğunu izah etmiştir. Cemiyet'in, Maarif Vekâleti'nin icraatlarını tenkit hakkının mahfuz olduğu savunması İsmail Safa (Özler) tarafından makbul görülmüştür. Bu haberin ardından Cemiyet, bu kadar eleştiriye Vekâletin de katlanması gerektiğini belirtmiştir. Zira Muallimler Cemiyeti üyelerinin İstanbul'da Mütareke döneminde maaşsızlığa katlandıkları

²¹¹ İstanbul Muallimler Birliği, “Emek Mektebi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 8, s.145-146.

²¹² İstanbul Muallimler Birliği, “Tedrisat ve Terbiyede Vahdet”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, s.417-419.

²¹³ İstanbul Muallimler Birliği, “Tedrisat ve Terbiyede Vahdet”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, s.418.

²¹⁴ Süleyman Şevket, “Mecmuamızın Tekâmülü”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, s.349.

hatırlatılmıştır. Aynı ay içerisinde vekillik görevini Hüseyin Vasıf (Çınar)'a devreden İsmail Safa (Özler)'in Cemiyet'le olan bu diyalogunun neşredilmesi kıymetlidir. Zira Muallimler Cemiyeti, inşa ettiği bu kamusal alanı muhafaza etmeyi arzulamaktadır.

2.2.11. Muallimler Cemiyeti ve Latin Harfleri

Cemiyet'in müzakere ve münakaşa kültürüne dair bir diğer örnek de "Latin Harfleri Hakkında Bir İstimzaç"²¹⁵ başlıklı metindir. Latin Harflerinin kabulüne dört yıldan daha uzun bir süre varken Muallimler Cemiyeti konuyu mecmuasında tartışmaya açmış ve Latin Harflerini savunanlar ile mevcut alfabeyi muhafazayı savunanların argümanlarını neşretmiştir. Latin Harflerini savunanların fikirlerini yedi maddede özetleyen Cemiyet, mevcut olanı muhafazayı savunanların fikirlerine ise altı maddede değinmiştir. Kendisi bir mütalaa beyan ederek taraf olmaktan kaçınan Cemiyet, konunun detaylı olarak tartışılması için münevverleri, *Muallimler Mecmuası*'nda görüşlerini beyan etmeye davet etmiştir. Her iki kesimin de yazılarını tarafsızca yayımlayacağını belirten Muallimler Cemiyeti, ülkedeki münevverlerin de bu konuda düşünmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Bu dönemde kamuoyunda Latin harfleri konusunun ciddi olarak tartışıldığı söylenebilir. İlhan Başgöz 1924 yılında Maarif Vekili Hüseyin Vasıf (Çınar) Bey'in Latin harfleri hakkında bir anket yaptırdığından bahsetmiştir²¹⁶. Yazar, ankete göre muallimlerin %96'sının Latin harflerine karşı olduğunu belirtmiştir. Başgöz, dönemin Başbakanı İsmet Paşa ve hükümetle birlikte tüm bürokrasinin de Latin harflerine karşı çıktığını belirtmiştir. Burada herhangi bir kaynak belirtmeyen İlhan Başgöz'ün metni, dönemin kamuoyunda Latin harfleri meselesinin tartışıldığını göstermesi açısından kıymetlidir. Ayrıca İsmet Paşa'nın dahi karşı çıktığı bir adımı, tarafsız bir şekilde mecmuasında neşretmesi ve tartışmaya açarak kamuoyu oluşturması, Muallimler Cemiyeti'nin tarafsız bir şekilde liberal bir kamusal alan inşa gayretinde olduğuna işaret etmektedir.

2.2.12. Muallimler Cemiyeti Hâmîlik Rolünü Bürünüyor

Muallimler Cemiyeti kurulduğu günden itibaren tüm diğer dergiler, cemiyetler ve münevverlerle irtibat halinde olmuştur. Bu durum, cemiyetin sivil toplum kuruluşu görevini daha müessir ifâ etme imkânını artırmıştır. Cemiyet, tüm muallimleri çatısı

²¹⁵ İstanbul Muallimler Birliği, "Latin Harfleri Hakkında Bir İstimzaç", *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, s.461-462.

²¹⁶ İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, İstanbul 2016, s.133.

altında toplamayı amaçladığı gibi ülkede eli kalem tutan herkesi de mecmuasına davet etmiştir. Söz gelimi, İzmir'in kurtuluşu ertesinde Kuvay-ı Milliye'ye katılan muallimleri "Vazife Başına"²¹⁷ başlıklı yazısıyla mekteplere davet etmiştir. Tam bu dönemde Ankara'daki muallimler, İstanbul'daki muallimleri düşmanla işbirliği yapmış olmakla itham etmektedirler. Cemiyet "Vazife Başına" yazısında evvela bu hususta kendisini müdafaa etmiş ve ardından tüm Türkiye'deki muallimlerin hâmisiymişçesine onlara telkinatta bulunmuştur: "artık nümayiş değil, ders vaktidir"²¹⁸.

Ardından "Bir İzah"²¹⁹ başlığı altında cemiyet, ülkedeki tüm aydınları ideolojik farklılıklarına ve zihniyetlerine bakılmaksızın mecmuasında yazılar göndermeye davet etmiştir. Cemiyet, yazıların mesuliyetini yazarların uhdesine alması şartıyla her fikri mütalaya mecmuasının sayfalarını açacağını vaat etmiştir. Mecmuanın ilerleyen sayılarında bunun pek çok örneğini görmek mümkündür. Kendi başına sivil toplum kuruluşlarını düşünmeye sevk etmesi ve fikirlerini neşretmesi bakımından Muallimler Cemiyeti güçlü bir sivil toplum kuruluşu görevini icra etmiştir. Söz gelimi "Teşekkür"²²⁰ başlığı altında kendi mecmuasından iltifatla bahseden "Akşam", "Vakit", "İkdam", "İleri", "Sabah", "Yeni Ziraat" ve "Yeni Nesil" gazetelerinden şükran duygularıyla bahsedilmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının gelişmişlik düzeyine dair önemli göstergelerden birisinin diğer sivil toplum kuruluşlarıyla sahip oldukları iletişim ve işbirliği düzeyleri olduğundan bahsetmiştik. Yani bir sivil toplum aktörü diğer sivil toplum aktörleri ile sıkı münasebet içerisine giriyor ve siyasal aktörlere karşı işbirliği icra edebiliyorsa, burada etkili bir demokrasi ve sivil toplum bilinci vardır. O halde Muallimler Cemiyeti'nin diğer münevver ve mütefekkirleri mecmuasına davet etmesi; başka yayın organlarıyla sıkı ilişkiler kurması sahip olduğu bu bilincin en bariz kanıtıdır.

Ülkedeki tüm muallimleri siyasi aktörlere karşı müdafaa etme gayretinde olan Muallimler Cemiyeti, kendisinin uyarılarını dikkate almayan Ankara'nın yaptığı tayinlerden ötürü mağdur olan muallimlerin de haklarını mecmuasında savunmuştur. Tüm muallimlerin hâmisî rolüne bürünen Cemiyet, taşradaki pek çok muallimin elem yüklü mektuplarını sayfalarında neşretmiştir. "Maarife Acıyoruz"²²¹ başlıklı yazısında

---

²¹⁷ Sin Şın, "Vazife Başına", *Muallimler Mecmuası*, 1922, 3, s.46-47.

²¹⁸ agm., s.47.

²¹⁹ İstanbul Muallimler Birliği, "Bir İzah", *Muallimler Mecmuası*, 1922, 2, s.32.

²²⁰ İstanbul Muallimler Birliği, "Teşekkür", *Muallimler Mecmuası*, 1922, 2, s.32.

²²¹ İstanbul Muallimler Birliği "Maarife Acıyoruz", *Muallimler Mecmuası*, 1923, 9, s.176.

Ankara'nın tayin işleminin ardından açıkta kalan iki kıymetli muallimden bahsedilmiştir: “Darümuallimin Fizik ve Kimya hocası Rüştü Bey” ile “Çamlıca Sultanisi Riyaziyat Muallimi İbrahim Hakkı Bey”. Cemiyetin belirttiğine göre bu iki isim de yurtdışında tahsil görmüş ve alanlarında kıymetli eserler husule getirmişlerdir. Ancak tayin kararının ardından Rüştü Bey muallimlikten ayrılıp Adapazarı'nda bir fabrikada çalışmaya başlamıştır. İbrahim Hakkı Bey ise tayinlerin ardından açıkta kalmıştır. Bu üzücü haberleri maarif camiası ile paylaştıktan sonra Cemiyet, şöyle devam etmiştir:

“Mekteplerde hoca sıfatıyla kalmağa rıza gösterenlerin çoğu aç yaşıyor; arkadaşlar başka iş görmek zaruretindedirler; mesleğimiz ve memleketimizin istikbali sarsılıyor. Bu feci tehlikeyi hissetmiyor gibi duruyoruz. Terbiye ve irfan hayatı ümit, itimad vermeye müsait olmaktan uzaktır. İlmi ve sanat kumandanları birer birer cepheden çekiliyor; maarifin zayıyatını kim telafi edecek? Vekâlete jurnal veriyoruz: Rüştü ve Hakkı Beyler hükümet hesabına tahsil etmişti...”²²²

Benzer şekilde “Muallim Maaşları”²²³ başlıklı metinde cemiyet “hiçbir hakikat ne kadar yazılsa lüzumu nispetinde tekrar edilmiş olmaz diye düşünüyoruz. O kısmı ibret alacak zekâlara bir daha okutacağız”²²⁴ diyerek Kastamonu'da muallimlik yapan bir meslektaşlarının mektubunu neşretmiştir:

Kastamonu Maarif Müdüriyeti Aliye'sine;

Maruzatımızdır:

Bendeniz Sakarya Harbi dolayısıyla muhacir olarak perişan bir halde Kastamonu'ya iltica eyledim. 1 Eylül 337'de muallimi bulunduğum Ömerli kariyesine üç yüz kuruş maaşla tayin edildim. Maaşların az ve dört ayda bir verilmesi yüzünden üst ve başımızda olmadığından çoluk çocuğum hastalanarak 25 Mayıs 39'da kerimem Mediha Ömerli'de 6 Haziran 93'te de zevcem Fehime Kastamonu'da vefat eyledi. On beş gün zarfında iki cenaze defneylediğim halde müterakkim maişetimden Mart maaşını alıp da ne ilaç ne de defin için sarf edemedim. Her iki cenazem meydanda kaldı. Bereket versin yüzde ellisini bağışlayıp tacirin birinden para almak suretiyle her iki cenazeyi defin eyledim. Bundan müteessir olarak ameleliği muallimliğe tercihan istifa ediyorum. İstifamın kabulüyle müterakkim ve istihkâm olan maaşlarımın ve bırakmada mazbatanın mütemadim olan Murad Hacılar muallimi Recep Fevzi Efendi'ye verilmesini istida ve istirham eylerim.

31 Temmuz 339

Bergama'da fabrikatör Kerim Ağa nezdinde misafiraten
Mukim Kastamonu'nun Ömerli Kariyesi muallimi Mahmud Emin

Hemen ardından Antalya'daki iptidai muallimlerinin de Maarif Vekâleti'ne bir telgraf çektiklerini yazan Muallimler Cemiyeti, bu muallimlerin üç-altı aydır maaş alamadıklarını belirtmiştir. Gençlerin bu politikalarla Darümuallimin ve

²²² agm., s.176.

²²³ İstanbul Muallimler Birliği “Muallim Maaşları”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 12, s.244-245.

²²⁴ agm., s.244.

Darülmualimat'tan uzak olacaklarını belirten Cemiyet, bu vesileyle ülkedeki tüm muallimlerin hukukunu muhafaza etmeye gayret etmiştir.

Muallimler Cemiyeti, muallimlerin yalnızca maişet haklarını değil protesto haklarını da müdafaa etmektedir. “Nümayiş”²²⁵ isimli metinde Seraceddin, ülkedeki muallimlerin hak ettikleri itibarı görmediklerinden şikâyetçi olmuştur. İtibar göremeyen muallimlerin nümayiş yapmalarından rahatsız olan zihniyet sahiplerine “Biz, nümayiş yapanlar, hakkı olan muallimleriz. İdareciler bizden iyi muallim olmamızı bekliyor ama iyi muallim sahibi olmamak için de her şeyi yapıyorlar. Biz muallimler mesaimizin hakkını veren, bunun karşılığında da mesaimizin karşılığı olan haklarımızı isteyen muallimleriz” diyerek serzenişte bulunmuştur. Seraceddin'e göre gösteri yapmayan muallimler liyakat sahibi değildir. Zira ona göre liyakat sahibi bir muallimde meslek bilinci husule gelecektir.

Cemiyet, bir yandan üyelerinin maaşlarını, özlük ve sosyal haklarını müdafaa ederken diğer yandan da onların refahını temin etmeye çalışmaktadır. Bu maksatla Sultan Hamamı'nda Mahid Karakaş Mağazası ile Cemiyet, bir mukavele imzalamıştır. Buna göre Muallimler Cemiyeti üyesi olan muallimler, mağazadan hem tenzil edilmiş fiyatlar üzerinden alışveriş yapabilecekler hem de taksitlendirme imkânında faydalanabileceklerdir²²⁶. Daha önce kendi teavün sandığını oluşturduğunu ifade ettiğimiz Cemiyet, şimdi de bu adımıyla üyelerinin maddi refahını artırmak istemiştir. Gerek teavün sandığı gerekse bu adım, üyeleri nazarında Muallimler Cemiyeti'nin kıymetini artıracak adımlardır. Üyelerinin Cemiyet'e aidiyet bağlarını güçlendiren bir sivil toplum kuruluşunun, siyasi aktörler karşısında daha mütesanid bir tavır alacağı bilinmektedir. Bu bakımdan Muallimler Cemiyeti de hem diğer muallimleri kendi çatısı altında birleştirmek bakımından hem de üyelerinin kendisine bağlılıklarını artırmak bakımından çok kıymetli bir mukavele imzalamıştır.

2.2.13. Muallimler Cemiyeti Ankara Muallimlerine Karşı

Muallimler Cemiyeti her sayısında muallimler arasında sıkı bir dayanışma temin edebilmek amacıyla çağrıda bulunmuştur. Ayrıca muallimlerin çıkarını düşünmekten çok siyasi elitlere hoş görünmeye çalışan kimseleri de sert bir şekilde tenkit etmiştir. Bu tenkitlerin muhatabı, üstü örtülü bir şekilde de olsa Ankara'daki muallimlerdir. Söz gelimi “Kıymetli Vesikalar” başlığı altında “Bütün muallimleri sıkı bir kalp ve dimağ

²²⁵ Seraceddin, “Nümayiş”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 10, s.197-199.

²²⁶ “İstanbul Muallimler Cemiyeti İktisadi Sandığı'ndan”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, kapakta.

ittihadı ile bir teşkilat altına almak için toplanan İstanbul Muallimler Cemiyeti...” cümlesi ile başlayan yazıda Hakkı Tarık, Ankara’daki muallimlerin âli makamlar için İstanbul muallimlerine çamur attığını söylemiştir:

Memleketin bazı evladı inkıyada, haksız hücumların karşısında fena bir itiyadla sükût durmağa daha fazla alışmıştır. Çok örneklerini gösterebiliriz: Şahsi menfaat, yüze gülmekle, yaşadığımız vicdanımıza karşı hesap vermek zevki, hayatta banka hiçbir nimete feda edilemez. Yürümeye doğru bulunduğumuz yollarda önümüze çıkanlar, hakkın ve samimiliğin silahına mutlaka boyun eğecektir. *Muallimler Mecmuası* bu kanaatin verdiği ‘zihniyet’le intişar ediyor...²²⁷”

Görüldüğü üzere ilk olarak kendilerini Ankara’daki muallimlerin tazyiki karşısında müdafaa etmeye gayret eden Muallimler Cemiyeti ardından ülkedeki tüm muallimleri bir çatı altında toplamak arzusundan bahsetmiştir. Son olarak yazının devamında siyasi elitlerin hatalarını keramet görüp tenkit etmeyen muallimleri eleştiren Cemiyet, kendilerinin takip ettikleri bu usulden ayrılmayacaklarını ve tenkit etmekten asla kaçınmayacaklarını belirtmiştir²²⁸. Nitekim “Bir Mektuba Cevap”²²⁹ başlığı altında Cemiyet, Öğüt Gazetesi’nde intişar eden bir yazıya cevap vermiştir. Mecmuadan anladığımız kadarıyla gazetede yazı İstanbul muallimlerini şahsi ihtiraslarının peşinde olmakla itham etmektedir. Bu yazıyı yazan kişinin asla maarif mensubu olmadığını söyleyen Cemiyet, yapılan hatalar karşısında susmayacağını, kınamayla da iktifa etmeyeceğini ısrarla belirtmiştir. Yazının müellifinin “utanmaz, haksız hakaret eden bir âdi ve ahlaken de alçak” olduğunu belirten Cemiyet, Ankara’daki Muallime ve Muallim Dernekleri Birliği’yle birleşmeye taraftar olduğunu söylemiştir. Lâkin bunun gerçekleşmesi için Muallimler Cemiyeti birtakım şartlar öne sürmüştür. İlk olarak Ankara’daki cemiyetin yöneticilerinin seçilmediğini belirten Muallimler Cemiyeti, kendileriyle birleşme olması durumunda mutlak surette seçim yapılması gerektiğini belirtmiştir. İlerleyen dönemde federatif yapıyı savunacak olan Muallimler Cemiyeti, şu an için yalnızca şekilde birtakım değişiklikler yapılması gerektiğini söylemiştir. Cemiyet, bu yazısıyla dönemin şartlarına göre eleştiri hakkını mahfuz tutmak ve özerk alanını müdafaa etmek istemektedir. Demokrasi kültürü Ankara’daki Birlik’ten daha gelişmiş olan İstanbul Muallimler Cemiyeti, tüm muallimlerin aynı çatı altında toplanmasını

²²⁷ Hakkı Tarık, “İstanbul Muallimleri Bab-ı Âli İdaresi Altında Nasıl Çalışmışlardır? Cemiyet Tarihinden Kıymetli Vesikalar”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 7, s.134.

²²⁸ agm., s.132-134.

²²⁹ İstanbul Muallimler Birliği, “Bir Mektuba Cevap”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 7, s.134-135.

savunurken, yöneticilerinin de seçimle işbaşına gelmesini şart koşmaktadır. Cemiyet, ancak bu sayede siyasi irade karşısında haklarını savunabileceğine inanmaktadır.

2.2.14. Muallimler Cemiyeti Bürokratik İşleyişi Sert Bir Üslupla Eleştiriyor

1923 yılı Ocak ayından itibaren maaşlarını Ankara'dan alan Muallimler Cemiyeti, İstanbul muallimlerinin 1923 yılı Mayıs ayında on altı gün tehirli maaş almasından ötürü serzenişte bulunmuştur. İstanbul Valisi Haydar Bey ise, 26 Haziran 1923 tarihli Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nde Cemiyet'in bu serzenişine sitem etmiş ve bu haberi yalanlamıştır. Vali Haydar Bey'e göre maaşlar bütçe açığından ötürü geç verilmiş ve ayrıca Muallimler Cemiyeti'nin belirttiği gibi on altı günlük değil altı günlük tehir söz konusudur. Cemiyet, mecmuasında Vali Bey'e cevabını neşretmiştir: “Evvela mektebi taliye muallimleri mayıs maaşlarını, beyanda zikrolunduğu veçhile altı gün değil, tam on altı gün tehirle almışlardır. Hâlbuki muallimlerin derslerini altı saat değil, on altı dakika tehirle girmeleri katiyen tecviz edilememektedir²³⁰.” Muallimler Cemiyeti ayrıca gecikmenin sebebinin bütçedeki açık değil, ödemediği sorumlu memurların işlerini ihmal etmelerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Cemiyet, memurların bu ihmalinin üyeler arasında mülga hükümete ait politikalarının sürdüğü hissini uyandırdığını söylemiştir. Yeni devletin siyasi elitleri nazarında bu, oldukça sert bir eleştiridir.

Nitekim bu tenkit, siyasi elitlerin tepkisini çekmiştir. Bu tartışmanın kamuoyu önünde gerçekleşmesinin ardından dönemin Maarif Vekili Safa (Özler) İstanbul Maarif Müdüriyeti'ne bir tebligat göndermiştir. İsmail Safa (Özler) “Hakikaten (...) maaşlar on beş günlük tehirinden tevliid eylemiş ise meselenin mahiyeti daha fecii ve daha çok teessüre layıktır. Bu hususta mektep heyeti talimiyesinin alakasız ve şefkatsiz hareket ettiği ibret-i teessüfle göze çarpmaktadır²³¹” demiştir. Ardından Safa (Özler), belirttiğimiz üzere Muallimler Cemiyeti'nin, mülga hükümet politikalarının devam ettiği suçlamasını sert bir şekilde eleştirir:

“Alelhusus Bab-ı Âli hükümeti idaresinde üç dört ay maaş alamadan yaşamak imkânı bulan ve her türlü sıkıntı ve mahrumiyete tahammül eden İstanbul muallimlerinin matbuat sayfalarında ve bütün millet muvacehesinde maaşların on beş gün sonra verilmesinden dolayı milli hükümeti muvaheze-i ve tenkid eylemesi ağır hücumlara maruz bırakılması en büyük bir insafsızlıktır. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bazen iki ay üç ay maaş alamayan muallimlerimiz bulunduğu ve bunların diğer memurlarımız gibi milli davayı

²³⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimlerin Vali Beyefendiye Cevabı”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 10, s.203.

²³¹ İsmail Safa (Özler), “Maarif Vekili'nin Tebliği”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 11, s.222.

nihayete isal etmek için her türlü ızdıraba mütevekkilane katlandıklarını da ayrıca nazar insaflarına arz ederim.²³²”

Ardından uyarı mahiyetindeki sözlerini şöyle sürdürür:

“Ve bugünkü büyük mücadelenin hep böyle fedakârlıklarla her sınıf halkımızın ve memurlarımızın mihnet ve mahrumiyeti içinde tahammül göstermeleriyle kazanılmış olduğu İstanbul’daki arkadaşlarımızca da meçhul değildir. Hani aynı yolda yürümeyi göze almadıkça tam ve kâmil olarak teminine çalıştığımız istiklalimizin tehlikeye uğraması ihtimalini de bir dakika hatırımızdan çıkarmamak lazımdır. Kendilerine o yolda ve aynen tebliğ keyfiyet edilmesini rica ederim efendim.²³³”

Muallimler Cemiyeti İsmail Safa (Özler)’in bu tenkitlerini mecmuasında neşrettikten sonra kendisini müdafaa etmeye çalışmıştır²³⁴. Cemiyet, geçen ay irtihal eden meslektaşları Ruhi Bey’in ailesine, üyeleri arasında maaşların bir kısmını toplayarak yardım etmeyi planlamıştır. Ancak hem maaşların gecikmesi hem de ödemesi gecikmiş maaşların da verilmemesi sebebiyle Ruhi Bey’in ailesine yardımda bulunulamamıştır. Cemiyete göre Maarif Vekili, muallimler arasındaki bu sıkı dayanışmayı görüp takdir etmelidir. Ancak vaziyet tam tersidir. Ayrıca Muallimler Cemiyeti’ne göre tam ve kâmil bir istikbal ancak muntazam bir idare makinesi kurulmak suretiyle tesis edilebilir. Hükümetin muntazam bir idare tesis edememesini tenkit eden cemiyet, burada işini ihmal eden memurlardan şikâyet etmiştir. Ayrıca hükümetin maaşların gecikmesiyle alakalı “Bab-ı Âli döneminde sesiniz çıkmıyordu” isnadına, yeni hükümetin kendisini Bab-ı Âli hükümeti ile mukayese mevkiine koymasının doğru olmadığını söylemiştir. Belirtilen dönemde yapılan “muallim grevleri” hatırlatılarak okulların tatile mecbur edildiği belirtilmiştir. Cemiyet son olarak bu gibi mânâsız tenkitlere karşı cesaretle direniş göstereceğini söylemiştir.

2.2.15. Feci Bir Kongre

Muallimler Cemiyeti, 7 Temmuz 1923 tarihli kongresinde toplantı yeter sayısı olan 217’yi temin edememiş, 190 üyenin katılımını sağlayabilmiştir. Kongrenin dağılması kararı verilmişken bir kısım muallim, kendi aralarında müzakereye karar verirler ve Kâzım Nami (Duru) Bey kürsüde, büyük tartışmalara sebep olan bir nutuk îrad eder. Kâzım Nami Bey’e göre Ankara’da 15 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasında toplanan 1. Heyet-i İlmiye’ye İstanbul’dan gönderilen üyelerin ifadeleri nazar-ı itibara alınmayacaktır. Bu bakımdan muallimler, sarsılmaz bir dayanışma cephesi tesis

²³² agm., s.222.

²³³ agm., s.222.

²³⁴ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimler Cemiyeti İdare Heyeti’nin Mütalaası”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 11, s.223-224.

etmelidirler. Ardından terfilerin liyakat dairesinde yapılmadığını söyleyen Kâzım Nami (Duru), sözlerini şöyle sürdürmüştür: “Anadolu’da İstanbul’a karşı husumet vardır; liyakatsizliğini bilip de yerinden korkan bazı kimseler size hasım olmuştur. Giderseniz hakiki mevkilerine iadeleri ihtimalini düşünürler. Bu, cahilliğin ilme karşı düşmanlığıdır. Zahiri bir sebep de göz önündedir: Zaferden evvel Anadolu’ya geçmediğimiz²³⁵”. Süleyman Şevket, Kazım Nami’nin bu konuşmasının ardından durumu: “Hususi bir içtima facia ile neticelendi²³⁶” kelimeleriyle tasvir etmiştir. Süleyman Şevket’in belirttiğine göre kongredeki katılımcıların bir kısmı Kâzım Nami’yi nifakçılık ve bozgunculukla suçlamıştır. Ancak Süleyman Şevket de şunu söylemiştir: “Ankara’daki muallimlerin reyine iştirakimiz yanlış olur²³⁷”.

Bu kongreden hemen sonra Kâzım Nami (Duru)’nun bu nutku Ankara’daki gazetelerde neşredilmiştir. Mecmuadan anladığımız kadarıyla Ankara’da bu konuda yüksek perdeden eleştiriler peyda olmuştur. Muallimler Cemiyeti bir hafta sonra -14 Temmuz- kongresini tekrar toplamış ve aldığı kararları Ankara’ya bildirmiştir. Buradan anlaşılan Ankara’nın bir haftalık süreçte İstanbul Muallimler Cemiyeti’ne taziykte bulunduğu görülmektedir.

14 Temmuz tarihinde alınan kararlara bakacak olursak, Muallimler Cemiyeti, Anadolu ve İstanbul muallimleri arasında bir tefrika olmadığını belirtmiştir. Fakat Ankara’dan da bu minvalde bir açıklama duymak istediğini söylemiştir. Ayrıca Cemiyet, üyelerinden herhangi birisinin beyanatının tüm Cemiyet’i ilgilendirmeyeceğini; bunun şahsi bir mütalaa olduğunu izah etmiştir. Bu sebepten, üyelerinin konuşması Muallimler Cemiyeti’nin kıymetini azaltmaz ve azaltmamalıdır. Ayrıca Muallimler Cemiyeti, Kâzım Nami (Duru) Bey’in kendisini müdafaa etmesine müsaade etmeksizin bir kısım çevrelerce hüküm verilmesinin uygun olmadığını söylemiştir.

Görüldüğü üzere Muallimler Cemiyeti 1922-1923 yılları arasında, bir taraftan güçlü müzakere kültürü sayesinde demokrasiye yatkın bir sivil toplum kuruluşu olmaya çalışırken diğer taraftan tüm Türkiye’deki muallimleri çatısı altında toplamaya gayret göstermiştir. Siyasi aktörler karşısında tüm muallimleri himaye edici bir görünüm veren Muallimler Cemiyeti ayrıca sivil toplum alanını siyasi aktörlere karşı da müdafaa etmiştir.

---

²³⁵ Süleyman Şevket, “Muallimler Cemiyeti Kongresi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 11, s.226-227.

²³⁶ agm., s.226.

²³⁷ agm., s.227.

2.3. 1924-1927 Yıllarında Arasında Özerkliğini Yitiren İstanbul Muallimler Birliği

Muallimler Cemiyeti 1924 yılının ilk aylarına kadar muhafaza ettiği sivil toplum kuruluşu bilincini, 1924 yılının ilk aylarından itibaren tedricen yitirmeye başlamıştır. Bu dönemde Muallimler Cemiyeti hükümetin ekonomik desteğine mazhar olmuştur. Cemiyet artık, hükümetin maarif politikalarına tesir etmekten çok kendisine yapılan ekonomik yardımın devamını hedeflemektedir. Zira 1925 yılında hükümetin desteğini yitirmesinin ardından Cemiyet, bir müddet kendi başına ayakta durmaya çalışmış ancak birkaç ay sonra derhal Ankara'daki Türkiye Muallimler Birliği çatısı altına sığınmıştır. Eğer ki Cemiyet bu dönemde eski kamusal bilincini muhafaza ediyorsa, denilebilirdi ki, daha önce çeşitli şartlar ileri sürdüğü Ankara Muallimler Birliği'ne iştirak etmekte bu denli hevesli olmazdı. O halde Muallimler Cemiyeti yeni dönemde sivil toplum kuruluşu olarak demokratikleşmeye katkı sağlamaktan çok, mali kaynak peşinde olan ve örgütsel büyümeyi kamusalığa tercih eden bir yapıya bürünmüştür. Çelebi, kamusal alanı, demokrasinin üç momentinden biri olarak kabul etmektedir. Ona göre kamusal alan, demokrasinin ilk momentini taşıyan kurucu iktidardan izler taşır. Öyle ki kamusal alan da tıpkı kurucu iktidar gibi her türlü kısıtlamadan münezzehtir²³⁸. Çelebi'nin bu tanımından hareket edersek Muallimler Cemiyeti'nin, bu süreçte kamusal alanı hükümetin denetimine terk ettiğini söyleyebiliriz.

2.3.1. Muallimler Cemiyeti'nin Yayın Politikasındaki Değişim

Muallimler Cemiyeti Mart 1923 tarihinden itibaren politikasında gözle görünür bir değişime gitmiştir. Bir ay önce Maarif eski Vekili İsmail Safa (Özler)'den himaye talep eden Muallimler Cemiyeti, Ankara'nın bu himayesinin ardından mecmuasını 32 sayfadan 80 sayfaya yükseltmiştir. Cemiyet, bu desteği Haziran ayında şu şekilde belirtmiştir:

“Maarif Vekâleti'nin yardımına mazhar oluyoruz. Kıymetini takdir ve muavenet için bilhassa teşekkür ederiz. (...) Evvelce 16 sahifeden ibaret naçiz bir risale halinde çıkıyordu. Yaşını ikmal edince iki misli arttı. Şimdi ayda beş forma gibi emsallerine göre iyice geniş bir sahada çalışmak fırsatını bulduk. Muavenete mazhariyetimiz devam ettikçe hizmetimiz genişleyecektir²³⁹”.

Bu cümleleri kaleme almaktan çekinmeyen Cemiyet, bu andan itibaren daha önce alışık olduğumuz mücadeleciler-tenkitçi kimliğine kolay kolay bürünemeyecektir. Bu dönemin yazılarını incelediğimizde Muallimler Cemiyeti'nin siyaset sahasından yavaş

²³⁸ Aykut Çelebi, “Kamusal Alan ve Sivil Toplum: Siyasal Bir Değerlendirme”, *Kamusal Alan*, (ed. Meral Özbek), İstanbul 2015, s.265-311.

²³⁹ Süleyman Şevket, “İkinci Yaşın Son Mecmuası”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 22, s.669-670.

yavaş geri çekilmeye başladığını müşahade ediyoruz. Kamu politikalarına tesir arzusunu neredeyse yitiren Cemiyet, yazılarının niteliğinden anlaşılacağı üzere neredeyse tamamen pedagojik mahiyeti haiz metinler neşretmiştir. Bir nevi içine kapanan Cemiyet, önceleri siyasi elitlere karşı sert üslupla eleştiriler geliştirirken, bu dönemde eleştirilerinin dilini yumuşatmıştır. Söz gelimi Cemiyet, Eylül 1924 tarihinde maarifteki merkezileşmeyi gündeme getirmiştir. Ancak o kadar yumuşak bir dille eleştiriler yapılmıştır ki, önceki dönemde alıştığımız Muallimler Cemiyeti çizgisinden hayli farklıdır²⁴⁰. Bizim anladığımız kadarıyla Cemiyet, ekonomik sıkıntı çekmeye başlamış ve mecmuasının da 17. sayısını zamanında neşredememiştir²⁴¹. Ardından Maarif Vekili'nin yardım talebiyle beraber neşredilen bu sayılardan sonra Cemiyet, siyasi elitlerin çok da tepkisini çekmemeye çalışmıştır.

“Darümuallimin Meselesi”²⁴² başlıklı yazıda Sadrettin Celal, hükümetin muallim ihtiyacını acilen çözmek için başvurduğu çarelerden bahsetmiştir. Cemiyetten çok keyfiyete ehemmiyet verilmesini salık veren yazar, hükümete çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur²⁴³. Misalen Sadrettin Celal (Antel)'e göre muallimlerin niteliksel inkişafı için onlara eğitici kurslar açılmalıdır. Tabii hükümete düşen bu kursları temin etmek ve muallimlerin bu kurslara istekli bir şekilde katılımı için onların mekteplerdeki ders yükünü azaltmaktır. Bir diğer örnek ise dönemin lise talebelerinden muallim olmak isteyenlere 80 günlük eğitimin ardından muallim unvanı verilmesidir. Bu kişilerin muallim unvanıyla Anadolu'ya gönderildiğini söyleyen yazar, Darümuallimin mezunu olmayan muallimlerin mutlaka ıslah edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu tekliflerinin ardından ülkenin eğitim ve sosyal şartlar bakımından bölgelere ayrılmasını teklif eden Sadrettin Celal, en elverişli bölgelerde Darümuallimin ve Darümuallimat açılarak kültür ve irfan merkezi haline getirilmesini teklif etmiştir. Yazarın, içinde bulunulan siyasi iklimde hükümete son mesajı şu şekildedir: “Cemiyeti istinad ettiği siyasi ve içtimai esasları bir hamlede değiştiren, inkılap rüzgârı herhalde yeni kıymetleri inkılap esaslarını

²⁴⁰ Örneğin Ali Haydar'ın “Müfredat Programı” başlıklı yazısında “Fransa'da Maarif Bakanı'nın şu saatte şu ders okutuluyor” örneği eleştirilmiştir. Ali Haydar, “Müfredat Programı”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 23, s.752.

²⁴¹ Mecmuanın 22. sayısında Muallimler Cemiyeti'nin iktisadi sandığından detaylar paylaşılmıştır. Buna göre cemiyetin iktisat sandığı 74.220 kuruş sermayeye sahiptir. Ortada dönen parasını 182.330 kuruş olarak belirten cemiyet, 103 tane de azasının bulunduğunu belirtmiştir. Buradaki miktarların hükümetin desteğiyle elde edildiği belirtilebilir. Zira 1922 yılının Aralık ayında 250'den fazla azayı kongresine toplayan cemiyet, bu dönemde 103 azaya sahiptir. Bu durum, cemiyetin bu dönemde hükümete merbut, İstanbul muallimleri arasında ise ilgi uyandıramayan bir konuma düştüğünü göstermektedir.

²⁴² Sadrettin Celal (Antel), “Darümuallimin Meselesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 19, s.450-462.

²⁴³ Muallimler Cemiyeti'nin 54 sayılık mecmuasından edindiğim izlenim odur ki, hükümet muallim açığını süratle telafi etmekle meşgulken, cemiyet muallimlerin nitelik olarak da geliştirilmesi gerektiğini savunur.

efrad-ı milletin fikir ve ruhlarından tespit edecek gençleri yetiştiren müesseseler kapılarını hayat ve inkılaba karşı açmak mecburiyetindedir²⁴⁴”.

Mecmuanın daha önceki sayılarında ismine rastlamadığımız Mahmud Ali (Nafiz), “Velinimetlerimize Şükran Taifesi”²⁴⁵ başlıklı yazısında Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun’dan Cemiyet’in memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. Yazısının tamamında, yeni rejimin muallimlerin refahını tesis gayretinden şükran duyduğunu belirten Mahmud Ali (Nafiz), İstanbul Muallimler Cemiyeti’nin neşriyatından da övgüyle bahsetmiştir. Yazar ayrıca Erzurum Muallimler Birliği’nin yayın organı olan Muallimler Birliği Dergisi’nden de kıvançla söz açmıştır.

2.3.2. Cemiyet Eski Etkinliğini Yitirmeye Başlıyor

Ömer Tevfik’in “Lise Programları Münasebetiyle”²⁴⁶ başlıklı yazısında Muallimler Cemiyeti’nin üyesi olan farklı branştan muallimlerin yorumlarına yer verilmiştir. Örneğin tarih muallimleri haftalık dört saat tarih eğitiminin yetersiz olduğunu belirtirken, kimya muallimleri ise yeni programdan memnun olmuşlardır. Burada dikkat çekici husus, Muallimler Cemiyeti sürecin tamamen dışında kalmış ve sadece yorumla iktifa etmiştir. Bundan önceki dönemde sürece muhakkak katılma arzusu duyan, katılamazsa dahi kendi içinde bir encümen teşkil edip mütalaasını Ankara’ya gönderen Cemiyet, şimdi sadece yorum yapmaktadır. Ayrıca yorumunda da üslubunu oldukça usturuplu olarak şekillendiren Cemiyet, hükümete yönelik hiçbir tenkide yer vermemiştir. Bununla birlikte aynı sayıdaki bir başka metinde²⁴⁷ Cemiyet, önceleri maarif sahasındaki değişikliklerin daire müdürleri ve nazırlar arasında karar verildiğini, şimdilerde ise maarif bahsinde matbuat ve cemiyetlerin münakaşasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Ardından Ankara’daki muallimlerin birkaç aydan beri demokrasi eğitimi üzerine tartıştığını belirten Muallimler Cemiyeti, kendilerine bir yazı gönderildiğini söylemiştir. Cemiyetin yaptığı açıklamaya göre Ankara Muallimler Birliği, Türkiye’deki tüm muallim birliklerine bu yazıyı göndermiştir²⁴⁸. Muallimler Cemiyeti önceki dönemde kendisi bir

²⁴⁴ Celal, agm., s.460.

²⁴⁵ Mahmud Ali Nafiz, “Veli Nimetlerimize Şükran Taifesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 19, s.462-465.

²⁴⁶ Ömer Tevfik, “Lise Programları Münasebetiyle”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 19, s.481-483

²⁴⁷ İstanbul Muallimler Birliği, “Terbiye Çareleri Hakkında Bir İstimzaç”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 19, s.503-504.

²⁴⁸ Tahrirat şu dört sorudan müteşekkildir:

- 1- (Cumhuriyet ve demokrasi) terbiyesiyle (Monarşi ve Saltanat devri) terbiyesi devri arasında ne gibi farklar olmalıdır?
- 2- Bu farklar mektep teşkilatında, programlarda ve terbiye kaidelerinde ne surette tecelli eder?
- 3- Maarif Vekâleti’nin programları ve terbiye usulleri hakkında ittihaz ettiği son kararlar ne suretle tatbik edilmekte ve ne gibi tesirler vücuda getirmektedir?

kamusal alan inşa ederken, tartışmaları yönlendirmesi bakımından da kanaatlerini kamuya mâl edebilmekteydi. Ancak bu yeni dönemde Cemiyet, bu etkililiğini yitirmiştir.

Aslında bu dönemde siyasi elitlerde Muallimler Cemiyeti'nin kamusalına müsaade etmeye yatkın bir görüntü vardır. Öyle ki Maarif Vekâleti müfredat programlarını Muallimler Cemiyeti'ne tetkik etmesi için göndermiştir²⁴⁹. Cemiyet de mecmuasının 20. sayısını neredeyse tamamen bu işe ayırmıştır. Cemiyet, müfredat programlarına dair tetkikatını uzun uzun izah etse de, hiçbir eleştiride bulunmamıştır. Âdeta müfredatı kendisi hazırlamışçasına müdafaa eden Muallimler Cemiyeti, yalnız tarih dersiyile ilgili tartışmanın yapıldığı sayfada şu dikkat çekici cümleleri serdetmiştir: “Hâlbuki hâkimiyet-i milliyesini ihraz eden büyük Türk tarihinde oynadığı rolleri eşhasa atfetmek ve şahsiyet-i maneviyeyi nazar-ı ehemmiyete almamak hakikat-ı tarihiye ile büyük bir tezat teşkil ettiğinden şunun tarihiye [tarihi hadiseler] manevi varlığa istinad ettirilmek suretiyle teselsül ettirilmiştir²⁵⁰”.

Muallimler Cemiyeti bu dönemdeki tartışmalarını pedagojik bir kamusallıkla sınırlamıştır. Söz gelimi İstanbul Darülmuallimin Müdürü İhsan (Sungu) Bey'in metninde karma eğitimin mümkün olup olmadığı tartışmaya açılmıştır²⁵¹. Ona göre ülkemizde, henüz daha karma eğitimi temin edecek şartlar husule gelmemiştir. Bununla birlikte tüm Türkiye'deki muallimleri himaye eden pozisyonunu korumaya çalışan Cemiyet, *Muallimler Mecmuası*'nın yalnızca İstanbul muallimlerine mahsus bir organ olmadığını belirtmiştir²⁵². Taşrada, köyde muallimlik yapan meslektaşlarını içini dökmek ve fikrini izah etmek için mecmuaya yazı göndermeye davet eden Cemiyet farklı içtihatlarla kapısının açık olduğunu belirtmiştir. Ancak önceki dönemde mağdur muallimlerin mektuplarını, şikâyetlerini sayfalarında korkusuzca paylaşan Muallimler Cemiyeti'nin, bu dönemde bu tür himaye edici pozisyonunu göremiyoruz. Bunun da tesiriyle olsa gerek, Cemiyet muallimler arasındaki eski teveccühünü yitirmiştir.

İkinci yılının son sayısında mecmuanın yönetiminde önemli değişiklikler olmuştur. Cemiyet bu değişikliği şöyle duyurmuştur: “Müdürümüz Tevfik Bey'in resmi işleri arttı. Bu sebeple idare vazifesini Hamdi Nazım Bey deruhte ediyor. Hüseyin Besim

---

4- Maarif Vekâleti'nin mektep ve terbiye sistemimizde yapmasını arzu edeceğimiz daha ne gibi ıslahat vardır?

²⁴⁹ Süleyman Şevket, “Orta Darülmuallimat ve Darülmuallimin-1”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 20, s.575.

²⁵⁰ Çamlıca Lisesi Tarih Muallimi Ali Ekrem, “Tarih Programları Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 20, s.567.

²⁵¹ İhsan Bey, “Muhtelit Terbiye”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 21, s.637-659.

²⁵² Süleyman Şevket, “İkinci Yaşın Son Mecmuası”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 22, s.670.

Bey Diyarbakır'a gitti. Mecmua gelecek nüshadan itibaren Süleyman Şevket Bey'in mesuliyeti altında intişar edecektir²⁵³". Muallimler Cemiyeti'nin Mart ayından itibaren hükümetten destek aldığını ve yazılarında siyasi sahaya dair belirgin bir nitelik kaybı olduğundan bahsetmiştik. Bundan önceki dönemde mecmuanın sonunda mesul müdür olarak ismi zikredilen Hüseyin Besim Bey'in ismi hükümetin desteğinden sonra neşredilen iki mecmuada da zikredilmemiştir. Şimdi ise kendisinin Diyarbakır'a tayin haberi verilmiştir²⁵⁴.

2.3.3. Muallimler Cemiyeti Silikleşiyor

Muallimler Cemiyeti 1924 Kasım'ında Maarif'in ilk mektep muallimleri hakkında bir düzenleme yaptığı haberini duyurmuştur. Muallimler Cemiyeti ise birtakım mütalaalarını Ankara'ya gönderdiğini bildirmiştir. Yukarıda, Ankara'nın, orta tedrisat muallimleri hakkında düzenleme yapılmadan önce, projesini Muallimler Cemiyeti'nin yorumunu almak için gönderdiğini görmüştük. Ancak şimdi Cemiyet böyle bir projeden bahsetmediği gibi sadece kendi mütalaalarını bildirmiştir. Ayrıca önceki dönemde iki ay boyunca uzun uzun maddeleri tenkit eden Muallimler Cemiyeti, şimdi yedi madde ile iktifa etmiştir²⁵⁵:

- Muvazene-i umumiyyeden maaş alan muallimlerin maaşı 1000 kuruş iken, muvazene-i hususiyeden maaş alanların daha az alması adaletli değildir. Bu tadil edilmelidir²⁵⁶.
- Maarif Encümeni'nin teklifi veçhile muallim muavinleri için 500, muallimler için 800 kuruş verilirse, maarifin kıymetini takdir etmeyen vilayetler daha fazla maaş vermeyeceklerdir.
- Maarif Encümeni'nin 500 kuruşluk maaş teklifi günde 3 okka ekmeğe yetmez. Muallimler diğer ihtiyaçlarını nasıl temin edecek?

²⁵³ İstanbul Muallimler Birliği, "Abone Olanların Dikkatine", *Muallimler Mecmuası*, 1924, 22, s.745.

²⁵⁴ Sonraki araştırmacılar için Hüseyin Besim Bey'in sıradan bir görevlendirme için mi Diyarbakır'a tayin edildiği yoksa cemiyete yön veren etkin isimlerden birisi olarak hükümetin desteğinin ardından önünün mü kesildiği konusu mühimdir. Bundan önceki dönemde Cemiyet'te etkin olmayan muallimlerin dahi İstanbul dışına tayin edilmesini büyük bir mesele haline getiren Muallimler Cemiyeti, Hüseyin Besim Bey'in tayinini bu şekilde duyurarak bu dönemde hükümete karşı alacağı pozisyonu ilan etmektedir.

²⁵⁵ Ahmed Hamid, "İlk Mektep Muallimlerinin Maaşları", *Muallimler Mecmuası*, 1924, 25, s.985-986.

²⁵⁶ İlk mektep muallimlerinin muvazene-i hususiyeden maaş almaları Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren büyük sorun olmuştur. Ankara Hükümeti'nin ilk Maarif Vekili Rıza Nur, bu konuda mecliste pek çok etkili konuşma yapmış olmasına rağmen bunu düzeltmeye dair herhangi bir adım atılmamıştır. Rıza Nur'un belirttiğine göre kimi yerlerde muallimlere maaş yerine buğday verildiği dahi görülmüştür. Rıza Nur'un bu konu hakkındaki konuşmaları için bkz. *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri*, s.158-164.

- Eğer yeterli maaş verilmezse muallimlerin mesleğe bağlılığı kırılır ve gençler arasında da mesleğe rağbet azalır.
- İptidaen ve şimdilik muallim muavinlerine 800, muallimlere 1000 kuruş verilmesi
- Muallim maaşlarına her iki senede 300 kuruş zam yapılarak yirmi birinci senede 4000 kuruşa ulaşması
- Muallim muavinlerine de her iki senede 200 kuruş zam yapılması

Muallimler Cemiyeti'nin bu mütalaalarını Maarif'e bildirdiği dönemde Vekâlet'te değişim olmuştur. Hüseyin Vasıf (Çınar) Maarif Vekilliği görevini 22 Kasım itibariyle Şükrü (Saraçoğlu) Bey'e devretmiştir. Yeni Vekil Şükrü (Saraçoğlu) ise Muallimler Cemiyeti'nin mütalaalarını belirttiği telgrafın, kanunun hazırlık sürecinde dikkate alınacağını yazmıştır²⁵⁷.

Muallimler Cemiyeti “İptidai Muallimleri Hakkındaki Kanun”un süratle hazırlanmasından ötürü müteşekkirc olacağını belirtmiştir. Bunun ardından Cemiyet üyesi olsun olmasın tüm vatandaşların kendilerini ilgilendiren konularda haklarını bilmesi gerektiğini belirtmiştir. Muallimlerin de kendilerini alakadar eden kanunları bilmesi gerektiğini bildiren Cemiyet, konuyla alakalı şunu söyler: “Millet Meclisi'nin terbiye ve maarif âlemine ait müzakere ve zabıtnamelerini bu nüshadan itibaren neşre başlıyor²⁵⁸”. Gerçekten de ilk mektep muallimleri hakkındaki kanunun mecliste görüşüldüğü celselerin zabıtlarını *Muallimler Mecmuası*, Kasım 1924'ten Mart 1925'e dek neşretmiştir. Bu husus oldukça önemlidir. Zira kamusal alanın oluşmasındaki önemli etkenlerden biri olarak aleniyet mefhumu mecmuanın bu kararı sayesinde temin edilmiştir. Ancak serbest işleyen bir kamusal alan için aleniyet tek başına yeterli değildir. Zira Muallimler Cemiyeti bu dönemde eski heyecanını yitirmiş, Maarif Nezareti'nden himaye görmeye başlamış ve dilini yumuşatmıştır. Benzer bir karar eğer ki Muallimler Cemiyeti'nin hükümetin yardımından önce alınmış olsaydı, muhakkak ki muallimler üzerindeki tesiri çok daha başka olurdu.

Bu dönemde içe dönüş yaşadığını belirttiğimiz Muallimler Cemiyeti, kendi içindeki tartışma kültürünü ise muhafaza etmeye gayret etmektedir. Ömer Malik Bey'in “Araziyat” kitabı hakkında Abdülgani Bey ile üç ay boyunca tartışması bunun bir

²⁵⁷ Şükrü (Saraçoğlu), “Maarif Vekili Şükrü Beyefendi'nin Cevabı”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 25, s.986-987.

²⁵⁸ Ahmed Hamid, “İlk Mektep Muallimlerinin Maaşları”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 25, s.985.

işaretidir²⁵⁹. Ayrıca “Sin Şın” mahlaslı yazar da “Kitaplar ve Mecmualar Arasında”²⁶⁰ başlıklı yazısında mecmuanın yayın politikasını eleştirmiştir. Cemiyet’in bu dönemde kendi içindeki farklılıkları muhafaza edip bunları mecmuasında neşredebilmesi sivil toplum bilincini koruduğunun işaretidir. Ayrıca “Muallim-Muallim Muavinleri”²⁶¹ başlıklı yazıda Maarif Vekâleti’nin muallim mekteplerini dört yıla çıkarmasının ardından üç yıllık muallim mektebi mezunu muallimlerin, muallim unvanının alınıp muallim muavini unvanı verilmesi talebi tenkit edilmiştir. Muallimler Cemiyeti “arkadaşlar bu kararı haklı bulmuyorlar, kuvvetle esbab-ı mucibe dermeyan etmişlerdir”²⁶² diyerek bu kararı pedagojik, hukuki ve içtimai açılardan tenkit etmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki daha önce Muallimler Cemiyeti kendisine danışılmaksızın böyle bir kararın alındığına şahit olsaydı Maarif Vekâleti’ni ciddi tenkitlere uğrattı diyebiliriz. Bununla birlikte yazdığı tenkit yazısını da çok daha yüksek perdeden eleştirilerle doldururdu. Fakat bu süreçte Muallimler Cemiyeti, ne süreçten dışlanmış olmayı önemsemiş ne de hakkını müdafaa hususunda önceki kadar istekli bir görüntü vermiştir.

2.3.4. Hamdullah Suphi Muallimler Cemiyeti Kongresi’nde

Muallimler Cemiyeti Mayıs 1925 tarihinde olağan kongresini toplamıştır. Bu kongreye ise dönemin Maarif Vekili ve aynı zamanda Muallimler Cemiyeti’nin de üyesi olan Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey de katılmıştır. Kongre reisi, Hamdullah Suphi (Tanrıöver)’i kürsüye davet etmeden önce İstanbul muallimleri ile Ankara muallimleri arasındaki ayrışmayı hatırlatmıştır. Kürsüye gelen Hamdullah Suphi ise bu hususta şunları söylemiştir:

“Arkadaşlar, kongrenin muhterem reisi benim için îrad ettiği lütufları nutukta, İstanbul Muallim Cemiyetleri ile Anadolu Muallim Cemiyetleri arasındaki lafzi ve şekli ayrılıktan teessürle bahsetti. Bu noktaya temas etmeden sözlerime nihayet veremem. (...) Anadolu ve İstanbul iki kaptan asırlardan beri birbirine dolar ve boşalır. Ben şimdi konuşurken karşımda Anadolu var. Anadolu’da konuşurken karşımda İstanbul görüyorum. Anadolu’nun hangi köşesi vardır ki orada en büyüğünden en küçüğüne kadar vazife deruhte etmiş olanlar arasında daima İstanbul’u görmeyesiniz. İstanbullu İstanbul’da doğan değildir. İstanbul’da okuyan ve yetişendir. O halde muallimlerimiz için Anadolu ve İstanbul diye bir taksime imkân tasavvur edilebilir mi? (...) Aranızda kuvvetli bir

²⁵⁹ Abdülğani Bey, “Araziyat, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 26, s.1052-1057; Ömer Malik, “Araziyat’ Hakkında Bir Ucube Tenkid”, *Muallimler Mecmuası*, 1925, 27-28, s.1184-1189; Hamdi Saidi, “Türkiye Coğrafyası Hakkında Tenkide Cevap”, *Muallimler Mecmuası*, 1925, 29, s.1280-1283. [Hamdi Saidi Bey, aynı kurumdan meslektaş Abdülğani Bey’i müdafaa etmek maksadıyla bu tartışmaya dahil olmuştur.]

²⁶⁰ Sin Şın, “Kitaplar ve Mecmualar Arasında”, *Muallimler Mecmuası*, 1925, 27-28, s.1202-1207.

²⁶¹ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallim-Muallim Muavinleri,” *Muallimler Mecmuası*, 1925, 27-28, s.1233-1236.

²⁶² agm., s.1233.

tesanüdü mesleki menfaatin, memleket menfaatinin emrettiği büyük ve mübarek bir vazifedir.²⁶³”

Denilebilir ki İstanbul Muallimler Cemiyeti, Şubat 1924 tarihine kadar Maarif Vekâleti'ne karşı mesafeli bir pozisyon almış durumdadır. Ancak bu tarihten sonra hükümetin ekonomik desteğini temin eden Cemiyet, siyasi aktörlerin kendisi üzerindeki tesirinin artmasına bigâne kalmıştır. Önceleri gerek Anadolu şehirlerinden muallimlerin mektuplarını neşreden gerekse İstanbul muallimlerinin şikâyetlerini dillendiren Muallimler Cemiyeti şimdi bu tür eleştirilerde bulunmaktan kaçınmaktadır.

2.3.5. Muallimler Cemiyeti Türkiye Muallimler Birliği'ne Katılıyor

Muallimler Cemiyeti, Hamdullah Suphi (Tanrıöver)'in katıldığı kongresinde İstanbul muallimleri ile Ankara muallimleri arasındaki soğukluğun halen daha mevcut olduğunu hissettirmiştir. Muallimler Cemiyeti bu tefrikayı, Türkiye Muallimler Birliği'ne katılırken de hissettirmiştir. Ancak bu süreçte Maarif Vekâleti'nin Muallimler Cemiyeti'ne yardımını kestiğini görüyoruz. “Neşriyatın devamında hükümetin yardımından başka çare güç bulunur. Mamafih biz ah ettik mecmuayı maddi kudretimiz nispetinde mutlaka yaşatacağız²⁶⁴” diyen Süleyman Şevket (Tanlı) devamında muallimlerin de artık mecmuaya teveccüh göstermediğini itiraf etmiştir²⁶⁵. Süleyman Şevket, sözlerini şöyle sürdürmüştür: “Şimdi bütün Türkiye muallimleri Ankara'daki Birlik merkezi etrafına toplanıyor. Bu hazırlıktan memleketin maarifine iyi bir istikamet verilebilir. Biz iktisadın takviyesine çalışacağız²⁶⁶”. Görüldüğü üzere Muallimler Cemiyeti, Ankara'ya katılacaklarına dair bir irade beyanında bulunmadığı gibi, iktisadi vaziyetlerini güçlendirme gayreti içinde olacaklarını belirtmiştir.

Maarif Vekâleti'nin yardımını kesmesinin ardından Muallimler Cemiyeti dergisinin neşriyatında aksamalar olmuş, 32. sayısı Temmuz ayında neşredilmiştir. Ayrıca Maarif Vekâleti'nin desteklediği dönemde 80 sayfa olarak intişar eden mecmua, bu kez 48 sayfalık yayın yapabilmiştir²⁶⁷. Mecmua 33. sayısını da yine bir aylık aksamanın ardından Eylül ayında, 32 sayfa olarak neşredebilmiştir. Bu sayısına sitemkâr bir üslupla başlayan Muallimler Cemiyeti artık hükümetin yardımda bulunmadığını

²⁶³ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimler Kongresi”, *Muallimler Mecmuası*, 1925, 31, s.1424-1428.

²⁶⁴ Süleyman Şevket, “Üçüncü Yaşın Son Ayı”, *Muallimler Mecmuası*, 1925, 32, s.1429.

²⁶⁵ agm., s.1429.

²⁶⁶ agm., s.1431.

²⁶⁷ Bizim mecmuanın satır aralarından edindiğimiz izlenime göre hükümet, Muallimler Cemiyeti'nin Türkiye Muallimler Birliği'ne katılması için maddi desteği kestiği yönündedir. Gerçekten de Muallimler Cemiyeti'ne desteğin kesildiği ay içinde derginin mesul müdürü olan Süleyman Şevket'in yukarıdaki satırları kaleme alması dikkat çekicidir.

belirtmiş ve eklemiştir: “Yalnız başımıza kaldık²⁶⁸”. Mecmuadan anladığımız kadarıyla Muallimler Cemiyeti bir tercih yapmak durumundadır. Bir taraftan kendi özerkliğini muhafaza etmek için ekonomik sorunlarla başa çıkma zorunluluğu, diğer taraftan ise Türkiye Muallimler Birliği’ne iltihak etme mecburiyeti. Cemiyet, mecmuasının başında “Maarif kanunlarına hakkımızın teyidine yarayacak maddelerin konmasını teklif etmekte gayretimiz görülecektir”²⁶⁹diyerek eski dönemdeki gibi mücadeleci üslubuna döneceğini îmâ etmesine rağmen, mecmuasının sonunda Türkiye Muallimler Birliği çatısı altına girdiğini ilan etmiştir:

“Mecmuamızın çıkmakta iyice tehir olduğu aylar içinde İstanbul Muallim Dernekleri’nin teşkiline ait bazı tebdiller vukuu buldu. Evvelce “İstanbul Muallimler Cemiyeti” “İstanbul İptidai Muallimler Cemiyeti” müstakil birer uzviyetti. Hepsi umumi merkezi Ankara’da olan Birliğe iltihak ettiler. Memleket büyük bir inkılap devresi geçiyor; ilk hudutta Avrupa medeniyetinin şekline ve ruhuna temsil için atılan adımların birleşerek müttehid bir medeni cephe teşkil ederek teyit olunması lazımdır. Muallim arkadaşlar zahiri iftirakın bile mesuliyetine katlanmak istemediler. Birlik teşkilatı kolayca husule geldi. Şimdi müttehid bir kitle halinde faaliyet devresi başlıyor. Bundan sonraki nüshalarımızda yapılan işleri yazacağız. Birleşmekteki milli ve içtimai fayda bariz bir hakikat gibi daha iyi anlaşılacaktır.

İstanbul Muallimler Birliği idare heyeti reisi erkek muallim mektebi muallimlerinden Mustafa Şefik, a’zâ; kâtibi umumi Darülfünun müderrislerinden Mehmed Emin Haydar, mektep müdürü ve muallimlerinden Adil, Hacı Tahir, Zülfü Beyler, Naciye Hanım”²⁷⁰

Muallimler Cemiyeti, Türkiye Muallimler Birliği’ne intikal ettikten sonra ismini “İstanbul Muallimler Birliği” olarak değiştirmiştir. 29 Ekim kutlamaları münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa’ya ve İsmet İnönü’ye gönderdikleri telgrafların²⁷¹ ardından aldıkları cevaplarda da kendilerine yönelik hitap, “İstanbul Merkez Muallimler Birliği” şeklindedir.

İstanbul Muallimler Birliği’nin kurucu başkanı Ahmet Halit (Yaşaroğlu) ise neşrettiği hatıralarında (1948) bu iltihak hadisesinde 1922 yılı kongrelerini işaret etmektedir:

“Nihayet vücuda gelen ‘Birliğe’ [Türkiye Muallimler Birliği] ‘İstanbul Muallimler Cemiyeti’nin bağlanmasını müzakere için Ahmet Hamit ve İbrahim Alaaddin [Gövsâ] Beylerin gönderilmesi Cemiyet’in 29/12/1921’deki ikinci fevkalade kongresince kararlaştırıldı. Bu kongrenin ittihaz ettiği bazı kararlar, İstanbul murahhaslarının henüz Ankara’ya gitmesinden evvel Ankara’da tenkit edildi. Bu tenkide göre ‘tekmil Türkiye muallimleri namına karar ittihazı

²⁶⁸ Sin Şın, “Muallimler Mecmuası”, *Muallimler Mecmuası*, 1925, 33, s.1465.

²⁶⁹ agm., s.1465.

²⁷⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimler Birliği Teşkilatı”, *Muallimler Mecmuası*, 1925, 33, s.1496.

²⁷¹ Bkz. Ekler No.3.

hususunda İstanbul Muallimler Cemiyeti salahiyyetli değildir. Mamafih murahhasların Ankara'ya varmasıyla bu neviden bir vesvese tamamen zail olmuştur. İstanbul murahhasları Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar tarafından kabul edilmiş, Ankara muallimleri murahhaslar şerefine bir çay vermişti. Murahhasların İstanbul'a avdetinde Cemiyet'e verdikleri raporda vahdet meselesine şu şekilde temas ediliyordu (...)²⁷²”

İstanbul Muallimler Birliği'nin kuruluşunu 1918 olarak değil de 1921 olarak belirten Ahmet Halit Yaşaroğlu, Cemiyet'in Türkiye Muallimler Birliği'ne iltihakını da 1922 tarihli kongre olarak belirtmiştir. Ayrıca bu kongrenin tarihini de 1921 olarak beyan etmiştir ki bu tarihler *Muallimler Mecmuası*'nda belirtildiğinden farklıdır. Tashih etmek gerekirse İstanbul Muallimler Birliği'nin saltanatın kaldırılmasının akabinde topladığı kongreler 1922 Kasım ve Aralık aylarındadır. Aralık ayında kongre a'zâsının Cemiyet'in idare heyetine verdiği yetkiyle seçilen Ahmet Hamid ve İbrahim Alaaddin (Gövsa) Ankara'da hem mütedahil –ödemesi gecikmiş- maaş meselesini görüşmek hem İstanbul muallimlerinin işbirlikçi algısını değiştirmek hem de terfilere uygun maaş düzenlemesi yapılmasını temin etmeyi amaçladığı belirtilmelidir. Yaşaroğlu'nun belirttiği üzere bu heyetin Ankara'daki görüşmelerinin ardından birlikler arası birleşme konusu gündeme gelmiş ancak hâsıl olmamıştır.

İstanbul Muallimler Birliği, bu andan itibaren eskiden sahip olduğu sivil toplum kuruluşu özelliğini tümünden yitirmiştir. Birlik, özerk alan algısını kaybetmiş ve yazılarında siyasi iradenin politikalarını yorum beyan etmeden neşretmek gibi bir amaç edinmiştir. Örneğin Mustafa Rahmi (Balaban) Bey'in “Malumat-ı Vataniye”²⁷³ başlıklı yazısında nasıl bir vatandaş yetiştirilmelidir sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. İzmir Kız Muallim Mektebi'nde Usul-ü Tedris ve Lise Felsefe Muallimi olan Mustafa Rahmi (Balaban)'a göre bu ders bir “malumat” dersi olmaktan çok, daha ziyade “terbiye” vasıtası olabilir²⁷⁴. Ayrıca yazarın tanımına göre makbul vatandaş faal olmalıdır, tembel olmamalıdır; rejimin belirlediği vazifelerini kâmilene yerine getirmelidir ve hükümet meselelerine aktif olarak katılmalıdır. Mustafa Rahmi Bey'e göre ise makbul vatandaş günlük hayatta aşağıdaki şekilde hareket eder:

“İyi ve mükemmel vatandaş der ki: Ben bir terbiye vatandaşım ve Türklük bütün yüksekliklerinin varisiyim. Benim bedenimin sıhhat ve saadeti, azalarımın, esbablarımın ilh. iyi çalışmasına mütevakkıftır. Tabi ki bunun gibi benim vatanımın selameti ve saadeti de: her vatandaşın kendi işini ve vazifesini iyi yapmasına vabestedir. Türkiye'ye asla hürmetsizlikte bulunmayacağım. Milletimin tarihini lekeleyecek hiçbir şey yapmayacağım. Daima tarihime şeref

²⁷² Ahmet Halit Yaşaroğlu, “İstanbul Muallimler Birliği'nin Tarihçesi”, *Bilgi*, 1948, 15, s.5-6.

²⁷³ Mustafa Rahmi, “Malumat-ı Vataniye”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, Sayı 37, s.1593-1601.

²⁷⁴ agm., s.1594.

verecek işleri yapacağım. Hepsi benim hemşehrilerim ve biraderlerim olan Türk vatandaşlarını muhatazarrır [aynen] edecek hisler harekette bulunmayacağım. Türkiye'nin şehirlerini ve köylerini elimden geldiği kadar güzel yapmaya çalışacağım. Vatandaşlarımın sıhhat ve saadetine elimden geldiği kadar yardım edeceğim²⁷⁵.”

2.3.6. Mustafa Necati Maarif Vekili Oluyor

İstanbul Muallimler Birliği, Türkiye Muallimler Birliği'nden gelen bir telgrafi okurlarıyla paylaşmıştır. Bu telgrafa göre Türkiye Muallimler Birliği reisi Mustafa Necati Bey Maarif Vekili seçilmiştir. “Deruhte buyurdıkları bu yeni vazifedeki muvaffakiyeti birliklerimizin muvaffakiyeti demektir²⁷⁶” diyen Refet (Ülgen) Bey, Mustafa Necati'nin reislik görevini sürdürdüğünü ancak vekili olarak kendisinin sorumluluğu üstlendiğini bildirmiştir. Bu telgraf aslında gerek İstanbul Muallimler Birliği'nin gerekse de Türkiye Muallimler Birliği'nin özerkliği açısından bir dönüm noktasıdır. Türkiye Muallimler Birliği'nin reisi, aynı zamanda Maarif Vekili olmuştur. Bu vesileyle Birlik, hükümete göbekten bağlanmıştır. Artık Birliğin kâmil bir sivil toplum kuruluşu rolü oynayabilmesi mümkün değildir. Bu andan itibaren zaten birlik eski heyecanını tümenden yitirecek, Maarif Vekâleti'nin bir organı gibi çalışacaktır. İstanbul Muallimler Birliği de, özerkliğini tamamıyla yitirecektir. Birlik, muallimler arasındaki eski itibarını bir daha temin edemeyecektir. Daha çok muallimlerin ekonomik ve içtimai sorunlarının hallolması konularında faaliyet gösteren İstanbul Muallimler Birliği, eski günlerdeki heyecanından oldukça uzak kalacaktır.

İstanbul Muallimler Birliği, faaliyet haberleri arasında İstanbul Muallimler Birliği üyesi muallimlerin indirimli sinema ve tiyatro bileti alabileceğini duyurmuştur. Bundan başka İstanbul'daki hasta annesini ziyaret için Edirne'den gelen bir muallimin dönüş masraflarını Birliğin karşıladığı belirtilmiştir. Bununla birlikte kalacak yer bedeli –sükna-almayan birtakım muallimler için Maarif nezdinde girişimlerde bulunulacağı taahhüt edilmiştir. Ancak sonraki sayılarda Muallimler Birliği'nin bu yöndeki teşebbüsünden bir haber alınamamıştır. Yine de bir sayı sonra yeni Maarif Vekili Mustafa Necati'nin muallimler nezdinde hayli tatmin edici kanuni çalışmaları paylaşılmıştır. Görüldüğü üzere bu dönemde Muallimler Birliği, önceleri maarifle ilgili sorunlarda Maarif Vekâleti'nden önce sorunu tespit edip kamuoyuna duyurmaktayken, şimdi Maarif Vekâleti'nin çalışmalarını haberleştiren bir konuma düşmüştür.

²⁷⁵ agm., s.1594.

²⁷⁶ Mehmet Refet (Ülgen), “İstanbul Muallimler Birliği”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 37, s.1624.

Mustafa Necati'nin Maarif Vekili olmasının ardından birtakım gazetelere verdiği beyanatta muallim maaşları meselesine değinmiştir. Kendi sözleriyle söylersek “İhsai [istatikselsel] malumat bize gösteriyor ki, her sene muallimlerimizin bir kısmını korkunç denilecek bir rakamla kaybetmekteyiz²⁷⁷”. Muallim sayısındaki bu kaybı maaşların yetersizliğine bağlayan Mustafa Necati ilk meselelerinin maaşlardaki artış olacağını beyan etmiştir. Gerçekten de “Maarif Teşkilatına Dair Kanun²⁷⁸” başlıklı metinde Mustafa Necati'nin muallim maaşlarında iyileştirme yaptığını görüyoruz:

“İlk tedrisat muallimlerinin maaşları en az 15 liradır. İlk tedrisat muallim muavinlerinin maaşları en az 8 liradır. Orta tedrisat sabit muallimleri staj müddetinde 2000 kuruş maaş alırlar. Muallim unvanını kazandıkları tarihten itibaren maaşları 2.500 kuruşa iblağ edilir. Orta tedrisat muvakkat muallimlerinin maaşı 1500 kuruştan başlar. Staj müddetinin nihayetinde 1700 kuruşa çıkarır. Gerek orta ve gerek ilk tedrisat sabit muallimlerinin maaşlarına her sene 3 senede yüzde 15 muvakkat muallimlerin maaşlarına %10 nispetinde ücret verilir”.

Hatırlanacağı üzere Muallimler Birliği'nin de fikri katkılarını göz önünde bulundurarak bu kanunu hazırlayan Maarif, ilk tedrisat muallimlerinin maaşını 1000; muallim muavinlerinin maaşını ise 800 kuruş olarak belirlemiştir. Ancak yeni kanunda ilk tedrisat muallimlerin maaşı 1500 kuruşa çıkarılmıştır. Orta tedrisat muallimleri kanununda ise Muallimler Birliği Maarif Nezareti ile oldukça sıkı pazarlık neticesinde sabit muallimlerin staj esnasındaki maaşını 1500, muallim unvanını aldıktan sonra ise 1700 kuruş olarak belirlemiştir. Ancak şimdi staj esnasında maaşlar 2000 kuruşa, muallim unvanını elde ettikten sonra ise 2500 kuruşa iblağ edilmiştir. Muvakkat muallimlerin de staj aylıkları 1000 kuruş olarak tespit edilmişken Mustafa Necati ile birlikte 1500 kuruşa çıkarılmıştır. Muallim unvanını aldıktan sonra ise önceden 1200 kuruş alırken artık 1700 kuruşa yükselmiştir. Ayrıca sabit muallimlerin alacakları 3 senede bir %15'lik zam oranı, 3 yılda bir yapılacak 200 kuruşluk zam teklifinden çok daha iyi bir zam oranıdır. Bu maddeden ayrı olarak muallimlerin hukuki, içtimai ve ekonomik haklarında iyileştirmeye gidilen düzenlemeler şu şekildedir:

İlk tedrisat muallim ve muavinlerine ayrıca ayda 1000 kuruştan çok, 500 kuruştan az olmamak üzere ev kirası verilir.

Maarif hizmetinde asıl olan muallimliklerdir.

İlk mektepler müdür ve başmualliminlerine kademelerine göre alacakları muallimin maaşından başka idari hizmetlerine mukabil olmak üzere ücret olarak ilk tedrisat meclislerinin kararıyla ayda 10 liradan 20 liraya kadar tahsisat verilir. İlk tedrisat

²⁷⁷ Tonguç, *age.*, s.330.

²⁷⁸ İstanbul Muallimler Birliği, “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 39, s.1681-1685.

müfettişleri kademelerine göre alacakları maaştan başka ücret alarak vilayet maarif idarelerinin takdiri ve vekâletin tasdiki ile 15 liradan 30 liraya kadar tahsisat alırlar.

Orta mektep müdürleri kademelerine göre kanunen alacaklarından başka idari vazifelerine mukabil ayda 20 liradan 30 liraya kadar ücret alırlar. Lise muallim mektepleri müdürleri kademelerine göre kanunen alacakları maaştan başka idari hizmetlerine mukabil 30 liradan 60 liraya kadar ücret alırlar.

Uzaklıklarına veya sıhhi ve idari esbabdan dolayı hususi vaziyetleri haiz olmalarıyla binaen İcra Vekilleri Heyeti'nce tayin ve tefrik ve dereceleri tespit olunan mahallere hariçten gönderilen muallimlere sulasiden bir misli kadar maaş zammı ve ona göre tahsisat fevkalade ifa ve iki sene-i kâmileye mukabil bir seneye kadar kıdem zam olunur. Bu gibi mahallere gönderilen muallimler üç sene-i kâmile nihayetince başka mahalle tahvillerini bihakkin talep edebilirler. Müracaatları ertesi tedris senesi iptidaisine kadar terviç olunmayan muallimlerin istifaları mecaz olup kendilerine memuriyet sabıklarına muadil memuriyet verilinceye kadar tam maaş ve tahsisat ita kılınır.

Bu kanunun neşrinden sonra ilk muallim mektepleriyle köy muallim mekteplerinden mezun olanlara elbise ve teçhizat bedeli olarak bir defaya mahsus olmak üzere 80'er lira verilir.

Türkiye Maarifi teşkilatı itibariyle mıntikalara ayrılmıştır. Bir veya birkaç vilayetten teşkil eden her mıntıkada da bir maarif emini bulunur. Her vilayette ayrıca bir maarif müdürü veya memuru dahi vardır.

Maarif Eminliği makamı, Mustafa Necati döneminde ihdas edilmiş bir makamdır.

O dönemin taşradaki valilerinin muallimlere göz açtırmadığı, maaşlarında kesintilere vesile olduğu bilinmektedir. Maarif Vekili olarak Mustafa Necati, Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı olan valiler üzerinde bir salahiyeti olmadığı için, Maarif Eminleri'ni birkaç ili kapsayacak şekilde ülke çapında yaygınlaştırarak, valilerin muallimler üzerindeki baskısını azaltmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte, hazırlanan kanunda bir madde muallimler arasında tedirginliğe yol açmıştır: “Maarif Vekâleti muallimleri –maaş ve sınıflarına hâlel gelmemek üzere- lüzum gördüğü yere tahvil eder. Bila-mazeret kabul etmeyenler müstafi addolunur”(madde 22).

2.3.7. Bir Çay Ziyafeti

Genel olarak değerlendirmek gerekirse Mustafa Necati'nin ilk kanuni tebdilatı olan “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” muallimler arasında çok büyük övgüyle karşılanmıştır. İstanbul Muallimler Birliği, Mustafa Necati'nin nisan ve mayıs aylarında İstanbul'u ziyaret ettiğini belirtmiştir. İstanbul Muallimler Birliği'nin, Mustafa Necati şerefine tertip ettiği çay ziyafetinde birlik reisi Mustafa Şefik Bey önce bir nutuk îrad etmiştir. Nutkunda önceki ay ilan edilen Maarif Kanunu'ndan övgüyle bahseden Mustafa Şefik Bey şunları söylemiştir²⁷⁹:

²⁷⁹ İstanbul Muallimler Birliği, “Çay Ziyafeti”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 40-41, s.1746-1747.

“Türkiye’deki muallim ordusunun mühim bir kısmını doğrudan doğruya alakadar eden bu kanun cumhuriyet idaresine karşı bütün muallimleri bilhassa minnettar bırakmıştır. Teşekküratımızı Büyük Millet Meclisi’ne ayrıca arz ve iblağ ettik. Zatı sametlerine de telgraf çekecektik. Fakat o sırada İstanbul’a teşrif edeceğinizi öğrendüğümüzden hissiyatımızı, teşekkürlerimizi böyle muazzam bir heyet muvacehesinde şifahen arz etmeyi daha muvafık bulduk. (...) Birliğimiz Cumhuriyet Hükümeti’nin her an muavenet ve müzaheretine mazhar olmaktadır.

Bu iltifatların ardından Mustafa Şefik Bey, Maarif Kanunu’nun 22. maddesinin muallimleri tedirgin ettiğini ifade etmiştir²⁸⁰:

“Muallimler sınıf ve maaşı muhafaza olunmak şartıyla vekâleti celilenin teklif ettiği herhangi bir hizmeti kabule mecbur tutuluyorlar. Kabul etmedikleri takdirde müstafi addediliyorlar.” Muallimlerimizi bu madde endişeye, heyecana düşürmüştür. Filhakika zatı alileri vekâlet makamında buldukça bu maddeden kimsenin zarar görmesi ihtimali olmadığına kaniyiz. (...) Zatı alilerinden bu maddenin yine kendi vekâletiniz esnasında ve mümkün olduğu kadar az bir zaman zarfında tadil ve tashih edilmesini rica ediyoruz.”

Mustafa Şefik Bey, konuşmasının sonunda Maarif Vekili Mustafa Necati’yi kürsüye İstanbul Muallimler Birliği’nin reisi olarak davet etmiştir. İstanbul Muallimler Birliği, ilk ismiyle Muallimler Cemiyeti, Maarif Vekâleti’yle arasındaki mesafeyi daima muhafaza²⁸¹ hassasiyetinde olmuştur²⁸². Birlik bu hususiyetini, Hamdullah Suphi (Tanrıöver)’in Maarif Vekili olmasının ardından onu üyesi olarak kabul etmekle zedelemişti. Ancak şimdi İstanbul Muallimler Birliği, bu zamana kadar muhafaza etmeye muktedir olduğu bu özelliğini yitirmiştir. Kürsüye gelen Maarif Vekili Mustafa Necati kısaca şunları söylemiştir²⁸³:

“İlk tedrisat memleketin hayatıyla alakadardır. 1.5 milyondan fazla okutulacak çocuğumuz olduğu halde muallimlerin azlığı dolayısıyla hepsini okutamıyoruz. Arkadaşlarımızın adedi hiç olmazsa [30.000]e balığ olmadıkça memlekette ilk tahsil matlup-u hadde varmış diyemeyiz. (...) Bu adedi 30.000’e iblağ için sizler, kendinize tertip eden vazifeyi ifa ederken hükümet de icap eden tedbirleri alacaktır ve almaktadır. Muallim mekteplerini tezyid etmek hükümetin bilhassa firkamızın en esaslı arzu ve gayelerinden birini teşkil eder. (...) Arkadaşlarımdan,

²⁸⁰ agm., s.1747.

²⁸¹ Buna dair bir istisna olduğunu belirtmiştik. Muallimler Cemiyeti’nin kurulduğu yıl 12 Aralık 1918 tarihinde topladığı Genel Kurul Toplantısı’nda Rıza Tevfik Bey Fahri Başkan olarak seçilmiştir. Bu yıllarda kendisi önce iki aylık bir Maarif Vekilliği görevini yürütmüş, ardından Sevr Anlaşması’nı imzalayan heyete dâhil olabilmesi için Şura-yı Devlet reisliğini uhdesine almıştır. Rıza Tevfik, Muallimler Cemiyeti’nin bir hafta sonra -19 Aralık 1918- toplanan kongresinde ise Cemiyeti Maarif Vekâleti’ne yardımcı bir dernek olarak telakki ettiğini belirtmiştir. *Zaman*, No.255, 20 Kanunuevvel 1918; *Vakit*, No.417, 20 Kanunuevvel 1918’den aktaran Sarıhan, *age.*, s.176.

²⁸² Ancak anılarında da Muallimler Cemiyeti’nden bahsetmeyen Rıza Tevfik, o dönemde entelektüel birikimi sayesinde siyasi olarak karışık ortamda teveccüh gören bir isim haline gelmiştir. Öyle ki Maarif Vekilliği görevinin kendisine Padişah Vahideddin tarafından teklif edildiğini yazmıştır. Ayrıca Şura-yı Devlet reisliğinin de Damat Ferit Paşa tarafından kendisine verildiğini ve kendisinin bu yönde bir talebinin olmadığını belirtmiştir. Bkz. Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, yay. haz. Abdullah Uçman, İstanbul 2013.

²⁸³ İstanbul Muallimler Birliği, “Çay Ziyafeti”, *Muallimler Mecmuası*, s.1748-1750.

her fikirlerini her mütalaalarını birliğe hatta icap ederse vekâlete bildirmelerini rica ederim. Uzun tecrübelerin mahsulü mütalaata vekâlet bir kıymeti mahsusa verir. Biz her fikri tetkik eder, icraatımızı tetkikatımıza terfîk etmek isteriz. (...) Şefik Bey arkadaşımız kanunun bir maddesinden bahsettiler. Endişeye hiç mahal yoktur. Herhangi bir karardan dolayı meslektaşlarımız endişeye düşmemelidir. Meslektaşların mütemadiyen bir mahalden diğer mahalle nakilleri mevzuu bahis olamaz. Mevcut teşkilatı bozmak da hatırdan geçmez” dedikten sonra sözlerine şu şekilde nihayet verir: “Meslektaşlarımız hukuklarının hükümeti cumhuriyetimizin kefalet-i maneviyesi altında olduğuna kani bulunmalıdır. Huzurlarıyla bana heyecanlı dakikalar yaşatmakta olan meslektaşlarıma ayrı ayrı teşekkür eder, gördüğüm manzara-i tesanüdün ruhumda bir büyük gurur hâsıl ettiğini kemal-i şükranla beyan ederim.”

Türkiye Muallimler Birliği'nin mecmuası olan *Muallimler Birliği*'nde de bu ziyaret geniş bir yer bulmuştur. Türkiye Muallimler Birliği Mustafa Necati'nin konuşmasının ardından İstanbul Muallimler Birliği İdare Heyeti Reis-i Mustafa Şefik Bey'in tekrar bir nutuk îrad ettiğini belirtmiştir²⁸⁴. Burada Mustafa Şefik Bey, İstanbul muallimlerinin inkılabın tekâmül ve terakkisinde hiç kimseden geri kalmayacak bir gayretle çalıştıklarını söylemiştir. Ayrıca Cumhuriyeti memleketin her tarafında tesis için çalışarak ifa-yı vazife edeceklerini de belirten Mustafa Şefik Bey, İstanbul Muallimler Birliği'nin hükümetin emrinde olduğu mesajını vermiştir.

Çay ziyafetinde yalnızca maarif politikaları konuşulmamış, *Muallimler Birliği* dergisinden anladığımız kadarıyla kısa süreli de olsa hoş bir müzakere ortamı oluşturulmuştur. Mustafa Şefik Bey'in nutkunun ardından Doktor Besim Ömer (Akalın) Bey kürsüye gelerek hükümetin nüfus politikasına yönelik tavsiyelerde bulunmuştur. Önceliğin genç nesle verildiği bu dönemde Doktor Besim Ömer (Akalın) Bey, ülkenin geleceği için yaşlı nüfusa da ehemmiyet verilmesi gerektiğini belirtir. Yaşlı nüfusun hayatta kalmasının öneminden bahseder²⁸⁵. Hemen ardından Muallim Mektebi Müdürü Alaaddin Bey de kürsüye gelmiş ve ülkedeki içtimai vaziyetin bir fecaat olduğunu belirtmiştir. Yaptıkları bir istatistiği paylaşan Alaaddin Bey, okula gelen talebelerin ekserisi aç yahut yetersiz beslenmektedir. Bu durumun bu şekilde devam edemeyeceğini belirten Alaaddin Bey, hükümetin aşevleri kurması gerektiği teklifinde bulunur²⁸⁶. İstanbul Muallimler Birliği'nden bu şekilde bir hazırlık beklemediğini belirten Mustafa Necati şunları söylemiştir: “Çok maddi meseleler karşısında kalacağımızı tahmin etmiyordum. Meselenin bir tarafı çok haklıdır. (...) Efendiler! Vazifemiz güçtür. Fakat

²⁸⁴ İstanbul Muallimler Birliği, “Birlik Şuûnu-Heyet İstanbul'da”, *Muallimler Birliği*, 1925, 4, s.180.

²⁸⁵ agm., s.180.

²⁸⁶ agm., s.180-181.

azimle yürüyeceğiz! Toplanacağımız Anadolu harap bir ülkedir. Fakat burada memleketi tutacak anasır vardır, onlar da münevver kitlelerimizdir”²⁸⁷.

2.3.8. İstanbul Muallimler Birliği Neşrecek Metin Bulamıyor

Bu dönemde muallimler arasındaki teveccüh göremeyen İstanbul Muallimler Birliği, mecmuasında da neşrecek yazı bulmakta zorlanmaktadır. Örneğin Sadri Etem (Ertem)’in “Milli Terbiye Nasıl Realize Edilir”²⁸⁸ metni mecmuanın hem 44. hem de 45. sayısında neşredilmiştir. Ayrıca yazar, İstanbul Muallimler Birliği’nin mecmuasında önceki sayılarında görülmeyecek şekilde Osmanlı dönemini hastalıkmişçasına ötekileştirmiştir. Bununla birlikte inkılapları savunan Sadri Etem (Ertem), kısaca şunları söylemiştir:

“Her ihtilalin yıktığı deruni kıymetlere mukabil koyacağı, yeniden ruhlara ilham edeceği iştiyaklar vardır. Biz şimdi bu kıymetlerin geçirdiği berzah devrini yaşıyoruz. Çok deruni bir ihtilalin, zira vasatında yürüdüğümüz mazi dinen heyulanın her gün bir parça daha bizden uzaklaştığı eski kıymetlerin hayat hakkındaki telakkilerimizin rüzgâra tutulmasını yaprakları gibi uzaklara savrulduğunu görüyoruz. Bir hengâme içindeyiz ki herkes içinde yaşayan cümlelere renk ve mana vermek için derin bir murakabeye dalmış gidiyor. (...) Eğer yâd etmek lazım geliyorsa onların hatalarını tarihi kitaplarında ve müzelerde takdis ederiz. Fakat mazi bugün bizim için artık bir şeref bile değildir. Onun için milliyeti muasırılık manasına almak daha doğrudur. Kahiren hastalıktan sakınır gibi çocukları mazinin livasından kurtarmaya çalışacağız, bu işin menfi sarfidir. Müspet tarafı yeni nesli muasır tekniğe yabancı olmayan bir harsla yetiştireceğiz.”

Osmanlı dönemini ötekileştirmek gibi bir geleneği yokken Takrir-i Sükûn Dönemi’ne denk gelen bu süreçte İstanbul Muallimler Birliği Sadri Etem (Ertem)’in aynı yazısını art arda iki sayısında da neşretmiştir²⁸⁹. Ayrıca birlikte neşredilen 43. ve 44. sayıdaki bir başka yazı olan “Orta Muallim Mekteplerinde Yapılacak İmtihanlara Dair Talimat”²⁹⁰ da 45. sayıda yapılan birtakım ilavelerle tekrar yayımlanmıştır²⁹¹. Derginin yayımlayacak yazı bulamamasının bir diğer sonucu da kesintisiz olarak beş yıldır sürdürdüğü yayın hayatında “İstanbul Muallimler Birliği’nin Merkez Yasası”²⁹²ni ilk kez neşretmesi olmuştur.

²⁸⁷ agm., s.181.

²⁸⁸ Sadri Etem (Ertem), “Milli Terbiye Nasıl Realize Edilebilir?” *Muallimler Mecmuası*, 1926, 43-44, s.1846-1851.

²⁸⁹ agm., s.1890-1894.

²⁹⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Orta Muallim Mekteplerinde Yapılacak İmtihanlara Dair Talimat”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 43-44, s.1840-1842.

²⁹¹ İstanbul Muallimler Birliği, “Lise ve Orta Mekteplerine Mahsus Yeni Talimatnamenin İmtihanlara Ait Ahkâmı”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 45, s.1895-1900.

²⁹² İstanbul Muallimler Birliği, “İstanbul Muallimler Birliği Merkez Yasası”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 45, s.1901-1905.

İstanbul Muallimler Birliği mecmuasının son sayılarına doğru tamamen pedagojik mahiyeti haiz metinlerden oluşmuş ve yazı çeşitliliğini de büyük ölçüde kaybetmiştir. Birlik, önceleri sayfalarını pek çok yazara açarken son dönemde birkaç yazardan mürekkep kadrosuyla ayakta durmaya çalışmıştır. Örneğin Aralık 1926 tarihli *Muallimler Mecmuası*'nda kendi içinde müzakere ve eleştiri ihtiva eden tek yazı İstanbul Alman Mektebi Müdürü Richard Preuser'in "Ecnebi Mekteplerinde Türkçe Tedrisatı"²⁹³ başlıklı yazısıdır. Preuser yazısında ülkenin içinden geçtiği inkılap evresinden bahsetmiş ve hükümete bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Ona göre ecnebi mekteplerindeki Türkçe muallimleri daha fazla liyakat sahibi muallimler arasından seçilmelidir. Zira bu mekteplerde okuyanlar da Türk çocuklarıdır. Ancak genellikle normal okullardakinden daha zayıf muallimler bu mekteplere gönderildiği için çocuklar Türk harsını ve Türk dilini hakkıyla öğrenememektedirler. Buna ek olarak muallimler birden fazla okulda görevlendirilmemelidir. Ayrıca bir muallim, muallim mesleğinden başka bir işle iştiğal olmamalıdır. Zira yazarın belirttiğine göre bir gazeteci çok kolaylıkla muallim de olabilmektedir. Preuser'in hükümetten son isteği ise ecnebi mekteplerinde okunacak kitapların hükümet tarafından bir an önce belirlenmesidir.

Yine bu dönemde Hıfzırrahman Raşit (Öymen), Maarif Vekili Mustafa Necati döneminde uygulamaya konulan toplu tedris usulüne dair fikirlerini paylaşmıştır²⁹⁴. İstanbul Muallimler Birliği'nin hükümet uygulamalarına dair son yazısı "Yeni Programlar ve Toplu Tedrise Dair" başlıklı yazıdır. Reşit (Öymen) Bey, "*Cumhuriyet maarifine ilk heyecanı veren 'Tevhid-i Tedrisat Kanunu'* temenni olunurdu ki yalnız siyasi rolüyle tarihe karışmasın, tedrisatımızın ve programlarımızın ruhunda da müsait akisler bıraksın!"²⁹⁵ diyerek Tevhid-i Tedrisatın yalnızca siyasi mahiyeti mucibince hatırlanacağını, eğitimde arzu edilen değişimleri yapamadığını belirtmiştir. Hemen ardından yazar, toplu tedris usulünün terbiye sistemimize çok uygun olduğunu belirtmiştir. Hıfzırrahman Raşit (Öymen), eğer hakkıyla anlaşılır ve tatbik edilirse toplu tedris sisteminin çok faydalı olacağını söylemiştir.

---

²⁹³ Richard Preuser, "Ecnebi Mekteplerinde Türkçe Tedrisatı", *Muallimler Mecmuası*, 1926, 46, s.1920-1924.

²⁹⁴ Hıfzırrahman Raşit (Öymen), "Yeni Programlar ve Toplu Tedrise Dair", *Muallimler Mecmuası*, 1927, 49-50, s.2085-2090.

²⁹⁵ agm., s.2085.

2.3.9. İstanbul Muallimler Birliği'nin Son Bulması

İstanbul Muallimler Birliği “Gazi Hazretleri İstanbul'da”²⁹⁶ başlıklı metninde Mustafa Kemal'in İstanbul'a geldiği haberini paylaşmıştır. Mustafa Kemal'in Dolmabahçe Sarayı'nda halka îrad ettiği nutku paylaşan mecmua, bu hadiseyi “tüm cihan tarihinin en büyük hâdisesi” olarak nitelendirmiştir. Bu haberin ardından dört sayı daha yayın yapan İstanbul Muallimler Birliği, mecmuaya âkıbeti ile ilgili herhangi bir malumat vermeden yayın hayatını sonlandırmıştır. Muallimler arasında eski ilgi uyandıramayan İstanbul Muallimler Birliği, hükümetin önce yardım edip sonra yardımı kesmesinin ardından sahip olduğu özerkliği tedrici olarak kaybetmiştir. Burada Ankara Hükümeti'nin cemiyeti tam olarak erittiğini söyleyebiliriz. Öncelikle ekonomik yardım vasıtasıyla kendisine bağımlı hale getirdiği İstanbul Muallimler Birliği, kendi içinden Maarif Vekâleti'ne üyeler verdikçe de özerkliğini yitirmiştir. Kuruluş felsefesi olarak Maarif Vekâleti çalışanlarını üye kabul etmemeye gayret gösteren İstanbul Muallimler Birliği, artık hükümete bağımlı hale gelmiştir. Şubat 1924 tarihine kadar hükümete karşı oldukça etkin bir sivil toplum sözcüsü olarak görünen İstanbul Muallimler Birliği, bu tarihten itibaren gitgide itibarını yitirmiştir. Türkiye Muallimler Birliği'ne bağlanmadan önce mecmuasını dahi neşretmekten aciz kalan ve birkaç aylık aksamalar yaşayan Birlik, mecmuasında sayfa sayısı olarak da çok büyük bir kayıp yaşamıştır. Son sayılarında yazıları tekrar yayımlamaktan başka çare bulamayan Birlik, artık birkaç yazardan oluşan sayılar neşretmiştir. İstanbul Muallimler Birliği ile alakalı diyebiliriz ki, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde inkılaplara iştirak etmesi ve siyasi elitlerin de Muallimler Birliği'nin müktesebatından istifade etmesi neticesinde oldukça geniş bir kamusal alan açmıştır. Ancak inkılapların baş döndürücü bir hız kazanması, muallimlerin de direncini kırmış ve Birlik etkinliğini yitirmiştir. Saltanatın kaldırılmasının ardından İstanbul muallimlerini çatısı altında toplama başarısı göstermesi sebebiyle yegâne dayanak noktası olarak ön plana çıkan Muallimler Birliği, bu inandırıcılığını gitgide yitirmiştir. Artık Birlik, muallimlere hâmilik yapmaktan ziyade muallimlerin himayesini temenni eden bir vaziyet almıştır.

---

²⁹⁶ İstanbul Muallimler Birliği, “Gazi Hazretleri İstanbul'da”, *Muallimler Mecmuası*, 1927, 49-50, s.2039-2042.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞU OLARAK ANKARA MUALLİMLER BİRLİĞİ VE KAMUSALLIĞI (Türkiye Muallimler Birliği)

3.1. Türkiye Muallimler Birliği'ne Giden Yol

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından hemen sonra Temmuz 1920'de Ankara Lisesi muallimlerinin teşebbüsüyle “Muallim ve Muallimler Cemiyeti” kurulmuştur²⁹⁷. Cemiyet'in başkanı Kâzım Nami (Duru) Bey'dir ve kuruluşu dolayısıyla TBMM Başkanlığı'na bir davetiye göndermiştir²⁹⁸:

Hakkın inayetiyle Ankara'da tesisine muvaffak olduğumuz Muallim ve Muallimler Cemiyeti'nin çalışmalarında hüsnü muvaffakiyetine nail olması maksadıyla ve mübarek şehitlerimizin ruhlarını şâd etmek arzusuyla önümüzdeki Cuma günü cuma namazını müteakip Hacı Bayram-ı Veli cami-i şerifinde mevlüdü şerif okutturulacağından bilcümle muhterem mebuslarımızla beraber bu kudsî âyine iştirak buyurulmasını istirham eyleriz olbabda.

21 Temmuz 1920 tarihinde Meclis'te okunan bu davetiyenin ardından, mebuslar “çok iyi, muvafık” cümleleriyle tepki vermişlerdir. Tıpkı diğer siyasi elitler gibi, İstanbul'dan Ankara'ya gelmiş olan, dönemin Maarif Nazırı Dr. Rıza Nur da Anadolu'daki Maarif Müdürlüklerine telgrafla “merkezi Ankara'da olmak üzere sırf ahlaki, ilmî ve mesleki nitelikli bir Muallim ve Muallimler Cemiyeti teşkil edilmiştir; bu cemiyete her tarafta şubeler açtırılması arzu edilir”²⁹⁹ demiştir³⁰⁰. Taşrada kurulan şubelerin de intikalinin ardından Cemiyet 7 Mayıs 1921 tarihinde ismini “Türkiye Muallime ve Muallim Dernekleri Birliği” şeklinde revize etmiştir. Cemiyetin isminde dikkatimizi çeken detay Tanzimat'la birlikte toplumsallaşan kadın figürüdür. Yeni siyasi elitlerin de desteklediği bir cemiyetin isminde, erkeklere göre öncelikli olarak ayrıca kadın öğretmene yer verilmesi önemlidir. Bu durum siyasi elitlerin modern kadın tasavvuruna dair de bir ipucudur. Nitekim bu hassasiyet *Muallimler Birliği* mecmuasında da kendisine yer bulmuştur. Türkiye Muallimler Birliği'nin ülkedeki kadın hareketlerine destek olduğu ve onları himaye ettiği şu şekilde belirtilmiştir. “Mâlûm olduğu üzere, inkılaptan evvel kadının bizde hiçbir içtimai mevki yoktu. Kadın evinden çıkamaz, tecrid

²⁹⁷ Tek parti yönetimindeki sivil toplum kuruluşlarının nicel bir analizi için bkz. Ahmet Naki Yücekök, Mehmet Öznur Alkan, *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar*, İstanbul 1998, s.117-129.

²⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 21 Temmuz 1920, C.2, s.372

²⁹⁹ *Öğretmen*, 1948, 4, Kapakta.

³⁰⁰ Rıza Nur hâtıralarında “*Kâzım Nami Bey'in teklifiyle Muallimler Birliği Cemiyetini yaptım*” demiştir. Bkz. Rıza Nur, *Hayat ve Hâtıratım*, İstanbul 1967, s.628; Ayrıca Rıza Nur'un Maarif Vekili olduğu dönemki şartlarla alakalı bkz. Rıza Nur, *Hayat ve Hâtıratım*, İstanbul 1967, s.625-640.

edemez, erkeklerle görüşemezdi. Ondan adeta bir esir hayatı yaşıyordu. Muallim Birlikleri, içtimai hayatta kadına bir varlık temin etti³⁰¹”.

Türkiye Muallime ve Muallim Dernekleri Birliği'nin başkanı Nafi Atuf (Kansu)'dur. Ankara Lisesi öğretmenlerinin yanı sıra Derneğin kurucuları arasında Kütahya Mebusu Cevdet (Barlas), Canik Mebusu Ahmet Hamdi (Yalman), Kastamonu Mebusu Doktor Suat (Soyer), Bursa Mebusu Muhittin Baha (Pars), Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit (Kansu), Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey ve Mehmet Vehbi (Bolak) yer almışlardır³⁰². Bu süreçle alakalı Derneğin genel kâtibi Kâzım Nami (Duru) şunları söylemiştir:

“1921’de, Almanya’da bulunmuş bazı arkadaşlar Ankara’ya geldiler; sendikamsı bir muallim dernekleri birliği yapılmasını istediler. Bu mesele epeyce münakaşaya neden oldu. Muallim Cemiyeti azası yeni şekli hoş görmüyordu. Bu harekette bir nevi sosyalizm kokusunu seziyordu. Mamafih iki tarafı birbirine yaklaştırmamanın bir yolunu buldum.³⁰³”

Dernek çeşitli sebeplerden ötürü 1924 yılına dek taşrada pek bir heyecan uyandıramamıştır. Çeşitli vilayetlerden intikaller olsa dahi Dernek tarihinde en mühim dönüm noktası 1924 Kongresi'dir.

3.1.1. 1924 Kongresi

Türkiye Muallime ve Muallim Dernekleri Birliği'nin 22 Ağustos 1924 tarihli kongresine Mustafa Kemal dâhil olmak üzere siyasi elitlerin tamamı katılmıştır. Bu kongreye o dönemde ülkemizde bulunan Amerikalı ünlü eğitimci John Dewey de katılmıştır. Kongrede Adalet Bakanı Mustafa Necati genel başkanlığa, Mustafa Kemal ise birliğin hâmilğine seçilmiştir. Bununla birlikte yönetim kuruluna İsmet İnönü dâhil olmak üzere pek çok mebus intihap edilmiştir. Bu kongrenin bir diğer önemi ise, İstanbul Muallimler Birliği'nin ısrarla savunduğu federasyon fikrinin reddedilmesidir. 15'e karşı 39 oyla reddedilen federatif yapı yerine üniter yapı muhafaza edilmiştir. 1925 yılında yapılan bir diğer kongrede ise Cemiyet'in ismi “Türkiye Muallimler Birliği” olarak nihai şekline kavuşmuştur³⁰⁴.

Birliğin ismi Türkiye Muallimler Birliği olarak değiştirilmesine rağmen İstanbul Muallimler Birliği, Ankara'daki Birlik için uzun müddet bu ismi kullanmayı reddetmiştir.

³⁰¹ Türkiye Muallimler Birliği, “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, 1926, 12, s.528.

³⁰² Bu konuda detaylı bir çalışma için bkz. Yunus Pustu, “Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ve Şubelerinin Neşrettiği Mecmualar”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 2017, 2, s.56-91.

³⁰³ Kâzım Nami (Duru), “Birliklerde Tesanüt”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 6, s.161.

³⁰⁴ Dönemin siyasi aktörlerinden Mehmet Refet (Ülgen) Bey, muallimlerin dernekleşme sürecini sarahaten izah etmiştir. bkz. Mehmet Refet (Ülgen), “Maarif Şuunu”, *Muallimler Birliği*, 1927, 22, s.980-984.

İstanbul Muallimler Birliği nazarında Türkiye Muallimler Birliği ismi yerine “Ankara Muallimler Birliği” ismi daha tercihe şayanır³⁰⁵. Bu durum, İstanbul Muallimler Birliği’nin savunduğu federasyon fikrinin reddedilmesiyle alakalıdır. İstanbul Muallimler Birliği, müstakil bir cemiyet olarak özerkliğini muhafaza etmeyi Türkiye Muallimler Birliği’nin bir şubesi olmaktan daha çok istemektedir. Bu sebeple bir üst cemiyet olarak Türkiye Muallimler Birliği ismini kullanmaktan imtina etmişlerdir.

Ankara’da kurulan Türkiye Muallimler Birliği’nin kuruluşundan itibaren izlediği usule bakılırsa, bir sivil toplum kuruluşu olmayı amaçlamaktan çok Maarif Bakanlığı’nın hâmililiğini arzulayan bir tavrı vardır. Yönetim kurulu üyelerinin siyasi elitlerden müteşekkil olması, Mustafa Necati’nin Maarif Vekili seçilmesinin ardından riyasetteki yerini muhafaza etmesi, Türkiye Muallimler Birliği’nin sivil toplum alanında kamusalılığını muhafaza gibi bir gayretinin olmadığını gösterir. Nitekim Mustafa Necati genel başkan seçildikten bir yıl sonra -1925- Maarif Vekili seçilerek, Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi’ni Vekâletin güdümüne almıştır. Bu durum da Birliğin hükümete yanaşmacı usulünün hükümetçe de kabul gördüğünü göstermektedir. Bu bakımdan İstanbul Muallimler Birliği’nin, hükümetin taşrada da sürece bu kadar müdahil olmasının önüne geçmek amacıyla³⁰⁶ federasyon fikrini savunduğu söyleyebiliriz³⁰⁷.

³⁰⁵ İstanbul Muallimler Birliği’nin isim değişikliğine rağmen Ankara Muallimler Birliği şeklindeki kullanımına dair bkz: İstanbul Muallimler Birliği, “Terbiye Çareleri Hakkında Bir İstimzaç, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 19, s.503-504.

³⁰⁶ Burada şöyle bir yorumda bulunabiliriz. İstanbul’un entelektüel iklimi demokrasinin yeşermesi için çok daha uygun bir ortam sunuyordu. İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde kurulan muallim dernekleri dahi “Maarif Vekâleti çalışanları üye kabul edilemez” düsturu ile kuruluyorken Türkiye Muallimler Birliği’nin kendisini bu kadar hükümete raptetmesi demokrasi kültürünün henüz içselleştirilmediğini gösterir. Zira demokrasi kültürü derinleştikçe derneklerin de nicelik ve nitelik olarak inkişaf edeceği bilinen bir gerçektir. Konuyla ilgili Çaha şöyle söylemektedir: “Sivil toplumun gelişebilmesi için devletin ve toplumun bazı özelliklere sahip olması gerekir. Devletin iki özelliği üzerinde durmak gerekir: Birincisi hukuk devleti, ikincisi de sınırlı devlet. Devlet ancak toplumsal gruplara bırakılamayacak nitelikteki faaliyetlerle sınırlı kalmalı, geriye kalan alanları ise toplumsal kesimlere bırakmalıdır. Devletin toplumsal yaşamın tüm alanlarına hükmettiği toplumlarda sivil toplum güdük kalır.” Detaylı bilgi için bkz. Çaha, *Sivil Toplum ve Devlet*, s. 63-69

³⁰⁷ Trabzon Muallime ve Muallimler Cemiyeti de merkezi Ankara’da olan Türkiye Muallimler Birliği’ne iltihak etmeyi reddetmiştir. Cemiyet, bağımsız kalmayı tercih etmiş ve müstakil olduğunu deklare etmiştir. Trabzon Muallime ve Muallimler Cemiyeti’nin de İstanbul Muallimler Birliği ile ortak kaygısı, Ankara’daki Birliğin, Maarif Vekâleti çalışanları tarafından idare edilmesidir. Trabzon’daki muallimler, bu durumun, Birliğin özerk hareket etme kapasitesini azaltacağını belirtmişlerdir. Çalışmamız esnasında Trabzon Muallime ve Muallimler Cemiyeti’nin süreli yayını olan *Trabzon Muallimler Birliği*’nin neşredilen iki sayısını gözden geçirdik. Dergi, uzun yıllar neşriyat hayatına devam edecek şekilde bir motivasyonla intişar etmişken, iki sayıda son bulmuştur. Yahya Akyüz’ün belirttiğine göre Dahiliye Vekâleti Trabzon Muallime ve Muallimler Cemiyeti’nin bu derece özerk hareket arzusuna dair Cemiyet’ten malumat istemiştir. Maarif Vekili de Trabzon’daki Birliğe Ankara merkezli Birliğe iltihak hakkında tavsiyede bulunduktan sonra köprüler tamamen atılmıştır. Bu konuda bkz. Akyüz, *age.*, s.390.

Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye Muallimler Birliği'nin faaliyetlerini, cemiyetin süreli yayını olan *Muallimler Birliği* üzerinden tartışacağız. *Muallimler Birliği*, 22 sayıda 992 sayfalık bir neşriyat yapmıştır. Bu neşriyat faaliyetinde belli isimler öne çıkmıştır ki bu isimler aynı zamanda Birliğin de istikametini tayin eden kişilerdir. Bu isimlere baktığımız zaman pek çoğunun milletvekili olduğunu yahut Maarif Vekâleti kadrolarında istihdam edildiğini görmekteyiz³⁰⁸. *Muallimler Birliği* ilk olarak Temmuz 1341(1925) tarihinde neşredilmiştir. İstanbul Muallimler Birliği'nin neşriyatı olan *Muallimler Mecmuası* ile kıyaslamak gerekirse Ankara'daki Cemiyetin yayın organının fiziki kondisyon bakımından daha kaliteli malzemeyle intişar ettiğini söyleyebiliriz. Gerek kullanılan kâğıt gerekse metinlerde kullanılan resimler ve sayfa süslemeleri bakımından Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi'nin daha iyi ekonomik vaziyeti olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca İstanbul Muallimler Birliği'nin dergisi olan *Muallimler Mecmuası*, hükümetin muavenetine mazhar olmadan evvel 32 sayfalık ve 16 sayfalık formlarda neşriyat yaparken Ankara'nın süreli yayını olan *Muallimler Birliği* 22 sayı boyunca ortalama 45 sayfalık bir neşriyat yapmıştır. Son olarak İstanbul Muallimler Birliği'nin hükümetten aldığı maddi desteğin kesilmesinin ardından Türkiye Muallimler Birliği'nin neşriyat hayatına başlamış olduğunu belirtmeliyiz³⁰⁹.

3.1.2. Muallimler Birliği Dergisinin Yayın Politikası

Türkiye Muallimler Birliği niçin yayın hayatına başladığını ve mecmuasıyla amaçladığı hususları şu şekilde belirtmiştir:

“*Muallimler Birliği*”; ellerindeki cumhuriyet ve irfan meşaleleriyle büyük ve aziz Türkiye'nin her tarafını aydınlatmaya çalışan, cehle, taassup ve riyaya karşı hakiki bir cidal açan muallimlerimizle daima beraber yürüyecek, onların efkâr ve tahassüsüne her zaman makes olacaktır. (...) '*Muallimler Birliği*', Türkiye'de ilk ve orta tahsilin kuvvetle tamimi ve intişarı, talim mesleğine ve müntesiplerinin hukuk, menafii ve tealisi hususunda dinmek bilmeyen bir azim ile çalışacaktır. Bu yolda yürümek ve her türlü müşkülâtı yenmek için ciddiyet ve sebat gibi pek kıymetli yardımcılarına malikiz. Şunu karilerimize temin edebiliriz ki mecmuamız az söz, fakat çok şey ile işe başlıyor³¹⁰”.

³⁰⁸ Mecmuada en çok yazı kaleme alan isimler: Mustafa Necati (Maarif Vekili), Urfa Mebusu Mehmet Refet (Ülgen) Bey, Abdüllatif Nevzad (Ayas)- 1939 yılına kadar Maarif Vekâleti'nde üst düzey yetkili, 1939 sonrası mebus), Hamid Zübeyr (Koşay) (Maarif Vekâleti-Âsâr-ı Atîka ve Kütüphaneler Müdürlüğü), Hilmi Ziya (Ülken), Abdülfeyyaz Tevfik (Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti Başkanı). Ayrıca bilhassa metin kaleme almasa da eski Maarif Vekili Hüseyin Vasıf Çınar, Şükrü Saraçoğlu ve kısa bir dönem Maarif Vekilliği yapan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in de nutukları, talimatnameleri mecmuada yer bulmuştur.

³⁰⁹ *Muallimler Mecmuası* 32.sayısında Süleyman Şevket'in yazısında “Neşriyatın devamında hükümetin yardımından başka çare güç bulunur” demiştir. Bu sayı, Ankara'nın neşriyata başladığı Temmuz 1925'te yayımlanmıştır.

³¹⁰ Türkiye Muallimler Birliği, *Muallimler Birliği*, 1925, 1, kapakta.

Muallimler Birliği bu girişin ardından Gazi Mustafa Kemal'in resmini tam boy paylaşmış ve altına şu notu iletmiştir: "Muallimler Birliği Hâmis-i Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri". Tam bu anda İstanbul Muallimler Birliği ile tekrar bir kıyaslama yapacak olursak diyebiliriz ki İstanbul Muallimler Birliği özerkliğini yitirmeden evvel Maarif Vekâleti ve siyasi elitlerden isimlerle mesafesini muhafaza gayretinde olmuştur. Ancak zamanla bu özelliğini yitirdiğini yukarıda görmüştük. Türkiye Muallimler Birliği ise henüz kuruluş itibariyle siyasi aktörlerle hemhal bir görüntü çizmektedir. Buradan hareketle diyebiliriz ki Ankara'daki muallimlerde özerkliğini muhafaza etme hassasiyeti, İstanbul muallimlerine kıyasla daha rüşeym vaziyettedir. Ayrıca bu bölümdeki iddiamız odur ki İstanbul Muallimler Birliği'nin amacı muallimleri himaye edip onların sesini siyaset katında da duyurmak iken Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi'nin pozisyonu ise siyasi elitlerin maarif siyasetindeki politikalarını muallimlere duyurması şeklindedir. Öyle ki İstanbul Muallimler Birliği spontane, modernleşmenin onlarda husule getirdiği meslek bilincinin sonucu ortaya çıkmış iken; Ankara'daki Birlik sanki "dışarıdan ithal edilmiş ve içselleştirilmemiş bir değerin içtimai bünyeye uymaması" gibi derhal Maarif Vekâleti'nden üyeleri merkez-i umumisine almıştır. Kuruluşundan iki yıl sonra da Maarif Vekili olarak seçilen başkanını riyasette tutan Türkiye Muallimler Birliği üyelerinin özerk alan hassasiyetinin zayıf olduğunu bu sayede göstermektedir.

Yazarlarının ekserisinin siyasi elitlerden olduğunu müşahede ettiğimiz Türkiye Muallimler Birliği, sıradan üyelerinin de zamanla maarif bürokrasisinde üst derece mevkiler elde etmesinde merdiven görevi görmüştür. Bu haliyle İstanbul Muallimler Birliği'ne göre çok daha kısıtlı bir özerk alan telakkisine sahip olan Türkiye Muallimler Birliği'nin, oldukça zayıf bir sivil toplum kuruluşu bilincine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte siyasi aktörlerin güdümünde bir kamusallık inşa eden Birlik, siyasi elitlerin politikalarını muallimlerle paylaşmayı arzulayan bir görünüm vermektedir.

Denilebilir ki Türkiye Muallimler Birliği, mecmuasında neşrettiği yazılarında sivil toplum kuruluşu olmak gibi bir kaygı gütmekten uzaktır. Zira Maarif Vekâleti'nin politikalarına tesir etme gibi bir hevesi olmadığı gibi, muallimlerin haklarını Maarif Vekâleti'ne karşı müdafaa etmek hususunda da çok cılız bir görünüm vermektedir. Mecmuanın metinleri, İstanbul Muallimler Birliği'nin yayınına nispetle ekseriyetle pedagojik mahiyeti haizdir; akademik ve yarı-akademik denemeler, mecmuanın büyük

bir kısmını teşkil etmektedir. Söz gelimi Rıfat Necdet'in "Çocuklarımıza Hitaplar-Mektebin Şerefi"³¹¹ başlıklı metni eğitimin öneminden bahsederken, Nevzat Mahmud'un "Mektepte Matbaacılık-Kitabi Tedrisata Karşı"³¹² başlıklı yazısı ise muallimin ders işlerken kitapla sınırlı kalmaması gerektiğini belirtmiştir.

Muallimler Birliği 1925 yılı Eylül sayısının hemen başında ülkenin içinden geçtiği inkılap sürecini savunmuştur. Ardından Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'ya şükran duygularını ileten Birlik, dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi'nin Muallimler Birliği umumi merkez heyet-i idare müzakeresine katıldığını belirtmiştir. Ardından Birlik, Hamdullah Suphi'ye bu katılımından ötürü müteşekkire olduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü üzere dönemin Maarif Vekili'nin Türkiye Muallimler Birliği'nin müzakeresine katılmasından memnuniyet duyulması, bağımsızlık hassasiyetinin yokluğuyla beraber yanaşmacı bir siyasal kültürün izlerini taşımaktadır.

Türkiye Muallimler Birliği kısa bir müddet sonra "Mecmua İdaresinde Tebdil"³¹³ başlığıyla yönetimdeki bir değişimden haber vermektedir. Yazıda belirtildiği veçhile mecmuanın 7. sayısına dek riyasetten sorumlu Münif Kemal Bey, Yeni Ses Gazetesi'nin Anadolu umum muhabirliği görevine atanmıştır. Kendisine bu zamana kadar olan hizmetlerinden mütevellit şükran duygularını belirten mecmua, idareye reis-i sâni Refet (Ülgen) Bey, Tahrir Heyeti riyasetine de İzzet Ulvi (Aykurt) Bey'in getirildiğini belirtmiştir. Burada dikkatimizi çeken gelişme odur ki, mecmua gitgide Refet (Ülgen) Bey'in tesiri altına girmektedir. Aşağıda göreceğimiz üzere ikinci başkanlığın yanı sıra vekâleten reislik vazifesini de yerine getiren Mehmet Refet (Ülgen), mecmuanın intişarından da sorumlu hale gelmiştir. Birlik, kurulduğu günden bu yana siyasi elitlerin sultanı altındadır ancak bu gelişmeyle daha da monist bir yönetim tarzını benimsemiştir. Ayrıca Takrir-i Sükûn döneminden sonra ülkedeki basın tamamen tavsamıştır. Siyaset mekanizması artık ülkedeki basını da kontrol eder hale gelmiştir. Münif Kemal Bey'in Yeni Ses Gazetesi'nde görevlendirilmesi de buna delalet etmektedir.

3.1.3. Muallimler Birliği ve Türk Modernleşmesi

Dergideki yazılara dönecek olursak, Abdülatif Nevzat'ın "Muallim ve Cemiyet"³¹⁴ başlıklı metninde farklı filozoflardan örneklere iktibas edilerek ferdiyetçilik ve içtimaiyetçilik meseleleri tartışılmıştır. İstanbul Muallimler Birliği mecmuasındaki

³¹¹ Rıfat Necdet, "Çocuklarımıza Hitaplar-Mektebin Şerefi", *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.66-73.

³¹² Nevzat Mahmud, "Mektepte Matbaacılık-Kitabi Tedrisata Karşı", *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.74-79.

³¹³ Türkiye Muallimler Birliği, "Mecmua İdaresinde Tebdil", *Muallimler Birliği*, 1926, 8, s.377.

³¹⁴ Abdülatif Nevzat, "Muallim ve Cemiyet", *Muallimler Birliği*, 1925, 1, s.4-10.

pek çok yazısında Prens Sabahaddinci ferdiyetçilik fikrini müdafaa etmiştir³¹⁵. Serbest girişim ve bireycilik konularına tecemmüi topluma nazaran öncelik veren İstanbul Muallimler Birliği'nin aksine burada Abdülatif Nevzat, infiradilikle tecemmüiliğin denk olacak şekilde mezc edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu bakış açısı cemiyetin faaliyetlerinde de sürekli kendisini hissettirecektir.

Muallimler Birliği mecmuasının 11. sayısında başlayan “Türklüğe Hadim Sair Müesseseler³¹⁶” metni ise 12. sayısında “Milli Terbiye³¹⁷” başlığı altında devam etmiştir. Yazının 12. sayıdaki kısmında “Muallimler Birliği” de Türklüğe hizmet eden bir müessese olarak tanıtılmıştır. “Aynı hedef ve gaye uğrunda çalışanlar işlerini birleştirme ve görevlerini en makul surette aralarında taksim ederlerse elde edilecek sonuç şüphesiz çok büyük olur³¹⁸” diyen Türkiye Muallimler Birliği, kuruluş nedenini bu şekilde izah etmiştir. Hemen ardından ülkemizde muallim birliklerinin ilk kurulduğu dönemin iktidarı ile cumhuriyet yönetiminin tutumlarını birbirleriyle kıyaslayan Muallimler Birliği şöyle yazmıştır:

“Bizde ilk defa olarak muallim cemiyetleri teşkil etmeğe başladığı zaman (1916) hükümet bu cemiyetlere şüphe gözüyle bakıyor, bu mithad kitle, maaşlarının tezyidini istemekle kalkışırsa, müşkül mevkide kalırız diyerek cemiyetleri dağıtıyordu. Her hususta basiretkâr olan Cumhuriyet hükümetimiz, böyle küçüklere düşmeyi asla hatırına getirmede. Ve milli maarifin tamiminden muallimlerin ne kadar büyük bir amil olabileceğini daha iptida esnasında idrak ederek muallim birliklerinin teşkilini teshil etti. Bunlara maddi ve manevi muzaheret ve muavenet gösterdi. Bugün birliğimiz, hükümetimizin bize karşı gösterdiği alaka ve teveccüh dolayısıyla müfthiriz³¹⁹”.

Görüldüğü üzere Türkiye Muallimler Birliği yöneticileri nezdinde, kendileri ve taşradaki muallim birlikleri Türk milletinin modernleşmesinde birer hizmet kurumudur. Kuruluş hedefini dahi aynı hedef ve gayeye yürümek olarak beyan eden Türkiye Muallimler Birliği, merkezîyetçi yapıyı muhafaza ederek daha kapsayıcı ve etkin bir çalışma yürütebileceklerini ima etmiştir.

---

³¹⁵ Bkz. Doktor Sabri, “Darülmualimat ve Taliye Tabiiyet Şubesi Programı, Maarifçilik, Terbiyecilik ve Çocuklarımızın Terbiye-i Sıhhiyesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 12, s.232-236; Doktor Sabri, “Bizde Usul-ü Terbiyenin Âtisi”, *Muallimler Mecmuası*, 1923, 14, s.286-293.

³¹⁶ Türkiye Muallimler Birliği, “Türklüğe Hadim Sair Müesseseler”, *Muallimler Birliği*, 1926, 11, s.489-492.

³¹⁷ Türkiye Muallimler Birliği, “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, 1926, 12, s.514-531.

³¹⁸ agm., s.527.

³¹⁹ agm., s.527.

“Dilimiz Tehlikededir” başlığı altında ise mecmua, ülkenin içinden geçtiği içtimai inkılap sürecini savunmuştur³²⁰.

“Geçirmekte olduğumuz içtimai inkılaptan bil-umum müesseselerimiz müteessir oldu. Lisanın bunlardan hariç kalması bittabi mümkün değildir. Şarklılıktan Garplılığa gidiyoruz. Bizi şarkın eski ruhuna sımsıkı bağlayan ananeleri kırdık. Yeni bir kafaya yeni bir tefekkür tarzına, kısaca yeni bir içtimai ruhiyete sahip olmaya cihat ediyoruz. Bugünkü tefekkür tarzımız on senelik bir maziye nazaran bile şayan-ı hayret derecede – adeta o zamanki tefekkür tarzımızın bir temadisi değilmiş gibi- farklıdır. Asrî milletler arasında bu kadar kısa zamanda bu merteye büyük içtimai bir istihaleye uğrayan başka bir millet yoktur. Maalesef dilimiz bu harikulade seri istihaleyi tamamiyle takip edemiyor. Yeni fikirler kazandık, lakin bu fikirleri ifade edecek Türkçe kelimelere henüz sahip olamadık. Şeklini değiştirmekte olan cemiyetimiz yeni bir hayat yaşamaya başladı. Bu hayatın istilzam ettiği tefekkür için eski hayattan tevarüs ettiğimiz lisani anasırlar kifayetsiz kalıyor. Bir tarafında, lisanda eski ananelerimizi terk etmeye başladık. Çünkü o ananeler bizi şarka, Arabi ve İrânî harsına çok fazla tabi kılmıştı. İnkılabımız ise en şümüllü manayla istiklali istihdaf ediyor. Kazandığımız siyasi istiklal ancak iktisadi, ahlaki ve harsi istiklallerle itmam ve ikmal edecektir. Vakıa bu istiklaller mutlak olmayacaktır. Bugünkü milletlerden hiç birinin tamamen tecrit yaşayabilmesi imkânsızdır³²¹”.

Yukarıda derç ettiğimiz metinlerin üslubuna baktığımız zaman siyasi aktörlerin diliyle yazıldığı hissiyatını uyandırmaktadır. Bu iddiamızın, çalışmamızın bu bölümündeki pek çok metinde doğrulandığını göreceğiz. Mecmuadaki yazılar, muallimlerin dertlerini siyasi elitlere ifade ettiği metinler olmaktan çok siyasi elitlerin inkılapları muallimlere izah ettiği metinler görünümündedir. Bu metinlerin yapılmış ve yapılmakta olan inkılaplar hakkında muallimleri ikna işlevi gördüğü söylenebilir. Ayrıca retrospektif bir bakışla, yapılması düşünülen inkılaplarla ilgili muallimler arasında bir kamuoyu oluşturma işlevi gördüğünü de söyleyebiliriz. Söz gelimi İstanbul Muallimler Birliği'nin Şubat 1923 tarihli *Muallimler Mecmuası* “Latin Harfleri Hakkında Bir İstimzaç”³²² başlıklı metinde Latin Harflerini savunanların ve buna muhalif olanların fikirlerini tarafsız bir şekilde neşrettiğini görmüştük. Denilebilir ki İstanbul Muallimler Birliği'nin buradaki maksadı bir kamusal ortamı tesis edebilmektir. Ankara'nın yukarıda iktibas ettiğimiz metninde ise amacın tartışma ortamı ve kamusal inşa etmekten çok inkılabın toplumsal altyapısını tesis etmek olduğunu söyleyebiliriz. Zira devamında Abdülatif Nevzat (Ayas), harflerin değişmesinin çok normal olduğunu söylemiştir. Bunun sebebinin de içtimai bir inkılap devresinden geçmemiz olarak ifade eden yazar, içtimai inkılapların tamamlanmasının ardından Latin

³²⁰ Türkiye Muallimler Birliği, “Dilimiz Tehlikededir”, *Muallimler Birliği*, 1925, 1, s.16-21.

³²¹ agm., s.16.

³²² İstanbul Muallimler Birliği, “Latin Harfleri Hakkında Bir İstimzaç”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, s.461-462.

Harfleri hakkında da kati bir kararın verileceğini söylemiştir. Ancak bu esnada kendi fikrini de belirten Abdüllatif Nevzat, dilimizin Latin Harfleriyle yazılmasının harf, kök bilimi ve ses bilimi açısından pek doğru bir hamle olacağını söylemiştir. Bu iddialarda bulunmaktan imtina etmeyen Abdüllatif Nevzat (Ayas), iddialarını bilimsel bir temele oturtma gayretinde değildir. Latin harflerine geçilmesi taraftarı olan yazar, yine de bu geçişin süratli olmasının tehlikeli olacağını belirtmiştir. Hemen ardından dille ilgili asıl tehlikenin ise dışarıdan kelime alınması olduğunu belirten yazar, Darülfünun Edebiyat Fakültesi müderrislerinin bu konuda çok kabahatli olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Darülfünun müderrislerinin makalelerinde yabancı menşeli kelimeler kullanması “laubalîcedir”.

Dergide Samir Nebir’in “Folklor Nedir”³²³ başlıklı metninde ise dönemin halkçılık anlayışının yansımaları görülmektedir. Cumhuriyet’in ilk erken döneminde siyasi aktörlerde inkılaplar için “halkla beraber” anlayışının yansımaları şu cümlelerde hissedilmektedir: “Kütahya çinileri, yazmalar, halılarımızdaki nakışlar, oymalardaki sanat, (...) masallarımız, şarkılarımız, (...) muazzam Türk medeniyetini bunlarla kuracağız”³²⁴.

Muhib Nizam’ın “Garplılık ve Asrılık”³²⁵ başlıklı metninde ise Samir Nebir’in müdafaa ettiği bu mefhumlar tartışılmaktadır:

“Esasen memleketimizde: “Garbın, medeniyet âleminin iyi, güzel şeylerini alalım, çirkin; fena şeylerini bırakalım.” fikri çoktan sönmüş, iflas etmiştir. Her türlü riyadan azade, sarih bir katiyetle asrileşmeye karar verilmiş, bu hatve atılmıştır. Binaenaleyh Garplılaşmak, Garplılaşmak veya filan hadde kadar, filan şerait dâhilinde Garplılaşmak mevzuu bahis değildir. Bila kayd-u şerait Garplılaşmak ve asrileşmek zaruridir ve tekrar etmiştir”³²⁶.

Yazar, bu yargısının ardından Şark ve Garp medeniyetlerini birbirleriyle kıyaslamıştır. Muhib Nizam’a öre Şark atalet, dinginlik demek iken, Garp hareket ve dinamizm demektir. Şark zihniyetinin mabutlarında dahi bir tembellik hissedilmekteyken, Garptaki mabutların ise sanki her an ayaklanacakmış hissiyatını uyandırdığını söylemiştir³²⁷. Mabutlardaki bu kıyaslamadan sonra yazar şunları söyler:

³²³ Samir Nebir, “Folklor Nedir?”, *Muallimler Birliği*, 1925, 3, s.110-115.

³²⁴ agm., s.115.

³²⁵ Muhib Nizam, “Garplılık ve Asrılık”, *Muallimler Birliği*, 1925, 3, s.129-133.

³²⁶ agm., s.130.

³²⁷ Burada, bu okumayı tezinde daha önce yapmış olan Filiz Okmak’ın hatalı bir çevirisi ile karşılaştık. Kendisi “Garp zihniyetince mabudun büyüklüğü istirahate muhtaç olmasındadır” şeklinde bir okuma yapmıştır. Biz bunu “Garp zihniyetince mabudun büyüklüğü istirahate muhtaç olmamasındadır” şeklinde okuduk. Bkz. Filiz Okmak, “*Türkiye Muallimler Birliği Mecmuasının Sistemik Tahlili*”, Pamukkale

“Vazifemiz: bu zihniyetle mücadele etmek, yeni yetişen nesli bu atıl zihniyetten kurtarmak, çocuklarımıza faaliyeti zorunluluk değil, ideal olarak tanıtmak; atalet ve istirahatı zevk, saadet ve ideal olarak değil muvakkat ve çirkin bir zaruret olarak belletmelidir.³²⁸”. Metnin sonunda, Türklerin aslında hiçbir zaman Şarklı olmadığını, bilakis tarih boyunca Garplı olduğunu söyleyen Muhib Nizam, bu bakımdan işimizin çok zor olmadığını söylemiştir.

Mecmuada Abdülfeyyaz Tevfik “Tevhid-i Tedrisat-Tevhid-i Terbiye”³²⁹ başlıklı metninde tedrisattaki vahdet gibi terbiyedeki vahdetin de mühim olduğunu belirtmiştir. Hükümetin Tevhid-i Tedrisat Kanunu hazırlık sürecinde birtakım hatalı adımlar atmış olsa da doğru yolu bulduğunu belirten yazar³³⁰, terbiyede de doğru yolun bulunacağına emin olduğunu belirtmiştir. Yazara göre muallimler Türk seciyesini öne çıkaran özellikleri genç dimağlara vermek suretiyle terbiyede vahdeti temin edilebilir. Ayrıca bu dönemde siyasi irade takvim, saat ve ölçülerde uluslararası birimlere geçilmesini uygun görmüş ve bunu kanunlaştırmıştır. Türkiye Muallimler Birliği ise mecmuasında bu gelişmeyi duyurmuş, hiçbir tenkit ve yorum yapmamıştır³³¹.

“Bir Cevap Münasebetiyle”³³² başlıklı metinde İzzet Ulvi (Aykurt) Bey, dönemin içtimai tartışma konularından ahlak bahsine değinmiştir. İzzet Ulvi (Aykurt) Bey’e göre ahlak önceleri semavi kaynaklardan tevarüs etmekteyken sonraları bireyin terakki etmesiyle laikleşmiştir. Yazarın deyimiyle “Kendime göre yaptığım şu tasnif ve tahlilden sonra kalbimizi, ruhumuzu yoklarsak görür ve kabul ederiz ki ahlakın membaı insandadır. Ahlak kutsiyetten gelmiş değildir. (...) Şu halde (layik) idarede (ahlak)a tehlike teşkil edecek hiçbir şey yoktur³³³”. İstanbul Muallimler Birliği’nin mecmuasında yazıların hükümetin yardımının ardından daha ziyade mesleki mahiyeti haiz ve pedagojik içerikli metinler olduğunu müşahede etmiştik. Türkiye Muallimler Birliği ise bir yandan siyasi başkentte olması münasebetiyle, diğer yandan Birliğin siyasi elitlerden müteşekkil olması sebebiyle inkılaplara daha geniş yer ayırmakta ve mecmuasında inkılap devri daha yoğun bir şekilde gündelik tartışmalara girmektedir.

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.93.

³²⁸ Nizam, agm., s.132.

³²⁹ Abdülfeyyaz Tevfik, “Tevhid-i Tedrisat-Tevhid-i Terbiye”, *Muallimler Birliği*, 1925, 4, s.156-160.

³³⁰ Askeri okulların Maarif Vekâlet’ine bağlanmasını burada hatalı bir adım olarak belirtmiştir.

³³¹ Türkiye Muallimler Birliği, “Maarif Şuunu”, *Muallimler Birliği*, 1926, 7, s.334-335.

³³² İzzet Ulvi (Aykurt), “Bir Cevap Münasebetiyle”, *Muallimler Birliği*, 1926, 8, s.368-370.

³³³ agm., s.370.

Mecmuanın Tahrir Heyeti Reisi İzzet Ulvi (Aykurt) yazısında³³⁴ milletlerin alfabelerinin kökünün benzer olduğunu belirtmiş ve harf meselesinin milli bir mesele olmadığını ifade etmiştir. Burada daha önce yapmış olduğumuz bir karşılaştırmayı tekrar yapmak adına oldukça uygun bir zeminde olduğumuzu söyleyebiliriz. Latin harfleri konusunda Muallimler Mecmuası'nda da yazılar³³⁵ neşredilmiştir. Değerlendirmemizi kamusal alan oluşturabilme kapasiteleri bakımından yapacak olursak İstanbul Muallimler Birliği'nin "tarafsız ve serbest bir kamusal alan", Türkiye Muallimler Birliği'nin ise "tarafalı bir kamusal alan" oluşturduğunu görürüz. İstanbul Muallimler Birliği bu konuda farklı münevverlerin görüşlerini almış ve birbirine muhalif fikirlerin mecmuasında yer bulmasına müsaade etmiştir. Öyle ki kendisi bir görüş serdetmemiş ve ülkedeki konu ile iştigal olan mütefekkirlerin görüşlerini dinledikten sonra taraf belirteceğini ifade etmiştir. Ancak Türkiye Muallimler Birliği Tahrir Heyeti Reisi'nin kaleme aldığı metinde Latin harflerine geçilmesi savunulmuştur. Er veya geç bu geçişin olacağını söyleyen İzzet Ulvi (Aykurt) yine de bu geçişin tedricen gerçekleşmesini salık vermiştir. "Latin harflerini elbette hazır bir elbise gibi giymeyeceğiz, vücudumuza uyduracağız³³⁶" diyen yazar, bu hamlenin, bünyevi seciyemize uyumu temin edeceğini belirtmiştir. Kültürel olarak redd-i miras yapan İzzet Ulvi (Aykurt) "Eski eserler hiçtir, demek doğru olmamakla beraber pek çoğu (skolastik) veya hayali şeylerdir. Bugünkü yaşayış ihtiyaçlarımızı temin eden eserlerimiz acaba ne kadar vardır?³³⁷" diye sormuştur. İstanbul Muallimler Birliği'nin tutumuyla kıyasladığımız takdirde bu iddiaların yer yer "ideolojik kamusal alan"³³⁸ kaydığını söyleyebiliriz. Zira mecmuada "Türkçe'nin İstiklali"³³⁹ başlıklı metinde Abdullah Sabri de milletçe asıl terakkinin milli lisanın okunup yazılmasında kolaylığın sağlanmasıyla temin edileceğini söylemiştir. Görüldüğü üzere *Muallimler Birliği* dergisi, kendi içinde liberal bir kamusal alan inşa etmekten çok savunduğu fikirlerini ideoloji zırhı içinde sivirtme usulünü tercih etmiştir. Bugünden bir değerlendirme olarak İstanbul muallimleriyle kıyaslandığı zaman dönemin elitlerinin modernleşme kuramı muvacehesinde gitgide savrulacakları pozitivist tekçi hakikat anlayışına doğru bir

³³⁴ İzzet Ulvi (Aykurt), "Garp Harfleri", *Muallimler Birliği*, 1926, 9, s.401-405.

³³⁵ "Latin Harfleri Hakkında Bir İstimzaç", *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, s.461-462.

³³⁶ (Aykurt), agm., s.403.

³³⁷ agm., s.403.

³³⁸ İdeolojik kamusal alanla ilgili bakınız. Ömer Çaha, "İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusal Dönüşümü", *Doğu Batı*, 1998, 5, s.81-103.

³³⁹ Abdullah Sabri, "Türkçe'nin İstiklali", *Muallimler Birliği*, 1926, 9, s.413-419.

temayülün varlığı Türkiye Muallimler Birliği'nin milletvekili üyelerinden İzzet Ulvi (Aykurt)'un düşüncelerinde de gözlemlenebilmektedir.

3.1.4. Türkiye Muallimler Birliği ve Halk Mektepleri³⁴⁰

Urfa Mebusu Mehmet Refet (Ülgen)'in "Halk ve Çırac Dershaneleri"³⁴¹ başlıklı yazısı Meşrutiyet dönemine kadar Osmanlı'da halkın bilhassa cahil bırakıldığı îmâsı ile başlamıştır. Ancak Cumhuriyet Hükümeti ile birlikte halkın eğitime başlandığını söyleyen yazar, şu ana kadar 39 vilayette 105 Halk Mektebi'nin ihdas edildiğini belirtmiştir. Ardından Muallimler Birliği'nin Maarif Vekâleti'nden Halk Mektepleri'nin mesuliyetini talep ettiğini söyleyen Refet (Ülgen) Bey, bu husustaki çalışmalarından bahsetmiştir. Karşılaştırmalı bir usul takip edecek olursak İstanbul Muallimler Birliği'nin de Maarif Vekâleti'nden ilk talebi muallimlerin tayin hakkını uhdesine almak idi³⁴². Ancak İstanbul Muallimler Birliği'nin bu konuda hükümetten özerk bir alan talebinde bulunduğunu izah etmiştik. Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ise Maarif Vekâleti eliyle yürütülen bir eğitim faaliyetini deruhte ederek otonomi kazanmaktan çok, Maarif'e yardımcı olmayı hedeflemektedir. Denilebilir ki Birlik, Maarif Vekâleti'nin bir odası gibi çalışmayı istemiştir. Zira mevcut olan okulların ihdasında ve muallimlerinin tedarikinde hiçbir şekilde görev almayıp kurulu bir düzeni sürdürmek talebi, bağımsızlık hassasiyeti yüksek olan bir sivil toplum kuruluşunun özerk alan talepleri arasında değerlendirilemez³⁴³. Buna dair bir diğer detay ise, Mehmet Refet (Ülgen)'in yazının devamında bu mekteplerdeki derslerin vatandaş açısından propaganda niteliği taşıdığını söylemesidir. Bununla ilgili Amerika'daki halk mekteplerinden örnekler veren Refet (Ülgen) Bey, Amerika'da halkın devletini sevmesi, liderlerine bağlılık hissetmesi için kitapların hazırlandığını söylemiştir. Aynı usulün Türkiye'de de uygulanması gerektiğini söyleyen Mehmet Refet (Ülgen)'in bu talebinin demokratik bir toplumsal taban oluşturmaktan çok yeni kurulan bir rejimin halk nezdinde konsolidasyonu amacını taşıdığı söylenebilir.

³⁴⁰ Türkiye Muallimler Birliği o dönemde Halk Mektepleri'nden Halk Dershaneleri şeklinde bahsetmektedir. Biz de metinlerin orijinalliğini bozmamak adına bu başlık altında Halk Dershaneleri ismini tercih ediyoruz.

³⁴¹ Mehmet Refet (Ülgen), "Halk ve Çırac Dershaneleri", *Muallimler Birliği*, 1925, 1, s.22-27.

³⁴² İstanbul Muallimler Birliği, "Muallimlerin Azil ve Tebdili Hakkında", *Muallimler Mecmuası*, 1922, 1, s.15.

³⁴³ Kaldı ki Halk Dershaneleri ile ilgili karar 1925 yılı Muallimler Birliği Umumi Kongresi'nde karara bağlanmıştır. Bu kongrede Mustafa Kemal dâhil tüm siyasi aktörler katılımcı olmuşlardır. Yani Ankara Muallimler Birliği'nin burada özerk bir alan talebi söz konusu değildir. Zabıtlar için bkz. "Muallimler Birliği Umumi Kongresi Zabıtları", 1341, s.6.

Bir ay sonra ise Türkiye Muallimler Birliği'nden Mehmet Refet (Ülgen) Bey ve İzzet Ulvi (Aykurt) Bey'lerin taşradaki birliklere bağlı Halk Dershaneleri'ni teftişe çıkacağı haberi okurlarla paylařılmıřtır³⁴⁴. Burada muallim birliklerinin Halk Dershaneleri'nde kat ettiği mesafenin önemle üzerinde duran Türkiye Muallimler Birliği, adeta Maarif Vekâleti'nin yükünü hafifletmeye çalışan yardımcı bir kuruluş görünümündedir. Öyle ki, Birlik mecmuasında, muallimlerin taleplerini gözetmekten çok Maarif Vekâleti'nin muallimlerden taleplerini neşretmektedir. Buradan hareketle Türkiye Muallimler Birliği'nin siyasi elitlerin gözünde muallimleri kontrol ve konsolide etme işlevi gördüğü söylenebilir. Birlik, eylül ayında ise Halk Dershaneleri'nin talimatnamesi yayımlamıřtır³⁴⁵.

Muallimler Birliği “Türkiye Muallimler Birliği Tasarruf ve Yardım Sandıklarına Ait Nizamname³⁴⁶”sini yayımlamıştır. 24 maddeden müteşekkil bu nizamnameye göre her birlik kendi tasarruf sandığını kurmakla mükelleftir. Ayrıca her muallim Muallimler Birliği'nin doğal üyesi olduğu gibi, üyesi olduğu muallim birliğinin tasarruf ve yardım sandığına üyeliği de zorunlu kabul edilmiştir. Görüldüğu üzere Türkiye Muallimler Birliği, taşradaki muallimlerin tasarruf sandıklarına kaydını zorunlu tutarak maaşları üzerinde tasarrufta bulunmaktadır. Halk Dershaneleri'nde de gece dersleriyle da onların sosyal hayatlarına müdahil olmaktadır. Zira tüm gün talebeleriyle meşgul olan bir muallimin akşamları da mektep yaşını geçmiş halka ders vermesi, azami bir iş yükü anlamına gelmektedir. Vekâletin bu talimatnameleri ise otoriter bir zihniyetin ürünüdür diyebiliriz.

3.1.5. Birlik Haberleri

Muallimler Birliği'nin hemen her sayısında “Maarif şuunu” ve “Birlik şuunu” bölümleri yer almaktadır. Bu bölümlerden “Birlik şuunu” Türkiye'deki tüm muallimlerden ve muallim birliklerinden bahsetmektedir. “Maarif şuunu” ise maarif politikalarındaki yeni kanunlar, atamalar ve tayinlerin haberini paylaşmaktadır. Derginin ilk sayısındaki “Birlik şuunu” başlığı altında Muallimler Birliği merkezi heyet üyesi Hüseyin Vasıf (ınar) Bey'in Prag Sefirliği'ne tayin haberi paylařılmıřtır³⁴⁷. Ardından Türkiye Muallimler Birliği'nin taşradan gelen taleplerden hareketle Tayyare Cemiyeti'ne

³⁴⁴ Türkiye Muallimler Birliği, “Muallimlere İşad Seferberliği”, *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.92.

³⁴⁵ Halk Dershaneleri Talimatnamesi için bkz. Ekler No.4.

³⁴⁶ Türkiye Muallimler Birliği, “Türkiye Muallimler Birliği Tasarruf ve Yardım Sandıklarına Ait Nizamname”, *Muallimler Birliği*, 1925, 3, s.135-138.

³⁴⁷ Türkiye Muallimler Birliği, “Birlik şuunu”, *Muallimler Birliği*, 1925, 1, s.47-48.

yardım amaçlı bir uçak alacağı haberi verilmiştir. “Maarif Şuûnu” başlığı altında ise Türkiye Muallimler Birliği Heyet-i İlmiye azası Abdüllatif Nevzat (Ayas) Bey’in Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Müdürü Umumiliği’ne tayin haberi paylaşılmıştır. Ardından Hamid Zübeyr (Koşay)’ın Maarif Vekâleti Harici Müdüriyeti’ne tayin edildiği duyurulmuştur.

Çalışmamızın önceki bölümünde bir sivil toplum kuruluşunun maddi özerkliğinin kendi özerk politikalarını sürdürmesi bakımından ne kadar kıymetli olduğundan bahsetmiştik. Ayrıca üyelerinin refahını temin etme ve onlara birtakım kolaylıklar sağlaması da bir sivil toplum kuruluşunun üyeleri nezdindeki etkisini artırdığını da belirtmiştik. Tıpkı İstanbul Muallimler Birliği’nin yaptığı gibi Türkiye Muallimler Birliği de bu dönemde muallimlerin refahını temin amacıyla “Anadolu-Bağdat Demiryolu”nda indirim yapılmasına vesile olmuştur. “Muallimlerimizin Tatilde Tren Ücretleri”³⁴⁸ başlıklı metinde duyurulan bu habere göre tatil döneminde muallimler, Anadolu-Bağdat Demiryolu’ndan %40 indirimle bilet temin edebileceklerdir. Üyeleri nezdinde bu oldukça kıymetlidir. İstanbul Muallimler Birliği, Türkiye Muallimler Birliği’nden üç yıl önce hükümete sunduğu raporda muallimlerin tüm toplu ulaşım araçlarından indirimli faydalanmalarını talep etmiştir³⁴⁹. Burada iki Birlik arasındaki temel farkın, Ankara’daki Birliğin yöneticilerinin siyasi elitlerden mürekkep olmasına karşın İstanbul’da Birliğin yöneticilerinin sivil isimler olduğunu söyleyebiliriz³⁵⁰. Türkiye Muallimler Birliği’nin muallimler için herhangi bir kamu kurumundan indirim hakkı elde etmesi aslında, siyasi aktörlerin muallimlere bir hak bahşetmesi anlamına gelmektedir. Bu ise uzun vadede muallimlerin meslek olma bilinciyle bir araya gelişlerindeki sivil toplum kuruluşu olma hevesini yitirmelerine vesile olmaktadır. Zira bir kamusal alan inşa etmeden, hakların siyasiler tarafından bahşedilmesi kamusal alanın boğulmasına sebep olmaktadır. İstanbul Muallimler Birliği ise gerek devlet kurumlarıyla bu tip ilişkilerin içine girmesi, gerekse sermaye çevreleriyle bu şekilde ilişkiler tesis etmesi itibarıyla³⁵¹ hükümetten özerk bir alana sahip olabilmektedir.

³⁴⁸ Türkiye Muallimler Birliği, “Muallimlerimizin Tatilde Tren Ücretleri”, *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.86-87.

³⁴⁹ Sin Şın, “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, 1922, 2, s.25.

³⁵⁰ İstanbul Muallimler Birliği’nin bu konudaki tek istisnasının riyasetinde onursal başkan kabul edilen siyasi figür Rıza Tefvik olduğunu belirtmiştik. Rıza Tefvik’in onursal başkan seçildiği, Muallimler Cemiyeti’nin ilk genel kurul toplantısı için bkz. *Muallimler Cemiyeti 1919 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi I*. Bir yıl sonraki genel kurul toplantısında da Rıza Tefvik’in ismi, vazifesi sona eren idare heyeti azaları arasında zikredilmiştir. Burada kendisinden yalnızca Darülfünun müderrisi olarak bahsedilmiştir. Bkz. *Muallimler Cemiyeti 1920 Senesi Heyet-i Umumiye Risalesi II*.

³⁵¹ İstanbul Muallimler Birliği, “İstanbul Muallimler Cemiyeti İktisadi Sandığı’ndan”, *Muallimler Mecmuası*, 1924, 17-18, kapakta.

Tren yolu indirimi haberinin ardından muallimler arasında Tayyare Cemiyeti'ne uçak için toplanan bağış miktarının bundan sonraki sayılarda neşredileceği bildirilmiştir³⁵².

Mecmuanın ikinci sayısında son bir ay içinde basılan kitaplar zikredilmiştir³⁵³. Türk Ocakları'nın dergisi olan "Türk Yurdu" başta olmak üzere o ay içinde yayımlanan ve tercümesi yapılan kitaplar muallimlere tanıtılmıştır. Görüldüğü üzere *Muallimler Birliği* mecmuası, yayın politikası bakımından *Muallimler Mecmuası*'ndan oldukça farklı görünmektedir.

Türkiye Muallimler Birliği'nin mecmuasının her sayısında "Maarif Şuûnu" başlığı altında Maarif'in çalışmalarını anlatması, tayinleri, azilleri ve istifaları neşretmesi gibi faaliyetler İstanbul Birliği ile mecmualarının farklı olması gibi Birliklerin de misyon bakımından birbirleriyle ne kadar derin aykırılıklara sahip olduğunu göstermektedir. Zira İstanbul Muallimler Birliği arzusu hilafına alınan bir karara tepki gösterirken Türkiye Muallimler Birliği'nin Maarif Vekâleti'nden ayrı, bağımsız bir arzusu dahi mecmuada yer bulamamaktadır. Ayrıca Maarif Vekâleti'nin bürokratik bir tasarrufu olan bu tayinleri Türkiye Muallimler Birliği'nin mecmuasında neşretmesi de, Vekâletin Türkiye Muallimler Birliği'ni kendisinin bir organı gibi gördüğüne delalet eder.

Türkiye Muallimler Birliği, mecmuasının sayfalarının ülkedeki tüm muallimlere açık olduğunu belirtmiştir³⁵⁴. Gerek Maarif Vekâleti'nin tayin kararlarını yayımlaması, gerekse taşradaki muallimlere yapılan bu davet, Türkiye Muallimler Birliği'nin ülkedeki muallimleri himaye ettiğine dair bir izlenim vermektedir. Fakat Birliğin yüzünü muallimlere değil de Vekâlete dönmesi, Maarif Vekâleti nezdinde muallimleri temsil etmekten çok muallimler arasında Vekâleti temsil etmesi, hâmililiğinin gerçekçi olmadığını göstermektedir. Ayrıca 22 sayı boyunca devam eden neşriyatında taşradan çok az yazıyı yayımlayan *Muallimler Birliği*, sayfalarını daha çok siyasi elitlere açmıştır. Hatırlanacağı üzere İstanbul'daki Birliğin dergisi *Muallimler Mecmuası*, her sayısında muhakkak taşradan haberler ve mektuplar neşretmiş ve muallimleri himaye ettiğini göstermişti. Ancak Ankara, bu konuda muvaffak olamamıştır.

³⁵² Türkiye Muallimler Birliği, "Muallimler Tayyaresi", *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.87.

³⁵³ Türkiye Muallimler Birliği, "Neşriyat Şuûnu", *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.97.

³⁵⁴ Türkiye Muallimler Birliği, "Umumi Merkez Tamimleri", *Muallimler Birliği*, 1925, 3, s.138.

3.1.6. Birlik Yasası ve İstanbul'un İltihakı

Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi, 1925 yılının Ağustos ayında şunu belirtmiştir:

“Türkiye ilk, orta ve yüksek tedarisat muallimlerini, birbirlerine kavi rabıtalara bağlı, daima mütesanid bir kitle halinde görmek isteyen Muallimler Birliği umumi merkezi; bu sene zarfında muallimleri ve talim mesleğini pek ziyade alakadar kılacak faaliyetlerde bulunmuştur. Umumi merkezin teşebbüsü ile Ankara’da toplanan Muallimler Kongresi’nde birlik maksat tesisini ihtiva eden “yasa”sı tetkik ve tadil ve ‘İrşad Programı’ kabul olunmuştur³⁵⁵.”

Türkiye Muallimler Birliği, 55 maddeden müteşekkil nizamnamesini ya da onların tercih ettiği kelimeyle “yasa”sını neşretmiştir³⁵⁶. 55 maddelik bu yasa çalışmamızın muhtevası açısından en kıymetli madde şudur: “*Madde 38: Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi ve hususi mekteplerinde çalışan her Türk muallim, Birliğin tabii azasıdır*³⁵⁷”. Bir sivil toplum kuruluşunda üye olma ve üyelikten çıkarılma gibi hadiseler tamamen gönüllülük esasına tabi olmalıdır. Ancak Türkiye Muallimler Birliği’nin tüm muallimleri, kendi doğal üyesi gibi görmesi ve onlara kendi arzuları dışında görevlendirmeler yapması gibi uygulamalar, Birliği bir sivil toplum kuruluşu olmaktan uzaklaştırır.

Birlik, yarasını neşrettikten sonra “Birliğe İltihak”³⁵⁸ başlığı altında İstanbul Muallimler Cemiyeti’nin, Mekatib-i İptidaiye Muallimleri Cemiyeti ile ortak bir kongre yaparak Türkiye Muallimler Birliği’ne iltihak ettikleri haberini paylaşmıştır: “Türkiye muallimler iradesinin mühim bir kısmını teşkil eden İstanbul’daki muallim arkadaşlarımızın bu kararı umumi merkezle birlik ve maarifle alakadar diğer birçok zevat ve mahfil tarafından memnuniyetle karşılanmıştır³⁵⁹”. Ardından İstanbul muallimlerinin 2 Ağustos tarihinde Darülfünun konferans salonunda bir içtima akdettiklerini belirten Birlik, şu kararları almıştır: “... reis ve iki kâtip intihabına geçilerek riyasete Ankara Muallimler Birliği merkez-i umumi azasından Sivas mebusu Abdurrahman Rahmi (Katoğlu) Bey ve kitâbete de Kemal Zülfü ve Cemil Beyler müttefikan intihab olmuşlardır³⁶⁰”. Hükümetten aldığı desteği yitirmesinin ardından ayakta kalmaya gayret

³⁵⁵ Türkiye Muallimler Birliği, “Yasa”, *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.80-85.

³⁵⁶ Birliğin yarasının tam metni için bkz. Ekler No.5.

³⁵⁷ agm., s.84.

³⁵⁸ Türkiye Muallimler Birliği, “Birliğe İltihak”, *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.85.

³⁵⁹ agm., s.85.

³⁶⁰ Birlik, burada kendisini Türkiye Muallimler Birliği olarak ifade etmekten ziyade Ankara Muallimler Birliği ismini tercih etmiştir. Daha önce İstanbul’daki muallimler tarafından Ankara Muallimler Birliği olarak isimlendirilen Türkiye Muallimler Birliği, İstanbul’un iltihak haberini verirken de tıpkı İstanbul muallimleri gibi kendisini Ankara Muallimler Birliği olarak ifade etmiştir. Bkz. *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.86.

gösteren İstanbul Muallimler Birliği böylelikle İdare Heyeti'ni İstanbul'daki muallimlerden oluşturmasına rağmen merkez-i umumisine Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi'nden biri mebus olmak üzere üç ismi alarak, özerk alanını tedricen kaybetmiştir.

3.1.7. Türkiye Muallimler Birliği Taşra Birliklerini Teftiş Ediyor

Birlik, mecmuasında, reis ve aynı zamanda İzmir mebusu olan Mustafa Necati Bey'in riyasetinde reis-i sâni Urfa Mebusu Refet (Ülgen), kâtib-i umumi Afyon mebusu İzzet Ulvi (Aykurt) ile muallime Nimet Hanım ve merkez veznedar ve mecmua müdürü Münif Kemal Bey'in Bursa, İstanbul, Adana, İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir, Uşak, Afyon ve Konya'daki muallim birliklerini teftişe çıktığı haberini paylaşmıştır³⁶¹. Türkiye Muallimler Birliği oldukça merkeziyetçi bir yapılanmaya sahiptir. Öyle ki merkezin etkin isimleri taşradaki birlikleri teftişe giderek onlara çeki düzen vermeyi planlamaktadır. Birlik, taşradaki muallim birlikleri üzerinde de hâkimiyetini güçlendirerek, buralarda oluşabilecek serbest bir kamusalılığın önüne geçmektedir.

Birlik bunun ardından, İstanbul'a gidecek olan heyetin İstanbullu muallimler tarafından hoş sohbet ve izzet-i ikramla karşılanacaklarına emin olduğunu bilhassa belirtmiştir. Ankara muallimlerinin önceki yıllarda İstanbul muallimleri üzerinde tazyikte bulunduğunu hatırlarsak, Ankara'nın İstanbul'a, gelen heyet hakkında böyle bir uyarıda bulunması oldukça mânidardır³⁶².

Muallimler Birliği, bir ay sonraki nüshasında ise Mustafa Necati ve maiyetindeki heyetin İstanbul'a vâsıl oldukları haberini paylaşmıştır. Burada İstanbul'un önde gelen isimleri ve İstanbul Muallimler Birliği üyesi isimlerle bir araya gelen heyetin hayli etkili tartışmalar yaptığını müşâhede ediyoruz. Ziyaret edilen zamana bakarsak İstanbul Muallimler Birliği'nin sivil toplum kuruluşu olarak güç kaybettiği bir döneme rastladığı için İstanbullu muallimlerin Ankara'dan gelen heyete karşı, önceki Maarif Vekili İsmail Safa (Özler)'e karşı gösterdikleri direnişi gösteremediklerini görüyoruz. Mustafa Necati'nin de etkili bir nutuk îrad etmesinin bu sonuçta tesiri olduğu söylenebilir.

3.1.8. İsmet Paşa'nın Nutku

Muallimler Birliği 1925 yılı Ekim ayında İsmet Paşa'nın Türkiye Muallimler Birliği Umumi Kongresi murahhaslarını kabulünden bahsetmiştir. Ardından İsmet

³⁶¹ Türkiye Muallimler Birliği, "Umumi Merkez Heyet-i Tetkik Seyahati", *Muallimler Birliği*, 1925, 3, s.138.

³⁶² agm., s.139.

Paşa'nın îrad ettiği nutuk paylaşılmıştır³⁶³. İsmet Paşa bu nutkunda, muallimlerin öneminden, rejimin muallimlerden beklentisinden ve Cumhuriyet Hükümeti'nin maarif sahasındaki asrî tedbirlerinden bahsetmiştir:

“Muallimlerden çok şey bekleriz. Bilirsiniz ki bütün dünya milletleri içinde her an ve her vesile ile bağıra bağıra söylediğimiz bir iddiamız var: Biz de her medeni millet gibi en yüksek seviye-i medeniyeye müstahak bir milletiz diyoruz. Bu iddianın doğruluğunu, hepimiz biliyorsunuz ki, asıl fikri sahada, asıl ilim ve fenle tahakkuk edebilir. Sizler, bu milleti harsıyla, içtimai hayatıyla, bütün ilmi ve fenniyle en yüksek seviye-i medeniyeye çıkaracak işçilersiniz. Vazifeniz hakikaten çok şerefli, fakat çok ağırdır. Hepiniz bu müşkülâtın azametini göreceksiniz, fakat hepimiz o müşkülâtı iktihâm etmek [göğüs germek] azmi kâsisi ile mücehhez olacaksınız: istikbalimiz için hakiki medar-ı medeniyet yalnız ve ancak bu azimdedir. (...)

Arkadaşlar, vazife uzun müddet devam edecek. Bir sene, iki sene, beş sene değil, yirmi sene, otuz sene, kırk sene bu çetin vazife devam edecek. Bu noktada, bilhassa genç arkadaşlarımı, vazih bir tenvirle mücehhez görmek isterim. Yolun müthiş uzunluğunu bilsinler. Bunu bilmenin faydası şu ki yolun uzunluğunu ve hedefin uzaklığını bilince her günün o yolu biraz daha kısalttığını, her attığı adımın kendisini hedefe biraz daha yaklaştırdığını bilir. Lakin hedefe mesela beş sene sonra varacağım derler. Bu müddet zarfında umduğunu bulamazsa münkesir olur. Muallim arkadaşlarımı bundan vikaye ederim. Sizler için, hepimiz için asıl inkisar yok, azim ve ümit var”³⁶⁴

3.1.9. Bir Anket

Muallimler Birliği “Muallim Kisvesi”³⁶⁵ başlığı altında Türkiye'deki tüm muallimlerin aynı giyinmesi fikrini tartışmaya açmıştır. Birlik üyesi arkadaşlarının bu konuda derin tartışmalar yaptığını söyleyen Türkiye Muallimler Birliği, diğer birliklerin de bu konuda kafa yormalarını rica etmiş ve onlara bir tamim göndermiştir. Buradan hareketle diyebiliriz ki, Türkiye Muallimler Birliği böyle bir tartışma başlatarak kendi içinde sınırlı bir alanı müzakereye açmaktadır. Maarif Vekâleti'nden bağımsız, kendi içinde bir tartışma husule getiren Birlik, sivil toplum kuruluşu olma görevini de deruhte etmiş görünmektedir. Çaha'nın deyimiyle “sivil toplumun oluşması için devletten ayrışabilen bir sivil alanın, sivil referansın ve sivil kimliğin oluşması gerekir. Sivil toplum bir bakıma devletten ayrışabilen bireylerin bulunduğu toplulukların alanını oluşturmaktadır”³⁶⁶. Tıpkı Çaha'nın belirttiği gibi, Türkiye Muallimler Birliği üyesi muallimler, burada siyasi kimliklerinden sıyrılarak mesleki vazifelerini îfâ hususunda kafa yormaktadırlar. Zira buradaki tartışma siyasi bir refleksle yapılmaktan öte mesleki bir motivasyonla yapılmaktadır.

³⁶³ Türkiye Muallimler Birliği, “İsmet Paşa Hazretlerinin Nutukları”, Muallimler Birliği, 1925, 4, s.146-155.

³⁶⁴ agm., s.148-149; İsmet İnönü'nün Maarife Dair Direktifleri, Ankara 1939, s.2.

³⁶⁵ Türkiye Muallimler Birliği, “Muallim Kisvesi”, *Muallimler Birliği*, 1925, 2, s.86.

³⁶⁶ Çaha, *age.*, s.13.

Ardından “Umumi Merkez Faaliyetleri”³⁶⁷ başlığı altında Maarif Vekâleti’nin yaptığı kanun çalışmasına dair bir anket yayımlanmıştır. “Umumi Merkez Heyeti maarif umumimiz hakkında bil-umum Birlik ve birlik merkezleriyle maarif müdürlerine, lise orta mektep; muallim mektepleri, ilk mektep müdür ve muallimlerine ve diğer maarifle alakadar zevata âtideki mühim ‘anketi’ göndermiştir³⁶⁸”. Açıklamadan da anlaşılacağı üzere Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi, Maarif Vekâleti’nin bir organı gibi çalışmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki siyasi elitlerde dernekler ve onların bağımsızlığı ile sivil toplum telakkisi, Ankara’daki muallimlere nazaran daha olgundur³⁶⁹. Türkiye Muallimler Birliği’nin kuruluşu sürecinde ve Ankara’da meclisin açılma sürecinde gerek Ankara’daki muallimler ve gerekse Ankara basını İstanbul’u ötekileştirirken, Maarif Vekâleti’nden bu gibi bir adımın gelmesi, siyasi olgunluğun bir nişanesidir. Ülkede maarifle iştigal eden kesimlerle Maarif Vekâleti arasında bir köprü görevini icra etmeye çalışan Türkiye Muallimler Birliği, 26 sorudan müteşekkil anketin cevaplarını derginin ilerleyen sayılarında neşredeceğini söylemiştir. Bu anket şu sorulardan ibarettir:

- 1-Son ilk tedrisat kanununu nasıl buldunuz? Maarif iptidaiyemizin inkişafına hizmet edebilecek midir? [İnkişaftan maksat: tahsil çağında bulunan bütün çocuklarımızı okutabilmek için mektep küşadına, muallim maaşına vesair ihtiyacata kâfi parayı temindir. Buna nazaran mütalaa lazımdır]
- 2-Noksanı varsa hangi maddesindedir? Ve ne suretle tashih edilmelidir?
- 3-Bu sene tedrisat vergisi olarak umumi vilayetçe kaç lira tevziat yapılmıştır? Bu tevziatın şimdiye kadar yüzde kaç tahsil edilmiştir? Kabil-i tahsil olmayan kısmı var mıdır? Varsa esbabı nedir?
- 4-Geçen sene ne miktar tevziat vardı; yüzde kaç tahsil edilmiştir? Bakiye varsa esbabı nedir?
- 5-Halkın tedrisat vergisinden şikâyeti var mıdır? Varsa ne gibi hususata aiddir?
- 6-Tahsil çağında bulunan bütün çocukları okutabilmek için neye ihtiyaç vardır? Bu bâbda siz ne düşünüyorsunuz?
- 7-Valilerimizin maarife karşı vaziyeti nedir? Kaymakamlar ne dereceye kadar maarife alaka gösteriyorlar?
- 8-Leyli iptidailer hakkındaki düşünceniz nedir?
- 9-İbtidai muallimlerinin maaşı hakkında son kanun nasıldır?
- 10-Umumi tahsil nasıldır? Talebenin umumiyet itibariyle okumaya mı, yoksa oyuna mı fazla hevesi vardır, bunun için ne gibi çareler düşünüyorsunuz?
- 11-Halkın maarife rağbet ve hevesi nasıldır?
- 12-Meclis-i umumilerinin maarife karşı vaziyeti nedir?
- 13-Vilayetiniz dâhilinde evkaf var mıdır? Varsa bunların bugünkü parayla suni iradi nedir? Ve bu evkafın vakfiyeleri nasıldır? Şimdi kimlerin elindedir?

³⁶⁷ Türkiye Muallimler Birliği, “Umumi Merkez Faaliyetleri”, *Muallimler Birliği*, 1925, 4, s.182-183.

³⁶⁸ agm., s.182.

³⁶⁹ Hatırlanacağı üzere Muallimler Cemiyeti üyelerinden İbrahim Alaaddin (Gövsâ) ve Ahmed Hamid Ankara’daki basın ve muallimlerin tazyikine rağmen 1923 yılı başında Ankara’ya gitmişler ve siyasi elitlerle yapıcı görüşmeler gerçekleştirmişlerdi. Bkz. s. 54-56

- 14-Evkafın tamamen mahalli belediye veya maarife devri; varidatının maarife iptidaiyenin inkişafına hasrı hakkındaki fikriniz ve muhitinizin fikri nedir?
- 15-Orta tedrisat muallimleri maaşı hakkında kanuna ait bir mütalaanız var mıdır?
- 16-Vilayetiniz halkından ve memurinden vilayet maarifinin inkişafına hizmet edenler kimlerdir? Ve ettikleri hizmetler ne gibi şeylerdir?
- 17-Vilayetiniz dâhilinde halk dersaneleri veya gece mektepleri var mıdır? Varsa kaç tanedir ve hepsinde kaç talebe vardır?
- 18-Bu sene mekteplere kayıt olmak üzere müracaat eden talebelerden kabul edilmeyen var mıdır? Varsa kaç efendi açıkta kalmıştır, esbabı nedir?
- 19-Lise muallim mekteplerine girmek istedikleri halde kabul edilmeyen erkek ve kız çocuklar var mıdır? Varsa kaç tanedir? Ne için kabul edilmemişlerdir? Kabul edilmeyen talebeler başka mekteplere girebilmişler midir?
- 20-Maarif iptidaiye bütçemizi genişletmek için ne yapmalıdır? Nereden varidat membaı bulunmalıdır? Bunun için tedrisat vergisi kanununa ne gibi maddeler ilave edilmelidir? Veya tedrisat vergisi ne gibi bir şekle kalb edilmelidir?
- 21-Muhitinizin maarifi hakkında umumi mütalaanız nedir?
- 22-Hayat mektepleri nasıl olmalıdır?
- 23-Vilayetiniz dâhilinde tahsil iptidai çağında olup da mektebe gitmeyen tahsilsiz kaç çocuk vardır? Bunlar mektebe devam eden çocukların yüzde kaçını teşkil eder?
- 24-Bugün mekteplere kabul edilmiş kitaplar cumhuriyet idaremize layık kitaplar mıdır? Değilse hangileridir? Fenalıkları neresindedir?
- 25-Vilayetiniz dâhilinde ecnebi mektepleri var mıdır? Varsa vaziyetleri nasıldır? Talebemize milli ruhu vermek bu müesseseler vasıtasıyla kabil midir? Muzır telkinatları var mıdır? Varsa ne gibi şeylerdir? Ecnebi mekteplerinden memlekete sizce fayda mı yoksa muzırlık mı gelir? Ecnebi mekteplerine müdâvim kaç talebe vardır? Kaçı Türktür? Türk talebenin kaçını erkek kaçını kızdır?
- 26-Yazımızın, imlamızın ıslahı neye mütevakıftır? Üç yüz kırk iki senesi maarif bütçesi kabul edilirken nazar-ı dikkate almak ve maarifimizin ıslah ve intişarı için muktezi kanunları büyük millet meclisine arz ve teklif eyleyebilmek için selefil arz suallerinin cevapları mümkün mertebe süratle gönderilmesi ehemmiyetle mercudur efendim.

Görüldüğü üzere Maarif Vekâleti Türkiye Muallimler Birliği vasıtasıyla ülkede kamusalılık icrasına müsaade etmektedir.

Sonraki aylarda mecmuada, taşradaki birliklerin gönderdiği anketin cevapları neşredilmiştir. Anketle ilgili ilk olarak Konya Muallimler Birliği'nden gelen cevap neşredilmiştir³⁷⁰. Son cevap ise 3 ay sonra Üsküdar Muallimler Birliği'nden gelmiştir. Ancak dikkat çekici bir unsur olarak şunu belirtmeliyiz ki Anadolu'nun diğer vilayetlerinden ayrı olarak Üsküdar Muallimler Birliği'nin cevabı pek çok açıdan farklıdır. Çalışmamızda daha önce İstanbul'un siyasi ikliminin demokrasi ve sivil toplumun yeşermesi açısından Ankara'ya göre çok daha güçlü bir mirası modern Türkiye'ye devrettiğini söylemiştik. Üsküdar Muallimler Birliği işte tam da bu noktada Ankara'dan gelen ankete verdiği cevapta güçlü bir kamusalığa sahip olduğu izlenimi vermektedir. Üsküdar Muallimler Birliği mezkûr ankette, oldukça yüksek bir entelektüel

³⁷⁰ Türkiye Muallimler Birliği, "Birlik Şuunu, Merkez-i Umumi Anketine Cevaplar", *Muallimler Birliği*, 1925, 6, s.280-284.

birikimle verdiği cevapların ardından Ankara'ya bir de "9" maddelik yeni bir teklifte bulunmuştur³⁷¹. Bu durumda diyebiliriz ki İstanbul'un siyasi iklimi Ankara'ya nispetle plüralist bir söylemi kaldıracak gelişmişliktedir. Zira buradaki her iki muallim birliği de kendi içinde güçlü bir müzakere kültürüne sahip olmuşlardır.

3.1.10. Vatandaş Terbiyesi

Dönemin önemli mütefekkirlerinden Hilmi Ziya (Ülken), *Muallimler Birliği*'nin yazarları arasındadır. Hilmi Ziya'nın, örneğin "Milli Terbiye" metni dört bölüm halinde dergide paylaşılmıştır³⁷². İlk olarak insanın içtimai gelişim safhalarını dört başlıkta inceleyen Hilmi Ziya, vatandaşlığın son safha olduğunu belirtmiştir. Onun deyiimiyle "evvela tarihi bir seyir yapacak olursa görürüz ki, millet her zaman mevcut olmuş olan bir heyet değildir; bilakis içtimai bir tekâmülün mahsulüdür"³⁷³. Ardından devlet ve vatandaş terimlerinin gelişim safhalarını filozoflardan tek tek alıntılar yaparak açıklamaya girişen Hilmi Ziya vatandaşlığı şu şekilde tanımlar: "Vatandaş, bir cumhuriyette yaşayan ve hassa-i hâkimiyetine sahip olan kimsedir. Vatandaş tebaanın tamamen aksidir; o itaat ettiği kanunları tadil iktidarına malik bulunan kimsedir"³⁷⁴. Vatandaş tanımlamasını bu şekilde yapan yazar, ardından vatandaşlığı ortaya çıkaracak yegâne âmil olarak milli terbiyeyi izah etmeye kalkışır: "Şu halde, milletin ne olduğu anlaşıldıktan sonra milli terbiyeyi de tayin edebiliriz. Milli terbiye şe'nî [gerçek] ve mefkûrevi şeklinde bir vatandaş terbiyesidir. Kelimesini kadim medeniyetten alan vatandaşlık, ancak bugünün medeniyetine aittir ve yine yalnız bugünün umumi cereyanı olan demokrasinin tabii bir neticesidir"³⁷⁵. Hilmi Ziya, vatandaşın, tâbi olduğu kendi kanunlarını değiştirmeye muktedir olduğu veçhile içinde olduğu cemiyetin dertleriyle de bila kayd-u şart alakadar olması gerektiğini belirtmiştir. Millet, vatandaşlık, milli terbiye tanımlarını bu şekilde yapan Hilmi Ziya (Ülken), son olarak kendi yorumunu belirtmiştir:

"Milli terbiye demek, bir nevi Avrupalılaşmak demektir. Milli terbiye maziye, ananeye; kavim devrinden intikal eden müessesata istinad etmekle iktifa edemez. Şu halde bizim için Avrupalılaşmak ve millileşmek aynı şeydir. Bizim için Avrupa medeniyetine dâhil olmak demek bir taraftan bugünkü beynelmilel müessesatı kabul ederken, diğer taraftan bugünün yegâne hayatı denilebilen milli hayata dâhil olmak demektir"³⁷⁶.

³⁷¹ Türkiye Muallimler Birliği, Birlik Şuûnu", *Muallimler Birliği*, 1926, 7, s.331-333.

³⁷² Hilmi Ziya, "Milli Terbiye", *Muallimler Birliği*, 1925, 5, s.200-211; "Milli Terbiye-2", *Muallimler Birliği*, 1925, 6, s.252-262; "Milli Terbiye-3", *Muallimler Birliği*, 1926, 7, s.298-306; "Milli Terbiye-4", *Muallimler Birliği*, 1926, 8, s.346-353.

³⁷³ Hilmi Ziya, "Milli Terbiye", *Muallimler Birliği*, 1925, 5, s.200.

³⁷⁴ agm., s.208.

³⁷⁵ agm., s.208.

³⁷⁶ agm., s.211.

“Milli Terbiye-2”³⁷⁷ başlıklı yazısında ise, dönemin milli terbiye anlayışları açıklanmış ve karşılaştırmalı bir usulde artıları ve eksileri değerlendirilmiştir. Hilmi Ziya, incelediği dönemin milli terbiyesini şu şekilde dört gruba ayırmıştır: “Latin usulü, Alman usulü, İngiliz usulü ve Amerikan usulü”. Yazısının tamamında bu dördü sınıflandırmayı birbirleriyle kıyaslayan Hilmi Ziya metninin sonunda ülkemize dair şu notu ilişirmiştir: “Türk milleti, varlığını kurtarmak yolunda başlayan büyük inkılabıyla bu esaslı teşebbüsün girizgâhını yapmıştır. Yalnız, yeni hayatın milli anasını düstur haline koyacak mütefekkirlerin mesaiye girebilmesi için inkılabın eserini bitirmesi lazımdır³⁷⁸”.

Darülfünun Felsefe Tarihi Müderrisi Mehmet Emin Bey de “İlk Tahsilde Esaslı Noktalar”³⁷⁹ başlıklı metninde ise ilk tahsilin öneminden bahsetmiştir. Ona göre ilk tahsil, vatandaşlığın temelini atıldığı dönemdir. Mehmet Emin Bey’e göre muallim, talebeyi cemiyete intibak ettirmeli ve ona cemiyete karşı olan mesuliyetlerini öğretmelidir. Kendisinin deyimiyle “ilk tedrisatın hedefi de çocuğu iyi bir vatandaş yapmaktır³⁸⁰”. Mehmet Emin Bey de tıpkı Refet (Ülgen) Bey gibi³⁸¹ ilk tahsilde terbiyeden çok propagandanın önemli olduğunu dile getirmiştir. Yazar “Ahlaki vazifelerin milli hayatı kuvvetlendirdiği oranda kıymeti olacağından her ahlaki vazifenin önemi bilinmelidir³⁸²” demiştir.

3.1.11. Birlik Maaşlardan Şikâyetçi Oluyor

Modern sivil toplum kuruluşlarının çalışma prensibi, kendisini destekleyen toplumsal tabanın sorunlarına bir çözüm önerisi getirerek bunu siyasi elitlere iletmesi ve bu çözüm önerisinin uygulanması yönünde siyasi aktörlere baskı yapması şeklindedir. Bu açıklamanın İstanbul Muallimler Birliği nezdinde pek çok örneğini görmüştük. Öyle ki Birliğin kamu politikalarına tesir bağlamında etkin bir kamusal alan oluşturduğunu müşahade etmiştik. Türkiye Muallimler Birliği ise bu bağlamda İstanbul Muallimler Birliği’ne nazaran oldukça cılız bir kamusal alan oluşturabilmiştir. Bu cihetten Türkiye Muallimler Birliği’nin kamu politikalarına tesir ettiği söylenemez. Zira Birlik, siyasi elitlerin kontrolünde olması hasebiyle Maarif Vekâleti’nden özerk hareket etme kapasitesi geliştirememiştir. Ancak kimi zaman sözde bir sivil toplum kuruluşu gibi

³⁷⁷ Hilmi Ziya, “Milli Terbiye-2”, 1925, 6, s.252-262.

³⁷⁸ agm., s.262.

³⁷⁹ Mehmet Emin, “İlk Tahsilde Esaslı Noktalar”, *Muallimler Birliği*, 1926, 9, s.390-393.

³⁸⁰ agm., s.392.

³⁸¹ Mehmet Refet (Ülgen), “Halk ve Çıracak Dershaneleri”, *Muallimler Birliği*, 1925, 1, s.22-27.

³⁸² Emin, agm., s.393.

hareket etmiştir. Misâlen 1925 yılı Aralık ayında³⁸³ Maarif Vekâleti'nin tashih ettiği muallim maaşlarının haberi verilmiş ve ardından önceki durumdan şikâyetçi olunmuştur. Ancak bunu yine de bir tenkit olarak görmemek gerekir. Zira kullanılan dil ve üslup oldukça mutedildir. Bilakis bu üslubun, Maarif Vekâleti'nin yeni kanun çalışmasını muallimlere duyurusu olarak nitelemek daha uygundur³⁸⁴:

“Lise, orta ve muallim mektepleri muallimlerine verilmekte olan maaşların azlığı dolayısıyla muallimler terk-i vazife etmekte ve bin-netice mekteplerimiz muallimsiz kalmaktadır. Bu yüzden mekteplerimiz bugün çok acıklı bir vaziyettedir. Derslerin pek çoğu vekâletle idare edilmekte ve mühim bir kısmı da açık kalmaktadır. İlk ve orta ve yüksek tahsilini ikmal eden muallime 1500 kuruş kadar ehemmiyetsiz bir maaş verilmektedir. Muadil devairin vermekte olduğu maaşla kıyas edilirse muallimlerimizi hakikaten meslekten kaçırarak bir derecede olduğunu görüyoruz. Bu yüzden terk-i vazife idrak ederek hariçte birkaç misli para tedarik eden muallimlerin adedi pek çoktur. Bunun önüne geçmek maarifimizin ihyası nokta-i nazarından mühim ve elzem bir vazifedir. Bunun için orta tedrisat muallimleri kanununun on ikinci ve on üçüncü maddeleri yerine kaim olmak üzere orta tedrisat kanununun on ikinci ve on üçüncü maddelerini muadil maddeler:

- 1-Sanat muallimleri staj müddetinde iki bin kuruş maaş alırlar. Muallimlik unvanını ihraz ettikleri tarihten itibaren 2500 kuruşa iblağ olunur.
- 2-Şayet muallimler her iki senede 300 kuruş zam görürler.
- 3-Bu kanun 342 senesi martından itibaren muteberdir.
- 4-Bu kanunun icrasına maarif ve maliye vekilleri memurdur”.

3.1.12. Maarif Vekili Mustafa Necati

Muallimler Birliği mecmuasının her sayısında maarif siyasetinden haberler paylaştığını belirtmiştik. Bu kez maarif sahası için kıymeti haiz bir gelişme olmuştur: “İrfan Âleminde Yeni Bir Devir”³⁸⁵ başlıklı haberde Mustafa Necati'nin Maarif Vekili olduğu haberi okurlarla paylaşılmıştır. Hatırlanacağı üzere İstanbul Muallimler Birliği de bu gelişme karşısında büyük bir heyecan duymuştur. Ankara da coşkusunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Necati Bey'in Maarif Vekâleti'ne geçtiğini mukadderatımıza vaz'ı yed ettiğini [el koyduğunu] duyduğumuz zaman sönük ve paslı maarif ufuklarımızda beklediğimiz feyizli ve şerefli günün doğduğuna hükmettik. Necati Bey'in sessizce Vekâlet'imize geçişi bütün emellerimizin hakikat olacağı bir devrin başladığını bize müjdeledi³⁸⁶”

³⁸³ Türkiye Muallimler Birliği, “Maarif Şuûnu, Orta Mektep Muallimleri Maaşatına Dair Teklif Kanunu”, *Muallimler Birliği*, 1925, 6, s.288.

³⁸⁴ agm., s.288.

³⁸⁵ Türkiye Muallimler Birliği, “İrfan Âleminde Yeni Bir Devir”, *Muallimler Birliği*, 1925, 6, s.242-245.

³⁸⁶ agm., s.242.

Bu coşkulu sözlerin ardından, yeni Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in ilk gençlik yıllarından itibaren hayat şartları merhale merhale anlatılmıştır. Dergi, bu haberle ilgili sözlerini şu şekilde noktalamıştır:

“Bizim için, Maarif müntesipleri için yeni bir devir başlarken cevval ve ateşin vekilimizin de önünde nihayetsiz bir iş, mücadele, mücahede, didinmek ufukları açılıyor. Yapılacak iş bir değil, on değil, binlercedir. Yeni vekilimizin teşkilatçı dimağı, keskin zekâsı, nihayetsiz ve fasılasız mesaisi, dilediğini yapan demir elleriyle yeniden bu işleri başarıp İmar, bilhassa Adliye Vekâleti'nde olduğu gibi irfan âleminde de ebedi ve şerefli bir iz bırakacağından emin bulunuyoruz. Muallimler Birliği muhterem ve samimi vekili ve reislerine büyük muvaffakiyetler diler³⁸⁷”

Urfa Mebusu ve aynı zamanda Birliğin reis-i sânisini olan Mehmet Refet (Ülgen)'in de bu münasebetle muallim birliklerine bir tamim gönderdiğini görüyoruz. Buna göre Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekili olmasına rağmen Muallimler Birliği riyasetinden müstafi olmadığını, ancak Birliğin riyasetini vekâleten kendisinin deruhte edeceğini belirtmiştir³⁸⁸.

3.1.13. Nümayiş ve Meslekten İhraç

Maarif Vekili olan Mustafa Necati, mecmuada bir metin kaleme almıştır³⁸⁹:

“Müteaddid tamimlere bazı mektep idarelerinin nümayişe fazla kapılmakta oldukları (...) maalesef görülmektedir. Mekteplerin sükûn ve intizamlı vazifelerini ifa edebilmeleri, dağdağadan alayişle masun kalmaları ile mümkün olabilir. Bu hayat sükûneti ihlal eden her türlü hareketler, mektebin terbiyesine, inzibatına bir darbeden başka bir şey değildir.”

İstanbul'un yayını olan *Muallimler Mecmuası*'nda nümayiş etmeyen muallimlerin liyakat sahibi olmadığı îmâ edilmişti³⁹⁰. Bu imânın üzerinden iki yıldan az bir süre geçmişken yeni Maarif Vekili, yukarıdaki paragrafı kaleme alarak İstanbul Muallimler Birliği'nin aksine görüş savunmuştur. Bulduğumuz tarihten geçmişe doğru retrospektif bir nazarla baktığımız takdirde dönemin muallimleri için Mustafa Necati'nin Vekâlette olduğu yıllar bir altın çağ gibi görülebilir. Ancak o dönemin dinamikleri açısından bakacak olursak bu durumun çok da öyle olmadığını söyleyebiliriz. Bu dönemde muallimlerin maaşları nispi bir iyileşme görmüş, özlük haklarında iyileştirmeler yapılmış ve muallimlerin refah düzeyi artmıştır. Ancak Mustafa Necati bu dönemde bu adımları rejimin sonraki yıllarda savrulacağı “yapılacaksa biz yaparız³⁹¹” mantığı içerisinde

³⁸⁷ agm., s.245.

³⁸⁸ Türkiye Muallimler Birliği, “Birlik Şuûnu, Umumi Merkez Heyetinin Tamimi”, *Muallimler Birliği*, 1925, 6, s.280.

³⁸⁹ Mustafa Necati, “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, 1926, 7, s.334-335.

³⁹⁰ Seraceddin, “Nümayiş”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 10, s.197-199.

³⁹¹ Tanıl Bora bu anlayışı “Tandoğanizm” olarak isimlendirmiştir. Bkz. Bora, *age.*, s. 188.

gerçekleştirmiştir. Zira Erken Cumhuriyet dönemi içerisinde muallimlerin en çok pasifize edildiği süreç Mustafa Necati dönemidir. Nitekim İstanbul Muallimler Birliği'nin Kurucu Başkanı Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun 1950 yılındaki bir radyo programındaki şu sözleri, haklılığımızı kanıtlayacak mahiyettedir: “Neticede birlik kuruldu [Türkiye Muallimler Birliği] birkaç sene sonra da merhum Necati Bey'in Maarif Vekilliği zamanında muallim birlikleri dağıtılarak uzun yıllar birliksiz ve cemiyetsiz kaldık.³⁹²” Söz gelimi Mustafa Necati yukarıdaki nümayişten men eden metnin ardından “Bil-Umum Maarif İdarelerine Tamim³⁹³” başlığı altında, bundan sonra on beş günde bir telgrafla meslekten ihraç edilen, taltif edilen ve ceza alan isimlerin Maarif İdarelerine bildireceğini belirtmiştir. İhraç ve cezalarda herhangi bir nedene istinad etmek zorunda olmayan Mustafa Necati, kendisinin bu tasarrufuna karşı hukuki yolların kapalı olduğunu da belirtmiştir³⁹⁴. Tamamen keyfi bir biçimde oluşturulan bu listelerle bir muallim kıyımı yapılmıştır³⁹⁵. Tayinlerde dahi muallimlerden asla bir mazeret istemediğini belirten Mustafa Necati, buna benzer bir itaatsizliğin vazifeden istifa anlamına geleceğini söylemiştir³⁹⁶. Görüldüğü üzere Mustafa Necati'nin tasarrufları, dönemin muallimleri üzerinde “Demokles'in Kılıcı” gibi durmaktadır³⁹⁷. Yukarıdaki bilgilendirmenin ardından Latin Harfleri meselesine değinen Mustafa Necati, o dönemde çeşitli okullarda riyaziye dersinde Latin Harfleri'nin kullanıldığını belirtmiştir. Bununla alakalı olarak Orta Tedrisat Umumi Müdürlüğü'ne bir tamim gönderdiğini belirten Mustafa Necati, tamimin içeriğine dair bir izahatta bulunmamıştır³⁹⁸. Tüm bunların ardından diyebiliriz ki

³⁹² Ahmet Halit Yaşaroğlu, “Konferanslar”, *Bilgi*, 1950, 37, s.13.

³⁹³ Türkiye Muallimler Birliği, “Bil-Umum Maarif İdarelerine Tamim”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 7, s.335.

³⁹⁴ “Verilen bu cezalar derin bir tahkikat ve teessürler verilmekte olduğundan kararlardan dönmenin mümkün olmadığını arkadaşlarımla bilmeleri lazımdır” *age..s. 335*.

³⁹⁵ 7. sayıda başlayan bu duyuruyla isim isim verilen ihraç, azil ve zorunlu emeklilik cezaları mecmuanın nihayet bulunduğu son sayıya kadar devam etmiştir. Tam sayıya sahip olamasak dahi meslekten ihraç, azletme, cezai tayin ve zorunlu emeklilik şeklindeki cezalandırmalarla pek çok muallim Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği döneminde mesleğini yitirmiştir.

³⁹⁶ Örneğin Emin Türk Eliçin, Mustafa Necati'ye gönderdiği mektubunda Ankara Çubuk'taki muallimlik vazifesini ifa etmekte zorlandığını belirtmiştir. Ardından kendisi Kayseri'ye sürülmüştür. Bu esnada ruh halini şu şekilde tasvir eder: “...aylardan beri gerilmiş olan sinirlerim, öğrencilerimle vedalaşırken birdenbire boşandı ve hiçkırarak ağlamaktan kurtulamadım”. Emin Türk Eliçin, *Kemalist Devrim İdeolojisi*, s.24.

³⁹⁷ Cumhuriyet elitlerinin en büyük amaçlarından birisi daha önce de belirttiğimiz üzere hızlı bir eğitimle çok sayıda muallim yetiştirmektir. Ancak muallim sayısını artırmak bir yana, bu yıllarda muallim sayısı azalmıştır. Reşit Unat makalesinde, şu rakamları vermiştir: “1913'te İdadî ve Sultanilerde bulunan muallimlerimizin sayısı 981 idi. 1923'te bu sayı 1309 olmuştu. 1932-1933 ders yılında ise aynı mekteplerde çalışan muallimlerin sayısı talebenin artmasına rağmen 1294'e inmiş bulunmaktadır. (...) İmparatorluğun son senesinde resmi orta tahsil müesseselerinde muallim başına 6 talebe isabet ederken bugün [1933] bu nispet 27'ye çıkmış bulunmaktadır”. Bkz. Unat, *agm.*, s.16.

³⁹⁸ Mustafa Necati, “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, 1926, 7, s.335.

Mustafa Necati'nin Maarif Vekili olmasıyla birlikte Türkiye Muallimler Birliği'nin mecmuasının bir bölümü tamamen kendisine tahsis edilmiştir. Mustafa Necati kendi tasarruflarını buradan tüm Türkiye muallimlerine duyurmuştur.

3.1.14. Maarif Teşkilatına Dair Kanunlar Neşrediliyor

Mustafa Necati'nin Maarif Vekili olduğu bu dönemde Anadolu'daki vali ve kaymakamların yerel eşrafın da desteğiyle muallimlerin üzerine gittikleri bilinmektedir. Özellikle maaşlarını illerin genel bütçesinden alan ilk mektep muallimleri için, maarife kıymet vermeyen bir valinin altında çalışmak, aylarca maaşsız kalmakla aynı anlama gelmekteydi. Maarif Vekili'nin de vali ve kaymakamlar üzerinde bir salahiyeti olmadığı için “Birlik Şuûnu³⁹⁹” başlığı altında mecmua, Dâhiliye Vekili Cemil (Uybadın) Bey'in vali ve kaymakamlara hitaben yazdığı tamimi neşretmiştir. Uybadın'a göre vali ve kaymakamlar muallim birliklerine yardım etmelidir⁴⁰⁰. Bunun bir adım sonrasındaysa da Mustafa Necati'nin alacağı tedbir “Maarif Eminlikleri” kurumunu ihdas etmek olacaktır.

Mustafa Necati'nin Maarif Vekili olmasının ardından dergideki “Maarif Şuûnu” başlığının tamamen kendisinin uhdesine verildiğini daha önce belirtmiştik. Mustafa Necati bu kez “Maarif Teşkilatına Dair Kanun⁴⁰¹” başlığı altında bir kanun çalışmasının nihayete erdiğini belirtmiştir. Burada dikkatimizi çeken husus, kanunun herhangi bir tartışma çerçevesinde şekillenmeden tepeden inme şekilde yapılmasıdır. Kanun metninin dergiye alınmasının belli bir kamusal alan tesisine vesile olabileceği yorumu da uygun değildir. Zira kanun metninin neşrinden önce veya sonra “mütalaaları bekliyoruz” gibi bir beyanda bulunulmamıştır. Ayrıca ne İstanbul Muallimler Birliği'nden, ne de Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi'nden kanuna dair bir fikir, yorum yahut ufak da olsa bir tenkit görülmemiştir. Ardından ecnebi mektepleriyle alakalı bir talimatname gönderen Mustafa Necati, burada da kayıtların Türkçe tutulmasını zorunlu kılmış ve aksi durumda bu okulların kapatılacağını beyan etmiştir. Ayrıca bu okullarda hiçbir surette dini propagandaya izin verilmeyeceğini belirten Necati Bey, Mustafa Kemal'in resminin ise okulun müstesna bir köşesine asılmasının zorunlu olduğunu⁴⁰² hatırlatmıştır⁴⁰³. Son

³⁹⁹ Türkiye Muallimler Birliği, “Birlik Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, 1926, 9, s.422-423.

⁴⁰⁰ Ekler No.6.

⁴⁰¹ Mustafa Necati, “Maarif Şuûnu, Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, *Muallimler Birliği*, 1926, 9, s.424-427.

⁴⁰² Mustafa Kemal figürünün kültleşmesi sürecine dair bkz. Klaus Kreiser, *Atatürk*, İstanbul 2018.

⁴⁰³ Mustafa Necati, “Maarif Şuûnu, Ecnebi Mektepleri Hakkında Talimatname”, *Muallimler Birliği*, 1926, 9, s.427-428.

olarak Maarif Müdürlerine bir talimatname gönderen Mustafa Necati, teftişlerin keyfi olmaması gerektiğini söylemiştir. Ardından sadece vakit geçirme ve muallimleri korkutma maksadı taşınması sebebiyle teftişlere belirli kısıtlamalar getirmiştir⁴⁰⁴.

Türkiye Muallimler Birliği ayrıca “Garpta Terbiye ve İlim Hareketleri⁴⁰⁵” meselesini tartışmaya açmış ve İtalyan kanunlarını timsal olarak kabul edilmiştir. Akabinde “Maarif Teşkilatına Dair Kanun⁴⁰⁶” neşredilmiştir. Bu kanun muallimlerin maaşlarını yükseltmiş ve onların özlük haklarında iyileştirmelerde bulunmuştur. Hatırlanacağı üzere İstanbul Muallimler Birliği de bu kanundan gururla bahsetmiş ve çok memnun olmuştur⁴⁰⁷. Bu kanunun ardından “Mektep Kitaplarının Maarif Vekâleti’nce Tab’ı Hakkında Kanun⁴⁰⁸” neşredilmiştir. Altı maddeden oluşan kanuna göre bundan sonra mektep kitapları Ankara’da tek elden kontrol edilecektir. Eğitimin modernleşmesinde bir merhale olan bu süreçte, Maarif Vekâleti basılan kitapların talebeye belli bir kazançla satılmasını planlamış ve bunu da Muallimler Birliği mecmuasında belirtmiştir⁴⁰⁹.

3.1.15. Köy Muallimleri Hakkında

Daha önce maaşlardan şikâyetçi olduğunu kanun değiştikten sonra mutedil bir üslupla dile getiren Türkiye Muallimler Birliği, İstanbul Muallimler Birliği gibi bu dönemde taşradaki muallimler için de neşriyatında yer ayırmaya gayret etmiştir. Ancak bu gayret bir sayıyla sınırlı kalmıştır. İstanbul Muallimler Birliği kadar olmasa da Türkiye Muallimler Birliği de bu dönemde muallimleri himaye edercesine hareket etmektedir. Söz gelimi Hikmet Nurdan’ın “Köy Muallimi”⁴¹⁰ başlıklı şiirinde köye giden muallimlerin çektiği sıkıntılardan bahsedilmiştir. En büyük sorun teşkil eden zümre olarak cami imamlarını öne süren şiirde, imamların “sarıksız muallim mi olurmuş” propagandasıyla halkı mektepten alıkoymasını tasvir edilmiştir. Dönemini oldukça sarıh bir şekilde betimleyen yazar Halide Edip’in “Vurun Kahpeye” romanında olduğu gibi bu manzum eserde de ahalinin muallim karşısındaki tavrı sarahaten gözlemlenebilmektedir.

⁴⁰⁴ agm., s.429-431.

⁴⁰⁵ Mustafa Necati, “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, 1926, 11, s.504-507.

⁴⁰⁶ Mustafa Necati, “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, *Muallimler Birliği*, 1926, 11, s.509-512.

⁴⁰⁷ İstanbul Muallimler Birliği, “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 39, s.1681-1685.

⁴⁰⁸ Mustafa Necati, “Maarif Şuûnu, Mektep Kitaplarının Maarif Vekâleti’nce Tab’ı Hakkında Kanun”, *Muallimler Birliği*, 1926, 11, s.512.

⁴⁰⁹ Birinci Madde- Mekteplerde talebeye okutulacak kitapları tab ettirerek maliyet fiyatından azami %10 fazlasıyla talebeye satmak üzere Maarif Vekâleti bütçesinde her sene bir fasıl küşad olunur.

⁴¹⁰ Hikmet Nurdan, “Köy Muallimi”, *Muallimler Birliği*, 1926, 8, s.371-377.

Taşradaki muallimlerin vaziyetinden bu şekilde bahseden *Muallimler Birliği* mecmuası, daha sonra köy muallimlerine dair de birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. 1926 yılı umumi kongresinde okunmak üzere neşredilen “Milli Terbiye⁴¹¹” metni, mecmuanın 10. ve 11. sayılarında yayımlanmıştır. Burada önce halkın seciyesinden bahseden metin ardından ideal muallimin özelliklerinden bahsetmiştir. Buna göre ideal muallim “... kibirli olmamalıdır. O gerçek bir halk adamı olmalı; köylü ile beraber oturup kalkmalı; zamanında onunla beraber yiyip içmeli; sokakta, kahvede, halkla sohbet etmeli; onların dertlerini dinlemelidir⁴¹²”. Ardından halkın cahil ancak mütedeyyin olduğunu söyleyen metin, muallimlere şu tavsiyelerde bulunmuştur: “Eskiden cumadaki vaaz kürsüleri halka telkin yapmak için kuvvetli vasıtalar. (...) O makamı, köyün veya kasabanın münevver muallimi pek güzel işgal edebilir. Böyle yerlerde çalışan arkadaşlarımız mektepte muallim camide halk vaizi olurlar⁴¹³”. Ardından örnek bir muallim olarak bahsedilen meslektaşları İbrahim Naci Bey’in vefat haber okurlarla paylaşılmıştır⁴¹⁴. İzmir’de talebesini dereye kapılmış olarak gören muallimin kendi canı pahasına talebesini kurtarması ibret-i vesika olarak muallimlere sunulmuştur.

3.1.16. Mustafa Necati Yönetişime Kapı Aralıyor

Muallimler Birliği, 1926 Haziran’ında Maarif Vekili Mustafa Necati’nin İstanbul’a gittiği haberini okurlarla paylaşmıştır⁴¹⁵. *Muallimler Birliği*’nden öğrendiğimiz kadarıyla Mustafa Necati burada gazetecilerle bir mülakat gerçekleştirmiştir. Gazetecilerin orta mektep ve liselerle ilgili sorusu üzerine Vekil Bey: “Mektepler için talim ve terbiye dersi müdürlerinin iştirakiyle bir program ihzar etmiştir. Bu programlar mekteplere ve mütehasıs zevata gönderilmektedir. Gelecek cevap ve mütalaalar maarif rüesasına arz olunarak kesb-i katiyet edecektir⁴¹⁶” demiştir. Ardından kendi îrad ettiği nutukta ise şu cümleler oldukça dikkat çekicidir: “İlk tahsil program (...) taslağını meslektaşlarımıza göstereceğiz; onları da fikirlerini aldıktan sonra kat’i şeklini vereceğiz⁴¹⁷”.

⁴¹¹ Türkiye Muallimler Birliği, “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, 1926, 10, s.434-449; Türkiye Muallimler Birliği, “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, 1926, 11, s.482-488.

⁴¹² Türkiye Muallimler Birliği, “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, 1926, 11, s.487.

⁴¹³ agm., s.488.

⁴¹⁴ Türkiye Muallimler Birliği, “Fedakâr Bir Muallimin Şehadeti”, *Muallimler Birliği*, 1926, 11, s.508.

⁴¹⁵ Türkiye Muallimler Birliği, “Maarif Vekili Mustafa Necati’nin İstanbul Teftiş Seyahati”, *Muallimler Birliği*, 1926, 12, s.533; bu ziyareti İstanbul Muallimler Birliği de mecmuasının birlikte intişar eden 40. ve 41. sayılarında vermiştir. “Çay Ziyafeti”, *Muallimler Mecmuası*, 1926, 40-41, s.1845-1850.

⁴¹⁶ “Maarif Vekili Mustafa Necati’nin İstanbul Teftiş Seyahati”, *Muallimler Birliği*, 1926, 12, s.533.

⁴¹⁷ Agm., s.540-541.

Araştırmamızın önceki bölümlerinde Ankara'daki siyasi aktörlerin sivil topluma ve kamusal alan oluşturmaya daha yatkın; Ankara basını ve muallimlerinin ise bu tip oluşumlara daha kapalı olduğuna dair bir çıkarımda bulunmuştu⁴¹⁸. Gerçekten de Mustafa Necati'nin iki ayrı konuşmasından alınan bu açıklamalar göstermektedir ki Mustafa Necati sivil toplum ve kamusalığa kapalı bir siyasetçi değildir. Ancak bu dönemde gerek Ankara basınının İstanbul üzerindeki tazyiki gerekse Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi'ndeki bazı isimlerin İstanbul Muallimler Birliği'ne karşı tutumu İstanbul Muallimler Birliği'nin önce etkinliğinin azalmasına ve ardından sönümlenmesine sebep olmuştur.

3.1.17. 1926 Yılı Umumi Kongresi

Türkiye Muallimler Birliği Temmuz 1926 tarihli mecmuasında 15 Temmuz tarihinde Ankara'da Türkiye Muallimler Birliği umumi kongresinin toplanacağını duyurmuştur⁴¹⁹. Ortalama 125 muallim birliğinden 200'ün üzerinde muallimin iştirak etmesinin planlandığı kongrede riyaset, talim ve terbiye, Muallimler Bankası gibi mevzuların görüşüleceği bildirilmiştir. Kongrede değerlendirileceği için taşradaki birliklere faaliyetleriyle ilgili malumat göndermeleri ricasında bulunan Birlik, bunların kitaplaştırılacağını belirtmiştir. Ancak taşradaki bazı birlikler ekonomik acizyetlerinden ötürü kongreye murahhas gönderemeyeceklerini belirtmiştir. Örneğin Afyonkarahisar Muallimler Birliği kongreye murahhas gönderemeyeceği için Afyonkarahisar Mebusu İzzet Ulvi (Aykurt) Beyefendi'yi kendileri adına murahhas olarak intihap ettiklerini belirtmişlerdir⁴²⁰.

Türkiye Muallimler Birliği'nin Ağustos 1926 tarihli 14. sayısı ise tamamen umumi kongreye ayrılmıştır. Dergiden öğrendiğimiz kadarıyla 200'den fazla murahhasın⁴²¹ katıldığı kongre, Cumhuriyet Halk Fırkası umumi merkezindeki toplantı salonunda yapılmıştır⁴²².

---

⁴¹⁸ Bkz. s.56-62.

⁴¹⁹ Türkiye Muallimler Birliği, "Birlik Şuûnu", *Muallimler Birliği*, 1926, 13, s.571-592.

⁴²⁰ Türkiye Muallimler Birliği, "Birlik Şuûnu, Ankara Muallimler Birliği Heyet-i Merkeziye Riyaset-i Âliyesine", *Muallimler Birliği*, 1926, 13, s.579-580.

⁴²¹ Türkiye Muallimler Birliği'nin net sayıyı veremediği bu kongrenin katılımcı sayısı 221'dir. Elimizdeki 1926 yılı Muallimler Birliği Umumi Kongresi Zabıtları'ndan sayının 221 olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Ancak yine de bunun güçlü bir katılım olmadığını söyleyebiliriz. Zira 4 yıl önce, yalnızca İstanbul'daki muallimlerin katılımıyla icra edilen İstanbul Muallimler Birliği'nin Aralık 1922 yılı kongresinde katılım 250'nin üzerindedir.

⁴²² Ekler No.7.

Kongreye dair zabıtlardan görülüyor ki Muallimler Birliği Kongresi, tıpkı Maarif Vekâleti Kongresi gibi çalışmaktadır. Muallimlere dair tartışmalardan mektep binalarına, müfredatlardan talebelerle alakalı detaylara kadar maarifi ilgilendiren her konu tartışılmıştır. Maarif Vekili'nin aynı zamanda Muallimler Birliği reisi olması münasebetiyle, kongrede alınan kararların kanunlaşacağına dair beklentinin haklı olduğu söylenebilir. Ancak tabii belirtmek gerekir ki burada muallimlerin arzularından çok siyasi elitlerin yapılmasını uygun gördüğu kanunlar yürürlüğe konmak üzere tartışılmıştır. Nitekim açılış nutkunda Mustafa Necati Muallimler Birliği'ne dair telakkisini şu şekilde belirtmiştir: “Türkiye Muallimler Birliği millet ve devlet teşkilatı arasında hakikaten vazifelerini bihakkın ifâ eder ve vazifelerini ifâ ederken kalplerinde ve vicdanlarında yaşayan akideleri memlekete kuvvetle telkin eden hakiki birer memba-ı kuvvet ve kudret olmuşlardır⁴²³”. Mustafa Necati'nin gözünde Muallimler Birliği devlet ile millet arasında bir köprü olarak işlev görmektedir. Modern toplumlarda sivil toplum kuruluşlarının tam da bu işlevi üstlendiğini söyleyebiliriz. Ancak burada dikkatli bir ayırım yapmak zorundayız. Modern sivil toplum kuruluşları devlet ve vatandaş arasındaki dikey yönlü ilişkilerde yüzünü vatandaşa çevirmiş ve toplumsal talepleri siyasi elitlere iletmek üzere konumlanmıştır. Fakat Mustafa Necati'nin açıklamaları, bu tasavvuru kendisi nazarında tam ters işlevde olduğunu göstermektedir. Mustafa Necati'nin nezdinde Birlik, siyasi elitlerin tasavvurlarını eğitim yoluyla halka yaymak için gerekmektedir. Ardından dönemin en mühim hadisesi olan İzmir Suikastı'na dair bir açıklama yapan Mustafa Necati şunları söylemiştir:

“... Şimdiye kadar bilhassa İstanbul'da öldürülmesi lazım gelen Vahideddin'e (...) karşı silah atmaktan çekinen bir çete, bir kara çete; memleketin hayatını kurtaran ve bu uğurda azami fedakârlığı iktiham eden Türk milletinin büyük kurtarıcısına karşı silah atmak teşebbüsünde bulunmuştur. (Lanet olsun sesleri) Türk milletinin ilk hayatını yaşadığı mahfilde bu teşebbüse taraftar olan ve bu teşebbüsle çalışan teşkilatı muallimler namına lanetle yâd ediyoruz⁴²⁴”.

3.1.18. İstanbul Kongresine Ankara'nın Müdahalesi

Kongrenin devamında Ankara murahhası Feridun Bey, İstanbul Muallimler Birliği'ndeki kongrede icra edilen seçimin usulsüz olduğunu ileri sürmüştür ve bu seçimin iptal edilmesini teklif etmiştir⁴²⁵. Sırayla söz alan tüm muallimlerin İstanbul

⁴²³ Türkiye Muallimler Birliği, “Birlik Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, 1926, 14, s.611.

⁴²⁴ Türkiye Muallimler Birliği, “Birlik Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, 1926, 14, s.613.

⁴²⁵ Mehmet Refet (Ülgen)'e göre 13 Temmuz'da akdedilen İstanbul Muallimler Birliği Umumi Kongresi'ndeki intihabın usulsüz olduğu 14 Temmuz tarihli İstanbul gazetelerinde ayyuka çıkmıştır. Ardından söz alan Mustafa Necati de Maarif Vekâleti'ne konuyla ilgili bazı telgrafların geldiğini söylemiştir. Seçimin iptali hususunda Türkiye Muallimler Birliği'nin yetkili olduğunu söyleyen Mustafa

Muallimler Birliği'ne yüklenmesinin ardından Mustafa Necati söz alarak ülkedeki tüm muallim birliklerinin Ankara'ya bağlı olduğunu belirtmiş ve Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi'nin Feridun Bey'in talebini icra etmeye muktedir olduğunu söylemiştir. Üsküdar Muallimler Birliği'nin bu kongredeki temsilcisi olan Kadri Bey, İstanbul Muallimler Birliği'nin mezkûr kongresine katıldığını belirtmiştir. Onun anlatımına göre İstanbul'da umumi kongrede toplantı yeter sayısı temin edilememiştir. Bunun üzerine nizamnamedeki "ileri bir tarihe ertelenir" maddesini farklı yorumlayan üyelerin toplantıyı yarım saat sonraya ertelediğini belirtmiştir. Kadri Bey'den sonra söz alan Sami Bey ise İstanbul Muallimler Birliği'ne kayıtlı 720 muallim bulunmasına rağmen 120 aza ile bu kongrenin akdedildiğini belirtmiştir⁴²⁶. Bunların ardından kısa bir zaman önce İstanbul'da bulunduğunu belirten Mustafa Necati ise, İstanbul muallimlerinin iştıyakla ve fedakârane bir şekilde çalıştıklarını belirtmiş; onların zan altında bırakılmamasını tavsiye etmiştir. Mustafa Necati, konuşmasını seçimin yenilenmesi tavsiyesiyle bitirmiştir⁴²⁷.

Kongrede ayrıca muallim ve talebelerin yeknesak kıyafet giymeleri, tatil maaşlarının akıbeti, karma eğitim, Latin harfleri, Muallimler Bankası gibi meseleler görüşülmüştür⁴²⁸. Ardından yeni merkez heyetini belirleyen Türkiye Muallimler Birliđi⁴²⁹, dağılmadan önceki akşam -2 Temmuz- Ankara Lisesi'nde bir yemek ziyafetine davet edilmiştir. Mecmuada ziyafet ortamı şu şekilde tasvir edilmektedir: "Maarif Vekili Necati, Prag sefiri Vasıf (Çınar) Beylerin hazır buldukları bu ziyafete Müdafaa-i Milliye Vekili Recep, Dâhiliye Vekili Cemil, Maliye Vekili Abdülhak, Ticaret Vekili Rahmi Beylerle mebuslarımız ve Maarif Vekâleti erkânı iştirak ettiler. Riyaset Cumhur orkestrası kıymetli parçalar çalıyordu⁴³⁰". Siyasi erkânın Türkiye Muallimler Birliği'nin yemekli toplantısına ilgisi biraz da Birliğin yöneticilerinin parti ve devletle ilişkisinden

---

Necati, muallimler arasında manevi tesanüdü ve birbirlerine olan samimi merbutiyetlerini muhafaza etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bkz. *Muallimler Birliği 1926 Senesi Umumi Kongresi Zabıtları*.

⁴²⁶ Türkiye Muallimler Birliği Kongresi'nde İstanbul Muallimler Birliği ile ilgili tartışma için bkz. *Muallimler Birliği 1926 Senesi Umumi Kongresi Zabıtları*, s. 19-26

⁴²⁷ Mustafa Necati Umumi Kongre Zabıtları'ndan gördüğümüz kadarıyla seçimin yenilenmesini tavsiye etmemiştir. Bu kararın Türkiye Muallimler Birliği Merkez-i Umumiyesi'nce alındığını ve kendisinin bu kararda bir dahli olmadığını belirtmiştir. Bkz. *Muallimler Birliği 1926 Senesi Umumi Kongresi Zabıtları*

⁴²⁸ Türkiye Muallimler Birliği, "Birlik Şuûnu", *Muallimler Birliği*, 1926, 14, s.617-624.

⁴²⁹ Muallimler Birliği merkez heyeti: Maarif Vekili Necati Bey, müderris Ali Haydar Bey, Urfa Mebusu Mehmet Refet (Ülgen) Bey, müderris Mahmud Emin Bey, Maarif Vekâleti müsteşarı Nafi Atuf (Kansu) Bey, Faik Reşid Bey, Orta Tedrisat Müdürü Umumisi Cevad Bey, muallim Musa Kazım Bey, Sivas mebusu Rahmi Bey, muallim Münif Kemal Bey, muallim Fevziye Nimet, Teziz Hanımlar, Trabzon mebusu Nebizade Hamdi Bey, Hilmi Ziya Bey. a.g.y, s.626.

⁴³⁰ Türkiye Muallimler Birliği, "Birlik Şuûnu", *Muallimler Birliği*, 1926, 14, s.636.

ileri gelmektedir. Burada İstanbul Muallimler Birliği'nin serzenişi hatırlanabilir⁴³¹. Türkiye Muallimler Birliği bu haliyle Türkiye'deki muallimleri temsil eden bir üst cemiyet gibi değil de bürokraside üst kademeye yükselebilmek amacıyla kullanılan bir basamak görünümü vermektedir.

3.1.19. Mussolini Tehdidi Hissediliyor

Kongreden sonra da yayınlarına devam eden Türkiye Muallimler Birliği bu dönemde tamamen pedagojik mahiyeti haiz metinler neşretmiş; tayinler ve aziller gibi muallim hareketlerinden haberler paylaşmıştır. 1926 yılının Kasım ayındaki sayısında Maarif Vekâleti'nin aldığı bir karar Muallimler Birliği mecmuasında neşredilmiştir. Buna göre lise ve muallim mekteplerinin son iki senesindeki erkek talebelere askeri terbiye verileceği bildirilmiştir⁴³².

- Coğrafya programlarına: topoğrafya esasları, topoğrafya haritalarının kıraati, arazi üzerine basit kroki izharı
- Tarih programlarına: İstanbul'un zaptı, Çaldıran Muharebesi, Mohaç Muharebesi, 93 Harbi, Balkan Muharebeleri, Büyük Harpte'ki Çanakkale ve Irak Muharebeleri ve hassaten İstiklal Harpleri hakkında askeri tarih nokta-i nazarından tafsilat
- ... bil-umum erkek liseleri ile erkek muallim mekteplerinde her on beş günde bir saat terbiye-i askeriye konferansları verilir. Bu konferanslar Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından tayin ve Maarif Vekâleti'nce memuriyeti tasdik edilecek la-kal yüzbaşı rütbesinde bir zabıt tarafından deruhte olunur.
- Bil-umum erkek liseleriyle erkek muallim mektepleri talebesi her sene ağustosun birinden on beşinci gün nihayetine kadar açık havada kamp kurarlar. Bu kamplarda talebe her gün sabah askeri ders talimleriyle iştilal ederler.
- Kamplarda ders ve faaliyetler şunlardır: a) idman ve talim, b) silah talimleri ve ateşleri
- (...) Mekteplerden kamplara ve kamplardan mekteplere nakledilecek eşya için muktezi araba ve kamyon gibi vesait de yine Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nce temin olunur.

Bakılacak olursa bu yıllar iki dünya savaşı arasındaki gergin yıllardır. Mussolini İtalya'sı Akdeniz havzası ve Balkanlar için hayli tedirgin edici bir ülke olmuştur. Bu dönemde Türkiye'deki siyasi elitlerin de asker kökenli olması ve uzun yıllar süren savaş tecrübeleri, kendilerini temkinli davranmaya sevk etmiştir. İttihat Terakki dönemindeki paramiliter gençlik örgütlenmelerine uygun siyasi ortam tekrar baş göstermiştir. Ayrıca İttihat Terakki elitlerinin zihniyet dünyası da yeni dönemin siyasi elitlerin zihninde yansımaları olduğu düşünülebilir⁴³³. Talebelerin askeri eğitim almalarını da bu minvalde değerlendirmek yerinde olacaktır.

⁴³¹ Hakkı Tarık, "İstanbul Muallimleri Bab-ı Âli İdaresi Altında Nasıl Çalışmışlardır? Cemiyet Tarihinden Kıymetli Vesikalar", *Muallimler Mecmuası*, 1923, 7, s.134.

⁴³² Mustafa Necati, Maarif Şuûnu", *Muallimler Birliği*, 1926, 17, s.780-784.

⁴³³ İttihat ve Terakki'nin iktidarı döneminde Genç Dernekleri ve Güç Dernekleri, genç nesle askeri terbiye vermekteydi. Bu konuyla alakalı ayrıca bkz. H. Aliyar Demirci, "Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2003, s.55-77; Zafer

3.1.20. Ankara Muallimleri Maarif'e Eleştiri Getiriyor

Türkiye Muallimler Birliği'nin tam anlamıyla sivil toplum kuruluşunu andıran istisnai bir adımı, Birliğin Maarif Kanunu'nun 16. maddesindeki bir fıkrayı tenkit etmesi ve hükümete bunun tashihi için dilekçe vermesi örneğinde karşımıza çıkar⁴³⁴. Bu fıkra göre muallimlik mesleğinden ayrılıp tekrar geri dönmek isteyen muallimler tıpkı yeni mezun bir muallim gibi terfi haklarını yitirmiş bir şekilde maaşa tabi tutulacaklardır. Birliğin reis-i sânisî Urfa Mebusu Mehmet Refet (Ülgen) Bey, hükümete yazdığı dilekçede “yirmi yıl muallimlik yapıp bir sebeple ayrılmak zorunda kalan muallim, tekrar muallimlik mesleğine geri dönmeyi istediği zaman yeni mezun bir muallimle aynı maaşı almamalıdır” diyerek kanunun tadil edilmesini teklif etmiştir. Bu zamana kadar siyasi elitlerin kontrolünde olan ve bu bakımdan da Maarif Vekâleti'ne göbekten bağlı bir kurum olan Birlik, ilk kez böyle bir tenkitte bulunmuştur.

Derginin iki yıllık neşriyatında, yazılarda ekseriyetle mebus, bakan ve Maarif Vekâleti'nde önemli mevkilerdeki isimlerin imzası vardır. Bu sebepten ötürü derginin yazılarındaki üslup da muallimlere ait olmaktan çok siyasetçilerin inkılaplara dair beyanlarının ön plana çıktığı metinlerdir. Mehmet Refet (Ülgen) Bey'in bu tenkit yazısına “Maarif teşkilatına dair kanunun 16. maddesinin tadili hakkındaki teklif kanunu encümenimizde tetkik ve müzakere olundu⁴³⁵” cümlesiyle başlaması da bir başka umut verici gelişmedir. Zira bu kanun fıkrasına yapılan itiraz, Mehmet Refet (Ülgen) Bey'in şahsi nüfuzundan aldığı güçle yapılmamıştır. Birlik, genel merkezinde bu fıkrayı değerlendirmiş ve bir karara varmıştır. Bunun neticesinde de Mehmet Refet Bey, Birliğin Genel Merkezi'nden kendisine intikal eden güçle bu adımı atmıştır. Diyebiliriz ki Muallimler Birliği ilk kez Maarif Vekâleti dışında bir inisiyatif olarak ülkedeki muallimlerin meselesini gündeme taşımıştır.

3.1.21. Türkiye Muallimler Birliği Mecmuası Ansızın Son Buluyor

Türkiye Muallimler Birliği'nin süreli yayını olan *Muallimler Birliği*'nin 22. ve son sayısı Nisan 1927 tarihinde neşredilmiştir. Ancak dergideki yazılara bakılacak olursa, derginin son sayısı olduğuna dair herhangi bir ifade yahut imâ görülmemektedir. Söz gelimi Mehmet Refet (Ülgen)'in “Yazımız ve İmlâmımız”⁴³⁶ başlıklı yazısı “... bu ayrı meseledir. İlmi tetkik ve münakaşalar bu ciheti de kolay bir şekilde halleder. Bu babdaki

---

Toprak, “II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri”, *Tanzimat Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.2 içinde (ss. 531-536) İstanbul 1985.

⁴³⁴ Mustafa Necati, “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, 1927, 21, s.942-944.

⁴³⁵ agm., s.944.

⁴³⁶ Mehmet Refet (Ülgen), “Yazımız ve İmlâmımız”, *Muallimler Birliği*, 1927, 22, s.950-952.

şahsi kanaatlerimi ayrı bir yazıda arz edeceğim⁴³⁷” cümlesiyle nihayete ermiştir. Bununla birlikte diyebiliriz ki, İstanbul Muallimler Birliği’nin mecmuasındaki tavsama, muhtevadan hissedilmekteydi. İstanbul Muallimler Birliği’nin muallimlerin teveccühünü yitirdiğini yazı çeşitliliğinden ve kullanılan dilden anladığımız gibi Ankara’da bu gibi bir izlenim söz konusu değildir. Zira yazarlar ekseriyetle aynı isimler olduğu gibi kullanılan üslup da İstanbul’daki yumuşamaya benzer bir değişim göstermemiştir.

Dergideki bir başka yazısında⁴³⁸ Mehmet Refet (Ülgen) Bey, Türkiye Muallimler Birliği’nin ilk kurulduğu dönemde muallim derneklerinden kendilerine intikal eden mirastan bahsetmiştir. Ayrıca dergide ikinci kez yazısı neşredilen Başvekil sıfatıyla İsmet Paşa “maarif vergilerinin” tadili hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir dilekçe yazmıştır. Muallimler Birliği de bu dilekçeyi olduğu gibi dergide yayımlamıştır.

Tüm mecmuaların incelenmesinin ardından Türkiye Muallimler Birliği’nin İstanbul Muallimler Birliği gibi, bir sivil toplum kuruluşu olma ve kamusal inşaa etme gibi hedeflerinin olmadığını söyleyebiliriz. Zira mecmuada yazı kaleme alan isimler, Birliğin en temel hedefi olan muallim haklarını müdafaa etmekten uzak durarak inkılapları ön plana çıkaran metinler kaleme almışlardır. Denilebilir ki Türkiye Muallimler Birliği’nin kamusal alanı devletleştirilmiştir. Neşredilen yazılar icra edilen inkılabın ne kadar yerinde olduğunu savunma görevinden öte geçememişlerdir.

---

⁴³⁷ agm., s.952.

⁴³⁸ Necati Mustafa, “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, 1927, 22, s.980-984.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HARF İNKILABI SONRASINDA İSTANBUL MUALLİMLER BİRLİĞİ

4.1. Federasyon Kararı ve Muallim Birlikleri

İstanbul Muallimler Birliği, Türkiye Muallimler Birliği'ne iltihakı sürecinde federasyon fikrini savunmuştur. Aslında İstanbul Muallimler Birliği'nin federasyon olarak talep ettiği yönetim şekli konfederasyondur⁴³⁹. Tıpkı daha önce “iç tüzük” kelimesi yerine “Birlik Yasası” terimini kullanmaları gibi⁴⁴⁰ buradaki “federasyon” terimiyle anlatılmak istenen de aslında “konfederatif” yönetim şeklidir. Bu teklifle, taşradaki birliklerin Ankara'ya bağımlı değil, irtibatlı olması temin edilmeye çalışılmıştır. İstanbul Muallimler Birliği'nin Prens Sabahaddinci çağrışımlar içeren “adem-i merkeziyet” talebi bu süreçte tekrar karşımıza çıkmaktadır. Bu usulün daha faydalı olacağını her fırsatta dile getiren İstanbul Muallimler Birliği, siyasi iradenin güdümündeki Ankara Muallimler Birliği'ne bu fikri kabul ettirememiştir. İstanbul Muallimler Birliği'nin 1925 yılında ileri sürdüğü federasyon fikri, bu kez 1928 yılında yapılan kongrede Türkiye Muallimler Birliği tarafından kabul edilmiştir. Bu kongrede taşradan katılımın oldukça sınırlı olduğunu görüyoruz. Ankara'daki siyasi aktörlerin taşrayı temsil ettiği 1928 Kongresi'nde federasyon fikri kabul edilmiş ve ardından merkez teşkilatı tamamen kapanmıştır⁴⁴¹.

Burada, aydınlatmaya muhtaç bir detay vardır. Birliğin, önce federasyon kararını alıp daha sonra merkezini ilga etmesi, taşradaki diğer şubelerin Türkiye Muallimler Birliği ile beraber kapanmaması içindir. Örneğin 1932 yılında Türk Ocakları kapatılmıştır. Bu durumda Türk Ocakları'nın taşradaki tüm şubeleri de kapatılmıştır. Zira taşradaki Türk Ocakları tüm mal varlığıyla birlikte merkeze bağlıdır. Ondan ayrı bir tüzel kişiliği yoktur. Ancak Türkiye Muallimler Birliği önce federasyon kararını alıp taşradaki birliklere hüküm-i şahsiyet imkânı sağlamış ve ardından kendi merkezini ilga etmiştir. Tekrar etmek gerekirse Türkiye Muallimler Birliği, taşradaki şubelerinin, kendisinin kapatılma kararından etkilenmemesi için bu yönde bir adım atmıştır diyebiliriz.

⁴³⁹ Türkçe'de konfederasyon kelimesinin kullanımına ilk kez Sahak Abro'nun 1855 yılında neşredilen *Avrupa'da Meşhûr Ministroların Tercüme-i Halleri* eserinde rastlıyoruz. “mârre'z-zikr konfederasyon nâmiyle ihdâs ettiği hükümet-i cedîde-i müstakillenin” Bkz. *Nişanyan Sözlük*.

⁴⁴⁰ Tüzük kelimesi de o dönemde Türkçeye kazandırılmış bir kelime değildir. Tüzük kelimesi ilk olarak 1935 yılında yayımlanan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*'nda yer bulmuştur. Bkz. *Nişanyan Sözlük*.

⁴⁴¹ İstanbul Muallimler Birliği, “Maarif Birlik Haberleri, Muallim Birliklerinin Vaziyetleri”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 1, s.32.

Türkiye Muallimler Birliği'nin 1928 Yılı Kongresi 25 Ağustos tarihinde Ankara'da, Cumhuriyet Halk Fırkası binasında toplanmıştır⁴⁴². Kongreye taşradan katılım oldukça azdır. Ankara'daki muallimler ve Meclis'teki milletvekilleri farklı illerin Muallimler Birliği temsilcileri olarak kongreye iştirak etmişlerdir⁴⁴³. Kongreye bizim gördüğümüz kadarıyla İstanbul Muallimler Birliği iştirak etmemiştir. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, kongrenin Harf İnkılâbı konusunu gündeme alacağını belirtmiştir⁴⁴⁴. Taşra muallimlerini temsilen nutuk îrad eden Ankara muallimleri ve mebusların tamamı, bu işin, muallimlerin şeref ve haysiyetiyle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Ardından bu isimler muallimler adına ülkede tek bir fert okuma-yazma kalmayana dek çalışacaklarına dair yemin etmişlerdir. Gazetenin ilgili sayılarında, kongrede alınan federasyon kararına dair bir bilgi paylaşılmamıştır⁴⁴⁵.

Türkiye Muallimler Birliği kendi merkezini kapattıktan sonra Ankara'daki muallimlerin cemiyet faaliyetlerine dair hiçbir bilgi yoktur. İstanbul Muallimler Birliği de, federasyon fikrinin kabul edilmesinin ardından 1930 yılına kadar hiçbir faaliyette bulun(a)mamıştır. Bu durum 17 ay süren bir fetret süreci gibidir. Bunun sebebi de tıpkı diğer taşradaki birlikler gibi İstanbul Muallimler Birliği'nin de Türkiye Muallimler Birliği çatısı altında son derece merkezîyetçi yapıda hareket imkânlarının kısıtlanmasıyla ilgilidir. Türkiye Muallimler Birliği'nin etkin olduğu yıllarda taşradaki birlikler devamlı teftişlerle sıkı kontrol altında tutulmuş ve bu da taşradaki birliklerin merkezden özerk hareket imkânını ortadan kaldırmıştır. 1928 yılında Türkiye Muallimler Birliği merkezi kendisini ilga edince, İstanbul muallimleri tekrar bir araya gelme gayreti göstermişlerdir. 1930 yılının başında yeniden toparlanmaya çalışan İstanbul Muallimler Birliği artık Türkiye Muallimler Birliği'nin İstanbul Şubesi değildir. Özlemine duyduğu özerk hareket edebilmenin önündeki biricik engel olan merkezi denetim artık kaldırılmıştır. İsmi İstanbul Muallimler Birliği'dir. Mecmuasını yine aynı isimle – *Muallimler Mecmuası*- neşretmeye başlayan İstanbul Muallimler Birliği ilk önce Ankara'da alınan federasyon kararını okurlarıyla paylaşmıştır. Ankara'nın merkezîyetçi

⁴⁴² *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ağustos 1928, s.2.

⁴⁴³ Örneğin Erzincan Muallimler Birliği'ni temsilen Urfa Mebusu Mehmet Refet (Ülgen), Bandırma Muallimler Birliği'ni temsilen Ankara Maarif Müdür Rahmi Bey, Tokat ilini temsilen Trabzon Mebusu Nebzade Hamdi ve Sivas Mebusu Rahmi Beyler, Fatsa Muallimler Birliği'ni temsilen Ankara muallimlerinden Musa Kazım Bey, Konya Muallimler Birliği'ni temsilen Ankara Orta Muallim Mektebi Müdürü Ali Rıza Bey katılmıştır. En ilginç olanı ise Mustafa Kemal Paşa'nın isminin Manisa temsilcisi olarak yazılmasıdır.

⁴⁴⁴ Görülüyor ki Harf İnkılâbı resmîyet kazanmadan üç ay önce Ankara muallimleri bu inkılâbın destekleyicisi durumundadırlar.

⁴⁴⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Ağustos 1928, s.1-2; Ayrıca bkz. Ekler No.8.

yapısını kastederek “İstanbul Birliđi evvelce bu Őekle –birçok esaslı mahzurlarını gstererek- itiraz etmiŐti. DűŐuncelerimizde haklı olduđumuzu zaman ile tecrűbeler acı bir Őekilde bize gsterdi⁴⁴⁶” Őeklindeki yorumunu da mecmuasında neŐretmiŐtir. İstanbul Birliđi, mecmuasında Ankara Muallimler Birliđi’nin 1928 yılı Kongresi’nin ardından gnderdiđi Őu tezkereyi de paylaŐmıŐtır: “Muallim Birlikleri iŐin (İstanbul Muallimler Birliđi)nin öteden beri műdafaa ettiđi (Federatif sistem) kabul edilmiŐtir. Merkez teŐkilatı műlgadır. Muvaffakiyetler temenni eder, hűrmetlerimin kabulűnű rica ederim. Ahmet Tevfik⁴⁴⁷”

Federatif yapı haberini bu Őekilde duyuran İstanbul Muallimler Birliđi kendi vaziyetinden de bahsetmiŐtir. 12 Nisan 1930 tarihinde 70 kiŐilik bir muallim grubuyla toplandığını belirten Birlik, dokuz kiŐilik bir heyet intihap ettiğini belirtmiŐtir⁴⁴⁸. Bu kadar az katılımla bir nizamname oluŐturmanın sakıncalı olacağını dűŐünen İstanbul Muallimler Birliđi, a’zaların katılımını temin ettikten sonra esaslı bir teŐkilatın kurulacağını ve faaliyete geŐeceđini duyurmuŐtur⁴⁴⁹.

Burada Őeyle bir Őıkarımda bulunabiliriz: Harf İnkılabı sonrasında ũlkedeki muallimler neredeyse tűmden pasifize olmuŐlardır. MeŐrutiyet dűneminden bu yana ũlkedeki en örgűtű muallimler olan İstanbul muallimleri dahi Harf İnkılábı’ndan ancak bir yıl sonra 70 kiŐiyi bir araya getirebilmeye muktedir olabilmıŐtir. Sekiz yıl űnceki kongresinde 250’den fazla muallimi Őatısı altında toplayan İstanbul Muallimler Birliđi iŐin bu sayı oldukŐa hayli azdır. Ayrıca ŐalıŐmamızın űnceki bűlűműnde İlhan BaŐgűz’űn Harf İnkılábı’yla ilgili, dűnemin Maarif Vekili Vasıf Őınar Bey’in yaptırdıđını sűylediđi ancak kaynak belirtmediđi anketinde muallimlerin %96’sının Latin harflerine muhalif olduđu belirtilmiŐtir⁴⁵⁰. Muallimlerin vaziyetine bakacak olursak gerŐekten de Latin harflerine geŐiŐin ardından muallimlerin ŐoŐkunluđu bitmiŐ, bedbin hale gelmiŐlerdir. Tam da bu nokta bize ciddi bir karŐılaŐtırma imkânı sunmaktadır. İstanbul muallimlerinin bu bedbinliđi, onları Ankara Muallimler Birliđi gibi “tábı bir sivil toplum aktűrű” mű yapacaktır yoksa İstanbul Muallimler Birliđi’nin 1924 yılına kadar olan dűnemindeki gibi

---

⁴⁴⁶ İstanbul Muallimler Birliği, “Maarif Birlik Haberleri, Muallim Birliklerinin Vaziyetleri”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 1, s.32.

⁴⁴⁷ agm., s.32.

⁴⁴⁸ Reis Ahmet Hamit, Veznedar Arif Őűkrű, Umumi Kâtip Tahsin Demiray olmuŐtur.

⁴⁴⁹ İstanbul Muallimler Birliği, “Maarif Birlik Haberleri, İstanbul Muallimler Birliği Ne Halde?”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 1, s.32.

⁴⁵⁰ BaŐgűz, *age.*, s.133.

“müzakereci bir sivil toplum aktörü” mü yapacaktır sorusu karşılaştırmalarla birlikte bu bölümde devamlı sorgulanacaktır.

Yahya Akyüz İstanbul Muallimler Birliği'nin bu dönemde tekrar kurulduğunu belirtmiştir⁴⁵¹. Hâlbuki İstanbul Muallimler Birliği dağılmamıştır ki yeniden kurulsun. Birlik, Türkiye Muallimler Birliği'nin merkezîyetçi yapısında özerk hareket kapasitesini yitirmiştir. Bu da İstanbullu muallimlerin Birliğe olan teveccühünü yitirmelerine sebep olmuştur. Ancak bu durum Birliğin kapatıldığı anlamına gelmediği gibi 1930 yılında bir araya gelme faaliyetleri de kurulma anlamına gelmemektedir. Öyle ki İstanbul Muallimler Birliği, Harf İnkılabı sonrasında intişar eden ilk sayısında neşriyatına kaldığı yerden devam etmiştir. Yani 1922-1927 yılları arasında toplamda altı ciltlik yayın yapan *Muallimler Mecmuası*, bu kez yedinci cildin ilk sayısını neşretmiştir. Birlik, neşriyatın bir kişinin uhdesinde olması usulünden bu kez vazgeçmiş ve mecmua işleriyle ilgilenmek üzere dört kişilik bir heyet belirlediğini duyurmuştur. “Şimdi hem muallimiz hem müteallim [taallüm eden, talebe]⁴⁵²” diyen İstanbul Muallimler Birliği Harf İnkılâbı'nın ülke tedrisatını tümünden değiştirdiğini belirtmiştir. Örneğin toplu tedris usulünü henüz nasıl tatbik edeceklerini bilemediklerini belirtmişlerdir. Muallimlerin toplu tedris usulünü anlayabilmesi için Birlik, üyelerinden birkaç muallimi Viyana'ya gönderdiğini belirtmiş ve mecmuasında da toplu tedrisin öğrenilmesi ve öğretilmesiyle meşgul olacağını belirtmiştir. Bununla birlikte beş yıl boyunca yayın hayatına devam eden *Muallimler Mecmuası* gerçekten, muallimlerin aynı zamanda müteallim-talebe olduklarına dair bir kanıttır. Öyle ki mecmuada yazım hataları ve noktalama yanlışları oldukça fazladır. Ayrıca hemen her sayıda toplu tedris usulüne uygun ders örnekleri de paylaşılmıştır. O halde diyebiliriz ki muallimler hem toplu tedris usulü hem de Latin Harfleri konusunda ciddi problem yaşamışlardır.

İstanbul Muallimler Birliği, mecmuasında şu duyuruyu yapmıştır: “Sırası gelmişken burada mecmuamızın çıkmasına maddi ve manevi yardımda bulunan Maarif Vekâletimize derin şükran duygularımızı arz etmekten kendimizi alamadık⁴⁵³”. O halde bizim de İstanbul Muallimler Birliği'ne dair önceki değerlendirmelerimizden hareketle iddiamız, Birliğin bu dönemde müzakereci bir sivil toplum kuruluşu olmaktan çok “tâbi

---

⁴⁵¹ Akyüz, *age.*, s.392.

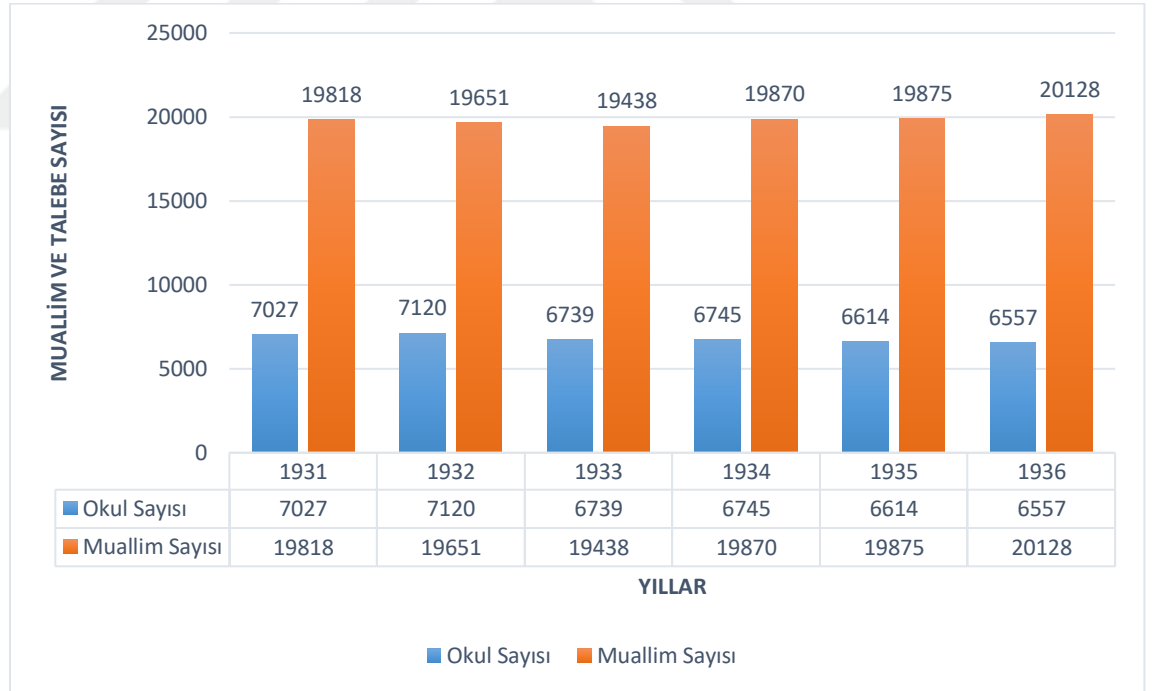
⁴⁵² İstanbul Muallimler Birliği, “Başlarken”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 1, s.1.

⁴⁵³ agm., s.2.

bir sivil toplum kuruluşu” olacağı yönündedir. Ancak bu öngörümüzün doğruluğu yahut yanlışlığı bölümün sonunda tekrar gözden geçirilecektir.

4.1.1. Dönemin Maarif İstatistikleri

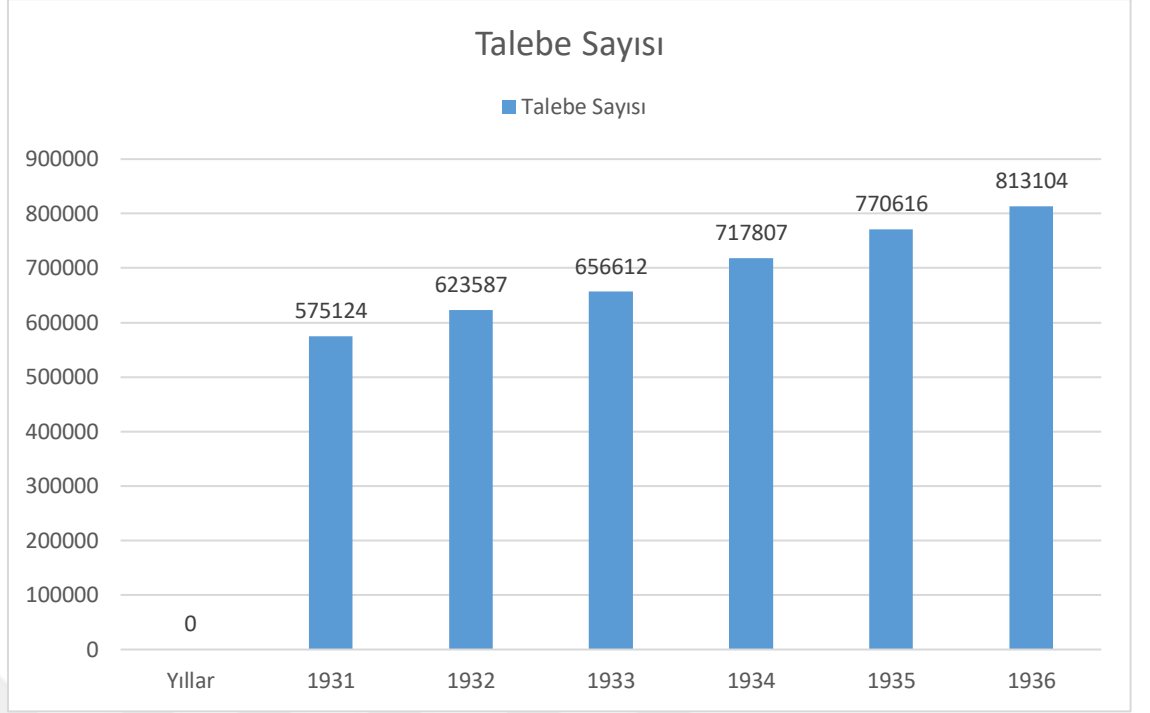
Çalışmamızın bu bölümünün kapsadığı yıllardaki Maarif istatistiklerine bakacak olursak 1931 yılında 7027 okulda 14.196 erkek 5622 kadın olmak üzere toplamda 19.818 muallim görev yapmaktadır. 575.124 talebeden 374.355’i erkek 200.769’u kız öğrencidir. 1932 yılında ise okul sayısı 7120’ye yükselirken muallim sayısı 19.651’e inmiştir. Talebe sayısı ise 623.587’yi bulmuştur. 1933 yılında okul sayısı 6739’a inerken muallim sayısı ise yaklaşık 200 kişi eksilerek 19.438 olmuştur. Talebe sayısı ise 656.612’yi bulmuştur. 1934 yılında ülke çapındaki okul sayısı sadece altı artarak 6745; muallim sayısı 19.870’e yükselmiştir. Talebe sayısı ise 61.195 artışla 717.807 olmuştur. 1935 yılındaki okul sayısı 131 azalarak 6614’e inmiştir. Bu okullardaki muallim sayısı bir önceki yıla göre 5 artarak 19.875 olmuş; talebe sayısı ise 770.616’ya ulaşmıştır. 1936 yılında ise okul sayısı 6557’ye düşmüş, muallim sayısı ise 20.128 olmuştur. Talebe sayısı ise 42.488 artışla 813.104’e ulaşmıştır⁴⁵⁴.

Tablo-1

1931-1936 Yılları Arasında Muallim ve Talebe Sayılarının Değişimi

⁴⁵⁴ Tahsin Demiray, *Türkiye Yıllığı 1947*, İstanbul 1947, s.190.

Tablo-2

1931-1936 Yılları Arasında Ülkedeki Talebe Sayısının Değişimi

Görüldüğü üzere Harf İnkılabı'nın ardından ülkede her yıl ortalama 78 okul kapanmıştır. Muallim sayısı ise her yıl ortalama 51 kişi artmıştır. Talebe sayısındaki istikrarlı artış ise yılda ortalama 39.660'tır. Bu istatistiklere bakarak diyebiliriz ki Harf İnkılabı mektep ve muallimlerde olumsuz tesirde bulunmuştur. Talebe sayısındaki artış ise olumlu görünmesine rağmen pek de öyle değildir. Demiray'ın vâkıf olamadığı ancak Tonguç'un sarıh bir şekilde rakamları belirttiği yıllar Harf İnkılabı sonrasındaki oranları göstermektedir. Harf İnkılabının yapıldığı yıl ilk mektep talebe sayısı 434.984 iken mezun talebe sayısı 23.238'dir. Harf İnkılabı'ndan sonra ise ilk mekteplerdeki talebe sayısı 6220 azalarak 428.774'e inmiştir. Mezun sayısı ise 5918 azalarak 17.320'ye inmiştir. 1930 yılının ilk mekteplerindeki talebe sayısı ise dramatik bir düşüş yaşamıştır. 276.871 azalan o yılın ilk mektep talebelerinin sayısı 151.903 olmuştur⁴⁵⁵. Mezun olan ilk mekteplerdeki talebe sayısı ise bir önceki yıla göre 1814 artarak 19.134'e ulaşmıştır.

⁴⁵⁵ Burada belirtilen rakama temkinli yaklaşmak durumundayız. Basım hatası sonucu 451.903 öğrenci sayısı 151.903 olarak yansıtılmış olabilir. Bunu sorgulamamız için görünürde iki sebep vardır. İlki yıllara göre talebe artış miktarının 23.000-25.000 arasında seyretmesi, bir önceki yıl 428.774 olan talebe sayısını 451.903'e yükseltebilir. Nitekim bir yıl sonraki 486.816 talebe sayısı da bu şekilde anlamlı hale gelecektir. Bir diğer sebep ise mezun talebe sayısındaki orandır. 428.774 talebenin okuduğu bir önceki yıl mezun sayısı 17.320 ve bir sonraki yıl 486.816 talebeden mezun sayısı ise 19.530'dur. Bu nispetle 1930 yılı mezun sayısının da 19.134 olduğunu değerlendirirsek; talebe sayısındaki yazımın hatalı olabileceği ihtimali akıllara gelecektir.

Son olarak 1931 yılı ilk mekteplerdeki talebe sayısı 486.816 iken mezun sayısı ise 19.530'dur⁴⁵⁶. Demiray'ın belirttiği rakamlara tekrar dönecek olursak 1936 yılındaki 813.104 talebeden mezun olanların sayısı ise 57.654 olduğunu görürüz. O halde rahatlıkla Harf İnkılâbı'nın muallim ve mektepler hakkındaki olumsuz tesirini talebeye de teşmil edebiliriz. Talebe sayısı artıyor gibi görünse de aslında mezun olma oranlarının düşük seyretmesi⁴⁵⁷, iç karartıcıdır⁴⁵⁸. Burada Mete Tunçay'ın bir tespitini zikretmek yerinde olacaktır. "II. Abdülhamid dönemindeki maarif ıslahatının gelişme temposu sürdürülebilseydi, harf değişikliği olmadan da, daha büyük bir okuryazarlık oranına⁴⁵⁹ ulaşmak içten bile değildir⁴⁶⁰.

4.1.2. İstanbul Muallimler Birliği Toparlanmaya Çalışıyor

İstanbul Muallimler Birliği, 70 kişiden mürekkep bir a'zâ ile ilk sayısını neşrettikten sonra, muallimler arasında bir kıpırdama ve hareketlenmeye vesile olduğu gözlenmektedir. Şubat ayında intişar eden *Muallimler Mecmuası*'nın ikinci sayısının hemen başında bir teşekkür yazısı neşredilmiştir⁴⁶¹. Muallimler Birliği'nin tekrar toparlanması ve mecmuasının tekrar yayına başlaması muallimler nezdinde heyecanla karşılanmıştır. Öyle ki gelen pek çok tebrik telgrafına Birlik, mecmuasında "Teşekkür" başlığı altında şükran duygularını ifade etmiştir.

İstanbul Muallimler Birliği, bu süreçte muallimlerin Birliğe dönük ilgilerini temin etmek için çeşitli teşebbüslerde bulunmuştur. Bunlardan birisi Ramazan gecesini toplantısı tertip edilmesidir. 20 Şubat 1930 Perşembe akşamı Sultanahmet'teki Birlik Merkezi'nde yapılan bu Ramazan gecesini toplantısına 400'ün üzerine muallim iştirak etmiştir. Henüz daha bir ay önce Birlik Nizamnamesi için yeterli sayının olmadığını belirterek bu işi tehir eden İstanbul Muallimler Birliği'nin bu toplantısındaki rakam gerçekten de güçlü bir katılıma delalet etmektedir. Birlik, gururlu bir üslupla şu satırları yazmıştır: "Uzun yıllardan beri ilk defa yapılan bu toplantı bütün arkadaşlarda pek samimi bir heyecan uyandırdı. Darülfünun müderrisinden köy mektebinin muallimine kadar muhtelif

⁴⁵⁶ Tonguç, *age.*, s.397.

⁴⁵⁷ Tek parti yönetimindeki diğer maarif istatistikleri için ayrıca bkz. Tunçay, *age.*, s.236-237.

⁴⁵⁸ Nitekim bu vaziyetten muzdarip olan İsmet İnönü de 1934 yılı parti grubunda bu konuyu gündeme getirmiş ve çok az nispette talebenin mektebi bitirdiğine dikkat çekmiştir. Bkz. Tonguç, *age.*, s.400-401.

⁴⁵⁹ Tunçay, *age.*, s.232, dp.86.

⁴⁶⁰ Dönemin Maarif istatistikleri için ayrıca bkz. Yücekök, Alkan, *age.*, s.94-103.

⁴⁶¹ İstanbul Muallimler Birliği, "Teşekkür", *Muallimler Mecmuası*, 1930, 2, s.34.

zümreleri birleştiren ve onları birbirine tanıtan bu toplantının pek kıymetli faydaları ve tesirleri oldu⁴⁶²”.

Bu toplantının icra edildiği dönemde ülkedeki diğer muallim birliklerinin akıbeti sorununu gündemine alan İstanbul Muallimler Birliği, mecmuasında diğer birliklerle alakalı ilk kez şunları söylemiştir: “Peyderpey gelen mektuplardan anlaşılıyor ki bir zaman adedi 250’yi geçen taşra muallim birlikleri şubelerinden pek çoğunun izi bile kalmamış. Birçok yerlerde ise yalnız renkleri uçmuş, tabelalar var... Bunlardan sırayla gelecek sayıdan itibaren bahsedeceğiz⁴⁶³”. İstanbul Muallimler Birliği’nin bu tespiti, Türkiye’deki en örgütçü muallimler olduğuna dair izlenimimizi de doğrulamaktadır.

Toplantısında bir an için güçlü bir temsil kabiliyeti elde ettiğini zanneden İstanbul Muallimler Birliği, bunun kısa süreli bir ilgi olduğunu anlamıştır. Bir nizamname oluşturabilmek için dokuz ay boyunca bekleyen Muallimler Birliği, Ekim ve Kasım aylarında üye sayısının beklentilerin altında kalmış olmasına rağmen mevcut isimlerle nizamname hazırlığına girişmiştir. Tüm üyelerin davetli olarak katıldığı bu yasa oluşturma sürecinde Birlik, geçmişten tevarüs eden güçlü müzakere ve münakaşa birikimini sürdürmüştür. Kamuoyunda eskiye nazaran biraz daha silik bir rol oynamasına rağmen kendi iç kamusallığını muhafaza eden Muallimler Birliği’nin nizamnamesi *Muallimler Mecmuası*’nın Eylül-Ekim aylarında birlikte neşredilen sayılarında kendisine yer bulmuştur⁴⁶⁴.

Zaman geçtikçe muallimlerin Birliğe teveccüh gösterdiğini hatırlatma gereği duyan İstanbul Muallimler Birliği, çeşitli yazılarıyla bu şekilde bir propaganda yapmaya gayret göstermiştir⁴⁶⁵. 1931 yılı başında bu teşebbüslerini sıklaştıran İstanbul Muallimler Birliği İstanbul’da muallim olup da Birliğe üye olmayan muallimlerin Birliğe katılmasını temin etmek maksadıyla Muallimler Mecmuası’nın bundan sonra üye muallimlere ücretsiz dağıtılacağını söyleyerek gerçekleştirmiştir⁴⁶⁶. “Muallimler Mecmuası İstanbul Muallimler Birliği Âzâsına Parasız Olarak Verilecektir” başlığıyla duyurulan bu teşebbüs, İstanbul’daki tüm muallimlerin ilgisini çekmek için etkili olabilecek bir teşebbüstür. Bir diğer teşebbüs ise bundan sonra tüm muallimlere açık olmak üzere

⁴⁶² İstanbul Muallimler Birliği, “Birlik Haberleri” *Muallimler Mecmuası*, 1930, 3, s.94.

⁴⁶³ İstanbul Muallimler Birliği, “Maarif Birlik Haberleri”, *Muallimler Mecmuası*, Sene 1930, Sayı 2, s.63.

⁴⁶⁴ İstanbul Muallimler Birliği Yasa Taslağı İçin Bkz. Ekler No.9.

⁴⁶⁵ Bu konuda bir örnek, Mehmet Ali Şevki, “Memleket Meseleleri Karşısında Muallimler”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 14, s.103-105.

⁴⁶⁶ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallimler Mecmuası İstanbul Muallimler Birliği Âzâsına Parasız Olarak Verilecektir”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 15, s.130.

İstanbul Muallimler Birliği merkezinde her ay gece toplantısı yapılacağı duyurusudur⁴⁶⁷. Bu toplantıların eğlenceli olması ve ilgi çekmesi için alaturka, alafranga konserler, temsiller verileceği ve büyük danslı toplantıların da tertip edileceği ayrıca ilmi konferanslar verileceği de bildirilmiştir. Ardından aylık danslı toplantıların ilkinin “Ramazan Gecesi Toplantısı” olarak 5 Şubat Perşembe akşam 21.00’den sabaha kadar yapılacağı bildirilmiştir. Son olarak Türkiye’deki tüm muallimlerin bakışlarını mecmuaya yönlendirmek amacıyla bir anket yapılmıştır⁴⁶⁸. Bu ankete göre muallimlerin, alfabe devrimi yapıldığı tarihten bu yana yeni alfabeyle nasıl tedris ettiklerini kısaca izah etmeleri beklenmektedir. Tüm bu duyuruların ardından denilebilir ki İstanbul Muallimler Birliği öncelikle İstanbul’daki bütün muallimleri uhdesine almak ve Türkiye çapında da ilgi uyandırmak için büyük bir gayret sarf etmektedir.

Bir ay sonra Birlik, İstanbul’daki muallimlerin dikkatini birliğe çekebilmek ve toplumsal desteğini artırmak maksadıyla başlattığı bu konferans uygulamalarında muallimlerin konu talepleri olup olmadığını sormuştur⁴⁶⁹. Görüldüğü üzere İstanbul Muallimler Birliği üye sayısını tahkim etmek amacıyla tabandan gelen taleplere göre şekil alabilecek görünümdeydi. Türkiye Muallimler Birliği ile kıyaslayınca toplumsal taleplere ve tabandaki üyelere daha çok kulak verdiğini hissettiren İstanbul Muallimler Birliği, ayrıca gönüllülük düsturuyla hareket etmektedir. Türkiye Muallimler Birliği’nde ise muallimlere birtakım dayatmalar söz konusu olabiliyordu. İstanbul Muallimler Birliği’nin bu konferanslarının ilki 5 Şubat’ta icra edilmiş, ikincisi ise 12 Mart’ta toplanmıştır. Birlik, ikinci içtimada katılımın 400’ü geçtiğini duyurmuştur⁴⁷⁰. Bir yıl önce de 400 kişilik bir akşam toplantısının ardından ilk kez tekrar bu derecede bir kalabalık, Muallimler Birliği merkezinde toplanmıştır.

Bir ay önce İstanbul muallimlerinin anket yoluyla hangi konularda konferanslar verilmesi gerektiğine dair mütalaalarını Birliğe bildirmeleri temennisinde bulunan İstanbul Muallimler Birliği bu talepleri göz önüne alarak konferans listesi oluşturmuştur.

---

⁴⁶⁷ İstanbul Muallimler Birliği, “İstanbul Muallimler Birliği’nden”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 15, s.140.

⁴⁶⁸ İstanbul Muallimler Birliği, “Alfabe Tedrisatı Hakkında Anket”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 15, s.160.

⁴⁶⁹ İstanbul Muallimler Birliği, “İstanbul Muallimler Birliği’nde Konferanslar”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 17, s.201.

⁴⁷⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “İstanbul Muallimler Birliği Aylık Gece Toplantılarının İkincisi de Yapıldı”, *Muallimler Mecmuası*, Sene 1931, Sayı 17, s.205.

İki aylık programda konuşmacı, kongrenin konusu ve tarihini belirten bu liste *Muallimler Mecmuası* 'nda neşredilmiştir⁴⁷¹.

4.1.3. Toplu Tedris Şikâyetleri

Bu yıllarda Maarif Vekâleti eğitimde toplu tedris usulünü benimsemiştir. Toplu tedris savunucularına göre bir çocuk öğrendiği konuları parça parça kavrayamaz. Zihninde bunlar bir bütün haline geldiği oranda konuya vâkıf olabilir. Toplu tedris sisteminin temeli de, derslerin belli üniteler içinde bir araya getirilerek yapılmasıdır. Herhangi bir olay, dönem veya nesne hakkında ayrı ayrı dersler tarafından öğrencilere verilecek bilgi ve beceriler, tek bir ünite içinde birleştirilir.

Bu dönemde muallimlerin en büyük sorunu toplu tedris usulünü layıkıyla tatbik edememeleridir. Hemen her fırsatta kendilerinin bu usulde eğitim almamaları münasebetiyle bilgisiz olduklarını dile getiren İstanbul Muallimler Birliği üyeleri mutedil bir üslupla Maarif Vekâleti'ne serzenişte bulunmuşlardır. Örneğin Sadrettin Celal (Antel) yazısında⁴⁷² Maarif Vekâleti'ne itidalli bir dille eleştiride bulunmuştur. Yazara göre muallimler toplu tedrisi bihakkın ifâ edemiyorlarsa mesuliyet Maarif Vekâletine aittir. “Artık anlaşılmalıdır ki bir iki makale, birkaç ders planı ve münferit bir iki numune dersi(?) ile; ilk tahsilin en son terbiye esaslarına göre tanzim ve tenkisini istihdaf eden muazzam bir maarif inkılabı başarılamaz⁴⁷³” diyen Sadrettin Celal (Antel), Maarif'e birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. İlk olarak Gazi Muallim Mektebi'nin açılış sürecinde burada muallimlik yapacak olan meslektaşlarının muhakkak yurtdışına gönderilip toplu tedris usulünü inceleme fırsatı verilmesi gerektiğini belirten yazar, bu tavsiyesinin kulak ardı edildiğini belirtmiştir. Bunun Maarif adına büyük bir hata olduğunu belirten Sadrettin Celal (Antel), mecmua, broşür, neşriyat ve konferanslar gibi kısa süreli çözümlerle birlikte belli aralıklarla farklı muallimlerin de yurtdışına gönderilmesini salık vermiştir.

Muallimler Birliği'nin toplu tedris ile alakalı en çok metin kaleme alan ismi Sadrettin Celal (Antel)'dir. Yazar, *Muallimler Mecmuası* 'ndaki bir başka yazısında⁴⁷⁴ ise toplu tedris usulünün oldukça uygun ve başarılı bir yöntem olmasına rağmen uygulamadaki hatalar sebebiyle müspet neticeler vermediğini belirtmiştir. Eleştirilerini yine Maarif Vekâleti'ne yönelten Sadrettin Celal, bu kez Maarif'in toplu tadrise

⁴⁷¹ İstanbul Muallimler Birliği, “İstanbul Muallimler Birliği Konferansları”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 18, s.256.

⁴⁷² Sadrettin Celal (Antel), “Toplu Tedrisat Münasebetile”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 1, s.13-20.

⁴⁷³ agm., s.14.

⁴⁷⁴ Sadrettin Celal (Antel), “Toplu Tedris”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 3, s.65-78.

uymayacak ders programlarına işaret etmiştir. Çeşitli örneklerle argümanlarını güçlendiren Sadrettin Celal (Antel), gerek derslerin dağılımının gerekse dersler arası geçişin toplu tedris usulüyle örtüşmediğini iddia etmiştir⁴⁷⁵.

Muallimler Birliği, muallimlerin toplu tedris sorunlarına çözüm bulabilmek niyetiyle hemen her mecmuasında toplu tedris usulüne uygun ders numuneleri neşretmiştir. Bu numuneler uzun okuma parçaları olup içinde coğrafya'dan fiziğe matematikten edebiyata kadar pek çok dersi ihtiva etmektedir. Bununla da iktifa etmeyen İstanbul Muallimler Birliği içlerinden temayüz etmiş birtakım muallimlerin talebelerine dönük toplu tedris usulüne uygun ders anlatımlarına, Birliğin üyesi muallimlerin de katılımını sağlamıştır. Örneğin Harun Reşit Bey'in talebelere anlatacağı "portakal" dersi için İstanbul'un her köşesinden yüzlerce muallim iştirak etmiştir. İstanbul Muallimler Birliği bu vesilelerle hem muallimler nezdinde tekrar teveccühe mazhar oluyor hem de muallimlerin pedagojik formasyonuna katkıda bulunmuş oluyordu. Birliğin Umumi Kâtibi olan Tahsin Demiray da Harun Reşit Bey'in toplu tedris usulüne işlediği dersle ilgili fikirlerini serdettikten sonra kitaplar konusunda Maarif Vekâleti'ne eleştiride bulunmuştur⁴⁷⁶. Demiray, Maarif Vekâleti'nin toplu tediye uygun kitaplar bastırmamasından şikâyetçi olmuş ve şunları ifade etmiştir: "Var olan çocuğun elindeki cılız mektep broşürüdür. Bu koskoca hakikat görülmüyorsa bari biz meslek namına memleketin çocukları ve Türk'ün irfanı namına haykıralım: Harpte düşmanla boğuşan nefere cephaneye yetiştirir gibi bize de süratle (Ders Malzemesi Yetiştirin!), (Bize Kitap Yetiştirin!)⁴⁷⁷".

Kâzım Nami (Duru), "Muallimleri İztırabı"⁴⁷⁸ başlıklı metninde ise toplu tedris usulünün muallimlere layıkıyla izah edilmemesinden şikâyetçi olmuştur. Yazara göre muallimlerin böyle bir eğitim almamasına rağmen böyle bir eğitim vermesi talebi doğru değildir. Muallimleri eğitecek kurslar, ellerine derste takip etmeleri ve önceden hazırlık yapmaları için kitaplar verilmesi gerekmektedir. Ancak bunların hiçbiri yapılmamıştır. Kazım Nami "İlk mekteplerin müfredat programının onuncu sayfasında 'Bu husus için ayrı bir talimatname yapılacaktır' denildiği halde bu talimatname yapılmamıştır. Programın muhtelif yerlerinde 'muhite göre' kayıtları varsa da, muhitin şartları hakkında muallimin elinde ihtiyaca salih malumatı havi bir kitap yoktur" diyerek Maarif

⁴⁷⁵ agm., s.66.

⁴⁷⁶ Tahsin Demiray, "Harun Bey'in Bir Numune Dersi: Portakal", *Muallimler Mecmuası*, 1930, 4, s.125.

⁴⁷⁷ agm., s.125

⁴⁷⁸ Kazım Nami (Duru), "Muallimleri İztırabı", *Muallimler Mecmuası*, 1930, 12, s.33.

Vekâleti'nin bu umursamazlığından şikâyetçi olmuştur. Ayrıca eğitim hayatında coğrafya, tarih terbiyesi almayan muallimin şimdi kalkıp bunları talebesine anlatmasının hiç de uygun olmadığını ayrıca izah eden Kâzım Nami, muallimlerin çaresizlik içinde ızdırıp çektiklerini söylemiştir⁴⁷⁹.

İstanbul Muallimler Birliği, toplu tedris usulünü tenkit esnasında dile getirdiği kitap eksikliği problemini zaman zaman mecmuasında tekrarlamıştır. Örneğin Tahsin Demiray, “Muallim Kütüphaneleri”⁴⁸⁰ başlıklı yazısında İstanbul’un her mntikasında Muallimler Birliği’nce kararlaştırıldığı üzere muallim kütüphanelerinin oluşturulduğunu belirtmiştir. Yaklaşık 150 kitaptan mürekkep bu kütüphanelerin paylaştırıldığını belirttikten sonra hükümete bir göndermede bulunmuştur: “450.000 talebe; 16.000 muallim ve memleketin istikbali mevzuu bahistir. Bu rakamların azameti maksadın ulviyeti karşısında (20-30 kitaplı muallim kütüphaneleri) artık bizi düşündürmeli değil mi?..”⁴⁸¹

4.1.4. Muallimlerin Ekonomik Problemleri

İstanbul Muallimler Birliği, *Muallimler Mecmuası*’nı yayınladığı bu yeni fasılda eski döneme nazaran daha ziyade pedagojik mahiyette metinler neşretmiştir. Örneğin Hıfzırrahman Raşit (Öymen) “Devlet ve İş Mektebi”⁴⁸² başlıklı metninde Alman filozof Kerschensteiner’in fikirlerini tartışmaya açmıştır. Mecmua Heyeti de “Ne Yapabiliriz”⁴⁸³ başlığı altında Avrupa’daki derslerin hangi usulde okutulduğunun takip edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu denli pedagojik metinlere rağmen İstanbul’un Ankara Muallimler Birliği’nin usulüne hayli mesafeli olduğunu söyleyebiliriz. Zira yeri geldikçe tenkitlerini belirtmekten geri durmamıştır. Söz gelimi “Barem’de Muallimler”⁴⁸⁴ başlıklı metinde sert üslupla Maarif Vekâleti’ne ve siyasi elitlere yüklenilmiştir. Ülkedeki memurların maaşlarının bareme yansıtıldığı haberi paylaşılmıştır. Ancak burada muallimlerin sükna⁴⁸⁵ bedelinin kaldırıldığı, şanslı muallimlerin maaşını muhafaza ettiği, diğerlerinin maaşlarının azaltıldığı ve zam oranının belirtilmediği söylenmiştir. Her

⁴⁷⁹ Yine bu dönemde kimi okullarda “serbest terbiye usulü” takip edilmektedir. Maarif Vekili Esat Sagay, habersizce ziyaret ettiği okuldaki düzensizliğin “serbest terbiye usulü” olarak izahı karşısında şaşırması ve bu usulü bilmeyenlerin uygulamaması gerektiğini belirtmiştir. Esat Sagay, “Hocam” *Maarif Vekili Esat Sagay’in Hatıraları*, Haz. Eren Sagay, İstanbul 2012, s.66-67.

⁴⁸⁰ Tahsin Demiray, “Muallim Kütüphaneleri”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 21-22, s.53.

⁴⁸¹ agm., s.53.

⁴⁸² Hıfzırrahman Raşit (Öymen), “Devleti ve İş Mektebi”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 2, s.35-37.

⁴⁸³ İstanbul Muallimler Birliği, “Ne Yapabiliriz?” *Muallimler Mecmuası*, 1930, 2, s.40.

⁴⁸⁴ İstanbul Muallimler Birliği, “Barem’de Muallimler”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 2, s.62-63.

⁴⁸⁵ Sükna: oturulan, ikamet edilen yer. Bkz. *Kubbealtı Sözlüğü*; Ferit Develioğlu *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970, s.1161

memurun 5-10 lira zam aldığını ve sonraki yıllarda alacakları zammı görmelerine rağmen muallimlerde ne zamların ne de zam oranlarının olmadığı belirtilmiştir:

“Fakat ne yapalım ki ilk mektepçiler kalabalıktır ve birçok muhasebe-i hususiyeler fakirdir! Ve yine ne yapalım ki maarifte diğer pek çok masraflarımız vardır, mektepler yapıyoruz! Yalnız İstanbul vilayeti bütçesinde geçen yıl (500.000)liralık inşaat faslı vardı. Bu şerait altında muallime verilecek 8 lirayı kesmekten başka hiçbir çare yoktur! Hani diyoruz, demek istiyoruz... Bizim SÜKNA... Maaşımızdır... (...) Bir ses duyuyoruz: ‘PAHALI MAARİF’! Maarif pahalı oluyor fikrine (hayır!) demesi lazım gelenler de uyuyorlar, hep uyuyor ve hep uyuyoruz. Hak veriyoruz (aslı baha) olan bu nesne bu kadar ucuzladıktan sonra daha da ucuzlamasında ne mahzur vardır, ne mani... UCUZ maarif... Bu çok mümkündür, o kadar mümkündür ki bunu yapanlar (iş yaptık!) bile diyemezler. Fakat her halde unutulmamalı ki (Yahni günden güne yavanlaşıyor!)⁴⁸⁶”

Maaşlarından bu derece sert bir dille şikâyetçi olan Muallimler Birliği, Mustafa Necati döneminde elde ettiği refah seviyesine tekrar sahip olmak için çaba göstermektedir. Görüldüğü üzere üslup oldukça tenkit edici ve sitemkârdır⁴⁸⁷.

İstanbul Muallimler Birliği, Ankara’da Maarif Vekâleti’nin ilk mektep ve orta mektep muallimlerini ilgilendiren bir kanun çalışması yapıldığına dair bir duyum aldığını söylemiştir. Ancak Muallimler Birliği duyumlarının kendilerini hiç de memnun etmediğini ifade etmiştir. Örneğin Mustafa Necati döneminde her üç senede bir %15 zam almaya başlayan muallimler bu kanuna göre baremde bir derece yükselme hakkına sahip olacaktır. Ancak buradaki kelime oyununa dikkat çeken Birlik, şöyle söyler: “Fakat sadece hakkımız olacak ve bu mahfuz olarak! kalacak. Çünkü her vilayetin kadrosunda barem derecesinde –yükseldikçe adedi azalan- muayyen, mahdut yerler olacak ve ileri derecede bir yer açılmadıkça gerideki oraya geçemeyecek, yerinde sayacak⁴⁸⁸”. Maddeyi sert bir dille tenkit eden İstanbul Muallimler Birliği, bu usulün yalnızca muallime

⁴⁸⁶ İstanbul Muallimler Birliği, “Barem’de Muallimler”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 2, s.63.

⁴⁸⁷ 1948 yılında “*Bilgi*”de neşredilen şu hatıra, 1930’lu yıllardaki muallimlerin ekonomik vaziyetlerine dair kıymetli bir vesika olacaktır:

“Dört beş arkadaş kafa kafaya vermiş konuşuyorduk. Ben onların içinde meslekte çocuk denecek kadar kıdemsizdim. Onlar on-on beş yıllık tecrübeli idiler. Bir aralık en yaşımız yoldan geçen bir adamı işaret etti. Bu adam ince uzun boylu, zayıf, karga gibi bir şeydi, üstünde iri, siyah bir gözlük bulunan hürmetlice burnunu havaya dikmiş, -Küçük dağları ben yarattım- der gibi yürüyordu. Herhalde kendini beğenmişlerden olacaktı. Meslektaşım: ‘Şu zâtı görüyor musunuz?’ diyerek söze başladı. Mühim bir şey söyleyeceği ve kafasında şuurunun karanlıklarına sinmiş hatıralarını aramakta olduğu anlaşılıyordu: “Bu zat benim hemşerimdir. Bir iki yıl evvel o da öğretmendi. Huysuz(!) bir müfettiş yüzünden mesleği terk etti. Şimdi bir dairede başkâtiptir. Bilin bakalım asli maaşı kaç liradır?” (Sessizlik) “Tam kırk lira!... Hâlbuki öğretmenken 17,5 lirayı zor bulmuştum. Ben 25 senelik hocayım. Durmadan nefes tüketiyorum. Ömrümü bu yolda harcadım. Ağzımda diş, başımda saç kalmadı. Öyleyken yine senelerdir 25’te sayıyorum”. İçim acı acı burkuluyor. Demek aynı istikbal bizi de bekliyor. Acaba yol yakinken kurtulmanın çarelerini mi aramalı?” Bkz. *Bilgi*, 1948, 9, s.70.

⁴⁸⁸ İstanbul Muallimler Birliği, “Yeni Terfi Kanunumuz”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 3, s.95.

verilecek maaştan kesinti yapılabilmesi için tercih edildiğini söylemiştir. Ardından buna dair bir şey söylemeyeceklerini belirten Birlik, sivil toplum kuruluşu olarak etkisinin olmadığını şu şekilde îmâ eder: “Kat’ileştiği zaman da havadis kabilinden kaydetmekten başka bize bir şey düşmez. Maarif Vekili 11 ay evvel yaptığı bir tamimde de beyan ettiği gibi, imkân dâhilinde olan! her şeyi düşünüp yapmış olacaktır⁴⁸⁹”. Görüldüğü üzere Muallimler Birliği, dönemin Maarif Vekili Cemal Hüsnü Taray’ın sivil toplum aktörlerini görmezden geldiğini belirtmiş ve kendisinin muallimleri müdafaa için çalıştığından da şüpheyile bahsetmiştir.

Birkaç ay sonra ise “Yeni Terfî Kanunumuz”⁴⁹⁰ başlığı altında mecmua, bu kanunun resmîyet kazanmak üzere olduğunu belirtmiştir. Kanunun ne hazırlık sürecinde ne de meclise intikal aşamasında herhangi bir dahli olmayan İstanbul Muallimler Birliği “Bu layihanın bütün maddelerini tamamen bilmiyoruz; fakat belli başlı esaslarını öğrendik⁴⁹¹” demek zorunda kalmıştır. Haberin başında bu cümleyi serdeden Muallimler Birliği, rejimin, bu dönemde sivil toplum aktörlerine ve kendi kontrolü dışındaki kamusal alanda etkinlik gösterilmesine müsaade etmeyeceği izlenimini vermektedir. İstanbul Muallimler Birliği’nin önceki döneminde Maarif Vekâleti, yeni bir kanun çalışması olduğunda bundan kamuoyunu ve İstanbul Muallimler Birliği’ni haberdar eder ve onların da fikrini alırdı. Çalışmamızın yukarıdaki bölümünde 1920’li yıllarda ortak bir akılla hazırlanan kanunlara ziyadesiyle şahit olmuştuk. Ancak şimdi, terfî kanununa dair muallim birliklerinin fikirleri alınmadığı gibi, Meclis’e sunulan kanun teklifi dahi muallim birliklerince bilinmemektedir. Muallimler Birliği gibi diğer sivil oluşumlara baktığımız zaman görüyoruz ki, 1930’lu yıllar sivil toplumun önünün kapatıldığı ve kamusallığın devletleştirildiği yıllar olmuştur.

4.1.5. Muallimler Birliği Ekonomik Problemlere Müdahale Ediyor

İstanbul Muallimler Birliği bu dönemde muallimlerin ekonomik sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. Birlik, bir taraftan muallimleri teskin etmeye çalışırken diğer taraftan da Maarif Vekâleti’ne telkinde bulunmaya gayret göstermiştir. Birliğin önde gelen isimlerinden Kâzım Nami (Duru), o dönemde ilk tedrisat muallimlerinin maaşlarının devletin merkezi bütçesi tarafından değil de bulunduğu muhitin köylülerinden toplanan maarif vergileri ile karşılandığını belirtmiştir. Lâkin son yıllarda artan kuraklık sebebiyle köylünün vergisini veremediğini belirten Kâzım Nami,

---

⁴⁸⁹ agm., s.95.

⁴⁹⁰ agm., s.191-192.

⁴⁹¹ agm., s.191.

muallimlerin de bu sebepten maaşsız kaldığını söylemiştir. Yazısında⁴⁹² bu konuya değindikten sonra köydeki muallimlere köylülerle daha sıkı temasta bulunmalarını salık vermiştir. Muallimin içinde bulunduğu muhitte hemhal olması gerektiğini belirten Kâzım Nami, kuraklığa bölgedeki muallimlerin çareler bulması gerektiğini ifade etmiştir.

Ancak burada İsmail Hakkı Tonguç'un bahsettiği bir hadise ülke maarifi açısından tedirgin edici bir iddiadır. Türkiye, o yıllarda süren kuraklık sebebiyle tarladan mahsul alamayan ve tarımda beklentilerin oldukça altında kalan bir ülke olmuştur. Bu sebeple bir yandan tarımın geliştirilmesi için ekonomik hamleler yapılırken bir yandan da maarif atılımları sürdürülmeye çalışılıyordu. Ancak burada önceliğin tarımsal bütçeye ayrıldığını belirtebiliriz. Hatta öyle ki Tonguç, o dönemde ülkede tarımsal kalkınma olmadan maarifin hiçbir meseleye çözüm olmayacağı iddiasıyla maarife ayrılan bütçenin ekserisinin kesilmesini savunanların hayli büyük bir çoğunluk olduğunu belirtmiştir. Hatta bu zihniyetteki kimseler, Kâzım Nami (Duru)'nun yukarıda öğretmenlere tavsiye ettiği gibi toplumsal meselelere müdahil olmasını da hoş görmemişler ve muallim birliklerine baskı yapmaya başlamışlardır. Bu kimselere göre muallim toplumda bu nebze görünür olmamalıdır⁴⁹³.

Tahsin Demiray ise “% 5’ler Meselesi”⁴⁹⁴ başlıklı yazısında İstanbul Muallimler Birliği'nin maaşlardaki son gelişmeyle ilgili etkin bir müzakere süreci yürüttüğünü ima etmiştir. Yazısında Maliye Vekâleti'nin ekim ayı içinde kasım ayı bordrolarının barem üzerinden yapılacağı duyurusunu yapmıştır. Ancak burada Tahsin Demiray Maliye Vekâleti'nin baremde % 5’lik bir kesinti yaptığını belirtmiştir. Dâhiliye Vekâletinin de maaşları % 5’lik kesintiyle duyurması muallimleri oldukça rahatsız etmiştir. Yazar, bordroların kendilerinin dâhil olmadığı pazarlıklar sonucu hazırlandığını, bunun neticesinde bareme girerken sükunayı kaybettiklerini belirtmiştir. Tahsin Demiray'a göre şimdi maaşlardan da % 5 kesinti kabul edilemez bir durumdur. Önce Maarif Vekâleti'nin bu konuda hiç ses çıkarmamasını eleştiren Tahsin Demiray, Maarif Müsteşarı'nın o günlerde İstanbul'a gelmesi münasebetiyle derhal bu konunun sorulduğunu belirtmiş ve kendisinin de bundan haberinin olmadığını söylemiştir. İstanbul'un çeşitli bölgelerinden yüzlerce imzalı tahrir aldıklarını belirten Tahsin Demiray, bunlardan birkaçını sıralamıştır. Akabinde bu emrin kanunsuz olduğunu yazan Demiray, hukukçuların da bu

⁴⁹² Kâzım Nami (Duru), “Bir Hayat Meselesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 13, s.69-71.

⁴⁹³ Tonguç, *age.*, s.404-405.

⁴⁹⁴ Tahsin Demiray, “% 5’ler Meselesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 13, s.89-91.

konuda kendileriyle hemfikir olduklarını belirtmiş ve üzerine eklemiştir: “Eğer muallimlerin maaşlarından bir para kesilirse mahkeme yoluyla ve Cumhuriyetin kanunları kuvvetiyle bunu istirdat etmek mümkündür⁴⁹⁵”. Yetkililerin ay içinde bir müddet direnç gösterdiklerini belirten yazar, ardından Maliye ve Dâhiliye Vekâletlerinin geri adım attığını söylemiştir. Derginin neşredildiği süreçte patlak veren bu hadise, İstanbul Muallimler Birliği’nin eski mücadelecî konumuna geri döndüğüne dair işaretler vermektedir. Zira Cumhuriyetin ilan edildiği ilk erken dönemde hayli etkin bir kamusalık inşa eden ve güçlü bir sivil toplum aktörü olarak muallimlerin desteğiyle hükümetin kamu politikalarına tesir eden İstanbul Muallimler Birliği, şimdi de hükümete geri adım attırma başarısını göstermiştir. Zira Demiray metninin sonuna, mecmuanın basım için makineye verildiği esnada Maarif Vekili’nden bir emir geldiğini söylemiştir. Dönemin Maarif Vekili Esat Sagay, bu emirde muallimlerin %5’lik kesintiyle alakalarının olmayacağını, eğer bir kesinti tespit edilirse derhal iade edileceğini belirtmiştir. Burada dikkatimizi çeken bir detay şudur ki; İstanbul Muallimler Birliği Maliye ve Dâhiliye Vekâletlerini tek başına karşısına alıp onlarla bürokrasi sahasında mücadele ederken Maarif Vekâletinin sessiz kalması ve Muallimler Birliği’nin mücadelede mezkûr vekâletlere geri adım attırmasından sonra Maarif Vekâleti’nin muallimlerin yanında olduğuna dair irade beyan etmesidir. Zira Tahsin Demiray da buna dikkatimizi çekmek istercesine Esat Sagay’ın telgrafına şu cümleyle başlamıştır: “Mecmuamız sayfalarını, basılmak üzere makineye verdiğimiz sırada Maarif Vekili’nden % 5ler için emir geldi⁴⁹⁶”. Nitekim yazar, Muallimler Birliği’nin mücadelesi sonucunda vekâletlerin geri adım attığını daha önce belirtmiş, yazının sonunda ise Maarif Vekili’nin telgrafını paylaşmıştır.

Tahsin Demiray, % 5’ler meselesi sürerken İstanbul Muallimler Birliği üyelerinin gönlüne su serpen bir gelişmeden de bahsetmiştir. Maarif Müsteşarı’nın tam bu dönemde İstanbul’a geldiği ve İstanbul Muallimler Birliği merkezine de uğradığı beyan edilmiştir⁴⁹⁷. Müsteşar Mehmet Emin (Erişirgil) Bey’in Birlik Merkezi’ne geldiği Cumartesi günü saat 16.00 gibi geç bir saat olmasına rağmen 200 civarında muallimin, müsteşarı karşıladığı belirtilmiştir. Müsteşar Bey’in de her muallimin tek tek ellerini sıkıldığını belirten Tahsin Demiray, Emin (Erişirgil)’in “Bütün kalbimle özlediğim

---

⁴⁹⁵ agm., s.90.

⁴⁹⁶ agm., s.91.

⁴⁹⁷ Tahsin Demiray, “Maarif Müsteşarı Mehmet Emin Bey İstanbul Muallimler Birliği Merkezi’nde”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 13, s.96.

yerdeyim⁴⁹⁸” dediğini belirtmiştir. Ardından Mehmet Emin Bey’in yemek dahi yemeden 5 saatlik bir nutuk îrad ettiği belirtilmiştir. Saat 21.00 sularında gelen uyarı üzerine yemek yemek üzere kürsüden inen müsteşar, “Ne yapayım sizden ayırlamıyorum⁴⁹⁹” diyerek muallimlerin yine tek tek ellerini sıkarak birlik merkezinden ayrılmıştır. Oldukça uzun bir müddetten beri Bakanlık bürokrasiyle bu nevi samimi ilişkiler içine gir(e)meyen İstanbul Muallimler Birliği için müsteşarla bu sohbetleri, onlara güven verici bir gelişme olmuştur.

İstanbul Muallimler Birliği “Maarif Haberleri”⁵⁰⁰ başlığı altında “% 5’ler ve Barem Cetvellerimiz” konusunda haberleri okuyucuyla paylaşılmıştır. Buna göre 1930 Haziran ayından bu yana bareme yansıtılması geciken maaşların, ay itibariyle artık baremde teadül cetvellerine yansıtacağı belirtilmiştir. Buna göre baremde zam gören muallimlerin zamları da % 5’lik kesintiye uğrayan maaşların kesintileri de bu ay muallimlere tevdi edilecektir. Bir diğer haberde ise İstanbul Muallimler Birliği birkaç aydır valilerin yetkilerinin artırılacağı söylentilerinin gerçek olduğunu ve valilerin yetki sınırlarının hayli genişlediğini belirtmiş ve şunu söylemiştir: “Bizi şiddetle alakadar eden bu kanunu gelecek sayıda mütalaa edeceğiz⁵⁰¹”.

Muallimler Birliği mecmuasının hemen her sayısında Avrupa’dan bir ülkenin maarif istatistiklerini neşretmektedir. Birlik, Haziran ayındaki mecmuasında da Fransa ve Almanya’ya dair istatistikleri neşretmiştir⁵⁰². Bunun ardından Tahsin Demiray, ülkemizdeki muallimlerin maaşlarının bu ülkelerle kıyaslanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca son dokuz yıldaki muallim maaşlarındaki değişimle sıradan bir memurun maaşındaki değişimi karşılaştırmalı bir istatistikle neşreden Tahsin Demiray, muallimlerin memurlardan dahi az maaş aldığını belirtmiş ve Maarif Vekâleti’nin dikkatini çekmeye çalışmıştır⁵⁰³.

4.1.6. Muallimler Birliği ve Kadın

İstanbul Muallimler Birliği, yeni dönemde de kadınların sosyal ve siyasal hakları konusunda öncü bir görünüm vermektedir. Önceki dönemde cemiyetin yönetici

---

⁴⁹⁸ Tahsin Demiray, “Maarif Müsteşarı Mehmet Emin Bey İstanbul Muallimler Birliği Merkezi’nde”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 13, s.96.

⁴⁹⁹ agm., s.96.

⁵⁰⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Maarif Haberleri”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 16, s.191.

⁵⁰¹ agm., s.191.

⁵⁰² Tahsin Demiray, “Dünya Muallimlerinin Maaşları, Maddî Vaziyetleri”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 20, s.319-323.

⁵⁰³ Tahsin Demiray, “Para Bahsi Açılmışken”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 20, s.323-324.

kadrolarında kadın muallimlere dahi yer verdiği hatırlanırsa, İstanbul Muallimler Birliği'nin kadının toplumsallaşması sürecinde destekleyici bir izlenim verdiği söylenebilir. Bu yeni dönemde yine önceki gibi kız öğrencilerin okutulması, kadın muallim sayısının artırılması gibi konuları gündemine alan Birlik, ayrıca belli isimlerin de kadın meselesine eğilmesini sağlamıştır.

Birliğin toplumsal konuları kaleme alan üyelerinden Hatemi Semih, yazısında⁵⁰⁴ Fenelon'un kadınların toplumsal görevlerine dair tasavvurlarını açıklamıştır. Yazısının başında “kadınlarımıza biz de meclisin kapısını açacağız⁵⁰⁵” diyerek temennisini dile getirmiştir. kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesine bu dönemde dört sene vardır.

Bir ay sonra neşredilen Muallimler Mecmuası'nda yazısını devam ettiren Hatemi Semih, ilk olarak Fenelon'un kadınlara dair tasavvurlarını şerh etmiştir. Öncelikle kadınların bir cemiyet içinde erkeklerden daha az haklara mâlik olmasını kast sistemi bakiyesi olarak açıklayan yazar, hakiki demokrasilerde böyle bir ayrımın yapılamayacağını belirtmiştir. “İçinde bulunduğumuz günlerde, kadınlarımızın siyasi haklarının tanınması bir tekâmülün vakıa haline geçmesidir⁵⁰⁶” diyen Hatemi Semih, aile hukukundan sonra kadınlarımızın siyasi haklar konusunda da erkeklerle aynı düzeye gelmesi gerektiğini söylemiştir. Sonra geçen sayıda Fenelon'dan iktibas ettiği kısımları eleştiren yazar şunları söyler: “Kadın ve erkek arasında kafa teşekkülü itibarile, kadın aleyhine olarak, serdedilen farklar ilmi değildir. (...) Kadın aldığı terbiye nispetinde bir cemiyete faydalı olur; yoksa kafa teşekkülüne ve fizyolojik evsafına göre değil⁵⁰⁷”.

4.1.7. İstanbul Muallimi Taşrada Örgütlenmeye Destek Veriyor

İstanbul Muallimler Birliği, 1930'lu yıllarda ülkedeki tek muallim cemiyetidir. Türkiye Muallimler Birliği'nin 1928 yılı kongresinde kendisini ilga etmesinin ardından buraya bağlı şubeler de ilga olmuştur. Ancak İstanbul muallimlerinin mesleki örgütlenmeye yatkın olması 1930 yılında tekrar bir cemiyet çevresinde bir araya gelmelerine vesile olmuştur. Kendileri, İstanbul Muallimler Birliği etrafında bir araya gelen İstanbul muallimleri, taşrada muallim birliklerinin açılması konusunda da cesaretlendirici ve yol gösterici bir rol oynamıştır. Yani İstanbul Muallimler Birliği, taşradaki örgütlenmeleri himaye edici bir görünümde. Bu dönemde İstanbul siyasi

⁵⁰⁴ Hatemi Semih, “Fenelon ve Kızların Terbiyesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 4, s.105-108.

⁵⁰⁵ agm., s.105.

⁵⁰⁶ agm., s. 131.

⁵⁰⁷ Hatemi Semih, “Demokraside Kadın Terbiyesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 5, s.131-132.

başkent olmamasına rağmen geçmişten gelen kültürel başkent olma özelliğini muhafaza etmektedir. Türkiye Muallimler Birliği'nin ilga olması, İstanbul Muallimler Birliği'nin bu konularda önünü açmıştır. Söz gelimi “Birliklerde Tesanüt”⁵⁰⁸ başlıklı yazısında Kâzım Nami (Duru), İstanbul Muallimler Cemiyeti üyesiyken aynı dönemde Ankara’da Türkiye Muallimler Birliği’ni nasıl kurduğunu izah etmiştir. “Görüyor ve çok müteessif bulunuyorum ki muhtelif birlikler arasında varlığını özlediğim birlik yoktur. (...) Belki yanılıyorum; -ve yanılmamı temenni ederim,- çünkü ben şu kanaatleyim ki millette tesanüt bulunmak için evvela münevverler (...) arasında tesanüt bulunmak lazımdır⁵⁰⁹”. Muallim Birlikleri’nin hiçbir zaman siyasi bir teşekkül olmadığını, zaten istese de olamayacağını söyleyen Kazım Nami (Duru), birlikler arasındaki tesanüdün muhakkak kurulması gerektiğini söylemiştir. Kazım Nami, kanunlar, muallimlerin istediği gibi çıktığı takdirde birlikleri dağıtacak mıyız diye sorarak şu hatırlatmayı yapmıştır: “Mecmuamız muallimler arasında tesanüde hizmet etmek emeliyle, Birliklere dair haberler neşretmeyi vazife bilir⁵¹⁰”.

Kâzım Nami (Duru) muallim birliklerinin siyasi bir teşkilat olma imkânının olmadığını bilhassa belirtmiştir. Ancak bundan önce sözlerini Maarif Vekâleti’ne yönelten yazar, Meşrutiyet dönemine kadar muallimlere hiç kıymet verilmediğini, yalnız Meşrutiyetle birlikte bu kıymetin nispeten arttığını söylemiş ve eklemiştir: “Cumhuriyette bu itibar biraz daha arttı; fakat kâfi ve lazım dereceye varmadı⁵¹¹”.

Harf İnkılâbı’nın ardından tüm Türkiye’deki muallimleri himaye etme niyetiyle bir araya gelmeye gayret gösteren İstanbul Muallimler Birliği, kısa bir dönem muallimlerin teveccühüne nail oluyor gibi görünse de bu teveccüh hiçbir zaman beklenen düzeyde olmamıştır. 1930 yılının Mayıs ayında *Muallimler Mecmuası*’nın tirajını 2000 olarak belirten Kâzım Nami (Duru), bu sayının yetersizliğinden dem vurmıştır. Ülkede bu rakama ulaşan hiçbir ilmi mecmua olmadığını da belirten Kâzım Nami (Duru), İstanbul’da 3000, Türkiye’de ise 20.000 civarında muallim olduğunu belirtmiştir⁵¹². Yurtdışında yayımlanan ilmi neşriyatlardan misaller veren Kâzım Nami (Duru), ülkedeki muallim sayısıyla kıyaslanınca tirajlarının çok düşük olduğunu bilhassa belirtip muallimlerin okumadığını ifade etmiştir.. Okumakta birlik olamayan muallimlerin

⁵⁰⁸ Kâzım Nami (Duru), “Birliklerde Tesanüt”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 6, s.161-163.

⁵⁰⁹ agm., s.162.

⁵¹⁰ agm., s.163.

⁵¹¹ Kâzım Nami (Duru), “Muallimlerin Kıymeti”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 5, s.129.

⁵¹² Kâzım Nami (Duru), “Okumakta Birlik”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 7, s.193-195.

dernekleşme faaliyetlerinde de bir araya gelememesinden şikâyetçi olan Kâzım Nami (Duru) bir ay sonraki yazısında da ülkedeki tüm muallimlerin Cumhuriyet ilkelerini benimsemediğini beyan etmiştir. Muallimin görevini Cumhuriyet ilkelerine sınıksız bağlı olmak ve Harf İnkılâbı'nı benimsemiş olmak olarak izah eden yazar, şu şekilde sitemde bulunmuştur: “Şüphesiz muallimler sınıf farklarının fevkinde ve fırka siyasetinin haricindedirler. (...) Türkiye Cumhuriyeti'nin en esaslı mesnedi elbette muallimlerdir. Hâlbuki birleşmeyen muallimler, kuvvetli bir mesnet olabilirler mi⁵¹³?”

Aynı sayıda Kurban Bayramı vesilesiyle Sultanahmet'teki Birlik Merkezi'nde bir araya gelen İstanbul Muallimler Birliği, iştirak eden muallim sayısını 300'den fazla olarak belirtmiştir. Yazıda İstanbul'daki muallimlerden 500 tanesinin Birliğe üye olduğu belirtilmiştir⁵¹⁴. Ardından üzücü bir haberi okurlarıyla paylaşan İstanbul Muallimler Birliği, üyelerinden İsmail Hakkı Bey'in gözlerini yitirdiğini beyan etmiştir. “Hep Kör Mü Olduk” başlığıyla yayımlanan yazıda Tahsin Demiray muallimlerin yekvücut bir vaziyet alamayışları sebebiyle birbirlerine yardım edemediklerini belirtmiştir. İsmail Hakkı Bey'in gözlerini kurtarma imkânı varken para toplayamadıklarını pişmanlıkla belirten Tahsin Demiray, İsmail Hakkı Bey'in gözleri gibi muallimlerin de birbirlerine karşı kör olduğunu söylemiştir⁵¹⁵.

İstanbul Muallimler Birliği, “Türkiye Muallim Birlikleri 5. Kongresi Yaklaşırken” başlıklı yazıda bir önceki umumi kongrede alınan federasyon kararını hatırlatmıştır. “...evvelce birkaç yerde mütevazı birer varlık olan birkaç birlik, muallim cemiyeti, daha geniş ve daha şümüllü yekpare bir birlik kurmak hevesine kurban gitmiştir⁵¹⁶” denilerek Ankara Muallimler Birliği'nin o dönemki merkeziyetçilik ısrarından şikâyetle bahsedilmiştir. Ardından Muallim Birlikleri Federasyonu Yasası'nı paylaşan Muallimler Mecmuası⁵¹⁷, savunduğu federasyon fikrinin de arzu edilen coşkuyu sağlamadığını itiraf etmiştir ve arkadaşlarını Birlik çatısı altında yer almaya tekrar davet etmiştir: “Hem, geçenlerden bahsetmek neye yarar? İleriyle bakalım ve geçen iki yıl içinde ‘Harf İnkılabına gecemizi gündüzümüzü verdik’ mazeretini ortaya atalım. Ya

⁵¹³ Kâzım Nami (Duru), “Yeni Rejim Ve Muallimler”, *Muallimler Mecmuası*, 8, s.219.

⁵¹⁴ İstanbul Muallimler Birliği, “Birliğimizin Bayram Toplantısı”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 8, s.234.

⁵¹⁵ Tahsin Demiray, “Hep Kör Mü Olduk”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 8, s.240.

⁵¹⁶ İstanbul Muallimler Birliği, “Türkiye Muallim Birlikleri 5.Kongresi Yaklaşırken”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 8, s.237.

⁵¹⁷ Ekler No.10.

bundan sonra?.. Dikkat edelim arkadaşlar, zaman bizi mahcup vaziyete düşürmesin!!!⁵¹⁸” Görüldüğü üzere İstanbul Muallimler Birliği uzun yıllar boyunca savunduğu federasyon fikri sonrasında mahcup duruma düşmemek için muallimlerin kuvvetli desteğini talep etmektedir.

Bu dönemde İstanbul Muallimler Birliği üyelerini heyecanlandıran bir gelişme olmuştur. İstanbul’daki ilk mektep muallimleri “*Muallim Sesi*” isminde neşriyat yapmaya başlamışlardır. Güzel mevzulardan bahsetmesi, ağırbaşlı bir üslupla hükümete yönelik tenkitler yapması ve aylık yayımlanarak uzun mesaiye başlaması gibi özelliklerini sıralayan *Muallimler Mecmuası*, İstanbul Muallimler Birliği’nin bu haberden duyduğu hoşnutluğu ifade etmektedir. İstanbul Muallimler Birliği, *Muallim Sesi*’nin ebediyen ve gür sesle neşriyatına devam etmesi temennisinde bulunmuştur⁵¹⁹. Bu dönemde İstanbul Muallimler Birliği muallimleri önceki gibi tek bir çatı altında toplanmaktan ziyade farklı derneklerin açılmasını ve kendisiyle iltisaklı olmasını arzulamaktadır. Harf İnkılabı öncesinde Türkiye Muallimler Birliği ile bir rekabeti sezilenebilen İstanbul Muallimler Birliği şimdi ise farklı dernek ve neşriyatların husule gelmesini daha çok arzu eder görünümündedir. Meşrutiyet’ten bu yana devamlı cemiyetler başkenti olan İstanbul’un siyasi iradenin monist uygulamalarından etkilenmesi, Muallimler Birliği’ni de tek başına bir muallim cemiyeti olma konusunda tedirgin etmektedir denilebilir. Zira mecmuasının hemen her sayısında farklı şehirlerde yeniden açılmaya başlanan muallim cemiyetlerini büyük bir iştiaqla tebrik eden İstanbul Muallimler Birliği, “Uluslararası Muallim Birlikleri Federasyonu”na Türkiye’yi temsilen katılma fikrini de tedirginlikle kabul etmiştir.

Uluslararası temsile çekingen bir tavır gösteren İstanbul Muallimler Birliği, ülke içinde açılan yeni muallim cemiyetlerinden büyük bir hevesle söz etmiştir. Örneğin Bilecik Muallimler Birliği’nin açılmasının ardından ilk olarak İstanbul Muallimler Birliği’nin savunduğu federatif yapının meyvelerini vermeye başladığı beyan edilmiştir. Ardından Bilecik Muallimler Birliği’ni tebrik edilmiş ve Harf İnkılabı öncesinde Ankara Muallimler Birliği’nin sürdürdüğü hâmilik misyonunu bu sefer İstanbul yerine getirmeye talip olmuştur. Öyle ki yazının devamında Bilecik Muallimler Birliği’nin hazırladığı yasanın İstanbul’dan mülhem olduğu belirtilmiş ve ardından Bilecik Muallimler

---

⁵¹⁸ İstanbul Muallimler Birliği, “Türkiye Muallim Birlikleri 5. Kongresi Yaklaşırken”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 8, s.239.

⁵¹⁹ İstanbul Muallimler Birliği, “Muallim Sesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 11, s.25.

Birliği'nin bütün azasıyla birlikte Muallimler Mecmuası'na üye olduğu ifade edilmiştir⁵²⁰. Birlik, bu süreçte taşrada yeni yeni serpilmeye başlayan muallim birliklerine mecmuasında ayırmıştır. 1931 yılının Mart ayında da Edirne Muallimler Birliği'nin açılış haberini paylaşan Muallimler Birliği, Cuma geceleri Edirne Muallimler Birliği'nin konferanslar verdiğini belirtmiştir⁵²¹. Bir ay sonra ise Muallimler Birliği kendilerine tâbi 16 muallim birliğinin kurulduğu haberini paylaşmıştır⁵²².

Muallimler Birliği aynı yılın Mayıs ayında Bulgaristan'dan 27 kişilik bir muallim heyetinin İstanbul'a geldiği haberini paylaşmıştır. Bu 27 kişilik heyetin Birliğin merkezini de ziyaret ettiğini belirten İstanbul Muallimler Birliği, heyetten bir muallimin yaklaşık bir saatlik bir konferans verdiğini belirtmiştir. Konferansın notlarını mecmuasında yer veren İstanbul Muallimler Birliği toplu tedrisin anlaşılması adına da bu konferansın oldukça verimli olduğunu beyan etmiştir⁵²³.

Cemiyet zaman geçtikçe daha farklı toplumsal örgütlenmelerle de ortaklaşa faaliyetlere girişmiştir. Söz gelimi mecmuasında “Muhit” isimli bir derginin reklamını yapmış ve maarif çevresinin bu kıymetli neşriyattan uygun fiyata faydalanabileceğini belirtmiştir⁵²⁴. Talebelerin, velilerin ve muallimlerin muhakkak faydalanabileceği bir dergi olarak mecmuasında tanıtılan “Muhit” dergisinin *Muallimler Mecmuası* ile bir karşılıklı işbirliği içine gittiğini söyleyebiliriz.

4.1.8. İstanbul Muallimler Birliği Maarif Vekâleti'ni Tenkit Ediyor

İlk kurulduğu Mütareke dönemindeki siyasi alanın geri çekilmesinden kaynaklı boşluğu coşkuyla dolduran İstanbul Muallimler Birliği, yeni devletin kurulma sürecinde de bu alanı kolayca siyasi aktörlere terk etmemiştir. Etkili bir kamusal inşaa eden İstanbul Muallimler Birliği 1924 yılına kadar müzakere ve münakaşaa kültürü olan yetkin bir sivil toplum kuruluşu görünümündedir. Bu yıllarda muallimlerin de güçlü bir desteğini arkasına alan Birlik, zamanla bu desteği yitirmiştir. 1930 sonrasında ise yeniden toparlanmaya çalışan Muallimler Birliği, bir yandan muallimleri kendi üyeliğine davet ederken diğer yandan nispi olarak eleştirilerini siyasi alana doğru kaydırmaya çalışmaktadır. Bunu temkinli bir şekilde yürüten Muallimler Birliği ilk olarak Ömer

⁵²⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Bilecik Muallimler Birliği”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 14, s.125-126.

⁵²¹ İstanbul Muallimler Birliği, “Edirne Muallimler Birliği”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 16, s.176.

⁵²² İstanbul Muallimler Birliği, “Türkiye Muallim Birlikleri”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 17, s.224.

⁵²³ İstanbul Muallimler Birliği, “Bulgar Muallimleri İstanbul Muallimler Birliği'nde”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 19, s.259-261.

⁵²⁴ İstanbul Muallimler Birliği, “Mecmuacılığımız ve Muhit”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 21-22, s.64.

Sami'nin Maarif Vekâleti'ne yönelik bir eleştirisini mecmuasında neşretmiştir. "İlk Mekteplerde Riyaziye Meseleleri ve Usulü Halleri" başlıklı yazısında Ömer Sami, riyaziye dersi için Maarif Vekâleti'ne dönük tenkitlerin ardından birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Matematik için yeterli miktarda sürenin ayrılmadığını belirten Ömer Sami başka ülkelerde 5 saate kadar çıkan riyaziye dersinin Türkiye'de 2-3 saat ile geçiştirildiğini belirtmiştir. Ayrıca kitaplarda hiç grafik ve diyagram kullanılmadığını da belirten yazar, yeni kitaplarda bu hususlara dikkat edilmesini istemiştir.

Umumi Kâtip Tahsin Demiray'ın doğrudan Maarif Vekili Cemal Hüsnü (Taray)'ın gazetelere verdiği beyanata eleştirerek öğretmen camiasının hissiyatına tercüman olmuştur⁵²⁵. Buna göre Cemal Hüsnü Taray muallimlere yönelik sert açıklamalarda bulunmuştur. Muallimlerin her üç senede bir zam alacaklarına güvenmemeleri gerektiğini söyleyen Maarif Vekili, muvaffak olamayan muallimlerin bu zamdan faydalanamayacakları gibi cezai işlemlerle de karşılaşacaklarını söylemiştir⁵²⁶. Burada başarı ölçütü olarak talebelerinin sınav neticelerini belirten Cemal Hüsnü (Taray), başarı ölçütünün bu şekilde muğlak bırakarak muallimleri tedirgin etmiştir. Bundan başka açıklamalarında da ülkemizde kâmil manada lise eğitiminin bile olmadığını belirten Maarif Vekili: "kendimizi aldatmayalım, maarif namına hiçbir şey yok!..⁵²⁷" demiştir. Tahsin Demiray ise Cemal Hüsnü (Taray)'ın sözlerine şu uzun cevabı vermiştir:

"Ve bilhassa, fedakârlığın şahikasında Türk neferinin vardığı noktaya varan, mahrumiyette Türk köylüsünün derecesini bulan, inkılabın meşalesini, dalgalarını Türk vatanının her bucağına ulaştırın, yediden yetmişe kadar Türk milletinin kafasına ve gönlüne inkılabı nakşeden; gündüz çocuklarla, gece halk kitleleriyle uğraşın, kurunuvusta ile boğuşın, inkılabın köhne müesseselerin yığın yığın enkazını temizlemeye çalışın, Türk inkılabının muallimine (CEZA!)lardan bahsetmemelidir. Onun hakkı ebediyen ödenmeden kalacaktır ve o bir alacak istemeği hatırından bile geçirmez. Yalnız unutmamalıdır ki, muallimin gönlü bir çocuk gönlüne benzer, muallim de her mefkûreci gibi hassastır. Muvaffak olmak isteyen bu ordunun kumandanının acı ve sert değil, müşfik ve tatlı söylemelidir⁵²⁸".

İstanbul Muallimler Birliği, bu yıllarda kendisine ait bir özerk alan talebini cılız bir sesle dile getirmektedir. Birlik, muallimleri himaye etme görevini ise bu dönemde daha büyük bir istekle devam ettirmektedir. Bu süreçte siyasi iradenin muallimlere yönelik yukarıdaki gibi taziyelerini de müdafaa etmeye çalışmıştır. Burada da Maarif

⁵²⁵ Tahsin Demiray, "Yeni Maarif Hareketleri Arefesinde Miyiz?", *Muallimler Mecmuası*, 1930, 9-10, s.286-289.

⁵²⁶ agm., s.286.

⁵²⁷ agm., s.288.

⁵²⁸ agm., s.289.

Vekili'nin üslubuna dair hatırlatmayı oldukça mutedil bir dille yapan Tahsin Demiray, muallimlere karşı biraz daha itidalli bir üslubun benimsenmesini salık vermiştir.

İstanbul Muallimler Birliği Eylül ve Ekim aylarında 1930 yılına ait Maarif istatistiklerini paylaşmıştır. Birlik, İstanbul vilayetinin 1930 yılı maarif bütçesinin 2.519.334 lira olduğunu belirtmiştir. Ardından muallim maaşlarının bütçenin %44'ünü oluşturduğunu söyleyen Birlik, başka ülkelerde bu oranın katiyen %50 altına inmeyeceğini belirtmiştir. Mevcut talebe sayısını ise başmuallim haricindeki muallimlere taksim edecek olurlarsa her muallime 36 çocuğun düştüğünü belirten Birlik, bu durumda muallim maaşları bu çocuklara taksim edilirse ise 170-200 kuruş arası bir miktar olacağını ifade etmiştir. Muallimler Birliği bunun ardından şu tenkitte bulunmuştur: “Görülüyor ki Türkiye muallimleri çok yüklü bir kadro ile ve çok ucuza çalışmaktadırlar. Muallim çok ucuza fakat maarif belki pahalıya mal olmaktadır⁵²⁹”.

İstanbul Muallimler Birliği, yeni maarif yılında İstanbul iline dair detayları paylaşmaya devam etmiştir. “930-931 Ders Yılına Girerken İstanbul Baş Muallimleri”⁵³⁰ başlığı altında İstanbul'daki kadroların büyük çaplı bir değişime uğradığı haberi okurlarla paylaşılmıştır. İstanbul'daki başmuallimlerden yetmişten fazla ismin tayin edildiği, kırktan fazla muallimin “tasfiye edildiği” ve yirmi başmualliminin de muallimliğe tenzil edildiği haberi verilmiştir. Yeni mezun 120 muallimin şehre intikal etmesiyle de kadronun bir hayli gençleştiği belirtilmiştir. Burada tenkit ve itiraza tevessül etmeyen İstanbul Muallimler Birliği'nin siyasi iradenin bu tasarrufunu bir haber gibi okurlarına yansıtması aslında kaybettiği etkinliğini de gözler önüne sermektedir. Öyle ki Cumhuriyet'in kuruluş döneminde İstanbul'dan herhangi bir muallimin dahi Anadolu'ya tayin edilmesi müsaade etmeyeceğini son derece kararlı bir şekilde ifade eden Muallimler Birliği, şimdi İstanbul'daki bu denli âli makama sahip muallimlerin tayinlerini ve kıdemlerindeki düşüşü bir haber soğukluğunda paylaşmıştır.

Yine aynı dönemde İstanbul Muallimler Birliği “930-931 Ders Yılına Girerken İstanbul İlk Tedrisatçıların Aldıkları Direktifler”⁵³¹ başlıklı metinde İstanbul Maarif Müdürü Ali Haydar Bey'in direktiflerini paylaşmıştır. Bu direktiflerin muallimlere verilmesinin ardından İstanbul Muallimler Birliği merkezinde haftalık ve günlük şema-

⁵²⁹ İstanbul Muallimler Birliği, “Bazı Notlar ve Rakamlar”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 9-10, s.291.

⁵³⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “930-931 Ders Yılına Girerken İstanbul Başmuallimleri”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 11, s.29-30.

⁵³¹ İstanbul Muallimler Birliği, “930-931 Ders Yılına Girerken İstanbul İlk Tedrisatçıların Aldıkları Direktifler”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 11, s.28.

plan meselesi ciddi ilmi tartışmalara sebep olduğu ve yaklaşık üç haftadır bu münakaşaların sürdüğü belirtilmiştir. Bu konu üzerinden Muallimler Birliği'nin güçlü bir kamusallık inşa ettiğini görüyoruz⁵³². Kendi içinde serbest müzakere ve münakaşa yapılmasına imkân veren Muallimler Birliği, ortak bir karar alıp bunları İstanbul Maarif İdaresi'ne bildirmiştir. Bu karara göre Muallimler Birliği Maarif İdaresi'ne müşterek çalışma teklif etmiştir. Yazıda Maarif Müdürü Ali Haydar Bey'in, bu teklifi kabul ettiği de belirtilmiştir. Muallimler Birliği'nin kendi içinde aldığı karar ile Maarif İdaresi'nin tebligatı arasında tekrar bir ortak münakaşa yapılmış ve nihai karar beraber alınmıştır. Buna göre her müfettiş bir muallimle ortak derslere girecek ve o haftalık şema ve planlar birlikte deruhte edilecektir. En sonunda bunun neticeleri *Muallimler Mecmuası*'nda neşredilecektir. Böylece tüm muallimler, bu usulden en uygun şekilde faydalanmış olacaklardır. Görüldüğü üzere kendi içinde güçlü bir kamusallık inşa eden Muallimler Birliği, Maarif Müdürü Ali Haydar Bey ile de yetkin bir sivil toplum aktörü olarak müzakere etmiştir. Ardından isteklerini kabul ettirmiş olmanın verdiği huzurla bunu mecmuasında neşreden Muallimler Birliği, bu vesileyle tüm ülkedeki muallimlere şema-plan konusunda yardımcı olacağını belirtmiştir.

İstanbul Muallimler Birliği tam bir yıl sonraki 1931 Eğitim-Öğretim Yılı'nın açılış döneminde şema-plan meselesini takip etmiştir. Sadrettin Celal (Antel) Bey dergide müfettişlerle beraber hazırlanan örneklerden faydalanmaları için muallimlerle paylaşmıştır⁵³³. Sadrettin Celal (Antel) Bey, bu usulün eğitime hiç de uygun olmadığını belirtmiştir. Buradan hareketle şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki İstanbul Muallimler Birliği, ülkedeki diğer muallimleri himaye etmeye devam ettiği gibi, hükümetin kararlarını tenkit etmekten de geri kalmamaktadır. Sadrettin Celal (Antel) Bey'in şema ve plan konusundaki tenkitlerinin, Birliğin ortak müzakeresine müstenit olduğu söylenebilir. O halde Birlik, kendi içindeki müzakere ve münakaşa kültürünü, hükümetin tahakkümü altına girmeyecek derecede muhafaza etmeye çalışmaktadır. Zira bu yıllar, siyasi iktidarın cemiyetleri ve basını erittiği yıllardır ki Muallimler Birliği'nin önde gelen isimlerinin hâtıraları, Birliğin de bu tazyikten nasibini aldığını göstermektedir.

Maarif Vekâleti'nin çeşitli politikalarına dair kendi içinde etkili bir müzakere süreci yürüten İstanbul Muallimler Birliği, Ankara'da toplanan Türkiye Maarif Eminleri ve Müfettiş-i Umumilerin Maarif Kongresi'ne dair mütalaalarını mecmuasında

⁵³² İstanbul Muallimler Birliği, “Şema-Plan”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 12, s.51.

⁵³³ Sadrettin Celal (Antel), “Şema ve Plan Meselesi”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 21-22, s.42-44.

neşretmiştir⁵³⁴. Ankara'nın o sıcak günlerinde 15 toplantı yapan kimselerin şayan-ı şükran olduğunu belirten İstanbul Muallimler Birliği, kendisinin bu süreçten dışlanmasına dair bir sitemde bulunmuştur. “Tatbikata geçmeden evvel bir kere de onu tatbik edecekleri dinlemek, muallim birliklerinin mütalaasını almak faydalı olmaz mıydı?⁵³⁵” diye soran İstanbul Muallimler Birliği kamu politikalarına tesir etmek için gayret göstermiştir.

Birliğin etkin isimlerinden Sadrettin Celal (Antel) “Maarifte Islahat”⁵³⁶ başlıklı yazısında Maarif Vekâleti'nin parça parça ıslahatlar yapmaktansa kuvvetli tek bir ıslahatla maarifi düzene sokması gerektiğini salık vermiştir. “...kısmi ıslahat ile iktifa arzusu da bizi o derece endişeye sevk ediyor. Çünkü kanaatımca yekdiğerinden müstakil olarak ayrı ayrı halledilecek maarif meseleleri yoktur, (...) hep birden halli icap eden bir maarif meselesi vardır⁵³⁷” diyerek Maarif Vekâleti'ne 15 madde halinde kendi gözlemlerini bildirmiştir. Ardından tüm meselelerin bunlardan ibaret olmadığını belirten Sadrettin Celal, bu mevzularla alakalı acilen bir maarif kongresi akdedilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Bu akdedilecek kongrenin kimlerden müteşekkil olması gerektiğini de belirten yazar, görüşülecek mevzunun da önceden belirtilmesini öğütlemiştir. Yazar “Türkiye Cumhuriyeti maarifinde pek büyük ve cezri bir inkılap yapacağına kani bulunduğum böyle bir teşebbüsü Maarif Vekili Beyefendiden istemeğe ve beklemeğe hakkımız olduğunu zannediyorum⁵³⁸” sözleriyle İstanbul Muallimler Birliği'nin, hükümetin maarif gündemini tayin etmesinden ziyade, maarif konusunda gündemi belirleyen bir aktör olmasını arzulamaktadır.

4.1.9. İstanbul Muallimler Birliği ve Siyaset

Kâzım Nami (Duru) Bey “Siyasiyat ve Muallimler”⁵³⁹ başlıklı metninde muallimlerin siyasetle münasebetine dair açıklamalarda bulunmuştur. Ülkemizde sınıflaşma olmaması sebebiyle siyasiyat yapılmasının uygun olmadığını belirten Kâzım Nami Bey; ülkemizdeki siyasi mücadelenin ancak gericiliğe karşı yapılabileceğini

⁵³⁴ “Ankara’da Türkiye Maarif Eminleri ve Müfettişi Umumilerin Maarif Kongresi 15-29 Temmuz 1930”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 14, s.126-128.

⁵³⁵ Tahsin Demiray, “Ankara’da Türkiye Maarif Eminleri ve Müfettişi Umumilerin Maarif Kongresi 15-29 Temmuz 1930”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, Sayı 14, s.127.

⁵³⁶ Sadrettin Celal (Antel), “Maarifte Islahat”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 15, s.131-140.

⁵³⁷ agm., s.131.

⁵³⁸ agm., s.140.

⁵³⁹ Kazım Nami (Duru), “Siyasiyat ve Muallimler”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 11, s.1-2.

söylemiştir. Bu işi de ancak muallimlerin yapabileceğini belirten yazar, yine de siyaset yapmak isteyen muallimlerin, derhal meslekten çekilmeleri gerektiğini hatırlatmıştır.

Bu aşamada muallimleri siyaset sahasından uzak tutmak isteyen İstanbul Muallimler Birliği, aslında siyasi gelişmelere hiç de bigâne değildir. Örneğin, 23 Aralık 1930 tarihinde patlak veren Menemen Hadisesi'nden bir hafta sonra İstanbul Muallimler Birliği, mecmuasının 14. ve 15. sayısının büyük bir bölümünü Menemen Hâdisesi'ne ayırmıştır⁵⁴⁰. Tüm yazarların Menemen Hâdisesi'ni lanetlediği bu sayı, İstanbul Muallimler Birliği'nin siyasi gelişmelere kayıtsız kalmama arzusuyla ilgilidir. İstanbul Muallimler Birliği'nin Menemen Hadisesi'yle alakalı adımı mecmuasıyla sınırlı kalmamıştır. Birlik, Menemen Hadisesi ile alakalı görüşmek üzere 1 Ocak 1931 tarihinde merkez binasında bir toplantı düzenlemiştir. Önde gelen isimlerin ateşli nutuklar attığı bu toplantının ardından İstanbul Muallimler Birliği bir beyanname neşretmiştir⁵⁴¹.

Bu yazısının neşrinden yalnızca yedi ay sonra bu kez Kâzım Nami (Duru), Birliğin üye sayısının önemine işaret etmiştir. “Muallim Teşekkülü” başlıklı yazısında kendisi öncelikle İstanbul'da muallim olup da Birliğe üye olmayanlara dönük sitemkâr ifadeler kullanmıştır⁵⁴². Ardından Türkiye'nin en etkin muallim teşekkülü olan İstanbul Muallimler Birliği'nin dahi İstanbul'daki muallimlerden ancak % 20'sinin Birliğe üye olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Birliğin önceki döneminde etkin olan isimlerinin şu anda sessiz kalıp süreci uzaktan izlemekte iktifa etmelerine de ayrıca değinen Kâzım Nami (Duru), yurtdışında bu teşekküllere teveccühün hayli yüksek olduğunu belirtmiştir. Hatta onun deyimiyle, bu teşekküller bir müddet sonra sendikal bir pozisyon alıp ardından siyasi bir uzviyet halini almışlardır. Kâzım Nami “bir gün biz de böyle olacağımızı tabii buluruz. Fakat bugün için, bilhassa muallim teşekkülü, siyasi bir teşekkül olmaktan uzaktır⁵⁴³” demiştir. Yazının yayımlandığı siyasi ahvali düşündüğümüz takdirde siyasi aktörlerin bu yazıyı pek hoş karşılamayacakları söylenebilir. Nitekim yazının neşrinden yalnızca beş ay önce ülke monist bir siyasi yapıdan çok partili rejime geçme denemesini başarısızlıkla neticelendirmişti. Ahalinin Serbest Cumhuriyet Fırkası'na büyük bir teveccüh göstermesi, merkez siyasi elitleri tedirgin etmiş ve inkılapların henüz pekişmediği inancı oluşmuştu. Bu sürecin sonunda rejim daha da sertleşecek ve önceleri

---

⁵⁴⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Beyanname”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 14, s.97-109; İstanbul Muallimler Birliği, “Beyanname”, *Muallimler Mecmuası* 1931, 15, s.146-152.

⁵⁴¹ Bkz. İstanbul Muallimler Birliği, “Beyanname”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 14, s.108-109.

⁵⁴² Kâzım Nami (Duru), “Muallim Teşekkülü”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 18, s.225-226.

⁵⁴³ agm., s.226.

sınırlı da olsa müsaade edilen siyasi plüralizme müsaade edilmeyecektir⁵⁴⁴. Türk Ocakları gibi bir kuruluşun dahi kapattırıldığı bu dönemde İstanbul Muallimler Birliği'nin önde gelen isimlerinden –ki 7 yıl önceki kongrede kendisinin de deyimiyle vukuatlı⁵⁴⁵ - Kâzım Nami'nin siyasete meyyal bir teşekkül oldukları mesajını vermesi oldukça tehlikelidir.

4.1.10. İstanbul Muallimler Birliği Şikâyet Mektupları Yayımlıyor

İstanbul Muallimler Birliği'nin, Harf İnkılabı öncesinde sıklıkla taşradan gelen şikâyet mektuplarını yayımlaması ülkedeki muallimlerin sesini siyasi iradeye duyurma konusundaki inandırıcılığın kaynaklanmaktaydı. Çünkü İstanbul Muallimler Birliği kadar siyasi irade karşısında etkin bir varlık gösteren ve muallimlerin sesini duyuran başka bir cemiyet mevcut değildi. Bu yeni dönemde de ilk kez bir şikâyet mektubu yayımlayan İstanbul Muallimler Birliği, mektubun ardından aynı durumdan kendilerinin de muzdarip olduğunu eklemiştir.

Mecmuasında “Şikâyetler ve Dilekler”⁵⁴⁶ köşesi oluşturan ve farklı illerden gelen mektupları neşretmeye başlayan İstanbul Muallimler Birliği Aralık ayında Mardin'den ve Bilecik'ten gelen iki farklı mektuba cevap vermiş ve onları mecmuasında neşretmiştir. Muallimler Birliği, Bilecik'teki muallimin mektubunda muallimler arasındaki tesanüt eksikliğinden yakındığını belirtmiştir. Mecmua, Mardin'den gelen mektuba ise şu şekilde cevap verir:

“... Arkadaşımız, muallimlere ait kanun ve nizamnamelerin ehilsiz ellerde iyi tatbik olunmadığından şikâyet ediyor. Senelerden beri otokrat zihniyetle yetişen bütün memurlar gibi, bazı maarif adamları da kendi iradelerini kanunun fevkinde görürler. Bunlar Mardin'de değil, burada da vâkîdir. Kanuna karşı böyle bir

⁵⁴⁴ Burada Linz'in tipolojisine göre rejim otoriter-totaliter skalasında totaliterliğe doğru yol almaktadır diyebiliriz. Zira Linz'e göre bu iki rejimi birbirinden ayıran 3 unsur vardır: İdeoloji-Zihniyet ayrımı, Siyasi Plüralizm ve Siyasal Mobilizasyon-Katılım ayrımıdır. Bkz. Juan Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*; Ayrıca Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, İstanbul 2016 s.3-75.

⁵⁴⁵ Kâzım Nami (Duru) İstanbul Muallimler Birliği'nin 1931 yılı başında yaptığı toplantının haberini paylaşırken bir dipnot düşerek vukuatından bahsetmiştir. Dipnotta şunları belirtmiştir: “Bu münasebetle yedi sene evvelki kongreyi hatırladım. O kongrede söylediğim sözlerin neticelerini hâlâ çekiyorum. Şahsım için bu kadar ehemmiyetli olan bu kongreden sonra İstanbul'dan senelerce uzaklaştım. Üç sene evvel buraya geldiğim vakit, Muallimler Birliği'ni bir varmış bir yokmuş sırrına mazhar gördüm.” Kazım Nami Bey'in yedi yıl önce şeklinde bahsettiği kongrede, bizim de çalışmamızın önceki bölümünde bahsettiğimiz İstanbul Muallimler Birliği'nin 7 Temmuz 1923 tarihli kongresidir. Hatırlanacağı üzere Kazım Nami Bey bu kongrede Ankara'daki muallimlerle İstanbul muallimleri arasındaki husumetten bahsetmiş ve hükümetin liyakatli iş yapmadığını belirtmiştir. Dönemin İstanbul muallimleri arasında bile infiale yol açan bu konuşma sonrasında İstanbul Muallimler Birliği, mecmuasının bir sonraki sayısında Kazım Nami Bey'i müdafaa etmeye gayret etse de bunda muvaffak olamamıştı. Kâzım Nami Bey de o kongrede söylediğim sözlerin neticelerini hala çekiyorum diyerek, teferruatıyla vâkıf olamadığımız bir zorlu sürece girmiştir.

⁵⁴⁶ Kâzım Nami (Duru), “Şikâyetler ve Dilekler”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 12, s.40-43.

memuru şikâyet ederseniz şikâyetinizin dönüp dolaşıp yine ona geldiği vâkîdir⁵⁴⁷”.

Sonrasında bu gibi şikâyetleri için kendisine müracaat eden meslektaşlarına teşekkür eden Muallimler Birliği, bu tür mektupları her vilayetten beklediğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere Muallimler Birliği modern bir sivil toplum kuruluşu rolünü bürünerek ülkedeki tüm muallimlerin hakkını müdafaa gayretindedir. Önceleri daha yüksek perdeden eleştirilerle bu mektupları neşreden İstanbul Muallimler Birliği şimdi dilini biraz daha yumuşatmış ve taşradaki muallimleri Birliğe mektup yazmaya davet etmiştir.

Birlik “Dilekler ve Şikâyetler” başlığı altında mümkün mertebe taşradan gelen mektuplara mecmuasında yer vermeye gayret göstermektedir. 1931 yılı Mart ayında Anadolu’dan gelen bir mektup İstanbul Muallimler Birliği’ni oldukça derinden etkilemiştir⁵⁴⁸. Mektubu gönderen muallim ailelerin eğitime bigâne tavırları, mektep çevresinin tedrisata müsait olmayışı, müfettişlerin muallime karşı acımasızlığı gibi şikâyetlerini dillendiren muallim, bu şerait altında mektebin hiçbir tesirinin olmadığını itiraf etmiştir⁵⁴⁹. Bu mektubun ardından Kâzım Nami Bey “muallim arkadaşımızın sözleri üzerinde alakadarları düşünmeğe davetle iktifa edeyim⁵⁵⁰” demiştir. Mektup, İstanbul Muallimler Birliği üst kademesinde hayli tesirli olmuştur. Tahsin Demiray da bu gibi pek çok mektubun her gün ellerine geçtiğini belirtmiştir. Özellikle taşradaki muallimlerin aynı sorunlarla muzdarip olduğunu söyleyen Tahsin Demiray, ilk tedrisat muallimlerinin huzursuzluk içinde kıvrandıklarını itiraf etmiş ve eklemiştir:

“Resmi kulaklar; bu şikâyetleri acaba duymuyorlar mı? Resmi gözler; acaba bu huzursuzluğu, bu kıvranaşı görmüyorlar mı? Resmi dil; İşte bu bazen söylüyor: Türkiye maarifi genişlemekte, yayılmakta, inkişaf ve terakki etmektedir. Programlarımız mükemmeldir; hatta Fransa’dakinden... Muallimlerimiz hep genç ve dinçtir. Halkın maarife karşı olan yüksek alakası bizi taziyik eder hale

⁵⁴⁷ Kâzım Nami (Duru), “Şikâyetler ve Dilekler”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 12, s.41. [Vurgular tarafıma aittir.]

⁵⁴⁸ Kâzım Nami (Duru), “Dilekler ve Şikâyetler”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 17, s.206-208.

⁵⁴⁹ *Bilgi*’de 1948’de neşredilen bu hatıra, köylülerin mektep ve muallime bakışını yansıtmaktadır: “Kapıcı Salih Efendi ders zilini çalıyor. Bir grup talebe de dersten kaçmak için kırlara giden yolu tutmuşlar. Bunları görenler hayretler içinde kaldı. Çünkü bu hocamızın nöbetinde her talebe kaçamaz, böylelerine aman vermez, daha olmazsa hiç bakmaz, sınıfta saydırır. Firari grubunu gören hocanın sert ve keskin sesi: ‘Beğim zil çaldı’. Aldırış eden yok. Daha hızlandılar. ‘Beğim size söylüyorum’. Yine dönen yok... Koşma müsabakası başlıyor. Hoca bütün hızı ile arkalarından koşmağa başladı. Çocuklar önde tabana kuvvet bağ ve bahçelere çil yavrusu gibi dağıldılar. Karşıkı bayırlar hayli ter döktürdükten sonra iki firari yakasını ele verdi. Hoca bunların omuzlarından yakalamış, okula doğru getiriyor. Dar yolun iki tarafındaki pamuk tarlalarında çalışan işçi kadınlar yerden doğrulmuşlar, öğretmene bakıyorlar. İçlerinden yaşlı bir kadın öğretmene: ‘Oğul! Alemin çocuğunu kim bilir ne zora koşuyorsunuz ki böyle dağa bayıra dökülüyorlar’ diye bağırır”.

1934 yılında Balıkesir’de görevine yeni başlamış olan bir muallimin günlüğünden aktarılan bu satırlar, dönemi tasvir etmemiz açısından oldukça kıymetlidir. Bkz. *Bilgi*, 1948, 9, s.74.

⁵⁵⁰ agm., s.208.

gelmiştir. Evet... Bunları ayrı ayrı inkâr etmek mümkün değildir: Genişleyen, yayılan bir şey vardır; bir tarzı inkişaf ve terakki vardır; cidden yüksek kıymeti haiz bir program vardır. Fakat açık ve kati söyleyelim: Muhtaç olduğumuz maarif yoktur! Bu niçin böyledir? Maarifte yeni ıslahat ve bir inkişaf programı yapma(nın) (...) yolu yalnız darülfünun hocalarına mektupla sormakta değildir. Herhalde asıl alakadarları, ilk mektepçileri, bilavasita dinlemekte de çok büyük bir faydalar vardır. Ve kanaatımca, bu yapılmadıkça müspet ve emin bir tek adım atılmış olmayacaktır⁵⁵¹”

Görüldüğü üzere İstanbul Muallimler Birliği kâtib-i umumisi Tahsin Demiray, büyük bir özgüvenle eleştirilerinin üslubundaki sertliği burada hissettirmektedir. Devlet elitlerinin ve siyasi aktörlerin kendilerinin sesini duymadığını, kendilerini dinlemediğini sert bir üslupla dile getiren Tahsin Demiray, maarife dair hakikatlerin hiç de öyle siyasilerin beyanlarındaki gibi olmadığını itiraf etmektedir. Demiray’a göre maarif yeni kanunlar hazırlayarak doğru bir usul takip etmektedir. Lakin burada süreçten kendilerini dışlaması sebebiyle doğru kanunların hazırlanamadığını îmâ etmiştir. Diyebiliriz ki İstanbul Muallimler Birliği burada bir taraftan ülkedeki tüm muallimleri himaye etmekte diğer taraftan birliğin kamu politikalarına etki edebilme kapasitesini artırmayı hedeflemektedir.

4.1.11. Muallimler Birliği Gazeteciye Sert Çıkıyor

İstanbul Muallimler Birliği hükümetin maarife dair uygulamalarını kısık bir sesle eleştirmeye gayret gösterirken eğitim konusunda da modernleşmenin verdiği güvenle pedagojinin önemini vurgulamaktadır. Harf İnkılabı öncesinde ülkedeki tüm münevverleri maarifin sorunlarına dair düşünmeye davet ederken bu kez gazeteci Sabiha Zekeriya (Sertel)’e bir konuda sert çıkmıştır. “Neşriyat”⁵⁵² başlığı altında Resimli Ay’ın başmuharrirlerinden Sabiha Zekeriya (Sertel) Hanım’ın neşrettiği ilk mekteplere mahsus kıraat serisi Muallimler Birliği tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Sabiha Zekeriya (Sertel)’in muallim olmaması, pedagoji usulünden anlamaması ve büyük terbiyecileri dahi bilmemesi sebebiyle yazarın bu kitap adımı *Muallimler Mecmuası*’nda “Yanlı Bir Yol” olarak nitelendirilmiştir. Mecmuada Sabiha Hanım için “... gazetecidir, mecmuacıdır, matbaacıdır; belediye azası namzedi bile olmuştur; ileride belki mebusluğa namzetliğini de koyar. (...) Fakat sarfını nahvini bilmediği kıraati nasıl yapar? O kıraatleri biz okutacağız⁵⁵³” diyen İstanbul Muallimler Birliği, Sabiha Hanım’ın kendisini büyük bir terbiyeci olarak gördüğünü belirtmiştir. “Sonra kalkıp da büyük bir terbiyeci tavrını

⁵⁵¹ Tahsin Demiray, “İlk Mekteplerimiz Halk Müessesesi Mi? Devlet Müessesesi Mi?” *Muallimler Mecmuası*, Sene 1931, Sayı 17, s.208-209.

⁵⁵² İstanbul Muallimler Birliği, “Neşriyat”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 11, s.31-32.

⁵⁵³ İstanbul Muallimler Birliği, “Neşriyat”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 11, s.31.

takinmasına gülmek ayıp sayılır mı dersiniz⁵⁵⁴?” sorusunu okurlarına yönelten Muallimler Mecmuası, Sabiha Hanım’ı bu şekilde tenkit etmiştir. İstanbul Muallimler Birliği’nin bu eleştirisinde modernleşmenin husule getirdiği uzmanlaşma fikrine yatkınlığın açık bir örneğini gördüğümüzü söyleyebiliriz.

İstanbul Muallimler Birliği’nin gazete ve dergilere yönelik bir diğer eleştirisi ise Harf İnkılâbı’nı sabote edecek derecede hatalı yazımların husule gelmesi sebebiyle olmuştur. Tahsin Demiray ülkenin her yerinde imla hataları yapıldığını belirtmiştir⁵⁵⁵. Gerçekten de Harf İnkılâbı’nın ilk dönemlerinde pek çok tuhaf yazılarla karşılaşmaktadır. Tahsin Demiray da mektep kitaplarından, gazetelere, tabelalardan sokaklardaki afişlere kadar pek çok hatalı yazım olduğunu belirtmiştir. Ardından belediyelerin ve devlet yetkililerinin bunlara cezai işlem uygulaması gerektiğini salık vermiştir.

4.1.12. 1930 Yılı Muallimler Birliği Kongresi

Önceki aylarda kongre toplayacağını duyuran İstanbul Muallimler Birliği 1930 yılı kongresinde, derneğin tarihindeki kritik aşamalardan bahsetmiştir. İlk olarak 1928 yılında Türkiye Muallimler Birliği’nin kendisini ilga etmesinin ardından İstanbul Muallimler Birliği’nin yeniden toplanma gayretlerinden bahsedilmiştir. Bu yeni dönemde İstanbul Muallimler Birliği’nin öne çıkma gayretleri anlatılmıştır. Ancak İstanbul’da Muallimler Birliği’ne karşı hiçbir alakanın kalmadığını itiraf eden Birlik, yalnızca binalarının durduğunu ve onun da bomboş olduğunu yazmıştır.

İstanbul Muallimler Birliği’nin 1924 yılında hükümetten ekonomik destek almaya başlaması muallimlerin nezdindeki teveccühünü yitirmesine sebep olmuştu. Ardından Takrir-i Sükûn Kanunu, cemiyetin, İstanbul muallimlerinin desteğinden mahrum kalmasına vesile olmuştu. Ama yine de İstanbul Muallimler Birliği’nin muallimler nezdindeki inanırlılığını yitirmesindeki en mühim sebep, hükümetten ekonomik yardım almasıyla birlikte eleştirilerini yumuşatması, siyasi elitlere yanaşması ve entelektüel birikimini mali kaynak bulma uğruna feda etmesidir. Birlik, son olarak 1930 yılındaki vaziyetini şu şekilde anlatmıştır: “İstanbul’un geniş muallim muhiti içinde birliğe karşı büyük bir soğukluk hâkimdi. Evvela bununla mücadele etmek mecburiyeti vardı ve bu teslim edersiniz ki yepyeni bir birlik kurmaktan pek çok daha zordur”⁵⁵⁶ tespiti,

⁵⁵⁴ agm., s.32.

⁵⁵⁵ Tahsin Demiray, “İmlamızı Korumak İçin”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 18, s.245-246.

⁵⁵⁶ İstanbul Muallimler Birliği, “İstanbul Muallimler Birliği 1930 Yılı Kongresi İdare Heyeti Raporu”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 12, s.63.

çalışmamızın önceki bölümüne ait iddiamızı da doğrulamaktadır. Zira İstanbul Muallimler Birliği, son dönemlerine doğru neşriyatında ve toplanma konularında ciddi katılım sorunlarla karşılaşmıştır. Şimdi ise tekrardan güçlü bir birlik olacakları inancıyla tekrar harekete geçtiklerini belirtmişlerdir.

Muallimler Mecmuası 'nın bir ay sonraki neşriyatında İstanbul Muallimler Birliği eleştirilerini biraz daha yüksek perdeden dile getirmiştir. Bunda, toplanan Muallimler Birliği Kongresi'nin etkisi büyüktür. Zira kendisini toplumsal bir tabana bağlayan Muallimler Birliği, arkasında güçlü bir destek bulmuştur

Kazım Nami (Duru) “Bizim Kongremiz”⁵⁵⁷ başlıklı metninde kongreye dair oldukça önemli açıklamalar yapmıştır:

“... teşrinisaninin 14üncü Cuma günü Darülfünun konferans salonunda toplandı⁵⁵⁸. Bu kongre birliğin basü badelmeyti idi. (...) Kongreye gelen muallimlerin bir kısmı reybi belki de bedbin idiler; fakat azlığın ateşli imanı onları da derhal ısındırdı, aydınlattı; şüphelerini, korkularını izale etti. (...) Kongreden evvel tesadüf ettiğim bazı muallimler, birliğe karşı niçin reybi ve bedbin idiler? Onlar, birlikten müspet teşebbüsler bekliyorlardı. Mesela ömrünü mesleğe vakfetmiş bazı muallimler yıllarca hizmette sonra tasfiyeye tabi tutuldukları vakit kendilerine hiç olmazsa beş altı maaşları nispetinde bir tazminat verilmesine birliğin delalet etmemesini bir türlü affedemiyorlardı. Sonra birlik idaresine geçenlerin, kendi çoraplarını ördüklerinden, yani yükselmek için birliği bir basamak yaptıklarından bahsediliyordu. (...) Nihayet ulu orta tenkitlerde bulunmak o kadar kolay, o kadar zevkli ki... İstanbul mıntıkasının 3000'i geçen ilk, orta yüksek zümrelerine mensup mualliminden 400 kadarı kongreye iştirak etti.”

Şimdi burada, bu açıklamalardan birtakım çıkarımlarda bulunabiliriz. İlk olarak çalışmamızın ilgili kısmında da iddiamız olan İstanbul Muallimler Birliği'nin bir müddet sonra heyecanını yitirdiğini dile getirmiştik. Biz bu dönüm noktasını, 1924 yılının hemen başı olarak tespit etmiş bulunmaktayız. Zira bahsettiğimiz üzere İstanbul Muallimler Birliği bu dönemde hükümetin desteğine mazhar olmuş ve bu yüzden hükümete olan tenkitlerinde dilini yumuşatmış ve müzakere ve münakaşa bilincini yitirmişti. Bu durum da güçlü bir sivil toplum aktörü olan İstanbul Muallimler Birliği'nin tesirini yitirmesine sebep olmuştu. Hatırlanacağı üzere saltanatın ilgası sonrasında toplanan kongresinde tüm İstanbullu muallimlerin tek dayanağı olarak ön plana çıkan ve onları çatısı altında toplayabilen İstanbul Muallimler Birliği, hükümetin yardımı sonrasında, muallimler arasındaki bu inandırıcılığı yitirmişti. Öyle ki Kâzım Nami (Duru), meslekten ihraç

⁵⁵⁷ Kazım Nami (Duru), “Bizim Kongremiz”, *Muallimler Mecmuası*, 1930, 13, s.67-68.

⁵⁵⁸ Kazım Nami (Duru) buraya bir dipnot düşmüştür. Dipnotta yukarıda belirttiğimiz, yedi yıl önceki kongre ve sonrasında yaşadıklarını izah etmiştir. Bkz. s. 154, dp. 545

edilen muallimler için Birliğin sesini çıkartmamasının onlarda bir bedbinliğe sebep olduğunu söylemiştir. Hatta İstanbul Muallimler Birliği, bu hâtırasından kaynaklı olarak yeni dönemde hükümetin ekonomik desteğini mecmuasında eskisi kadar yüksek sesle dillendirmemektedir. Zira bu yardım, İstanbul'un sivil toplum bilinci yüksek ve siyasi aktörlerle mesafesini koruyan muallimleri için Birliğe üye olmanın önündeki bir engel mahiyetindedir. Ayrıca bir diğer tespitimiz de Mustafa Necati döneminde büyük bir muallim kıyımının yapılmış olmasıdır. Kâzım Nami (Duru) konuşmasında bunu da bir cümleyle ifade etmiş ve İstanbul Muallimler Birliği'nin tasfiye edilen muallimler lehine hükümete müracaat etmediğini belirtmiştir. Son olarak İstanbul'daki muallimlerin gözünde Türkiye Muallimler Birliği'nin işlevi bürokrasi kanadında etkin olmak isteyen muallimlerin kullandığı bir basamak olmasıydı. Kâzım Nami Bey bunu, bu vesileyle bir kez daha dile getirmektedir. Yazısının devamında 400 kadar muallimin kongreye katıldığını belirtmiş ve ulu orta tenkit yapmanın çok zevkli olduğunu söylemiştir.

Muallimler, Harf İnkılabı döneminde İstanbul Muallimler Birliği dağıldıktan sonra yalnızlaşmış ve sessizleşmişlerdir. Muallimler Birliği kongre vesilesiyle, muallimlere tekrar, rahatça eleştirilerini yayımlayabilecekleri bir imkân sunmaktadır. Bu bakımdan diyebiliriz ki İstanbul Muallimler Birliği, sahip olduğu müzakere ve münakaşa bilincini muhafaza gayretindedir. Ancak kendisini toplumsal bir destekten mahrum gördüğü süreçlerde ayakta kalabilmek adına taviz vermek zorunda kalmıştır. Zira en etkin olduğu dönemde dahi 250'den fazla muallimi toplayabilen İstanbul Muallimler Birliği, bu kongresinde 400 muallimi çatısı altında toplamayı başarmıştır. Muallimler Birliği'nin bu tarihten itibaren de gittikçe sivil toplumun alanını genişletme, kamusal inşaa etme ve özerkleşme taleplerinin artacağını göreceğiz. Ancak tabii bu talep siyaset alanının toplumu tümüyle emmesi sebebiyle –direnc göstermesine rağmen- yok olacaktır.

Sonuc olarak muallimler arasındaki tesanüte değinen İstanbul Muallimler Birliği, tüm Türkiye'deki muallimleri çatısı altında toplamaya tâlip olmuştur.

4.1.13. Hükümetin Desteği Sona Eriyor

Harf İnkılâbı'nın ardından yeniden bir araya gelmeye çalışan ve mecmuasını yeniden neşretmeye başlayan İstanbul Muallimler Birliği, hükümetin ekonomik desteğine mazhar olmaktaydı. Fakat 1931 yılı başında toparlanan, hayli güçlü bir örgütlenme haline gelen ve bu haliyle siyasi aktörleri tedirgin eden İstanbul Muallimler Birliği için artık çanlar çalmaya başlamıştır. Bu dönemin Maarif Vekili Esat (Sagay)'dır. İstanbul Muallimler Birliği'nin Genel Sekreter'i ise Tahsin Demiray'dır. Gerek cemiyetin siyasi

alana dair tasavvurlarını dile getirmesi, gerekse rejimin siyaset sahasında plüralizme müsaade etmemeye ve monist bir anlayışa doğru yol almaya başlaması, Muallimler Birliği'nin aldığı ekonomik yardımın kesintiye uğramasına yol açmıştır. Cemiyet, Haziran 1931 tarihinde bu yönde bir itirafta bulunmuştur. Önce mecmuanın zaman zaman Maarif Vekâleti'nden yardım gördüğü izah edilmiştir. Bu yardımın olduğu sayıların basımının çok formalı ve birinci hamur kâğıtlara yapıldığı belirtilmiştir. Eski yazıyla yapılan neşriyatlarda da Maarif Vekâleti olmadan intişar eden sayıların ise az formalı ve esmer renkli kâğıtlara yapıldığı söylenmiştir. Harf İnkılâbı'nın ardından intişar eden ilk 15 sayıda ise Maarif Vekâleti'nin yardımı devam etmişken, 15. sayıdan itibaren (1931 Şubat) bu yardımın da kesildiği belirtilmiştir. Mecmua ardından şunu belirtmiştir: “Şunu ehemmiyetle kaydetmek isteriz ki en çok satılmış ve bugün tamamen bitmiş olan sayılar az formalı ve esmer kâğıtlılardır⁵⁵⁹”. Ayrıca Birlik bir ay sonraki mecmuasında, bu sayıların tamamen tükendiği haberi de paylaşılmıştır⁵⁶⁰. O halde Muallimler Birliği'nin bu dönemde etkin bir sivil toplum kuruluşu olarak muallimler nezdinde hayli ciddi bir ilgi gördüğünü söyleyebiliriz. Çalışmamızın önceki bölümünde İstanbul Muallimler Birliği'nin 1922-1924 yılları arasında güçlü bir kamusal inşaa ettiğini ve yetkin bir sivil toplum kuruluşu olduğunu iddia etmiştik. Muallimler Birliği de, bu iddiamızı neşriyatındaki 9. yılında okurlarına mecmualarının o dönemdeki sayılarının tükenmesiyle birlikte bu şekilde itiraf etmiştir.

Bu yıllarda muallimlerin tedricen desteğini yitiren İstanbul Muallimler Birliği⁵⁶¹, kapatılmasından önce Türk Ocakları'nın ardından en etkin ve siyasi irade tarafından da tedirgin edici örgütlü yapı olarak göze çarpmaktadır. Toplumsal tabanını oluşturan

---

⁵⁵⁹ İstanbul Muallimler Birliği, “Mecmuamız 8inci Cildini Tamamladı”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 20, s.289.

⁵⁶⁰ İstanbul Muallimler Birliği, “Mecmuamızın Eski Sayıları” *Muallimler Mecmuası*, 1931, Sayı 21-22, kapakta.

⁵⁶¹ Siyasi elitlerin gözünde tedirgin edici bir güç olarak görülen muallimler, bu dönemde yoğun bir baskı altında kalmışlardır. Bu baskı muallimlerin evlerinden bile çıkmasına mani olmuştur. Bu gibi dernek faaliyetlerinden öte muallimler dışarıya dahi çıkmak konusunda tereddüt yaşamışlardır. İsmail Hakkı Tonguç'un hâtıralarından yaptığımız bir alıntı bu durumu sarîh bir şekilde göstermektedir: “Öğretmenlerin topluluk içinde böyle dinamik bir rol sahibi olmalarını hoş görmeyenler evvela muallim cemiyetlerini lağvettirmek suretiyle onların teşkilatlanmalarını önlediler. Sonra yer yer bazı öğretmenlerin şüpheli insanlar gibi gizli gizli takip ettirildikleri söylenmeye başlandı. Bunu hisseden ve anlayan öğretmenler, pedagojik mahiyette bile olsa, her türlü yenilik hareketlerinden el etek çekerek meydanı, günlük ve şahsi menfaati müstenid politika gütmeye hevesinde olanlara terkettiler. Bu olay, İstanbul'da ve büyükçe Anadolu şehirlerinde gelişmeye başlayan, ecnebi uzmanların bile dikkatlerini çeken her türlü yeni pedagoji hareketlerine son verdi. Ondan sonra Maarif Vekillliği gerçekleştirmek vazifesile mükellef olduğu büyük pedagoji meselelerinde çevreden, yani gerçek âlemden gelecek sağlam ve köklü fikirlerden mahrum kaldı. Maarif Vekillğine gelen bazı vekillerin, hafiye kullandıkları, bazı müfettişleri direktif vermek suretiyle istedikleri gibi rapor vermeye mecbur tuttıkları öğretmenler arasında söylenmeye başlandı. Bu korkunç zihniyet bütün etkin unsurları ürküttü”. Bkz, Tonguç, *age.*, s.405.

muallimlerin Tonguç'un da bahsettiği şekilde sindirilmesi Muallimler Birliği'nin tavsaması anlamına geleceği açıktır. Erol Güngör de bu hususa dikkat çekerek Halk Fırkası'nın karşısındaki ikinci büyük teşkilat olarak Muallimler Birliği'ne işaret etmiştir. Onun deyiimiyle “Muallimler Birliği tek partili idare zamanında en çok ihtiyaç duyulan ve o nispette korkulan bir kuvvetti. Her şeyden önce, yeni inkılap rejiminin muallimler tarafından benimsenmesi ve onlar vasıtasıyla yayılması şarttı. Fakat bu teşkilat siyasi iktidarla ihtilâfa düşerse Halk Fırkası münevverin desteğini büyük ölçüde kaybetmiş olurdu⁵⁶²”. Muallimlerin Harf İnkılâbı'ndan sonra eski enerjik desteğini temin edemeyen İstanbul Muallimler Birliği, halkın da teveccühüne mazhar olamamıştır. Bundan halkın Harf İnkılâbı'ndan sonra kültürel bir kesintiye uğramış olmasının da tesiri olmuştur. Nitekim mecmuasında 1931 yılında İstanbul'daki Halk Mektepleri'ndeki talebe sayısını 138 olarak belirten⁵⁶³ İstanbul Muallimler Birliği için bu oran halkın ilgisizliğine bir örnektir. 1925 yılında Türkiye Muallimler Birliği'ne taşradan gönderilen bir raporla kıyaslayacak olursak Artvin'de Halk Mektepleri'nde 90, Urfa'da 158, Akşehir'de 100, Simav'da 80, Ermenek'te 100, Trabzon'da 180 ve Konya'da 169 talebe bulunmaktadır⁵⁶⁴.

4.1.14. Muallimler Birliği Kooperasyon mu Kuruyor?

1931 yılına kongresinde güçlü bir muallim desteği bulan ve kendisine dönük teveccühün arttığı hissiyle tesirini artırma gayretinde olan İstanbul Muallimler Birliği bu yıl içinde farklı teşebbüslerde bulunmaya başlamıştır. Şubat ayında hükümetin maddi desteğini sona erdirmesinin ardından teşebbüslerini sıklaştıran Muallimler Birliği, Mart ayı içinde Kâzım Nami (Duru) ile bir öneride bulunmuştur. Bir yazı kaleme alan Kâzım Nami (Duru) maddi özerklik için muallimlerin kooperasyon kurmaları gerektiğini savunmuştur⁵⁶⁵. Dönemin şartlarında, entelektüel kesimini uhdesinde bulunduran bir cemiyet olarak Muallimler Birliği'nin bu teklifi oldukça dikkat çekicidir. “Muallimlikte bir korporasyon lazımdır” diyerek sözlerine başlayan Kâzım Nami (Duru), kısaca şunları savunmuştur:

“Zümrevi kooperasyon, zümrevi teşekküller sayesinde vücut bulur. Muallimler Birliği, bir muallim teşekkülüdür. Bu teşekkül, uzun seneler uykuda değilse bile uyşuk bir halde kaldı. Bir seneye yakın bir zamana gelinceye kadar varlığından bile şüphe edilecek bir halde tenebbüt etti. Bu, neden ileri geliyordu? Muallimler, niçin zümrevi teşekküllerine, mesleki varlıklarına karşı bu derecede kayıtsız bulunuyorlardı? Bunu anlamak kolaydı; fakat anlamak için serdedeceğimiz

⁵⁶² Erol Güngör, “Yeni Türkiye'de Münevver Tabaka”, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul 1997, s.212.

⁵⁶³ İstanbul Muallimler Birliği, “İstanbul Muallimler Birliği 1931 Kongresi İdare Heyeti Raporu”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 23, s.94.

⁵⁶⁴ Türkiye Muallimler Birliği, “Muallimler Birliği Halk Mektepleri”, *Muallimler Birliği*, 1925, 6, s.287.

⁵⁶⁵ Kâzım Nami (Duru), “Muallimlerin Kooperasyonu”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 17, s.193-195.

mütalaalar bize hiç de hoş gelmeyecektir. (...) Geçen ramazan içinde birlik merkezimizde arkadaşça bir toplantı oldu; sabahlara kadar eğlenildi, işte o vakit bu toplananlardan çoğunun birliğe sonradan katılanlardan olduğu görüldü. Demek ki birlik, zümre arasında yeni bir can uyandırıyor. İstanbul Muallimler Birliği, çok yüksek bir ideal için yeni kuvvetlerle mücehhez olarak çalışıyor. Maksudı yalnız İstanbul muallimlerinde değil, hatta yalnız Türkiye muallimlerinde de değil belki bütün dünya muallimlerinde zümrevi kooperasyonu temine doğru yürümektir. (...) Bugün İstanbul ve civarı muallimlerden birkaç yüzü zümrevi tesanüte alaka gösteriyor; fakat yarın bu binlere varacaktır. Muallimler kooperasyonu! İşte varmak istediğimiz en şen’i ideal⁵⁶⁶!

Görüldüğü üzere İstanbul Muallimler Birliği, muallimler arasında tesanütten çok daha öte kooperasyonu savunmaktadır. Bu durum, İstanbul Muallimler Birliği’ni siyasi elitlerin nezdinde tedirgin edici bir konuma getirmiştir diyebiliriz. Zira o dönemde ülkede bu derece örgütlü diğer bir cemiyet de “Türk Ocakları”dır. Muallimler Birliği gibi Türk Ocakları da Bülent Tanör’ün deyimiyle bağımsız ya da özerk kuruluşlardır⁵⁶⁷. Ocaklar, bir müddet önce çeşitli mıntıklarda siyasete müdahil olmuş ve seçimlerde adaylar çıkarmak istemiştir⁵⁶⁸. Muallimler Birliği’nde de Kâzım Nami’nin bu kooperasyon talebi ve bir ay sonra yayımlanan yazısındaki muallimlerin de ileride siyasi bir veçheye bürünebileceği sinyali⁵⁶⁹, dönemin siyasi konjonktüründe tehlikeli taleplerdir. Nitekim mart ayında neşredilen bu kooperasyon talepli yazıdan bir ay sonra “Türk Ocakları” hükümet kararıyla kapatılmıştır⁵⁷⁰. Kâzım Nami (Duru) ise aynı ay içinde muallimlerin siyasi bir teşekkül olabileceği sinyalini vermektedir.

Aynı ay içinde Kâzım Nami (Duru) Bey, yine kooperatif bahsini gündeme getirmiştir. “Kooperatifimiz”⁵⁷¹ başlığı altında yazar, konuyla alakalı münakaşa

⁵⁶⁶ age., s.194-195.

⁵⁶⁷ Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, İstanbul 2017, s.313; Türk Ocaklarının kapatılmasıyla ilgili Cumhuriyet Gazetesi şunları paylaşmıştır. “Türk Ocakları’nın fırkaya iltihak etmesinin iki sebebi vardır: Birincisi Halk Fırkasının gericilikle alakadar olması ve gençlerin fikri ve siyasi terbiyelerine karar vermesidir. İkincisi ise, teşekkül gayesinin esasen fırka umdelerinde mündemiç bulunmasıdır. Gayeye müteveccih faaliyeti teksif ederek gençliğin bir elden idaresini istihdaf eden bu umumi arzunun iyi neticeler vermesi ümit edilmektedir. Her yerde fırka binasında veyahut yarım-fırkanın bir de gençlik yurdu bulunacaktır. Yurtta gençlerin milli, siyasi ve bedeni terbiyeleri için lazım gelen bütün fedakârlık ihtiyat edilecektir”. *Cumhuriyet*, 22 Mart 1931’den aktaran Esat Öz, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, s.111.

⁵⁶⁸ Çetin Yetkin, Türk Ocakları’nın kapatılmasını üç nedene bağlamıştır: Sonuç olarak Türk Ocaklarının kapatılma nedenleri a) gün geçtikçe CHF karşısında yer alan siyasi bir kuruluş niteliğini kazanması, b) Türkçülük görüşünün ocaklarda giderek ırkçı ve pantürkist bir renge bürünmesi ve bunun o Türk-Sovyet iyi ilişkilerine ters düşmesi, c) siyasi bir güç kimliğine bürünmeye başlamış olan Türk Ocakları’nda ayrıca bir örgütlenme ve uygulama alanında faşizme karşı açık eğilim görülmesi olarak belirtilebilir. Türk Ocakları’nın kapatılmasıyla ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Yetkin, *age.*, s.54-80

⁵⁶⁹ Kâzım Nami (Duru), “Muallim Teşekkülü”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 18, s.226.

⁵⁷⁰ Türk Ocakları hakkında detaylı bilgi için bkz. Füsün Üstel, *Türk Ocakları 1912-1931*, İletişim Yayınları, 2010; Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötügen Yayınları, 1994.

⁵⁷¹ Kâzım Nami (Duru), “Kooperatifimiz”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 19, s.257-258.

toplantılarının birinde Muallim Servet Bey'in kooperatifçilikle alakalı kıymeti haiz bir konferans verdiğini belirtmiş ve ardından eklemiştir:

“... kooperatif, biz muallimler için aranmakla bulunmaz bir nimettir. Bugünkü iktisadi buhrana değil, bizim için daima mevcut olan yaşama buhranına en birinci çare kooperatiftir. (...) İşte bu emelle Muallim Servet B. arkadaşımızın da dâhil olduğu bir ‘muallimler kooperatifi’ teşekkül etmek üzere. Şüphe etmem ki buna sade İstanbul’da değil, bütün yurttaki muallim arkadaşlarımız iştirak etmek istemesin⁵⁷²”.

Bu yöndeki en mühim teşebbüs İstanbul Muallimler Birliği'nin piyasaya sunduğu “Mektepli Çikolatası”dır. Eylül ayında neşredilen mecmuasında ilk kez ‘Mektepli Çikolatası’ndan bahseden⁵⁷³ Muallimler Birliği ismini bilhassa zikretmediği bir şeker fabrikası ile bu hususta anlaşmıştır. Buna göre çikolatanın formülü, imal usulü ve kontrolü birlikteki muallimlerce yapılacak olup hususi bir işaretle taklitlerinden sakınılmasının önüne geçileceği belirtilmiştir. O halde şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki İstanbul Muallimler Birliği, hükümetin desteğinin kesilmesinin ardından daha önce (1925-1927 yılları arasında) karşı karşıya kaldığı ekonomik problemlerle bir daha karşılaşmamak için kendisine özerk bir ekonomik alan açmaya çalışmaktadır. Nitekim Muallimler Birliği geçen ay, hükümetin ekonomik yardımını Şubat ayından itibaren kestiğini belirtmiştir. Öyle ki bu sayıdan itibaren mecmuanın kâğıt kalitesinde de gözle görülür bir kalite kaybı vardır. İşte tüm bu sebeplerden dolayı Birlik, ekonomik olarak otonomi elde edebilme gayreti içerisinde. Diyebiliriz ki İstanbul Muallimler Birliği, siyasi aktörlerin destek ve himayesine ihtiyaç duymadığı dönemlerde güçlü bir sivil toplum kuruluşu rolü ifâ etmektedir. Şimdi de Birliğin amacının bunu temin etmek olduğu söylenebilir⁵⁷⁴. Birlik, bu tarihten itibaren her sayısında “Mektepli Çikolatası”nın reklamını mecmuasında neşretmiştir.

Derginin devamında İstanbul muallimleri arasında kooperatifçilik faaliyetinin başladığı belirtilmiştir. Birlik, bunun ardından kooperatif mukavelenamesini⁵⁷⁵, kooperatifin umumi esaslarını⁵⁷⁶ ve bir de Türk Ticaret Kanunu'nun kooperatif şirketlere dair bölümünü⁵⁷⁷ mecmuasında paylaşmıştır. Bu aydan itibaren görünen o ki Muallimler Birliği bu dönemde kendisine ekonomik olarak özerk bir alan açma gayreti içerisinde.

---

⁵⁷² agm., s.258.

⁵⁷³ İstanbul Muallimler Birliği, “Mecmuamızın Eski Sayıları”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 21-22, kapakta.

⁵⁷⁴ Mektepli Çikolatası Reklâmı için bkz. Ekler No.11.

⁵⁷⁵ İstanbul Muallimler Birliği, “Mektepte Kooperatif”, *Muallimler Mecmuası*, Sene 1931, Sayı 21-22, s.14.

⁵⁷⁶ agm., s.19-20.

⁵⁷⁷ agm.,s.26-29.

Tam bu ay içinde İstanbul Muallimler Birliği'nin bir engelle karşılaştığını söyleyebiliriz. Birlik, daha önce mecmuasının yeni döneme iki ay geç başladığını belirtmiş ve bunun için üyelerinden özür dilemiştir. Bunun sebebini ise değişen “Matbuat Kanunu” ile izah etmiştir. 1931 yılında yapılan bu Matbuat Kanunu'daki değişikliğin mecmuanın intişarında sekteye sebep olduğu söylenmiştir: “Yeni Matbuat Kanunu'muzun gazete ve mecmua neşri için vazetmiş olduğu kuyut ve şurutu yerine getirmek için çalıştık⁵⁷⁸”.

İstanbul Muallimler Birliği'nin eleştirilerinin siyasi sahada görünürlüğüne arttığı, Birliğin muallimlerden yavaş yavaş da olsa ilgi gördüğü ve kooperatifçiliğe başladığı bu dönemde Matbuat Kanunu ile Birliğe bir engelleme mi yapıldığı yoksa bürokrasi mekanizmasının bu dönemde yavaş işleminin neticesi mi bilinmez, iki aylık bir gecikme oluşmuştur. Zira mecmua, açıklamasında daha önce cemiyetlerin neşriyat hakkı yokken Muslihiddin Adil (Taylan) Bey adına Birlik mecmuasının intişar ettiği belirtilmiştir. Şimdi ise mecmua, Muallimler Birliği namına intişar etmektedir. Bu intikal için Muslihiddin Adil (Taylan) Bey'in feragatname belgesi olmasına rağmen Muallimler Birliği, mecmuayı kendi uhdesine iki ay gibi bir sürede alabiliyorsa, burada bir engelleme mi yapıldığı yoksa bürokrasinin genel işleyişinin mi bu hızda olduğu düşündürücüdür.

4.1.15. Muallimlerin Sağlık Sorunları

Birlik, muallimlerin sağlık meselelerine de dikkat etmiştir. Kâtib-i Umumi Tahsin Demiray, “Bütün Dünyada Olduğu Gibi Muallimlerimiz Fizyolojik Felâketlerin Tehdidi Altında” başlığıyla neşredilen yazısında ülkemizdeki muallimlerin sağlık güvenceleri olmadığından esefle bahsetmiştir⁵⁷⁹. Muallimler Birliği'nin bu yönde teşebbüslerde bulunacağını belirten Tahsin Demiray, muallimlere konuyla alakalı şu sualleri yöneltmiştir: “Bulduğunuz kazada kaç hasta muallim biliyorsunuz. Neden hasta ve kaç yaşındadır? Son beş yıl içinde arkadaşlarımızda ölen var mı? Bunlar kimlerdi ve neden öldüler?⁵⁸⁰”.

İstanbul Muallimler Birliği bu soruları yöneltmekle Maarif Vekâleti'nin dikkatini muallimlerin sağlık sorunlarına çekmek istemiştir. Cemiyetin bu dönemlerde kamuoyunda etkin bir rol alabilme gayretinde olduğunu söylersek yanılmış olmayız. İki

⁵⁷⁸ İstanbul Muallimler Birliği, “Mecmuamızın Eski Sayıları”, *Muallimler Mecmuası*, Sene 1931, Sayı 21-22, kapakta.

⁵⁷⁹ Tahsin Demiray, “Bütün Dünyada Olduğu Gibi Muallimlerimiz Fizyolojik Felaketlerin Tehdidi Altında”, *Muallimler Mecmuası*, Sene 1931, Sayı 23, s.86-88.

⁵⁸⁰ agm., s.88.

ay içinde sorulan sorulara pek farklı muhitlerden cevaplar aldığını belirten İstanbul Muallimler Birliği, Maarif Vekâleti'nin konuyu gündemine alıp çözüm üreteceğini belirtmesiyle yanıtları kamuoyuyla paylaşmamıştır. Dönemin Maarif Vekili Esat (Sagay) tarafından, muallimlerin her dönem sonunda sıhhiye memurları tarafından sağlık tetkiklerinin yapılacağı müjdesi verilmiştir⁵⁸¹. İstanbul Muallimler Birliği için bu haber, kamuoyunu yönlendirebilme ve kamu politikalarına tesir etme bağlamında küçümsenmeyecek bir başarıdır.

4.1.16. Muallimler Birliği Siyasi İktidara Yanaşmaya Başlıyor

İstanbul Muallimler Birliği Harf İnkılâbı'nın ardından muallimlerin ve diğer muallim cemiyetlerinin desteğini temin edip siyasi alana mesafeli davranmaya çalışmıştır. 1931 yılının başlarında nispeten bunu başardığı söylene de yine de ihtiyatlı davranmak gerekir. Öyle ki Birliğin 1924 yılı başlarına kadar olan süreçteki etkinliğini ve kamusallığını göz önünde bulundurursak çok daha sılık bir görünüm ortaya koymak durumunda kaldığını görürüz. 1932 yılının ortalarından itibaren siyasi iktidarın uygulamalarını savunan bir görünüm veren Muallimler Birliği, bu andan itibaren mecmuasını neşretmekte zorlanmaya başlamış ve bazı sayıları birlikte neşretmiştir. Mesela Kâzım Nami (Duru)'nun “Bize Nasıl Bir Mektep Sistemi Lazım” başlıklı metni, Cumhuriyetin ilanından bu yana maarif sahasında yapılan inkılapların savunulduğu bir metindir⁵⁸². “Yeni sistem ilk mektepler bir muvaffakiyet göstermemiş sanılıyorsa, muvaffakiyetlerinin henüz gözle görülecek ve elle tutulacak bir maddiyet alamamasındandır. Yeni sistemin muvaffakiyeti, böyle dört beş senelik bir devir içinde gözlere çarpacak kadar tebarüz edemez⁵⁸³” diyerek Bakanlık kararlarını müdafaa eden Kâzım Nami, sözlerini şu şekilde sürdürüyordu:

“Bence maarif sistemimizin bugünkü vaziyetinde yeni değişiklikler yapmağa lüzum yoktur. İlk mekteplerimizin müfredat programı, umumi hatlarıyla pekiyidir. Hayat bilgisi derslerinin, bilhassa mahalli bilgiler üzerine istinad etmesi, mıntıkanın zirai, ticari ve sınai olmasından istifade ederek bir nevi tabii seçiş selection yolu açması, bence çok kıymetlidir⁵⁸⁴”.

Dönemin düşünsel ikliminde etkili bir akım olarak Sosyal Darwinizm Cumhuriyet elitlerinin pek çoğunu tesir altına almıştır. Kaplan da, yönetici elitlerin dünya siyasetini Sosyal-Darwinist bir gözle gördüğünü ve eğitimi de bu amaca göre şekillendirdiklerini

⁵⁸¹ Tahsin Demiray, “Muallimlerimiz Fizyolojik Tehdit Altında” *Muallimler Mecmuası*, 1932, 25, s.157.
⁵⁸² Kâzım Nami (Duru), “Bize Nasıl Bir Mektep Sistemi Lazım”, *Muallimler Mecmuası*, 1932, 26-27, s.190.
⁵⁸³ Kâzım Nami (Duru), “Bize Nasıl Bir Mektep Sistemi Lazım”, *Muallimler Mecmuası*, 1932, 26-27, s.190.
⁵⁸⁴ agm., s.193.

belirtmiştir⁵⁸⁵. Modern okullarda eğitim alan ve bu dönemde siyasi iktidarla iyi ilişkiler tesis etmeye gayret gösteren Muallimler Birliği üyeleri dönemin düşünsel ikliminde Sosyal Darwinizm tezlerinden etkilenmiştir. Muallimler Birliği'nin öncü isimlerinden Kâzım Nami (Duru), talebelerin doğal ayıklanmacı teori uyarınca fiziki olarak güçlendirilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Bunun için askeri eğitim kampları kurulması teklifinde bulunan Kâzım Nami, ilk ve orta mektep talebelerinin 15 veya 30 günlük kamplarda terbiye edilmesi gerektiğini savunmuştur⁵⁸⁶. Bu iş için Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin sorumluluk alabileceğini düşünen yazar, daha önce de incelediğimiz üzere, 1927 yılında da Maarif Vekâleti'nin *Muallimler Birliği* aracılığıyla duyurduğu⁵⁸⁷ askeri eğitim kamplarını hatırlatan radikal bir teklifte bulunmuştur.

4.1.17. İlk Mektep Muallimlerinin Hakları

Mali sorunlarını bir türlü halledemeyen İstanbul Muallimler Birliği artık mecmuasının sayılarını toplu olarak neşretmeye başlamıştır. Mecmuasının 28, 29 ve 30. sayılarını birlikte neşreden İstanbul Muallimler Birliği, bu sayıda tamamen ilk mektep muallimlerinin haklarını müdafaa etmiştir. İlk mektep muallimlerinin yalnızca İstanbul'da değil tüm Türkiye'de buldukları vilayetin muallim birliklerine müracaat ederek Maarif Vekâleti'nin kendi lehlerine bir çalışması olup olmadığını sordukları belirtilmiştir⁵⁸⁸. İstanbul Muallimler Birliği de 4/8/1932 tarihinde bu hususta bir kongre topladığını beyan etmiştir. Muallimlerin sorunlarını ayrı bir broşür hazırlayarak siyasi aktörlere iletmekten ziyade bu işi kendi mecmuasında halletmenin daha uygun olduğunu düşünerek fevkalade bir sayı hazırladıklarını söylemişlerdir.

Menemenlizade Ethem Bey, bu fevkalade sayının tamamen ilk mektep muallimlerine ayrıldığını belirttikten sonra muallimlerin üzerindeki bedbin havaya temas etmiştir. Öyle ki 10 yılı aşan maarif tarihimizi esaslı bir tetkikata tabi tutmalıyız diyen Menemenlizade Ethem Bey, siyasi aktörlerin maarifimiz üzerinde çok fazla tesirleri olduğundan bahsetmiştir. Ümmîlik meselesini dahi yeni baştan ilmi esaslar ışığında

⁵⁸⁵ İsmail Kaplan, "Millî Eğitim İdeolojisi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, (ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Cilt 4), *Milliyetçilik*, İstanbul 2017, s.788-799.

⁵⁸⁶ Kâzım Nami (Duru), "Tatil Kampları", *Muallimler Mecmuası*, 1932, 26-27, s.194.

⁵⁸⁷ Mustafa Necati, "Maarif Şuûnu", *Muallimler Birliği*, 1926, 17, s.780-784.

⁵⁸⁸ İlk mektep muallimlerinin en büyük sorunu düzensiz maaş almalarıdır. 1948 yılına kadar ilk mektep muallimlerinin maaşları illerin kendi bütçelerinden karşılanmaktadır. Bu durum da vilayet mülki amirlerinin maarife verdikleri ehemmiyet oranında maaş almak anlamına gelmektedir.

tartışmamız gerektiğini belirten Ethem Bey, artık taklitle değil tetkikle Batı'dan müesseseler almalıyız demiştir⁵⁸⁹.

Mehmet Ali Şevki (Sevündük) Bey de Ethem Bey'in bıraktığı yerden devamla Batı'dan taklitle müessese alınmaması gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre Batıdan müessese alınması durumunda öncelikle o toplumun içtimai bir analizinin yapılması gerektiğini, ardından o müessesenin o toplumda ne gibi bir mesuliyeti deruhte ettiğini anlamalıyız. Öyle ya, her toplumun sosyal dokusunun farklı olduğunu belirten Mehmet Ali Şevki Bey ardından Fransa, Kanada, İngiltere, Almanya ve İskandinav ülkelerinin sosyal düzenini uzun uzun tetkik etmiştir⁵⁹⁰.

Tahsin Demiray'ın, Muallimler Birliği'nin Umumi Kâtibi unvanıyla 18/9/1932 tarihli kongrede yaptığı konuşma da mecmuanın o sayısında yer almıştır. Burada ilk mektep muallimlerinin 10 yıldaki maddi vaziyetlerini konu alan konuşmasında “Bizim haklı ve çok yerinde olan dileklerimizi alakadarlarına teslim ve kabul ettirmek bugünün Cumhuriyet Türkiye'sinde bir emri tabiidir. İyi bir surette ortaya konacak her umumi meselenin –bilhassa memleketin menfaatleriyle şiddetle alakadar ise- nazara alınmamasına imkân yoktur⁵⁹¹” demiştir. Siyasilere bu konuyu niçin belirttiklerini izah eden Tahsin Demiray, kronolojik bir şekilde Cumhuriyetin ardından 10 yıllık sürede maarif siyasetimizi kısaca özetlemiştir⁵⁹².

İlk Cumhuriyet senesinde yani 923-924'te bilumum resmi ilk mekteplerimizde talebe yekûnu 337.618 idi. Bu sene [1932] ise bu rakam 423.262'ye baliğ olmuştur. Yani dört sene evveline nispetle ilk mektep talebemiz % 26 nispetinde artmış bulunmaktadır. Resmi ilk mekteplerimiz de 4770'den 6060'a çıkmıştır⁵⁹³. 1924 yılında 4897 ilk mektep varken 1932'de bu sayı 7000'e ulaşmıştır. Muallim sayısı da 10.062'den 14.000'e baliğ olmuştur. Talebe sayısı ise 334.000'den 500.000'e varmıştır⁵⁹⁴.

Bir ay sonraki yazısında ilk mektep muallimlerinin savunmayı sürdüren Tahsin Demiray yazısına şu uyarıyla başlamıştır: “İlk tedrisatın verimi hakkında söz söyleyenler lütfen dinleyiniz...⁵⁹⁵” Yazıda iki sene önce Maarif Vekili olan Cemal Hüsnü (Taray)'ın

⁵⁸⁹ Menemenlize Ethem, “Muallimlik Mesleğinin Yükselmesi Memleketin Yükselmesi Meselesidir”, *Muallimler Mecmuası*, 1932, 28-29-30, s.210-211.

⁵⁹⁰ Mehmet Ali Şevki, “Muhtelif İçtimai Tiplere Mensup Memleketlerde Mekteplerin ve Fikir Müesseselerinin Gördüğü Vazife Nedir”, *Muallimler Mecmuası*, 1932, 28-29-30, s.212-256.

⁵⁹¹ Tahsin Demiray, “Türkiye Cumhuriyeti 10 Yıllık Maarif İşleri” *Muallimler Mecmuası*, 1932, 28-29-30, s.258.

⁵⁹² Tahsin Demiray, “Türkiye Cumhuriyeti 10 Yıllık Maarif İşleri” *Muallimler Mecmuası*, 1932,28-29-30, s.258-295.

⁵⁹³ agm., s.284.

⁵⁹⁴ agm., s.287.

⁵⁹⁵ Tahsin Demiray, “İlk Mektep Muallimlerinin Huzursuzluğu”, *Muallimler Mecmuası*, 1931, 32, s.17.

muallim maaşlarını talebelerin başarısına bağlayan konuşması hatırlatılmıştır. Cemal Hüsnü (Taray) bu konuşmasında muallimlerin tamamının zam alamayacağını, ilk tedrisattan orta tedrisata geçen talebelerden başarılı olan talebelerin muallimlerinin zam alacağını söylemişti. Sınav neticelerinin de okullarda duyurulacağını belirten Maarif Vekili, sınavı îfâ etmesine rağmen neticeleri halen duyurmamıştır. Aradan iki yıl geçmesine rağmen sınav neticeleri duyurulmamış ancak Maarif Vekâleti'nden muallimlere yapılan “başarısızsınız” isnadının tazyiki artmıştır. Tahsin Demiray da muallimlerin vazifelerini bihakkın ifa ettiklerini belirterek şunu söylemiştir: “Ve siz de ilk mekteplerin verimini ölçüp kritik edenler. Bu verimin asıl sahiplerini, asıl mesullerini ve asıl söz düşenlerini lütfen dinleyiniz!...⁵⁹⁶”.

Gerçekten de bu dönemde muallimlerin maaş yetersizliği tek sorun olarak karşımıza çıkmamaktadır. Maaşların Mütareke dönemindeki gibi ödemesi gecikiyordu. Siyasi aktörler de bunun farkında olmasına rağmen taşradaki idarecilerin vurdumduymazlıkları vahim neticeyi ortaya çıkarıyordu. Nitekim İsmet İnönü 1934 yılında CHP parti grup toplantısında yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir: “Bugün elimizde mevcut olan malumata göre şikâyetler şunlardır: 1 vilayette 4 aylık, 2 vilayette 3 aylık, 12 vilayette 2 aylık ve 11 vilayette 1 aylık ilk mektep muallimi maaşı birikmiştir. Bu suretle maaşları birikmiş olan vilayetlerin adedi 26 oluyor⁵⁹⁷”.

4.1.18. Muallimler Mecmuası Basılamıyor

İstanbul Muallimler Birliği, her ay düzenli bir şekilde neşretmeye gayret gösterdiği *Muallimler Mecmuası*’nı 32. ve 33. sayıları birlikte neşrettikten sonra 10 ay yayın yapamamıştır. Son olarak Aralık ayında intişar eden mecmua, 34. sayısını “Üniversite Reformu”ndan üç ay sonra, Ekim 1934 tarihinde neşretmiştir. Mecmua “Cumhuriyetin 10. Yılı” ismiyle yayımlanmıştır. Bu sayıda geçen on ayda niçin yayın yapılmadığı, İstanbul Muallimler Birliği’nin bu dönemde ne işlerle meşgul olduğu gibi bilgiler okurlarla paylaşılmamıştır. Ancak dikkat çekecek şekilde bu sayıda lejitimist bir yayın yapan Muallimler Birliği, ilk olarak İsmet Paşa’nın muhtelif nutuklarına iktibas

---

⁵⁹⁶ agm., s.17.

⁵⁹⁷ Tonguç, *age.*, s.399.

etmiştir⁵⁹⁸. Ardından 1923-1933 yılları arasındaki Maarif Kronolojisi okurlarla paylaşılmıştır⁵⁹⁹. Devamında ise maarife ait çeşitli istatistikler okurlarla paylaşılmıştır⁶⁰⁰.

Muallimler Birliği, bu ayki neşriyatında ayrıca üniversite reformunu savunmuştur. Birlik, üniversite reformunu tıpkı hükümet elitlerinin eleştirel bakışıyla onay vererek Darülfünun'un inkılaplar karşısında sessiz kaldığını söylemiştir. Yetkin'e göre de üniversite reformu bununla alakalıdır. Onun deyişiyle "1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformundaki amaç; Darülfünun'un inkılapları savunmaması ve bunlara sessiz kalmasıdır. Siyasi elitlerin inkılapların vülgarizasyonu talebi karşısında Darülfünun sessizliğini muhafaza etmiştir. 151 müderristen 92'si kadro dışı bırakılmıştır⁶⁰¹". Mehmet Ali Şevki (Sevündük), "Bir Muhtıra"⁶⁰² başlıklı metninde bu tür suçlamalarda bulunduktan sonra bilhassa yazının yazılma tarihini de metnin altına ilişirmiştir ki tarih üniversite reformunun hemen sonrasına aittir. Üniversite reformunun hemen akabinde bu yazıyı yazdığını belirten Mehmet Ali Şevki (Sevündük)'ün bu tutumu, Birliğin önceki döneme nazaran hükümetle münasebetlerinde muhafaza etmeye gayret ettiği hususlardaki değişimi göstermektedir.

Mecmuanın bu sayısında üniversite reformunda birkaç kez ismi zikredilen Paul Deschamps'ın "*Tecrübi Sosyoloji*" kitabının yakın bir tarihte Türkçe'ye kazandırılacağı belirtilmiştir. Bu haberi de mecmuada duyuran isim yine Mehmet Ali Şevki'dir. Mecmua, bu sayısında yazar çeşitliliğini yitirmeye başlamıştır. Sadece Abdülatif Nevzat (Ayas), Kâzım Nami ve Mehmet Ali Şevki'nin yazılarından müteşekkil bu sayıdaki yazar sayısının azlığı, İstanbul Muallimler Birliği'nin muallimler nezdindeki itibarını yitirmeye başladığının somut göstergelerinden biridir.

4.1.19. İstanbul Muallimler Birliği Dağılıyor

Bu sayıdan sonra Muallimler Birliği iki ay daha mecmuasını neşredememiştir. Bu dönemde Birlik iyice tavsamaya başlamıştır. İki ayın ardından tekrar bir dergi neşreden Muallimler Birliği'nin yayın politikası artık iyice siyasi elitlerin gözüne hoş görünecek bir tarzdadır. Osmanlı dönemini adeta ötekileştiren yazılar neşreden Birlik, siyasi iktidarın Osmanlı'yı *ancien régime* ilan etmesine büyük bir iştihakla eşlik etme

---

⁵⁹⁸ İstanbul Muallimler Birliği, "İsmet Paşa Hazretleri'nin Nutukları", *Muallimler Mecmuası*, 1933, 34, s.67.

⁵⁹⁹ İstanbul Muallimler Birliği, "1923-1933 İnkılâp Savaşı ve Maarif Kronolojisi", *Muallimler Mecmuası*, 1933, 34, s.68-70.

⁶⁰⁰ İstanbul Muallimler Birliği, "10 Yıllık Maarif İşleri", *Muallimler Mecmuası*, 1933, 34, s.71-80.

⁶⁰¹ *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1933'den aktaran Yetkin, *age.*, s.76-77.

⁶⁰² Mehmet Ali Şevki, "Bir Muhtıra" *Muallimler Mecmuası*, 1933, 34, s.88-91.

gayretindedir. “Cumhuriyetle Değişen Maarif”⁶⁰³ başlıklı metinde İstanbul Muallimler Birliği devamlı Osmanlı dönemindeki maarifle Cumhuriyet dönemini kıyaslamıştır. “Eski mektep, yurt bilgisinden ve yurt sevgisinden hareket etmeyi mensup olduğumuz millete ve soya olan bağlılığımızı ve sevgimizi unutturan bir mektepti”⁶⁰⁴ diyen Birlik, şöyle devam etmiştir:

“Meşrutiyet devrinde bu mekteplerde Türkçe okunmaz, Türkçe konuşulmaz, Türk yurdu ve Türk tarihi anılmazdı. Dini bir beynelmilelcilik güden bu fesat ocakları, buldukları ve talebesini içine aldıkları bu memleketi arkasını çevirmiş, Türk yavrularının bu yurda olan sevgisini ve mensubiyetini ruhlarından sökmeye uğraşırdı. (...) Cezaya çarpılan bir Türk çocuğuna, cezasının affı için kör putlar öptürülürdü. (...) Cumhuriyet maarifi, bu tufeyli mekteplerin putlarını ve heykellerini oldukları yerde yüzgeri ederek, karanlık köşelerine nakletti”⁶⁰⁵.

Bu sözlerle Türk inkılabını tamamıyla meşrulaştırmaya çabalayan Muallimler Birliği, müzakereci bir sivil toplum aktörü olmaktan ziyade tâbi bir sivil toplum kuruluşu rolündedir diyebiliriz. Eski devirlerde medreselerde talebenin kıldığı namazı dahi eleştiren Muallimler Birliği, bu namazların abdestsiz kılındığını ve riyakârlığı salık verdiğini söylemiştir⁶⁰⁶.

“Mecmualar, Kitaplar”⁶⁰⁷ kısmında “Muallimler Mecmuası Yeniden Çıkıyor” duyurusunu yapan Muallimler Birliği, mecmuasının neşredilemediğini beyan etmiş ve tekrar bir heyecan dalgası uyandırmak amacıyla bu duyuruyu yapmıştır. Metinde hükümetin yardım etmediği de şu sözlerle belirtilmiştir:

“Birlik idare heyeti, birliğin kuruluşundan beri çıkarılmakta olan ve meslek muhitinde faydalı izler bırakan Muallimler Mecmuası’nı muntazaman çıkarmak kararını vermiş ve bu hususta Maarif Vekâleti’nin öteden beri esirgemediği yardımı rica etmiştir. Bu müracaata bu sene için maalesef müspet bir cevap gelmemiştir. Buna rağmen birlik idare heyeti muallim arkadaşların ve muallim namzetlerinin alaka ve ihtiyacına ve Maarif Vekâleti’nin gelecek seneki bütçeden nazarı dikkate alacağını bildirdiği müzaherete güvenerek mecmuayı neşre teşebbüs etmiş(tir)”⁶⁰⁸.

Hükümetin yardım etmediğinin bilhassa belirtilmesi, İstanbul’daki örgütçü, sivil toplum alanına dair telakkisi gelişmiş muallimleri tekrar çatısı altına toplama umududur. Ancak bu umut gerçekleşmemiştir. Mecmuasının yayımlanmadığı dönemde İstanbul Muallimler Birliği merkez binasına hükümet tarafından el konulmuştur. Bu dönemde

⁶⁰³ Hıfzırrahman Raşit (Öymen), “Cumhuriyetle Değişen Maarif”, *Muallimler Mecmuası*, 1934, 35-36-37, s.117-121.

⁶⁰⁴ agm., s.119.

⁶⁰⁵ agm., s.119-120.

⁶⁰⁶ agm., s.120.

⁶⁰⁷ İstanbul Muallimler Birliği, “Mecmualar, Kitaplar”, *Muallimler Mecmuası*, 1934, 35-36-37, s.156.

⁶⁰⁸ İstanbul Muallimler Birliği, “Mecmualar, Kitaplar”, *Muallimler Mecmuası*, 1934, 35-36-37, s.156.

Birliği tekrar toplamaya çalışan üyeler bu konuda Hükümete başvurmalarına rağmen olumlu netice alamadıkları gibi Halkevleri'ne yönlendirilmişlerdir. Burada Bülent Tanör Halkevleri'yle alakalı şu tespiti önemlidir: “Halkevlerini ve Halkodalarını CHP örgütledi. Kemalist rejim daha merkezi ve kendine sıkı sıkıya bağlı bir halk eğitimini kurulaştırmış oluyordu. Halkevlerinin CHP'ye bağımlılığı sonuna kadar sürdü⁶⁰⁹”. Dönemi parti genel sekreteri Recep Peker, Halkevlerinin gayesini “Ulusla katılaştırmak, sınıfsız, katı bir kitle haline getirmek⁶¹⁰” olarak tanımlamıştır. Birlik de bu şekilde tanımlanan bir yapı olan Halkevleri'ne katılmak zorunda bırakılmıştır. Ancak tabii burada özerkliğinin muhafaza imkânı olmayan Muallimler Birliği gücünü tümüyle kaybetmiştir.

Süreci İstanbul Muallimler Birliği'nin Kâtib-i Umumisi Tahsin Demiray şu şekilde anlatır:

“İstanbul Türk Ocağı'na kurulmuş olan Halkevine bir tezkere ile davet edildim. İlk teati edilen cümleler müsait bir hava yaratmadığı için o gün, bizim Birliğin iltihakı teklifi bana yapılamadı; sadece Halkevine şahsen girmekliğim istenildi. Halkevinin statüsünü istedim; hukuki mahiyetini orada beraberce mütalaa ettik. Halkevlerinin bu haliyle müstakil bir kültür müessesesi olmadığımı, süslüce bir parti teşekkülü olduğunu belirterek muallimler için fert olarak da Halkevlerine girmenin yerinde olamayacağımı kendi anlayışım olarak bildirdim. Azalık teklif kağıdımı iade ettim. İstanbul'da muallimleri kitle halinde Halkevine davet etmek yolu bu suretle kapanmış oldu⁶¹¹”.

İstanbul Adliyesi'nde çıkan yangın sebebiyle hükümetin tasarrufuyla Adliye Binası olarak kullanılan İstanbul Muallimler Birliği merkez binası, bir daha Birliğe geri verilmemiřtir⁶¹². Kongresini uzun müddet toplayamayan İstanbul Muallimler Birliği Aralık ayında toplanması gereken 1933 yılı kongresini 1934 yılı Mayıs ayında toplayabilmiştir. Toplantıda bu gecikmeyi de dile getiren birkaç üyeye, geçen yılki kongrenin de Haziran ayında yapıldığı hatırlatılmıştır. Görüldüğü üzere İstanbul Muallimler Birliği'nin gerek bina, gerek mecmua ve gerekse kongrelerinde 1932 yılının

⁶⁰⁹ Tanör, *age.*, s.313.

⁶¹⁰ Recep Peker'in Ankara Halkevi'ni Açış Nutku, 24 Şubat 1932, *Ülkü* I, 1932'den aktaran Başgöz, *age.*, s.213. [*Ülkü Halkevleri Mecmuası* bilindiği üzere Ankara Halkevi tarafından Şubat 1933-Ağustos 1950 tarihleri arasında neşredilmiştir. Başgöz'ün *Ülkü* Dergisi'nin ilk sayısını 1932 olarak beyan etmesi gözden kendisi tarafından kaçırılmıştır.]

⁶¹¹ Tahsin Demiray, “Halkevleri ve Muallim Birlikleri”, *Fiske Taşları*, İstanbul 1956, s.43.

⁶¹² İstanbul Muallimler Birliği, binası Adliye'ye tahsis edildikten sonra Birlik Halkevi'ne yönlendirilmiştir. Ancak buradaki çalışmaları da bürokrasi ve siyasi elitler tarafından engellenmiştir. Çalışmamız esnasında 15 yıl sonraki “*Bilgi*” adıyla neşrine tekrar başlanılan Muallimler Birliği'nin süreli yayınında 1948 yılı faaliyet raporları dikkatimizi çekmiştir. Umumi heyete sunulan raporda şu cümleler serdedilmiştir: “*Şimdiden söyleyelim ki Birliğin kendi malı olan bir bina temini bugünkü şartlar altında imkânsızdır*”. Bkz. “Muallimler Birliği'nin 1948 Faaliyet Senesi Raporları” *Bilgi*, 1949, 24, s.187. Belediyeden ve siyasi elitlerden mekân talebinde bulunan Muallimler Birliği, 1949 yılında Rüstem Paşa Medresesi'nin kendilerine tahsis edileceği sözünün verildiğini belirtmesine rağmen ancak 1950 yılında medresenin bir odasının kullanım hakkına haiz olabilmiştir.

sonlarından itibaren bir tükeniş söz konusudur. 1934 yılı kongresinde de Birlik'in 60 liralık borcu olduğu belirtilmiştir. Muallimler Birliği son olarak muallimlerin eksik maaş alması ve kalacak yer yardımına dair alacakları hakkında Büyük Millet Meclisi'ne müracaatta bulunduğunu belirtmiştir. BMM ise, muallimlerin kalacak yer yardımını kanunda yer almasına rağmen reddetmiştir. Zamlarla alakalı talebini ise gelecek yılki bütçede 10.000 liranın zamlara tahsis edildiği belirtilmiştir.

Muallimler Birliği son neşriyatını 1935 yılı 9 Mayıs'ında yapmıştır⁶¹³. Mecmuanın hemen başında Birlik, muallimlerden himaye beklediğini hissettirmiştir. Muallimleri üye olmaya davet eden Muallimler Birliği, üyelik ücretini de taksitle ödeyebileceklerini belirtmiştir. Bu son sayısında Birlik, âzamî oranda lejitimist bir yayın yapmıştır. Kapakta CHP'nin 6 Ok'u paylaşılmış ve üzerine "Atatürk'ümüzün Muallimliğe Ait Vecizeleri" eklenmiştir. Mecmuanın neşredildiği gün olan 9 Mayıs'ta CHP'nin de kurultay toplaması münasebetiyle Muallimler Birliği'nce bugüne kadar yapılan inkılaplar savunulmuştur⁶¹⁴. Ardından Atatürk'ümüzün gösterdiği yönde yürümeye tüm muallimler olarak hazırız mesajını paylaşan Muallimler Birliği, mecmuasının yeniden çıkmaya başladığını duyurmuştur. Ancak diyebiliriz ki Muallimler Birliği, bunu diyerek mecmuasının son sayısının yayımlandığından habersizdir.

İstanbul Muallimler Birliği mecmuasının son sayısında muallimlerin kanunda yer almasına rağmen iki yıldır kalacak yer yardımı alamadıklarını belirtmiş ve artık bunun bir çaresinin bulunması gerektiğini söylemiştir⁶¹⁵. Muallimler Birliği 25 Mart 1935 tarihinde ise son kongresini toplamıştır. Mecmuanın son sayfaları bu kongreye ayrılmıştır. Burada Muallimler Birliği'nin ne kadar âciz bir vaziyete düştüğü gözler önüne serilmektedir. Öyle ki Muallimler Birliği kongresini Halkevi binasında yapmıştır. Ancak Halkevi'nde bir başka kongre yapılacak olması münasebetiyle kongre yarısında bitirilmek durumunda kalmıştır. Pek çok mühim mesele konuşulmadan Halkevi kongre salonu boşaltılmak durumunda kalınmıştır. Ayrıca üyeler arasında çok şiddetli tartışmalar husule gelmiş ve taraflar birbirlerini suçlamışlardır. Bir gruba göre Muallimler Birliği idare heyeti hiçbir mesele ile ilgilenmediği için Birlik bu vaziyete düşmüştür; diğer grup ise üyelerin idare heyetine destek olmaması ve aidatlarını ödememesi sebebiyle Birlik bu

⁶¹³ Bu konuda detaylı bir çalışması olan Yunus Pustu, *Muallimler Mecmuası*'nın bu sayısını gözden kaçırmış görünmektedir. Bkz. Yunus Pustu, "Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ve Şubelerinin Neşrettiği Mecmualar", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 2017, c.3, s.2, s.67-68.

⁶¹⁴ İstanbul Muallimler Birliği, "İstanbul Öğretmenler Birliği", *Muallimler Mecmuası*, 1935, 38-39, kapakta.

⁶¹⁵ F. Osman, "Muallimlerin Mesken Bedelleri", *Muallimler Mecmuası*, 1935, 38-39, s.208-209.

vaziyete düşmüştür. Bu şekilde birbirlerini suçlamalarının ardından ortak birkaç karar alınmış ve kongre salonu boşaltılmak durumunda kalmıştır.

İstanbul Muallimler Birliği'nin kurucu başkanı olan Ahmet Halit (Yaşaroğlu) bu süreci kısaca şöyle tasvir etmiştir:

(...) Hükümetçe hazırlanan Maarif kanunlarının projeleri umumi merkeze iltihaktan evvel 1923'te İstanbul Muallimler Birliği'ne gönderilerek mütalaası sorulmuş, fakat bu zihniyet 1926-1927'den sonra yavaş yavaş zayıflamağa başlamıştır. Netice şudur ki böylece başlayan bu zihniyet geriliği, 1926-1936 arasında bir bünyeye hissedilmez surette müessir olan, fakat bir gün kendisini açığa vuran bir maraz gibi nihayet 1936 ile başlayan devrede bütün menfi tezahürleriyle belirti. Hülasa o şekliyle merkezîyet nihayet 1936'da İstanbul Muallimler Birliği'ni işlemez ve çalışamaz bir hale getirmiş, ilga mı, infisah mı, kapatılma mı olduğu belli olmayan bir akıbet İstanbul muallimlerini mesleki teşekküllerinden mahrum bırakmıştır⁶¹⁶."

Tahsin Demiray ise Muallimler Birliği'nin Recep Peker tarafından kapatıldığını beyan etmiştir:

"1933 yılının sonbaharında Fırka Kâtibi Umumisi Recep Peker, parlak bir 10. Yıl Töreni yapıp bir kat daha kuvvetlendikten sonradır ki İstanbul Muallimler Birliği'ni, Halkevlerine iltihaka resmen ve yazılı olarak davet etti. O yıl Birliğin reisliğine seçilmiş olan büyük ilim adamımız ve ilk hukuk doktorumuz Ethem Menemencioğlu, hakiki bir demokrasi tarafı ve hürriyet aşığı bir zat olduğundan bu talep karşısında müşkül bir duruma girdi. Bu neticeden biraz da beni mesul tuttu. Çünkü Birliklerin şiddetle zorlandığı böyle nazik bir devrede reislik mevkiini kabul etmesini kendisinden ben rica etmiştir.

Aradan henüz 7 ay geçmişti ki Birliğin kongresi toplandı, arkadaşlar mütesanit hareket ettiler; hazırlanmış olan Halkevlerine iltihak tavrını bir tek arkadaş imza etmedi; Recep Peker'in beklediği kararı İstanbul muallimleri vermediler... Yeni ve son idare heyeti seçildi. Son diyorum, çünkü bu idare heyeti vazifesine devam ettiği bir sırada 1934 yılında Birlik, bir kararla kapatıldı⁶¹⁷!.. Fertten doğan demokratik teşekküllerin bu sonuncusu da diktatoranın yolu üzerinden kaldırılmış oldu⁶¹⁸."

Görüldüğü üzere İstanbul Muallimler Birliği Harf İnkılâbı'nın ardından kimi zaman hükümete tâbi bir sivil toplum görünüşü vermiş kimi zaman da müzakereci bir sivil toplum görüntüsü vermiştir. Son dönemde mecmuasını basamamış, merkez binasını da yitirmiş olmasına rağmen yine de tutunmaya çalışmıştır. Ancak dönemin siyasi iklimi plüralizme hiçbir şekilde taviz vermemektedir. İstanbul Muallimler Birliği ise dönemin sivil toplum kuruluşları arasında siyasi iradeye en fazla direnç gösteren bir cemiyettir. Ülkenin en örgütlü yapısı olan Türk Ocakları dahi 1932 yılında kapatılmışken İstanbul

⁶¹⁶ Ahmet Halit Yaşaroğlu, "İstanbul Muallimler Birliği'nin Tarihçesi", *Bilgi*, 1948, 15, s.7.

⁶¹⁷ Biz burada Tahsin Demiray'ın yanlış hatırlamadan kaynaklı bir tarih belirttiğini düşünüyoruz. Zira Demiray'ın belirttiği kapatılma tarihinden sonra yayımlanan *Muallimler Mecmuası*'nın son sayısında kendisinin de dâhil olduğu 25/3/1935 tarihli İstanbul Muallimler Birliği Kongresi'nin zabıtlarına yer verilmiştir.

⁶¹⁸ Tahsin Demiray, "Halkevleri ve Muallim Birlikleri", *Fiske Taşları*, İstanbul 1956, s.43-44.

Muallimler Birliği 1935 yılına kadar direnç göstermiştir. Bu, üzerinde ısrarla durulması gereken mühim bir detaydır.

SONUÇ

Modernleşme, Batı Avrupa ülkelerinin toplumsal dinamikleri göz ardı edilerek, bu ülkelerin toplumsal yapısını ideal tip olarak benimseyen, önceden programlanmış bir toplumsal değişim sürecidir. Türkiye Tanzimat'tan itibaren bu süreci "Batılılaşma" süreci olarak yaşamıştır. Kahraman'a göre, Batılılaşmanın ilk âmili siyasi yapı dönüşümü, ikinci âmili ise bunun eğitim süreçleriyle somutlaştırılmasıdır⁶¹⁹. Eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte daha geniş kesimlerin bundan istifade etmesiyle modernleşme süreci geri dönüşü olmayan toplumsal bir dönüşüme sebep olmuştur. Bu değişimle birlikte artık insanlar siyasi aktörler karşısında edilgen olmaktan ziyade etken olmaya gayret gösterirler. Bu süreç, vatandaşlığın doğuşu, insanların siyasi aktörlerden özerk alan taleplerinin oluşmaya başladığı bir süreçtir. Bu taleplerin kurumsallaşmasıyla birlikte de sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır. Cohen ve Arato, sivil toplumu ekonomi ve devlet arasında toplumsal ilişkinin olduğu, öncelikle aile gibi mahrem alanlardan gönüllülük esasına dayalı örgütlere, toplumsal hareketlerden kamusal iletişim biçimlerine kadar olan genişçe bir sosyal etkileşim alanı olarak tanımlamıştır⁶²⁰.

Bu tanımdan hareketle Osmanlı Devleti'nde modern anlamda sivil toplum alanının oluşumu Meşrutiyet dönemine tekabül etmektedir. Tanzimat'tan itibaren tebaadan vatandaşa doğru evrilen Osmanlı insanı, siyasi bilinçlenmesiyle birlikte bir özerk alan telakkisine sahip olmaya başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı toplumunda ikinci gruplar türemeye başlamıştır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde Padişah'ın, siyaset alanından çekilmesiyle doğan bu boşluk içinde pek çok dernek türemiştir. İstanbul Muallimler Birliği de, –o dönemki ismiyle Muallimler Cemiyeti- muallimlerin uzmanlaşma ve meslek bilincinin onlarda uyandırdığı dürtülerle kurdukları cemiyetlerin son halkasıdır. Kendisinden önce İstanbul'da altı muallim derneği kurulmuştur. Cemiyet, döneminde muallimleri temsil eden en etkili kuruluş olmuştur.

Cemiyet, kendinden önceki muallim cemiyetlerinden güçlü bir tartışma kültürü devralmış, tevarüs eden bu bilinç sayesinde Cemiyet, 1918 yılından itibaren Osmanlı kamuoyunda oldukça etkili ve söz sahibi bir sivil toplum kuruluşu olmuştur.

---

⁶¹⁹ Hasan Bülent Kahraman, "Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, (ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil), Cilt 3, *Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul 2016, s.126

⁶²⁰ Jean L. Cohen, Andrew Arato, *Sivil Toplum ve Siyasal Teori*, Ankara 2013, Önsöz

İstanbul Muallimler Birliği, kuruluşundan iki yıl sonra ilk mektep muallimlerinin maaşlarını alamamalarından ötürü gittikleri greve sahip çıkmamış, bunun neticesinde de ilk mektep muallimleri kendi cemiyetlerini kurmuşlardır: “Mekatib-i İptidaiye Muallimleri Cemiyeti”. Bu durum İstanbul’un muallim profilinin mesleki örgütlenmeye yatkın olduğuna bir işarettir. Birlik, iki yıl sonra *Muallimler Mecmuası* adıyla bir süreli yayın faaliyeti içerisine girmiştir. *Muallimler Mecmuası* yüksek bir entelektüel birikimin ürünüdür. Cemiyetin kendi içinde güçlü bir kamusallık inşa ettiğinin en bariz göstergesi, mecmuasında çok farklı kesimlerin yazılarını neşretme gayretidir.

İstanbul Muallimler Birliği’nin yeni rejim ihdas edildiği anda da tıpkı Mütareke dönemi İstanbul Hükümetlerine karşı olduğu gibi mesafesini koruma gayreti göze çarpmaktadır. Ancak bu dönemde Birlik, bir anda Maarif siyasetinin en yetkin kurumu gibi devreye girmiştir. Mecmuası aracılığıyla yeni rejimin maarif siyasetinde tesirli olmak için çabalamış, hükümete çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Kendisine danışılmadan atılan adımları tenkit etmesi, hükümete sert sözlerle yüklenmesi ve muallimlere hâmilik görevini icra etmesi, onun Maarif Vekâleti karşısında bir güç merkezi olarak temayüz etmesine sebep olmuştur. Vekâlet’in Anadolu’ya tayin etmek istediği muallimlerin İstanbul’da kalması için yoğun çaba göstermiştir.

İstanbul Muallimler Birliği’nin tarihini Harf İnkılabı öncesi ve sonrası olmak üzere iki başlık altında incelemek en doğru sınıflandırma olacaktır. Bu dönemi de kendi içinde farklı şekilde sınıflandırılmak gerekebilir. Zira Birlik, bir sivil toplum aktörü olarak siyasi aktörler karşısında kimi zaman özerklik alanını genişletme, kimi zaman ise sahip olduğu alanı muhafaza etme gayretindedir.

Harf İnkılabı öncesindeki dönemi de iki alt başlıkta incelemek, Birliğin sivil alan ve kamusal telakkilerini vuzuha erdirmek açısından gereklidir. Bu sınıflandırmada 1924 yılı bir dönüm noktasıdır. 1924 yılına dek İstanbul Muallimler Birliği siyasi alana karşı devamlı mücadele eden, tenkitçi bir üslupla müzakere yürüten bir görünümüdür. Bu durum kendisine tevarüs eden Meşrutiyet dönemi birikiminin verdiği özgüven ve İstanbul muallimlerinin kendisine gösterdiği teveccühten kaynaklanmaktadır.

Birlik bu dönemde ilk olarak Ankara’daki muallimlerin İstanbul muallimleri hakkındaki “işbirlikçi” iddiasını reddetmeye gayret göstermiştir. Gerçekten de siyasi tarihimizde Mütareke döneminde İstanbul’daki aydın, entelektüel ve siyasetçilerin düşmanla işbirliği içinde olduklarına dair genel bir inanış vardır. Bu oldukça indirgemeci

bir bakış açısidir. İstanbul Muallimler Birliği, neşriyat faaliyetiyle ve üyelerinden bir kısmını Ankara'ya göndermesiyle kamuoyunu tesiri altına almıştır. Zira Ankara'daki mütevazı kamuoyu, İstanbul muallimlerinin işbirlikçi olduğu iddiasını her fırsatta dillendirmiştir. Milli Mücadele hemen sonrasında Ankara'ya gerçekleştirilen bir ziyaret dahi bu kanaati bir ölçüde yumuşatabilmiştir. Hemen her fırsatta Ankara'daki muallimlerin kendileriyle olan mesafesini dile getiren Birlik üyeleri, uzun bir müddet Ankara muallimlerinin gözünde madundur. Nancy Fraser tabakalı toplumlarda “mâdun karşı kamuların”, “hâkim kamularla” çatışmalı bir ilişkiye gireceklerini öne sürmektedir. Burada İstanbul'un Ankara nazarında maduniyetinden bahsetmek, yeni siyasi elitlere yöneltilen haksız bir eleştiri olacaktır. Zira İstanbul Muallimler Birliği'nin inşa ettiği kamusal Ankara nezdinde de karşılık bulmuştur. Lâkin özellikle 1924 yılına kadar olan süreçte Ankara'daki muallimlerin İstanbul muallimlerini tahkir edici üslubu ve onları pejoratif bir nazarla görmeleri de gözden kaçırılmamalıdır. Yine de İstanbul muallimlerinin Ankara muallimleri nezdindeki mâduniyeti, yüksek entelektüel birikimleri ve Ankara'daki muallimlerin siyasi elitlerin gölgesinde kalması sebebiyle fazla uzun sürmemiştir.

Bu dönemde üyelerine geniş bir kamusal alan açan İstanbul Muallimler Birliği kamu politikalarına tesir etmeyi başarmıştır. Ankara'daki muallimlerin iddialarının tersine kendisini maarif sahasında yeni kurulan devletin Maarif Vekâleti'nden daha yetkin gören Birlik, hemen her fırsatta bu iddiasını kanıtlama gayretindedir. Kamuoyu oluşturabilme ve oluşan kamuoyunu yönlendirebilme gibi maharetlere sahip olması, İstanbul Muallimler Birliği'nin göz ardı edilmesi zor bir sivil toplum aktörü olduğunu göstermektedir. Birlik, kamuoyu imâl eden bir güçtür. Bu gücü İstanbul Muallimler Birliği'ne veren ise, kendi içinde modern usullerle çalışmasıdır. Üyelerinin uzmanlık alanlarına göre encümenler kurmasını sağlayan Birlik, encümenin çalışmalarının sonuçlarını değerlendirip ardından kamuoyuyla paylaşmaktadır. Yani modernleşmenin getirdiği işbölümü ve uzmanlık, İstanbul Muallimler Birliği'nin iç bürokrasisinde oldukça etkin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birlik üyelerinin mesleki formasyonları, eğitimin meselelerine hâkimiyet seviyesi ve encümen çalışmalarının Hükümet üzerinde de hayli tesirli olduğunu ifade etmek gerekir.

Tabii bu durum yeni siyasi elitlerin de müzakere bilincine sahip olmasıyla ilgilidir. Devleti kuran yeni siyasi elitler, bir dönem İstanbul Muallimler Birliği'nin müktesebatından faydalanmışlardır. Birliğin inşa ettiği kamusal, Maarif Vekillerinin

kanun hazırlama sürecinde göz ardı edemeyeceği bir düzeydedir. Zira İstanbul Muallimler Birliği'nin "Orta Tedrisat Muallimleri Hakkında Kanun"un hazırlık sürecinde Maarif Vekâleti'yle birlikte bir yönetim örneği verdiği söylenebilir. Bilindiği gibi yönetim herhangi bir idari tasarrufta, etkilenen kesimlerin alınacak karara ast-üst ilişkisi olmaksızın katılımını gerekli kılmaktadır. İstanbul Muallimler Birliği de siyasi elitlerin buna meyilli olması sebebiyle "Orta Tedrisat Muallimleri Hakkında Kanunun" dokuz maddesini bilhassa hazırlamış, geri kalan maddelerde de hayli tesirli olmuştur.

Kanunların hazırlanması sürecinde etkili olan İstanbul Muallimler Birliği, tesirini daha da artırmak adına taşradaki muallimleri de Birliğe üye olmaya ve *Muallimler Mecmuası*'nda yazılar neşretmeye davet etmiştir. İstanbul'daki ve taşradaki muallimlerin yalnızca ekonomik şartlarını değil, sosyal ve beşeri standartlarını da yükseltmek adına şikâyet mektupları yayımlayan Birlik, bütün ülkedeki öğretmenlerin hâmilliğine talip olmuştur. Bu durum Ankara'da da örgütlenmeye başlayan bir başka öğretmen derneğini, Türkiye Muallimler Birliği üyelerini rahatsız etmiştir. Ancak İstanbul Muallimler Birliği bu rahatsızlığın da farkındadır. Türkiye Muallimler Birliği'nin kendisine iltihak etmesine dönük taleplerine her birim için seçilmiş yöneticiler ve bir ölçüde müstakil davranma şartını sunan İstanbul Muallimler Birliği özerkliğine düşkün bir sivil toplum aktörü olduğunu göstermektedir. İstanbul Muallimler Birliği'nin 1925 yılında Türkiye Muallimler Birliği'ne bu şekilde katılma talebi reddolunmuş, ardından 1928 yılında kabul edilmiştir.

İşte bu süreçte İstanbul Muallimler Birliği hükümetin maddi desteğine nail olmuştur. Bu destek Birliğin kemiyet olarak gelişmesine ancak keyfiyet olarak bağımsızlığını yitirmesine sebep olur. Zira İstanbul muallimleri İstanbul Muallimler Birliği'nin liberal müzakere kültürüne, hükümetle arasındaki mesafesini korumasına, sert tenkitlerine ve muallimleri hükümete karşı müdafaa etmesine teveccüh göstermektedir. Çünkü İstanbul'un muallim profili Meşrutiyet'ten bu döneme dek mesleki dernekleşmeye sivil alana dair özgürlüklerin garantisi gözüyle bakmış ve siyaseten yanaşmacı usulden uzak durmuştur. Kültür başkenti olarak İstanbul ve bu başkent'in entelektüel kesimi olan muallimler, kamusal alana devlet müdahalesinin kapısını açacak bu girişime tepkilerini göstermişlerdir. Birlik merkezine devam edenler sayıca azalmıştır. Bir yandan Birliği yöneten isimler bu süreçte değişmiş diğer yandan ise üyelerin teveccühü seyrelemiştir. Buna paralel olarak İstanbul Muallimler Birliği'nin geniş ve devletten bağımsız kamusal alanı da daralmaya başlamıştır. Sivil toplum kuruluşu özelliği gösterirken maddi kaynak

peşinde bunu heba etmiş bir görüntü veren Birlik, bu dönemde gitgide kamusallığını yitirmiştir. Önceleri kanun hazırlama sürecine etkin olarak katılan ve kamuoyuna görüşlerini benimsetebilme mahareti olan cemiyet, artık kanunların hazırlandığını belirtmekten öte gidememiş ve mütalaa belirtememeye başlamıştır. 14 ay boyunca devam eden bu maddi destek, Türkiye Muallimler Birliği'nin süreli yayını olan "*Muallimler Birliği*"nin yayımlanması sürecinde kesilmiştir. Ayrıca siyasi aktörlerin de kendisine Türkiye Muallimler Birliği'ne katılması yönündeki telkinlerinin artması, cemiyeti bir dönüm noktasına getirmiştir.

İstanbul Muallimler Birliği'nin önünde iki seçenek vardır: Türkiye Muallimler Birliği'ne katılıp onun bir şubesi haline gelmek yahut maddi durumunu düzelterek eski günlerine dönmek. İki ay direnen İstanbul Muallimler Birliği, mecmuasını neşretmekte dahi güçlük çekince Türkiye Muallimler Birliği çatısı altına girmiştir. Burada şöyle bir yorumda bulunabiliriz, siyasi elitler İstanbul Muallimler Birliği'ni tam anlamıyla soğurmuşlardır. Önce İstanbul Muallimler Birliği'nin etkin isimlerinden Hamdullah Suphi'nin Maarif Vekili olması Birliğin özerkliğini zedelemiştir. Ardından maddi destek vererek Birliğin otonom hareket kapasitesi kısıtlanmıştır. Son olarak maddi desteğin kesilmesiyle Türkiye Muallimler Birliği'ne katılma telkinleri İstanbul Muallimler Birliği'ni çaresiz bırakmıştır.

Ankara merkezli Türkiye Muallimler Birliği'nin başkanının da aynı zamanda Maarif Vekili olması, Birliğin bir sivil toplum kuruluşu olarak serbest bir kamusalılık oluşturmasının önünde bir engel olarak baştan önüne çıkmıştır. Maarif Vekili Mustafa Necati muallimlere pek çok hak bahsettiği gibi rejimin "makbul muallim" tanımından bir adım dışarıya çıkanlar için de "Demokles'in Kılıcı" olmuştur. Vekâleti döneminde kendisinin de belirttiği üzere muallim kaybı çok fazladır. Tasarrufları karşısında muallimlerden hiçbir itiraz istemeyen ve onları azletmekle tehdit eden Mustafa Necati'nin Vekâlet'te olduğu yıllar muallimlerin kabuğuna çekilme yıllarıdır. Burada bir haksızlık etmemek gerekir. Mustafa Necati, ülkedeki muallimlerin maaşlarında kıymeti haiz bir artış, özlük haklarında iyileştirme yapmış ve muallim profilini saygıdeğer bir konuma taşımıştır. Vekâletinin ilerleyen yıllarında yönetişime kapıyı açık bıraksa da muallimlerin burada yönetişime taraf olacak bir birikimi kalmamıştır. Rejim muallimlerin bu birikimini eritmiştir.

İstanbul Muallimler Birliği'nin tersine Türkiye Muallimler Birliği ise sivil toplum alanına dair özgürlüklerin savunusu ve güçlü bir kamusallık inşa etmeyi hedeflememiştir. Türkiye Muallimler Birliği, siyasi elitlerin ülkedeki muallimleri tek bir çatı altında toplamak adına oluşturdukları bir dernektir. İstanbul Muallimler Birliği kendiliğinden, modernleşmenin İstanbullu muallimlerin zihninde uyandırdığı meslek bilincinin sonucu ortaya çıkmış iken, Türkiye Muallimler Birliği dışarıdan alınan ve özümsemeyen bir değer gibi görünmektedir. Zira muallimlerin haklarını savunma iddiasıyla ortaya çıkan bir sivil toplum kuruluşu olarak Türkiye Muallimler Birliği, yöneticilerinin büyük ölçüde siyasi elitlerden oluşturması siyaset alanına göbekten bağlı doğmasına sebep olmuştur. Faaliyetleri boyunca da bu kalıbın dışına çıkamamıştır. Türkiye Muallimler Birliği için iddiamız modernleşmenin getirdiği sosyal dinamiklerden tevarüs eden bir sivil toplum kuruluşu olmaktan çok, siyasi elitlerin ülkedeki münevver takımını oluşturan muallimleri bir çatı altında toplama görevini misyon edinmiş bir dernek olduğu şeklindedir. Eğer ki İstanbul Muallimler Birliği'nin 1924 yılına kadar olan dönemini “müzakereci bir sivil toplum kuruluşu” olarak nitelenecek gerekirse, Türkiye Muallimler Birliği ise “tâbi bir sivil toplum kuruluşudur”. Zira faaliyet süresince Maarif Vekâleti'nin güdümünden çıkamamıştır.

Burada tabii dönemin sosyal şartlarını da tekrar göz önünde bulundurmak gerekir. İstanbul şehri Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi başkentlik vasfından ayrı aynı zamanda kültürel başkenttir. Şehir, imparatorluğun kültür üreten merkezidir. Modernleşme sürecinin başlamasıyla birlikte, modern toplumun dinamiklerini en çok özümseyen şehir yine İstanbul'dur. Bu bakımdan İstanbul'un entelektüel iklimi, müzakere ve münakaşa kültürüne sahip, bağımsızlık hassasiyeti yüksek olan sivil toplum kuruluşlarının filizlenmesi için uygundur. İstanbul Muallimler Birliği'nin de yetkin bir sivil toplum kuruluşu olması, geniş bir kamusal alan oluşturabilmesini bu birikim ve geçmişle birlikte değerlendirmek gerekir. Ankara ise, İstanbul'un entelektüel birikiminin yanında oldukça bâkir bir görünüme sahiptir. Şehirde siyasi örgütlenmenin başlamasının ardından suni bir sivil toplum alanı teşekkül etmiştir. Zira bu sivil toplum alanı da siyasi elitlerin salık vermesi ve desteğiyle oluşmuştur. Bu bakımdan Türkiye Muallimler Birliği'nin İstanbul Muallimler Birliği kadar özgürlüklerine düşkün ve tartışma kültürüne sahip olmayan bir cemiyet olması şaşırtıcı bir durum değildir.

İstanbul Muallimler Birliği'nin Birliğe katılım sürecinde federasyon –özünde konfederasyon- teklifini reddeden Türkiye Muallimler Birliği, önde gelen isimlerini

taşraya teftişe göndererek merkeziyetçi yapısını güçlendirmiştir. Tabii burada Türkiye Muallimler Birliği'nin sadece ülkedeki muallimleri pasifize etmek gayretiyle bir arada bulunduğunu iddia etmek haksızlık olur. Zira cemiyet dönem dönem geniş bir kamusal alan açmış ve bu alanda çeşitli konuları tartışmıştır. Örneğin muallimlerin tek tip giyinmesi konusu, meslekten ayrılıp tekrar muallimlik mesleğine dönenler için maaş düzenlemesi talepleri ve taşraya gönderilen bazı anketlerde yapılan kanuni düzenlemelere dair mütalaaların sorulması gibi çalışmalar aslında güçlü bir kamusal inşası için yeterlidir. Yine de elbette İstanbul Muallimler Birliği'yle kıyasladığımız takdirde bunun sınırlı sayıda konuda karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Birliğin siyasi başkentte yer alması, yöneticilerinin siyasi elitlerden müteşekkil olması, inşa ettiği kamusalın belli kalıplarla sınırlanmasına sebep olmuştur. Zira bir inkılâp yaşanmaktadır ve tartışılan konular inkılabı yürüten iradenin zihniyetinin sınırları dışına çıkamayacaktır. Bu durum, Türkiye Muallimler Birliği'ni “ideolojik kamusalığa” yaklaştırır. Ama tam olarak bununla nitelendirmek de doğru değildir. Türkiye Muallimler Birliği 1930'lu yıllarda varlık gösterebilseydi, ideolojik bir kamusal alan açmış olabilirdi. “Zira 1930'lu yıllar kamusal alanda yalnızca siyasal erkin boy gösterebildiği monist bir mekân haline gelmiştir⁶²¹”.

Nihayet 1928 yılında bir anda süreli yayını kesilen Türkiye Muallimler Birliği 25 Ağustos tarihli kongresinde İstanbul Muallimler Birliği'nin federasyon –özünde konfederasyon- teklifini kabul etmiş ve ardından merkez teşkilatını ilga etmiş, taşradaki birliklere hüküm-i şahsiyet vermiştir. Çünkü ileriki yıllarda muallimlerin tekrar bir araya gelip taşrada bir dernek kurmalarına kapıyı açık bırakmıştır. Ancak faaliyette olduğu yıllarda güçlü merkeziyetçi yapısı, taşra birliklerine devamlı sorumluluklar tevdi etmesi ve onları teftişe çıkması gibi sebeplerle taşra birlikleri merkezden özerk hareket kapasitelerini yitirmiş vaziyettedirler.

Harf İnkılâbı'yla beraber Türkiye'deki muallimler derin bir sessizliğe gömülmüşlerdir. Bunun tek istisnası Adana Muallimler Birliği'dir. Adana Muallimler Birliği'nin, Harf İnkılâbı öncesinde “*Adana Mintıkası Maarif Mecmuası*” adıyla yayımlanan neşriyatı, Harf İnkılâbı'yla beraber ismini “*Çukurova'da Memleket*” olarak değiştirmiş ve yayınlarına devam etmiştir. Bunun haricinde Türkiye'nin en teşkilatçı muallimleri olan İstanbul muallimleri dahi, Birliklerini toparlayabilmek için 1930 yılına

---

⁶²¹ Ömer Çaha, “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusal Dönüşümü”, *Doğu Batı*, 5, Ankara 2014, s.81-103

dek beklemek zorunda kalmışlardır. Bu dönemde metruk bir bina haline gelmiş merkezlerinde tekrar eski heyecanını uyandırmak için çok gayret sarf eden İstanbul Muallimler Birliği eski münakaşa ve müzakere kültürüne sahip çıkmıştır. Bağımsızlığına düşkün bir sivil toplum görüntüsü vermek isteyen ve kamusal alana geniş alan açan İstanbul Muallimler Birliği kısa bir dönem teveccüh görmüştür.

İstanbul Muallimler Birliği 1930 yılı Kongresi'nde 400 üyeyi Birlik Merkezi'ne toplamayı başarmıştır. Kâzım Nami'nin bu kongredeki konuşması birçok bakımdan önemlidir. Örneğin Mustafa Necati'nin vekilliği döneminde muallimlerin meslekten ihracına dair tenkidi, çalışmamızın iddiasını ispatlar niteliktedir. Biz bu dönemde muallimlerin refahı yükselmiş olsa dahi hareket kapasitelerinin kısıtlandığını belirtmiştik. Kâzım Nami (Duru) buna da değinerek yapılan muallim ihraçları karşısında ses çıkaramadıklarını üzüntüyle belirtmiştir. Ayrıca Türkiye Muallimler Birliği'nin bürokrasi kademesinde yükselmek isteyen muallimler için bir basamak vazifesi gördüğü ifade etmiştir. Harf İnkılabı'nın muallimler üzerinde bedbinliğe yol açtığına dair yorumumuz da yine konuşmacının katılım oranını kastederek kendilerinde güç bulduklarını ve eleştirilerini rahatlıkla ifade edebilme keyfine vardıklarını belirtmesiyle doğrulanmış olmaktadır. Bu da İstanbul mualliminin siyasetle arasındaki mesafeyi koruyan ve siyasi alana dair yıpratıcı eleştirilerini dile getirmekten sakınmayan bir profile sahip olmasıyla açıklanabilir. Cemiyetin sahip olduğu geniş kamusal alanın daralması, İstanbul'un bağımsızlığına düşkün muallimlerini hayli yıldırıştır. Muallimlerin haklarını siyasi iktidara karşı müdafaa ettiği dönemde Birliğin üye sayısı 400'ün üzerine çıkmıştır; bu önemli bir rakam gibi görünse de ekonomik sorunlar nedeniyle yine hükümetin yardımını almak zorunda kalmıştır. Haziran 1931'e dek süren ekonomik destek, bu tarihte son bulmuştur. Dönemin Maarif Vekili Esat (Sagay)'dır. Ancak dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır ki, İstanbul Muallimler Birliği önceki süreçte aldığı hükümet yardımını yüksek sesle dile getirirken bu dönemde o kadar da yüksek sesle dile getirmemektedir. Bunun sebebi İstanbul'un sivil toplum bilincine sahip ve hükümetle mesafesini korumaya gayretli muallimlerinin Birlik'ten uzaklaşmasına engel olmasıdır. Zira 1924 yılında ekonomik destekle birlikte muallimlerin Birlik'ten uzaklaşmaları gerçeği İstanbul Muallimler Birliği'nin hatırından çıkmamaktadır. Kurumsal hafızası hayli güçlü olan cemiyet, tekrar aynı hatayı yapmamaya gayret göstermektedir.

İstanbul Muallimler Birliği'nin tekrar aktif bir görünüm vermesi siyasi elitleri rahatsız etmiştir. Cemiyetin silikleşmesi için ekonomik destek çekilmiştir. Zira bu

dönemde Kâzım Nami (Duru)'nun muallimlerin ileriki yıllarda siyasi bir teşekkül haline gelebilecekleri sinyali ve 1930 yılı kongresindeki güçlü kamusalılık, homojen bir vatandaş arzusunda olan siyasi aktörleri rahatsız etmiştir. Maddi desteğin sona etmesinin ardından İstanbul Muallimler Birliği önceki dönem olduğu gibi iki ay sonra pes etmemiştir. Ekonomik olarak otonomi elde etmek adına çeşitli teşebbüslerde bulunmuştur. “Mektepli çikolata”yı satışa sunması, kooperasyon tasavvurları gibi adımlar, İstanbul Muallimler Birliği'nin önceki döneme ait acı tecrübelerinin neticesidir. Birlik maddi otonomisini elde edip sivil toplum alanını genişletme gayretindedir. Ancak bu yeni dönemde de başarılı olamaz.

Rejimin sertleşmesi özerk hareket kapasitesine sahip muallimlerin sıkı denetime alınmasını gerektirmiştir. Muallimlerin takip ettirildiği haberinin yayılması, İstanbul Muallimler Birliği binasının siyasi iktidara el konulup Adliye Binası'na çevrilmesi gibi sebepler Birliğin son bulmasına sebep olmuştur. Hâlbuki bu dönemde İstanbul Muallimler Birliği de siyasi iktidara yanaşmaya başlamıştır. *Muallimler Mecmuası*'nı basmaktan aciz kalan İstanbul Muallimler Birliği, son sayısını CHP Kongresi'nin olduğu gün, 9 Mayıs 1935 tarihinde yayımlamıştır. Hemen hemen yılda sadece bir-iki mecmua yayınlayacak derecede yayın faaliyetleri tavsayan İstanbul Muallimler Birliği bu dönemde tamamen lejitimist bir görünüm kazanmıştır. Sivil toplum kuruluşu olmak gibi bir kaygı gütmeyen Birlik, kamusal alanın tamamen siyasi denetime geçmesine de bigâne kalmıştır. Çünkü Birliğin hareket sahası kalmamıştır. Birlik Halkevlerine katılmayı reddetmiş, ama onun binasında kongre yapmaya mecbur kalmıştır. Zira Birliğin binası da Adliye'ye tahsis edilmiştir. Burada son kez kongresini toplayan ve tamamlayamadan kongre salonundan çıkmak zorunda kalan İstanbul Muallimler Birliği, tarihe karışmıştır.

Son olarak burada ülkenin etkili iki sivil toplum unsuru olan Türk Ocakları ile İstanbul Muallimler Birliği'nin kapatılma süreçleri karşılaştırılabilir. Bu iki sivil oluşumun kapatılması birtakım farklılıklar barındırır. İlk olarak Türk Ocakları rejimin sertleşmeye başladığı yıllarda hemen ilk fırsatta kapatılmıştır. Burada Türk Ocakları'nın adem-i merkezîyetçi bir yönetim şeklinin olmaması kapatılması sürecinde hükümet açısından kolaylaştırıcı bir etkiye vesile olmuştur. Zira Türk Ocakları'nın taşra şubelerinin hükm-i şahsiyeti yoktur. Bu bakımdan merkezin ilgâsı, taşra şubelerinin de ilgâsı anlamına gelmektedir. Ancak Muallimler Birliği'nin her bir şubesinin ayrı bir hükm-i şahsiyete sahip olması, hükümet açısından süreci daha da zorlaştırmıştır. İstanbul

Muallimler Birliği'nin Kâtib-i Umumisi Tahsin Demiray, siyasi elitlerin ateşin lideri Recep Peker'in, Birliği kapatmak için uzun bir süre baskı uyguladığını açıklamıştır.

Bir diğer fark ise İstanbul muallimlerinin özerk hareket taleplerinin güçlü oluşudur. Daha önce Peker'in “Halkevleri'ne katılma” teklifinin İstanbul Muallimler Birliği'nce oybirliğiyle reddedilmesi, İstanbul muallimlerinin hükümetten özerk hareket talebine bir işarettir. Türk Ocakları ise CHP'nin 1927 Kongresi'nden sonra partiyle ilişkilendirilmiş, özerk alanı kalmamış, bu da İstanbul Muallimler Birliği ile arasındaki en büyük farklardandır. İstanbul Muallimler Birliği'nin böyle bir oldubittiye izin vermemiştir.

Ayrıca Türk Ocakları taşra yapılanmaları merkezin ilgasının ardından tüm mal varlığını buldukları ildeki CHP'ye devretmişlerdir. Öte yandan İstanbul Muallimler Birliği üzerindeki tazyiğe rağmen, üstelik binası da elinden alınmış olsa dahi bu karara direnç göstermiştir. Türk Ocakları'nın mal varlığını CHP'ye devretmesinin aksine Muallimler Birliği'nin mal varlığı Halkevleri'ne devredilmiştir. Ancak İstanbul muallimleri bu karara da karşı çıkmıştır. İstanbul Muallimler Birliği, Halkevleri binasını kullanmasına rağmen uzunca bir müddet kendisini bu yapıdan bağımsız tutmaya gayret göstermiştir. Sonraki yıllarda hemen her fırsatta kendi müstakil binasına kavuşmak için çabalamıştır. Tüm bunlar, dönemin etkili iki sivil toplum unsuru olan Türk Ocakları ile İstanbul Muallimler Birliği'nin kapatılması sürecindeki farklılıkları göstermektedir.

KAYNAKLAR

Birincil Kaynaklar

Muallimler Mecmuası

- Abdülğani (1924). "Araziyat", *Muallimler Mecmuası*, S. 26, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 1051-1057.
- Antel, S. C. (1924). "Darülmualimin Meselesi", *Muallimler Mecmuası*, S. 19, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 450-462.
- _____ (1930). "Toplu Tedrisat Münasebetile", *Muallimler Mecmuası*, S. 1, İstanbul, ss. 13-20.
- _____ (1930). "Toplu Tedris", *Muallimler Mecmuası*, S. 3, İstanbul, ss. 65-78.
- _____ (1931). "Şema ve Plan Meselesi", *Muallimler Mecmuası*, S. 21-22, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 42-44.
- _____ (1931). "Maarifte Islahat", *Muallimler Mecmuası*, S. 15, İstanbul, ss. 121-140.
- Demiray, T. (1930). "Harun Bey'in Bir Numune Dersi: Portakal", *Muallimler Mecmuası*, S. 4, İstanbul, ss. 125.
- _____ (1930). "Muallim Kütüphaneleri", *Muallimler Mecmuası*, S. 21-22, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 53.
- _____ (1930). "%5'ler Meselesi", *Muallimler Mecmuası*, S. 13, İstanbul, ss. 89-90.
- _____ (1930). "Maarif Müsteşarı Mehmet Emin Bey İstanbul Muallimler Birliği Merkezi'nde", *Muallimler Mecmuası*, S. 13, İstanbul, ss. 96.
- _____ (1931). "Dünya Muallimlerinin Maaşları, Maddi Vaziyetleri", *Muallimler Mecmuası*, S. 20, İstanbul, ss. 319-323.
- _____ (1931). "Para Bahsi Açılmışken", *Muallimler Mecmuası*, S. 20, İstanbul, ss. 323-324.
- _____ (1930). "Hep Kör Mü Olduk?", *Muallimler Mecmuası*, S. 8, İstanbul, s. 240.
- _____ (1930). "Yeni Maarif Hareketleri Arefesinde Miyiz?", *Muallimler Mecmuası*, S. 9-10, İstanbul, ss. 286-288.
- _____ (1931). "Ankara'da Türkiye Maarif Eminleri ve Müfettişi Umumilerin Maarif Kongresi 15-29 Temmuz 1930", *Muallimler Mecmuası*, S. 14, İstanbul, ss. 126-128.
- _____ (1931). "İlk Mekteplerimiz Halk Müessesesi Mi? Devlet Müessesesi Mi?", *Muallimler Mecmuası*, S. 17, İstanbul, ss. 208-209.
- _____ (1931). "İmlâmızı Korumak İçin", *Muallimler Mecmuası*, S. 18, İstanbul, ss. 245-246.
- _____ (1931). "Bütün Dünyada Olduğu Gibi Muallimlerimiz Fizyolojik Tehdit Altında", *Muallimler Mecmuası*, S. 23, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 86-89.

- _____ (1931). “Muallimlerimiz Fizyolojik Tehdit Altında”, *Muallimler Mecmuası*, S. 25, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 156-157.
- _____ (1932). “Türkiye Cumhuriyeti 10 Yıllık Maarif İşleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 28-29-30, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 257-295.
- _____ (1932). “İlk Mektep Muallimlerinin Huzursuzluğu”, *Muallimler Mecmuası*, S. 31, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 17-18.
- _____ (1956). “Halkevleri ve Muallim Birlikleri”, *Fiske Taşları*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, ss. 41-44.
- Duru, K. N. (1930). “Birliklerde Tesanüt”, *Muallimler Mecmuası*, S. 6, İstanbul, ss. 161-163.
- _____ (1930). “Muallimlerin İztırabı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 12, İstanbul, ss. 33-36.
- _____ (1930). “Bir Hayat Meselesi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 13, İstanbul, ss. 69-71.
- _____ (1930). “Muallimlerin Kıymeti”, *Muallimler Mecmuası*, S. 5, İstanbul, ss. 129-130.
- _____ (1930). “Okumakta Birlik”, *Muallimler Mecmuası*, S. 7, İstanbul, ss. 193-195.
- _____ (1930). “Yeni Rejim ve Muallimler”, *Muallimler Mecmuası*, S. 8, İstanbul, ss. 21-22.
- _____ (1930). “Siyasiyat ve Muallimler”, *Muallimler Mecmuası*, S. 11, İstanbul, ss. 295-296.
- _____ (1931). “Muallim Teşekkülü”, *Muallimler Mecmuası*, S. 18, İstanbul, ss. 225-226.
- _____ (1930). “Şikâyetler ve Dilekler”, *Muallimler Mecmuası*, S. 12, İstanbul, ss. 40-43.
- _____ (1931). “Dilekler ve Şikâyetler”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17, İstanbul, ss. 206-208.
- _____ (1930). “Bizim Kongremiz”, *Muallimler Mecmuası*, S. 13, İstanbul, ss. 67-68.
- _____ (1931). “Muallimlerin Kooperasyonu”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17, İstanbul, ss. 193-195.
- _____ (1931). “Kooperatifimiz”, *Muallimler Mecmuası*, S. 19, İstanbul, ss. 257-258.
- _____ (1932). “Bize Nasıl Bir Mektep Sistemi Lazım”, *Muallimler Mecmuası*, S. 26-27, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 188-193.
- _____ (1932). “Tatil Kampları”, *Muallimler Mecmuası*, S. 26-27, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 193-195.

- Ekrem, A. (1924). "Tarih Programları Hakkında", *Muallimler Mecmuası*, S. 20, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 567-571.
- Ertem, S. E. (1926). "Milli Terbiye Nasıl Realize Edilebilir?", *Muallimler Mecmuası*, S. 43-44, Milli Matbaa, İstanbul, ss. 1846-1851.
- _____ (1926). "Milli Terbiye Nasıl Realize Edilebilir", *Muallimler Mecmuası*, S. 45, Milli Matbaa, İstanbul, ss. 1890-1894.
- Ethem, M. (1932). "Muallimlik Mesleğinin Yükselmesi Memleketin Yükselmesi Meselesidir", *Muallimler Mecmuası*, S. 28-29-30, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 210-212.
- Gövsa, İ. A. (1923). "Yeni Teşkilat ve Kadrolar Münasebetiyle", *Muallimler Mecmuası*, S. 5, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 70-76
- Hamid A. ve Gövsa İ. A. (1923). "2 Şubat 1339 Tarihinde Muallimler Kongresi'nde Okunan Rapor", *Muallimler Mecmuası*, S. 6, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 96-102.
- Hamid, A. (1924). "İlk Mektep Muallimlerinin Maaşları", *Muallimler Mecmuası*, S. 25, ss. 985-986.
- Haydar, A. (1922). "Maarif İstatistikleri", *Muallimler Mecmuası*, S. 3, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 33-37
- _____ (1924). "Müfredat Programı", *Muallimler Mecmuası*, S. 23, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 749-754.
- İhsan, (1924). "Muhtelit Terbiye", *Muallimler Mecmuası*, S. 21, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 637-659.
- İstanbul M. B. (1922). "Yapılacak İşlerden", *Muallimler Mecmuası*, S. 3, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 45-46.
- _____ (1922), "Maişet Derdi", *Muallimler Mecmuası*, S. 3, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 47-48.
- _____ (1922). "Muallimlerin Azil ve Tebdili Hakkında", *Muallimler Mecmuası*, S. 1, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 15.
- _____ (1922). "Terbiye Âlemlerinden", *Muallimler Mecmuası*, S. 1, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 15-16.
- _____ (1922). "Biz İzah", *Muallimler Mecmuası*, S. 2, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 32.
- _____ (1922). "Teşekkür", *Muallimler Mecmuası*, S. 2, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss.32.
- _____ (1923). "Yeni Kadrolar ve Mecmuamızın Mütalaası-Yeni Gün ve Öğüt Refiklerimiz", *Muallimler Mecmuası*, S. 6, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 114-118.
- _____ (1923). "Şahsiyette İkilik", *Muallimler Mecmuası*, S. 6, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 118-119.

- _____ (1923). “Maarife Acıyoruz”, *Muallimler Mecmuası*, S. 9, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 176.
- _____ (1923). “Muallim Maaşları”, *Muallimler Mecmuası*, S. 12, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 244-245.
- _____ (1924). “Abone Olanların Dikkatine”, *Muallimler Mecmuası*, S. 22, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 745.
- _____ (1922). “Muallimler Cemiyeti Kongresi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 4, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 60-62.
- _____ (1924). “İstanbul Muallimler Cemiyeti İktisadi Sandığı’ndan”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17-18, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 17-18.
- _____ (1923). “Muallimler Cemiyeti Kongresi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 5, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 65-68.
- _____ (1923). “Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun Projesi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 8, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 163-168.
- _____ (1923). “Orta Tedrisat Muallimleri Hakkındaki Kanun Projesi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 9, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 182-191.
- _____ (1923). “Emek Mektebi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 8, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 145-146.
- _____ (1923). “Bir Mektuba Cevap”, *Muallimler Mecmuası*, S. 7, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 134-135.
- _____ (1923). “Fünun İhtiyacı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17-18, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 422-428.
- _____ (1923). “Muallimlerin Vali Beyefendiye Cevabı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 10, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 203-204.
- _____ (1923). “Muallimler Cemiyeti İdare Heyeti’nin Mütalaası”, *Muallimler Mecmuası*, S. 11, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 223-224.
- _____ (1924). “Terbiye Çareleri Hakkında Bir İstimzaç”, *Muallimler Mecmuası*, S. 19, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 503-504.
- _____ (1924). “Tedrisat ve Terbiyede Vahdet”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17-18, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 417-419.
- _____ (1925). “Muallim-Muallim Muavinleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 27-28, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 1233-1236.
- _____ (1925). “Muallimler Kongresi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 31, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 1424-1428.
- _____ (1923). “Latin Harfleri Hakkında Bir İstimzaç”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17-18, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 461-462.
- _____ (1925). “Muallimler Birliği Teşkilatı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 33, Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, ss. 1496.

- _____ (1926). “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, *Muallimler Mecmuası*, S. 39, Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, ss. 1681-1685.
- _____ (1926). “Çay Ziyafeti”, *Muallimler Mecmuası*, S. 40-41, Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, ss. 1746-1747.
- _____ (1926). “Orta Muallim Mekteplerinde Yapılacak İmtihanlara Dair Talimat”, *Muallimler Mecmuası*, S. 43-44, Milli Matbaa, İstanbul, ss. 1840-1842.
- _____ (1926). “Lise ve Orta Mekteplerine Mahsus Yeni Talimatnamenin İmtihanlara Ait Ahkâmı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 45, Milli Matbaa, İstanbul, ss. 1895-1900.
- _____ (1926). “İstanbul Muallimler Birliği Merkez Yasası”, *Muallimler Mecmuası*, S. 45, Milli Matbaa, İstanbul, ss. 1901-1905.
- _____ (1927). “Gazi Hazretleri İstanbul’da”, *Muallimler Mecmuası*, S. 49-50, Milli Matbaa, İstanbul, ss. 2039-2042.
- _____ (1930). “Barem’de Muallimler”, *Muallimler Mecmuası*, S. 2, İstanbul, ss. 62-63.
- _____ (1930). “Yeni Terfi Kanunumuz”, *Muallimler Mecmuası*, S. 3, İstanbul, ss. 95.
- _____ (1930). “Birliğimizin Bayram Toplantısı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 8, İstanbul, ss. 234.
- _____ (1930). “Türkiye Muallimler Birliği 5. Kongresi Yaklaşırken”, *Muallimler Mecmuası*, S. 8, İstanbul, ss. 235-237.
- _____ (1930). “Muallim Sesi”, *Muallimler Birliği*, S. 11, İstanbul, ss. 25.
- _____ (1930). “Maarif Birlik Haberleri, Muallim Birliklerinin Vaziyetleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 1, İstanbul, ss. 32.
- _____ (1930). “Ne Yapabiliriz?”, *Muallimler Mecmuası*, S. 2, İstanbul, ss. 40.
- _____ (1930). “Bazı Notlar ve Rakamlar”, *Muallimler Mecmuası*, S. 9-10, İstanbul, ss. 291.
- _____ (1930). “930-931 Ders Yılına Girerken İstanbul Başmuallimleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 11, İstanbul, ss. 29-30.
- _____ (1930). “930-931 Ders Yılına Girerken İstanbul İlk Tedrisatçılarının Aldıkları Direktifler”, *Muallimler Mecmuası*, S. 11, İstanbul, ss. 28.
- _____ (1930). “Şema-Plan”, *Muallimler Mecmuası*, S. 12, İstanbul, ss. 51.
- _____ (1931). “Beyanname”, *Muallimler Mecmuası*, S. 14, İstanbul, ss. 97-109.
- _____ (1931). “Beyanname”, *Muallimler Mecmuası*, S. 15, İstanbul, ss. 146-152.
- _____ (1930). “Neşriyat”, *Muallimler Mecmuası*, S. 11, İstanbul, ss. 31-32.
- _____ (1930). “İstanbul Muallimler Birliği 1930 Yılı Kongresi İdare Heyeti Raporu”, *Muallimler Mecmuası*, S. 12, İstanbul, ss. 62-64.

- _____ (1930). “Maarif Birlik Haberleri, İstanbul Muallimler Birliği Ne Halde?”, *Muallimler Mecmuası*, S. 1, İstanbul, ss. 32.
- _____ (1930). “Başlarken”, *Muallimler Mecmuası*, S. 1, İstanbul, ss. 1.
- _____ (1930). “Teşekkür”, *Muallimler Mecmuası*, S. 2, İstanbul, ss. 34.
- _____ (1930). “Birlik Haberleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 3, İstanbul, ss. 94.
- _____ (1930). “Maarif Birlik Haberleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 2, İstanbul, ss. 63.
- _____ (1931). “Muallimler Mecmuası İstanbul Muallimler Birliği Âzâsına Parasız Olarak Verilecektir”, *Muallimler Mecmuası*, S. 15, İstanbul, ss. 130.
- _____ (1931). “İstanbul Muallimler Birliği’nden”, *Muallimler Mecmuası*, S. 15, İstanbul, ss.140
- _____ (1931). “İstanbul Muallimler Birliği’nde Konferanslar”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17, İstanbul, ss.201
- _____ (1931). “İstanbul Muallimler Birliği Aylık Gece Toplantılarının İkincisi de Yapıldı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17, İstanbul, ss.205
- _____ (1931) “İstanbul Muallimler Birliği Konferansları”, *Muallimler Mecmuası*, S. 18, İstanbul, ss. 256.
- _____ (1931). “Maarif Haberleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 16, İstanbul, ss. 191.
- _____ (1931). “Bilecik Muallimler Birliği”, *Muallimler Mecmuası*, S. 14, İstanbul, ss. 125-126.
- _____ (1931). “Edirne Muallimler Birliği”, *Muallimler Mecmuası*, S. 16, İstanbul, ss. 176.
- _____ (1931). “Türkiye Muallim Birlikleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 17, İstanbul, ss. 224.
- _____ (1931). “Bulgar Muallimleri İstanbul Muallimler Birliği’nde”, *Muallimler Mecmuası*, S. 19, İstanbul, ss. 259-261.
- _____ (1931). “Mecmuacılığımız ve Muhit”, *Muallimler Mecmuası*, S. 21-22, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 64.
- _____ (1931). “Mecmuamız 8inci Cildini Tamamladı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 20, İstanbul, ss. 289.
- _____ (1931). “Mecmuamızın Eski Sayıları”, *Muallimler Mecmuası*, S. 21-22, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. kapakta
- _____ (1931). “İstanbul Muallimler Birliği 1931 Kongresi İdare Heyeti’nin Raporu”, *Muallimler Mecmuası*, S. 23, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 89-96.
- _____ (1931). “Mektepte Kooperatif”, *Muallimler Mecmuası*, S. 21-22, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 12-30.
- _____ (1933). “İsmet Paşa Hazretleri’nin Nutukları”, *Muallimler Mecmuası*, S. 34, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 67.

- _____ (1933). “1923-1933 İnkılâp Savaşı ve Maarif Kronolojisi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 34, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 68-70.
- _____ (1933). “10 Yılın Maarif İşleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 34, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 70-80.
- _____ (1934). “Mecmualar, Kitaplar”, *Muallimler Mecmuası*, S. 35-36-37, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, ss. 156-158.
- _____ (1935). “İstanbul Öğretmenler Birliği”, *Muallimler Mecmuası*, S. 38-39, Ülkü Matbaası, İstanbul, ss. Kapakta.
- Kanat, H. F. (1922). “Mekteplerimizin Yeni Teşkilatı Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, S. 1, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 11-15.
- _____ (1922). “Terbiyede Mühim Bazı Mesail”, *Muallimler Mecmuası*, S. 4, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 57-60.
- Lütfi (1923). “Programlara Dair”, *Muallimler Mecmuası*, S. 12, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 236-240.
- Malik, Ö. (1925). “Araziyat Hakkında Bir Ucube Tenkid”, *Muallimler Mecmuası*, S. 27-28, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 1184-1189.
- Nafiz, M. A. (1924). “Veli Nimetlerimize Şükran Taifesi” *Muallimler Mecmuası*, S. 19, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 462-465.
- Osman, F. (1935). “Muallimlerin Mesken Bedelleri”, *Muallimler Mecmuası*, S. 38-39, Ülkü Matbaası, İstanbul, ss. 208-209.
- Öğretmen D. (1948). “Muallim ve Muallimeler Cemiyeti Teşkil Edilmiştir”, *Öğretmen*, S. 4, İstanbul, ss. kapakta
- Öymen, H. R. (1927). “Yeni Programlar ve Toplu Tedrise Dair”, *Muallimler Mecmuası*, S. 49-50, Milli Matbaa, İstanbul, ss. 2085-2090.
- _____ (1930). “Devleti ve İş Mektebi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 2, İstanbul, ss. 35-37.
- _____ (1933). “Cumhuriyetle Değişen Maarif”, *Muallimler Mecmuası*, S. 35-36-37, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, ss. 117-121.
- Özler, İ. S. (1923). “Maarif Vekili'nin Tebliği”, *Muallimler Mecmuası*, S. 11, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 222.
- Preuser, R. (1926). “Ecnebi Mekteplerinde Türkçe Tedrisatı”, *Muallimler Mecmuası*, S. 46, Milli Matbaa, İstanbul, ss. 1920-1924.
- Rahmi, M. (1926). “Malumât-ı Vataniye”, *Muallimler Mecmuası*, S. 37, Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, ss. 1593-1601.
- Sabri, D. (1923). “Darümuallimat ve Taliye Tabiiyet Şubesi Programı, Maarifçilik, Terbiyecilik ve Çocuklarımızın Terbiye-i Sıhhiyesi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 12, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 232-236.
- _____ (1923). “Bizde Usul-ü Terbiyenin Âtisi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 14, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 286-293.

- Saidi, H. (1925). "Türkiye Coğrafyası Hakkında Tenkide Cevap", *Muallimler Mecmuası*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 1280-1284.
- Sami, Ö ve Haydar A. (1924). "Mütedahil Maaşlar", *Muallimler Mecmuası*, S. 17-18, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 419-420.
- Saraçoğlu, Ş. (1924). "Maarif Vekili Şükrü Beyefendinin Cevabı", *Muallimler Mecmuası*, S. 25, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 986.
- Semih, H. (1930). "Demagoji ve Mürebbinin Rolü", *Muallimler Mecmuası*, S. 8, İstanbul, ss. 227-229.
- _____ (1930). "Fenelon ve Kızların Terbiyesi", *Muallimler Mecmuası*, S. 4, İstanbul, ss. 105-108.
- _____ (1930). "Demokraside Kadın Terbiyesi", *Muallimler Mecmuası*, S. 5, İstanbul, ss. 131-132.
- Seraceddin (1923). "Nümayiş", *Muallimler Mecmuası*, S. 10, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 197-199.
- Şevket, S. (1923). "Tâli Darümuallimin ve Darümuallimat İhtiyacı", *Muallimler Mecmuası*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 209-211.
- _____ (1922). "İlk ve Orta Tedrisat Programının Esbâb-ı Mucibesi Hakkında", *Muallimler Mecmuası*, S. 4, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 49-53.
- _____ (1923). "Darümuallimat-I", *Muallimler Mecmuası*, S. 8, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 151-159.
- _____ (1923). "İlk ve Orta Darümuallimat Muallimliğe İhtiyaç-II", *Muallimler Mecmuası*, S. 10, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 204-207.
- _____ (1924). "Mecmuamızın Tekâmülü", *Muallimler Mecmuası*, S. 17-18, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 349.
- _____ (1924). "Orta Darümuallimat ve Darümuallimin-1", *Muallimler Mecmuası*, S. 20, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 575-587.
- _____ (1923). "Muallimler Cemiyeti Kongresi", *Muallimler Mecmuası*, S. 11, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 226-227.
- _____ (1924). "İkinci Yaşın Son Mecmuası", *Muallimler Mecmuası*, S. 22, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 669-670.
- _____ (1925). "Üçüncü Yaşın Son Ayı", *Muallimler Mecmuası*, S. 32, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 1429.
- Şevki, M. A. (1931). "Memleket Meseleleri Karşısında Muallimler", *Muallimler Mecmuası*, S. 14, İstanbul, ss. 103-105.
- _____ (1932). "Muhtelif İctimai Tiplere Mensup Memleketlerde Mekteplerin ve Fikir Müesseselerinin Gördüğü Vazife Nedir?", *Muallimler Mecmuası*, S. 28-29-30, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 212-256.
- _____ (1933). "Bir Muhtıra", *Muallimler Mecmuası*, S. 34, Türkiye Matbaası, İstanbul, ss. 88-91.

- Şın, S. (1922). “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, S. 2, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 25-30.
- _____ (1922). “Yarıncı Nesli Yetiştirmek Meselesi”, *Muallimler Mecmuası*, S. 3, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 43-45.
- _____ (1925). “Kitaplar ve Mecmualar Arasında”, *Muallimler Mecmuası*, S. 27-28, Matbaa-i Âmire, İstanbul, ss. 1202-1207.
- _____ (1922). “Vazife Başına”, *Muallimler Mecmuası*, S. 3, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 45-47.
- _____ (1925). “Muallimler Mecmuası”, *Muallimler Mecmuası*, S. 33, Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, ss. 1465.
- Tarık, H. (1923). “İstanbul Muallimleri Bab-ı Âli İdaresi Altında Nasıl Çalışmışlardır? Cemiyet Tarihinden Kıymetli Vesikalar”, *Muallimler Mecmuası*, S. 7, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 132-134
- Tevfik, Ö. (1924). “Lise Programları Münasebetiyle”, *Muallimler Mecmuası*, S. 19, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 481-483.
- Ülgen, M. R. (1926). “İstanbul Muallimler Birliği”, *Muallimler Mecmuası*, S. 37, Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul, ss. 1624
- V.E.H., (1923). “Mütedahil Maaşlar Hakkında”, *Muallimler Mecmuası*, S. 5, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, ss. 79-84.

Muallimler Birliği

- Emin, M. (1926). “İlk Tahsilde Esaslı Noktalar”, *Muallimler Birliği*, S. 9, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 390-393.
- Mahmud, N. (1925). “Mektepte Matbaacılık-Kitabi Tedrisata Karşı”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 74-79.
- Necati, M. (1926). “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 7, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 334-335.
- _____ (1926). “Maarif Şuûnu-Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, *Muallimler Birliği*, S. 9, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 424-427.
- _____ (1926). “Maarif Şuûnu-Ecnebi Mektepleri Hakkında Talimatname”, *Muallimler Birliği*, S. 9, Yeni Matbaa, İstanbul, ss.427-428.
- _____ (1926). “Maarif Şuûnu-Maarif Müdürlüklerinin Teftişatına Dair Talimatname”, *Muallimler Birliği*, S. 9, Yeni Matbaa, İstanbul, ss.429.
- _____ (1926). “Bil-Umum Maarif İdarelerine Tamim”, *Muallimler Birliği*, S. 7, Yeni Matbaa, İstanbul, ss.335-336
- _____ (1926). “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 11, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 504-507.
- _____ (1926). “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”, *Muallimler Birliği*, S. 11, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 508-512.

- _____ (1926). “Maarif Şuûnu-Mektep Kitaplarının Maarif Vekâleti’nce Tab’ı Hakkında Kanun”, *Muallimler Birliği*, S. 11, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 512.
- _____ (1926). “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 17, Ebuzziya Matbaası, İstanbul, ss. 780-784.
- _____ (1927). “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 21, Ebuzziya Matbaası, İstanbul, ss. 942-944.
- _____ (1927). “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 22, Ebuzziya Matbaası, İstanbul, ss. 980-984.
- Nebir, S. (1925). “Folklor Nedir?”, *Muallimler Birliği*, S. 3, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 110-115.
- Necdet, R. (1925), “Çocuklarımıza Hitaplar-Mektebin Şerefi”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 66-73.
- Nevzat, A. (1925). “Muallim ve Cemiyet”, *Muallimler Birliği*, S. 1, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 4-10.
- Nizam, M. (1925). “Garplılık ve Asrîlik”, *Muallimler Birliği*, S. 3, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 129-133.
- Nurdan, H. (1926). “Köy Muallimi”, *Muallimler Birliği*, S. 8, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 371-376.
- Tevfik, A. (1925). “Tevhid-i Tedrisat-Tevhid-i Terbiye”, *Muallimler Birliği*, S. 4, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 156-159.
- Türkiye M. B. (1925). “Birlik Şuûnu-Heyet İstanbul’da”, *Muallimler Birliği*, S. 4, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 177-181.
- _____ (1925). “Dilimiz Tehlikededir”, *Muallimler Birliği*, S. 1, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 16-21.
- _____ (1925). “Muallimlere İrşad Seferberliği”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, ss. 90-92.
- _____ (1925). “Türkiye Muallimler Birliği Tasarruf ve Yardım Sandıklarına Ait Nizamname”, *Muallimler Birliği*, S. 3, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 135-138.
- _____ (1925). “Birlik Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 1, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 47-48.
- _____ (1925). “Muallimlerimizin Tatilde Tren Ücretleri”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 86-87.
- _____ (1926). “Birlik Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 9, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 422-432.
- _____ (1925). “Muallimler Tayyaresi”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 87.
- _____ (1925). “Neşriyat Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 97.

- _____ (1925), “Umumi Merkez Tamimleri”, *Muallimler Birliği*, S. 3, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 138.
- _____ (1925). “Yasa”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 80-85.
- _____ (1925). “Birliğe İltihak”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 85.
- _____ (1925). “Umumi Merkez Heyet-i Tetkik Seyahatı”, *Muallimler Birliği*, S. 3, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 138.
- _____ (1925). “İsmet Paşa Hazretlerinin Nutukları”, *Muallimler Birliği*, S. 4, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 146-155.
- _____ (1925). “Muallim Kisvesi”, *Muallimler Birliği*, S. 2, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 86.
- _____ (1925). “Umumi Merkez Faaliyetleri”, *Muallimler Birliği*, S. 4, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 182-183.
- _____ (1925). “Birlik Şuûnu- Merkez-i Umumi Anketine Cevaplar”, *Muallimler Birliği*, S. 6, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 280-284.
- _____ (1925). “Birlik Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 7, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 322-333.
- _____ (1926). “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, S. 12, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 514-531.
- _____ (1926). “Türklüğe Hadim Sair Müesseseler”, *Muallimler Birliği*, S. 11, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 489-492.
- _____ (1926). “Mecmua İdaresinde Tebdil”, *Muallimler Birliği*, S. 8, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 376.
- _____ (1925). “Muallimler Birliği”, *Muallimler Birliği*, S. 1, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 2-3.
- _____ (1925). “Maarif Şuûnu, Orta Mektep Muallimleri Maaşatına Dair Teklif Kanunu”, *Muallimler Birliği*, S. 6, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 288.
- _____ (1925). “İrfan Âleminde Yeni Bir Devir”, *Muallimler Birliği*, S. 6, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 242-245.
- _____ (1925). “Birlik Şuûnu-Umumi Merkez Heyetinin Tamimi”, *Muallimler Birliği*, S. 6, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 280.
- _____ (1925). “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 6, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 289.
- _____ (1926). “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, S. 10, Yeni Ses Matbaası, İstanbul, ss. 434-449.
- _____ (1926). “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, S. 11, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 482-488.
- _____ (1926). “Fedakâr Bir Muallimin Şehâdeti”, *Muallimler Birliği*, S. 11, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 508.

- _____ (1926). “Maarif Vekili Mustafa Necati'nin İstanbul Teftiş Seyahati”, *Muallimler Mecmuası*, S. 12, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 532-544.
- _____ (1926). “Birlik Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 13, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 571-592.
- _____ (1926). “Birlik Şuûnu-Ankara Muallimler Birliği Heyet-i Merkeziye Riyaset-i Âliyesine”, *Muallimler Birliği*, S. 13, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 579-582.
- _____ (1926). “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, S. 14, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 594-601.
- _____ (1926). “Birlik Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 14, Halk Matbaası, İstanbul, ss. 609-640.
- Ülgen, M. R. (1927). “Maarif Şuûnu”, *Muallimler Birliği*, S. 22, Ebuzziya Matbaası, İstanbul, ss. 980-984.
- _____ (1927). “Yazımız ve İmlâmız”, *Muallimler Birliği*, S. 22, Ebuzziya Matbaası, İstanbul, ss. 950-952.
- Ülken, H. Z. (1925). “Milli Terbiye”, *Muallimler Birliği*, S. 5, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 200-211.
- _____ (1925). “Milli Terbiye-2”, *Muallimler Birliği*, S. 6, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 252-262.
- _____ (1925). “Milli Terbiye-3”, *Muallimler Birliği*, S. 7, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 298-306.
- _____ (1926). “Milli Terbiye-4”, *Muallimler Birliği*, S. 8, Yeni Matbaa, İstanbul, ss. 346-353.

Kitap

- Akşin, S. (2017). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Akyüz, Y. (2012). *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1839-1950)*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- _____ (2014). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000-M.S 2014*, Pegem Akademi Yayınevi, Ankara.
- Altunya, N. (1998). *Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmesi 1908-1998*, Ürün Yayınları, Ankara.
- Andrain, C. F. (1975). *Political Life and Social Change*, Duxbury Press, California.
- Atatürk, M. K. (1989). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Badem, C. (2011). “Amiral Adolphus Slade’in Osmanlı Donanması’ndaki Hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 21, İstanbul, ss. 115-140.
- Benhabib, S. (1996). “Kamu Alanı Modelleri”, *Cogito*, S. 8, ss. 238-258.
- Başgöz, İ. (2016). *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı Ve Atatürk*, Pan Yayıncılık, İstanbul .

- Birinci, A. (2002). “31 Mart Vak’ası’nın Bir Yorumu”, *Türkler*, Cilt 7, (ed. Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 193-211.
- Birinci, D. F. (2017). *İstanbul Muallimler Birliği Mecmuasına Göre Avrupa ve Amerika Mekteplerinde Terbiye ve Öğrenci Yetiştirme Ususleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü, İstanbul.
- Bora, T. (2016). *Cereyanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cohen, J. L. ve Arato, A. (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori*, Efil Yayınevi, Ankara.
- Çaha, Ö. (1997). “1980 Sonrası Türkiye’inde Sivil Toplum Arayışları”, *Yeni Türkiye Dergisi Sivil Toplum Özel S.sı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, ss. 28-65.
- _____ (1998). “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü”, *Doğu Batı*, S. 5, ss. 81-103.
- _____ (2016). *Sivil Toplum ve Demokrasi Kongresi*, TÜBA, Ankara.
- _____ (2016). *Sivil Toplum ve Devlet*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Çelebi, A. (2015). “Kamusal Alan ve Sivil Toplum: Siyasal Bir Değerlendirme”, *Kamusal Alan*, (ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul, ss. 265-311.
- Dacheux, D. E. (2012). *Kamusal Alan*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Demiray, T. (1947). *Türkiye Yıllığı*, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- _____ (1956). “Halkevleri ve Muallim Birlikleri”, *Fiske Taşları*, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Demirci, H. A. (2003). “Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları”, *SBF Dergisi*, Cilt 58, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, ss. 55-77.
- _____ (2010). *Türk Siyasal Hayatında Senato*, Orion Kitabevi, Ankara.
- _____ (2013). “Prens Sabahaddin Yolunda Bir Türk Milliyetçisi: Tahsin Demiray ve Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Süreci İçinde Ziya Gökalp Eleştirisi”, *Liberal Düşünce*, Sayı 71, Cantekin Matbaası, Ankara, ss. 187-201.
- _____ (2011). “Osmanlı Meşrutiyet Dönemi (1876-1918)”, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, (ed. Süleyman İnan, Ercan Haytoğlu), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Eisenstadt, S. N. (2014). *Modernleşme Başkaldırı ve Değişim*, Doğu Batı, Ankara.
- Eliçin, E. T. (1970). *Kemalist Devrim İdeolojisi*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Ersal, A. (2012). *Türkiye’de Ulus Devlet ve Ziya Gökalp Mümtaz Turhan Erol Güngör*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Fraser, N. (2015). “Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Var Olan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı”, *Kamusal Alan*, (ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul, ss. 103-132.
- Gevgilili, A. (1990). *Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

- Giddens, A. (2002). *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Göldaş, İ. (1984). *İstanbul İlkokul Öğretmenlerinin Grevi (1920)*, Kardeşler Basımevi, İstanbul.
- Gündüz, M. (2010). “II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Öğrenci Dernekleri”, *Turkish Studies*, Volume 5/2, ss. 1088-1120.
- Güngör, E. (1997). “Yeni Türkiye’de Münevver Tabaka”, *Türk Kültürü Ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Habermas, J. (2018). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hanioglu, M. Ş. (1992). “Batılılaşma”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, C.5, ss.152-158.
- _____ (2008). “*A Brief History of the Late Ottoman Empire*”, Princeton University Press, Princeton.
- _____ (2016). “Modern Osmanlı Dönemi”, *Dünden Bugüne Türkiye Tarih, Politika, Toplum ve Kültür*, (ed. Metin Heper, Sabri Sayarı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 17-32.
- Hobbes, T. (2017). *Leviathan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Huntington S. P. ve Dominguez J. (1975). *Siyasal Gelişme*, Siyasal İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Kahraman, H. B. (2016). “Bir Zihniyet, Bir Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme*, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 125-140.
- Kaplan, İ. (2017). “Milli Eğitim İdeolojisi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 788-799.
- Karadağ, A. (2006). *Kamusal Alan ve Türkiye*, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara.
- Karpat, K. H. (2017). *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kayalı, H. (2016). “Jön Türkler ve İttihad ve Terakki Cemiyeti”, *Dünden Bugüne Türkiye Tarih, Politika, Toplum ve Kültür*, (ed. Metin Heper, Sabri Sayarı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 33-44.
- Keyman, E. F. (2014). “Kamusal Alan ve Cumhuriyetçi Liberalizm: Türkiye’de Demokrasi Sorunu”, *Doğu Batı*, Ankara, S. 5, ss. 63-80.
- _____ (2015), *Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum*, <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/avrupa-da-ve-turkiye-de-sivil-toplum> (16.2.2019).
- Kreiser, K. (2018). *Atatürk*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koçak, C. ((1995). “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi*, Cilt 4, İstanbul, ss. 85-174.
- Kuçuradi, I. (2003), *Düşünen Sivil Toplum Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar Konferansı*, Türkiye ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

- Lessnoff, M. (1986). *Social Contract Theory*, Encyclopedia.com, 18 Şubat 2019, <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/social-contract-theory> (18.2.2019).
- Linz, J. J. (2017). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Mardin, Ş. (2017). *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MEB, (1946). *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I-II*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- _____ (1939). *Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri*, Maarif Vekilliği Devlet Basımevi, İstanbul.
- _____ (1939). *İsmet İnönü'nün Maarife Ait Direktifleri*, Maarif Vekilliği Devlet Basımevi, İstanbul.
- Marx, K. (2013). *El Yazmaları*, Çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*, Çev. Olcay Geridönmez, Tonguç Ok, Kor Kitap, İstanbul.
- Nisbet, R. (2016). *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Nur, R. (1967). *Hayat ve Hatıratım*, Altındağ Yayınevi, İstanbul.
- Nurdoğan, A. M. (2007). "Türkiye'de Öğretmenlik Mesleğinde Sosyal Dayanışma Fikrinin Doğuşu: Muallim Cemiyetleri (1908-1914)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 17, ss. 65-82.
- Okmak, F. (2009). *Türkiye Muallimler Birliği Mecmuasının Sistematik Tahlili*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Oktay, C. (2014). *Siyaset Bilimi İncelemeleri*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Oldfiel, A. (1990), *Citizenship and Community*, Routledge Press, California.
- Orhan, A. (2001), *Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Örgütlenmesi ve Hukuki Dayanakları 1923-1980*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (1985), "Osmanlı Devleti ve Meşrutiyet", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 953-960.
- _____ (2016). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Öz, E. (1992). *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Özbek, M. (2015). "Kamusal Alanın Sınırları", *Kamusal Alan*, (ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul, ss. 21-90.
- Özbudun, E. (2007). *Çağdaş Türk Politikası Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, Doğan Kitap, İstanbul.
- _____ (2016). *Otoriter Rejimler Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Pustu, Y. (2014). *Türkiye'de Muallim Cemiyetleri 1908-1928*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

- _____ (2017). “Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ve Şubelerinin Neşrettiği Mecmualar”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 56-91.
- Sagay, E. (2012). “Hocam” *Maarif Vekili Esat Sagay’ın Hatıraları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, A. Y. (2000). *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Sarihan, Z. (2019). *Milli Mücadelede Maarif Ordusu*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Sarınay, Y. (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Sülker, K. (1976), *100 Soruda İşçi Hareketleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul .
- Tanör, B. (2017). *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları Yayınevi, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2005), *İki Sempozyum Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss.23-29.
- Tevfik, R. (2013). *Biraz da Ben Konuşayım*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Toprak, Z. (1985). “II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri”, *Tanzimat Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 531-536.
- Tonguç, İ. H. (1947). *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul
- Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiye’de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____ (2016). *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tunçay, M. (2015). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Turhan, M. (2013). *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Altınordu Yayınları, Ankara.
- Türköne, M. (1993). “Osmanlılarda Islahat ve Teceddüt”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 6, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, ss. 19-145
- Unat, F. R. (1933). “İlk, Orta, Yüksek Tedrisatımızın On Senelik Bilançosu”, *Fikirler*, S. 100, ss. 3-36.
- Uyar, H. (2012). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Üstel, F. (2010). *Türk Ocakları 1912-1931*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yaşaroğlu, A. H. (1948). “İstanbul Muallimler Birliği Tarihçesi”, *Bilgi*, S. 15, İstanbul, ss. 3-10.
- _____ (1950). “Konferanslar”, *Bilgi*, S. 37, İstanbul, ss. 5-13.

Yetkin, Ç. (1983). *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Yücekök A.N ve Alkan M.Ö (1998). *Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Gazeteler

“Muallimler Birliği Kongresi Bugün Halk Fırkası’nda İçtima Edilecektir”, 25 Ağustos 1928, *Hâkimiyet-i Milliye*

“Muallimler Birliği Dördüncü Kongresini Dün Akd Etti”, 26 Ağustos 1928, *Hâkimiyet-i Milliye*

Sözlükler

Devellioğlu, F. (1970). “Sükna” *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, Ankara

Kubbealtı Lûgatı, “Sükna”, <http://www.lugatim.com/s/s%C3%BCkna>, 29 Ekim 2019

Nişanyan Sözlük, “Konfederasyon”, <https://www.nisanyansozluk.com/?k=konfederasyon>, 29 Ekim 2019

TODAİE (2008). “Yönetişim”, *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, TODAİE Yayınları, Ankara

Zabıtlar

d.1, i.s: 1, *T.B.M.M Zabıt Ceridesi*, C.2, 21 Temmuz 1336, s.372

1919, *Muallimler Cemiyeti Heyet-i Umumiye Risalesi*, Evkaf Matbaası, İstanbul, s. 2-22

1920, *Muallimler Cemiyeti Heyet-i Umumiye Risalesi*, Evkaf Matbaası, İstanbul, s. 2-20

1925, *Türkiye Muallimler Birliği Umumi Kongresi Zabıtları*, Yeni Matbaa, İstanbul, s. 1-105

1926, *İstanbul Muallimler Birliği Umumi Kongresi Zabıtları*, Yeni Ses Matbaası, İstanbul, s. 1-28

1926, *Türkiye Muallimler Birliği Umumi Kongresi Zabıtları*, Matbaa-i Ebuzziya, Ankara, s. 1-160

EKLER

Ek-1

Muallimler Cemiyeti 1922 Yılı Kasım Ayı Kongresi Ardından Alınan Kararlar

معلملر جمعیتی قونفر دسی

۱ کانون اول جمعہ کوئی دارالمعلمین قونفرانس
صالوننده اوکاددن سوکرا طویلانیلیدی؛ موجود
امضانک اقلیتی، اجتماعک تأخیرینی ایستهدی؛
اکثریت دوامی رأینده بولوندی. اداره هیأتینک
رأیورینی دیکهدک؛ خلاصه سی شو اییدی:

(۱) معلملر، حال و آتیلرندن امین اولمالیدرلر؛
کیفی عزل و تحویلارک وقوعنی منع ایده جک بر
نظامنامه تک حکومتجه قبول ایده سی لازمدر؛
جمیت بو احتیاجی اولدن بری حس ایدیور؛
سابق هیأت اداره، اسکی معارف نظارتنه
معلملرک حقنی قورومق ایچین اسباب موجبلی
برماده نظامیه پروژه سی تکلیف ایشدی. بز
نجه لندیرمکه چالیشدق. ملفا استانبول
حکومتی آرزومیزی اسمافه موفق اولامادی.
(۲) اداره هیأتی، بوس بوتون یکی بردوره
گیرلد. بکنه قانمدر؛ تاریخک همحق دونوم نقطه لرندن

برنده باش-ایورز؛ معلملری بویوک وظیفه لر
بکله یور، استقبالدک کی حیات و معارف استقامتی
حقنده قونوشمايه محتاج. فعالیتک پروگرامنی
مکنسه دهها مثبت اساسلرله تمین ایتمک ایسته یورز؛
هیأت عمومیه بی بوسیدن اجتماعه چاغیردق.
(۳) هر سنه تدریسیه ابدالرنده یکی قادرو
تنظیمی وسیله سیله برقم معلملر مفدوریتنه
اوغرایوردی؛ بوسنه اون برصنف اوزریتنه
مرتب یکی سلطانی پروگرامنی تطبیق ایدیله.
جکدی، مجبوری مآذونیت قرارنامه سی جدی
اندیشه لره سبب اولمشدی؛ تحریری و
شفاهی سراجمتلرده بولوندق؛ بدایه بعض
معلملرک مجبوری مآذونیتنه سوق دوشونلشدی.
اصرارینک حقنی اساسلره استناد ایتمه سیله
مفدوریتک اوکته کچیلدی. سلطانیلرک ابتدائی
فسمنده چالیشان آرقاداشلرک برچوغنی فضله

درسدن نور تولدی، قادرولوك تالیقتدن سوکرا
حقتیزنه اوغراپانلرک اداره هیأتنه خبرورمسی
لرومی تعیم ایلدیشدی. شکایت درمیان
اولونمادی؛ بز بومسالده وظیفه منری بیلدیشزه
تعاونه مختصرز. بالآخره براق مفرد شکایت
دیگه دک، حقی کورونلرک ایتمی تعیم ایلدی.
مکن اولان چاره لری اتخاذ جالیدیق. بعضی
کیسه لر معدوریتدن نور تولدی .

(۴) معملرک برنسی کیسه سزر : آبلقر
چینیاور : نظارتدن مساعده املشردر ؛
مکتبلرک احتیاجی خارجنده قالان بوش اودالده
اوطوریورلر . عمومی امتحانلری متعاقب باشنه
بر بولمالری حقتده امرورلدی . مسراجنده بولوندی .
تسپلانه مساعده یه تکرار مظهر اولدیلر .

(۵) هیأت اداره ، وظیفه لرخی ده مؤثر
برسورتمه ایفانلک اوزره «معللر مجموعه سی» نلک
نشر اولونماسته مظاهریت ایتمی چوق اهمیتلی
کوردی ؛ بوتون آرقاداشلرک مادی ، معنوی
یاردیمیه تکامل ایلدیکنه ، باین بر آئیده مسدلک
شریفه متعاقب بر طرزده انتشاری چاره سی
بولونه جفته فاعلمز واردر .

(۶) اداره هیأتی بوسنه بداینده مان
تظیفه باشلان مفردات پروغراملری طبعدن
اول تدقیق ایتمک فرست بولامادی ، جمیشز ،
سنه ک قونفرمسی عقد ایدیورکن صوگ
فوزمالر ماکنه یورلمشدی . بز تأخیری تکلیف
اشدک ، مناعظارت موافق کورمده دی . پروغرام
انجمنلرند چابشمقه باشلاق ؛ تدقیقاتمزی
«معللر مجموعه سی» نده ایضاح و مناقشه
ایله جکیز .

صوگ کونفرده معارف وکالتنک ایلم
واورته تدریسات پروغراملریه جاندر پروژمسن
خبردار اولدی ؛ علمی برانجمن تشکیلی هیأت
محترمه یه تکلیف ایدیورز .

(۷) «نعاون صاندیغی» تاسیسنه دائر سنه ک

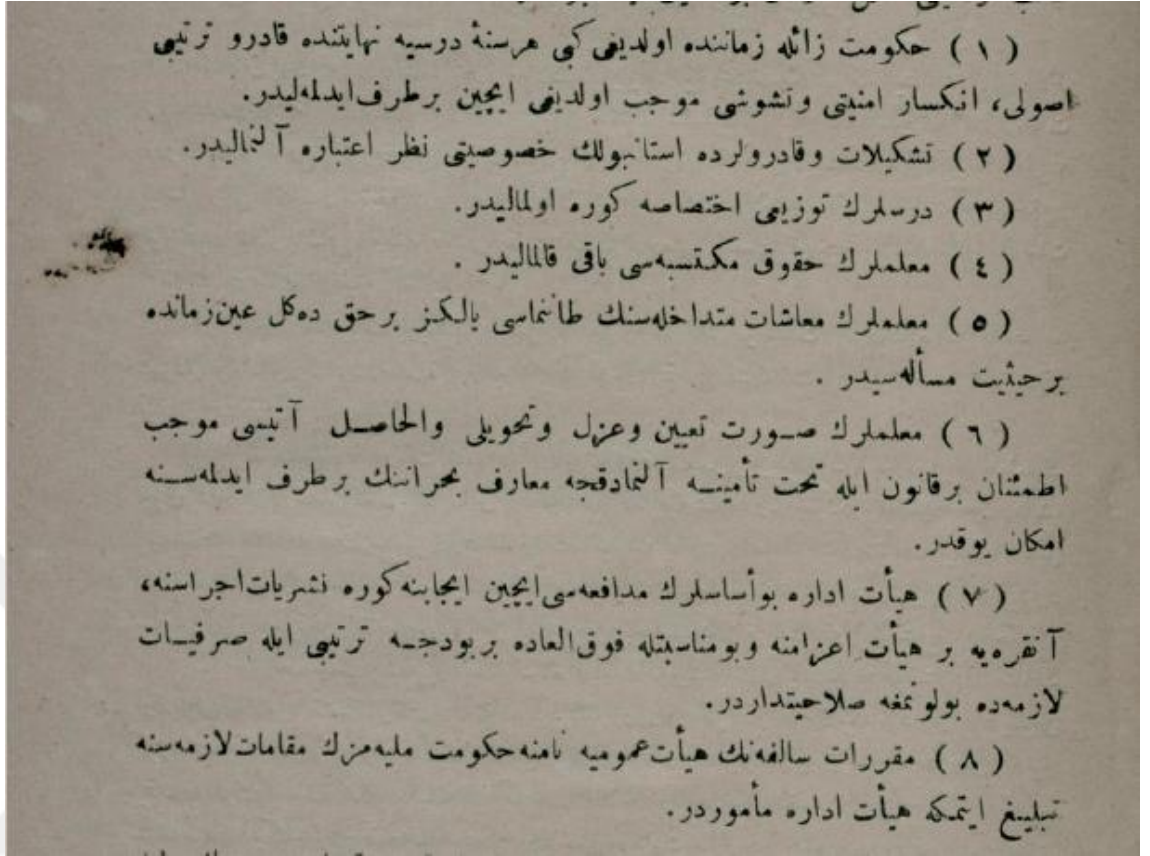
قونفرمدن صلاحیت املشدیق ؛ آمین ، تلمکیز
بر شکل بواقی املنده بز ؛ انتخاب ایندیگر
قومیسیون ، پروژمسی حاضرلادی . اسخملری
تکثیر ایلدیکه احضابه داغیتدیق ؛ ایجاب ایلدیه
بعضی اختصاص و تجربه مساحی ذواتکده
رأیی آلاجز .

(۷) خواجه لر ، یاریشکی نسلی ملی مفکوره نلک
طمانی وقدرتلی هیجانلریله بشدر بر مک ایسته بور ، صوگ
قهرماننک داستانی ، تاریخیمه آلتون بر دوره
دها آجدی ؛ آنادولونک مقدس طوبراقلریته
متحسرز . آرامزده زیارت اشیاقنک نظیم
آرزویدنمانله قونوشولدی ، اعضامزک چومی
اشترک ایچین مادی امکان بولامایه جندی ؛
درسلردوام ایدیوردی ؛ زریه و تعلیم وظیفه لرینک
و کالتنه اغاسی قابل ده کادی . اردو ، بووک
خدمتنک حقی مفاصلی نکلر بور ؛ مکتبلری
بوش براقیه راضی اولانلر . شیهه بیک
تبریکانلرک عرض و تبابی ایله اکنفا ایتدک ،
حسرتلرینلرک تعیملی امتحانلردن سوکرای
سرست آبلره براقیورز ؛ مبارک شهیدلرینلرک
مزاری باشنده روحلرینه فاکمه اوقوبه رق محزون
بوونی بوکوک قالان یاورولرینک . قورده شلرینک ،
زندن اشدقنی برشفقت کورمکجه تالده عیدیمزی
تکرار ایلدیکیز .

(۸) ممالکنک بوینی دوره سنده ده سمیت
اعضاسنک هرکجه نمونه اولاحق بر قدرته وظیفه لرخی
ایغابه جالبشالری نیتاتی تکرار و مطبوعاتلرک
معللر حقتده هر آن کجلی ایدن مظاهرته
عرض شکران ایلدورز .

مختلف اساسلره دائر اوزون مناقشه لردن
سوکرا فوق العاده قونفره اعضاسی ، هیأت
اداره یه اعتدالی اظهار ایتدی ؛ معارف
و کالتنک ایلم واورنه تدریسات پروغراملری
تدقیق ایتمک اوزره علمی انجمن تشکیلی حقتده مک
تکلیفی متفقاً قبوله واجراسته صلاحیت وردی ؛

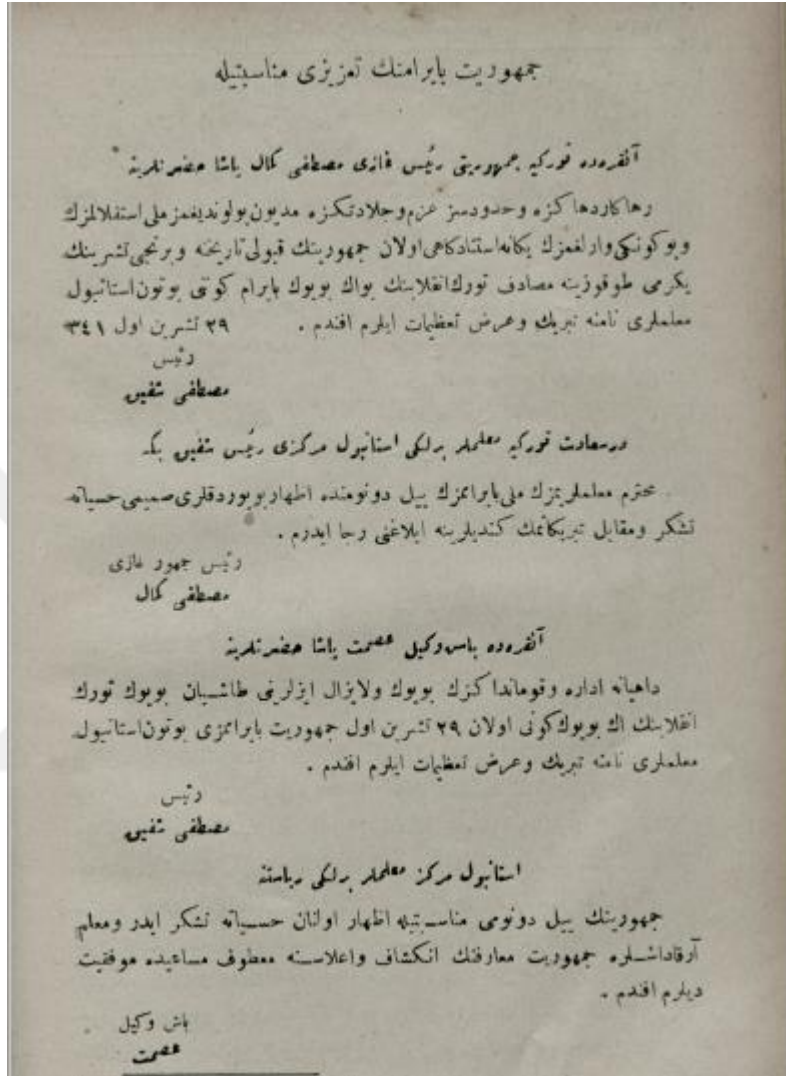
Muallimler Cemiyeti 1922 Yılı Aralık Ayı Kongresi Alınan Kararlar

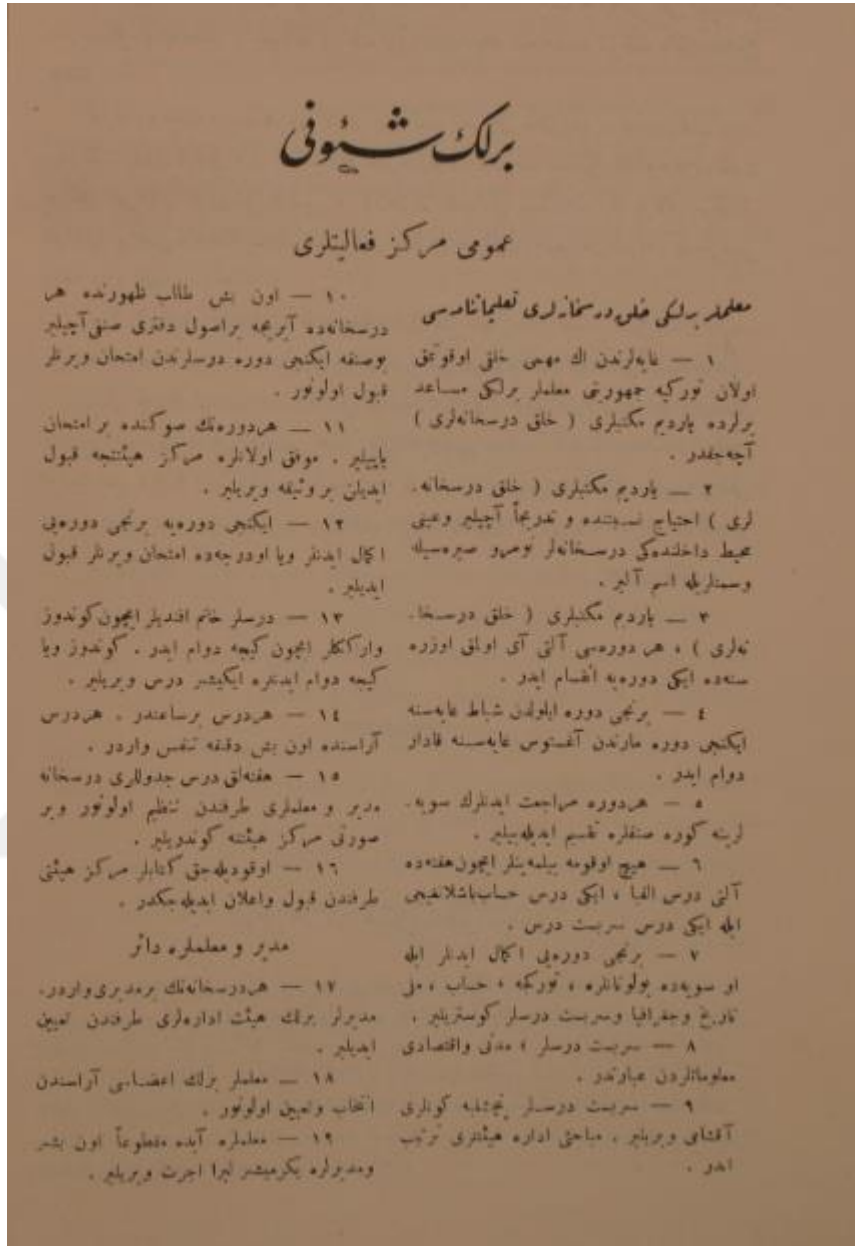

Ek-3

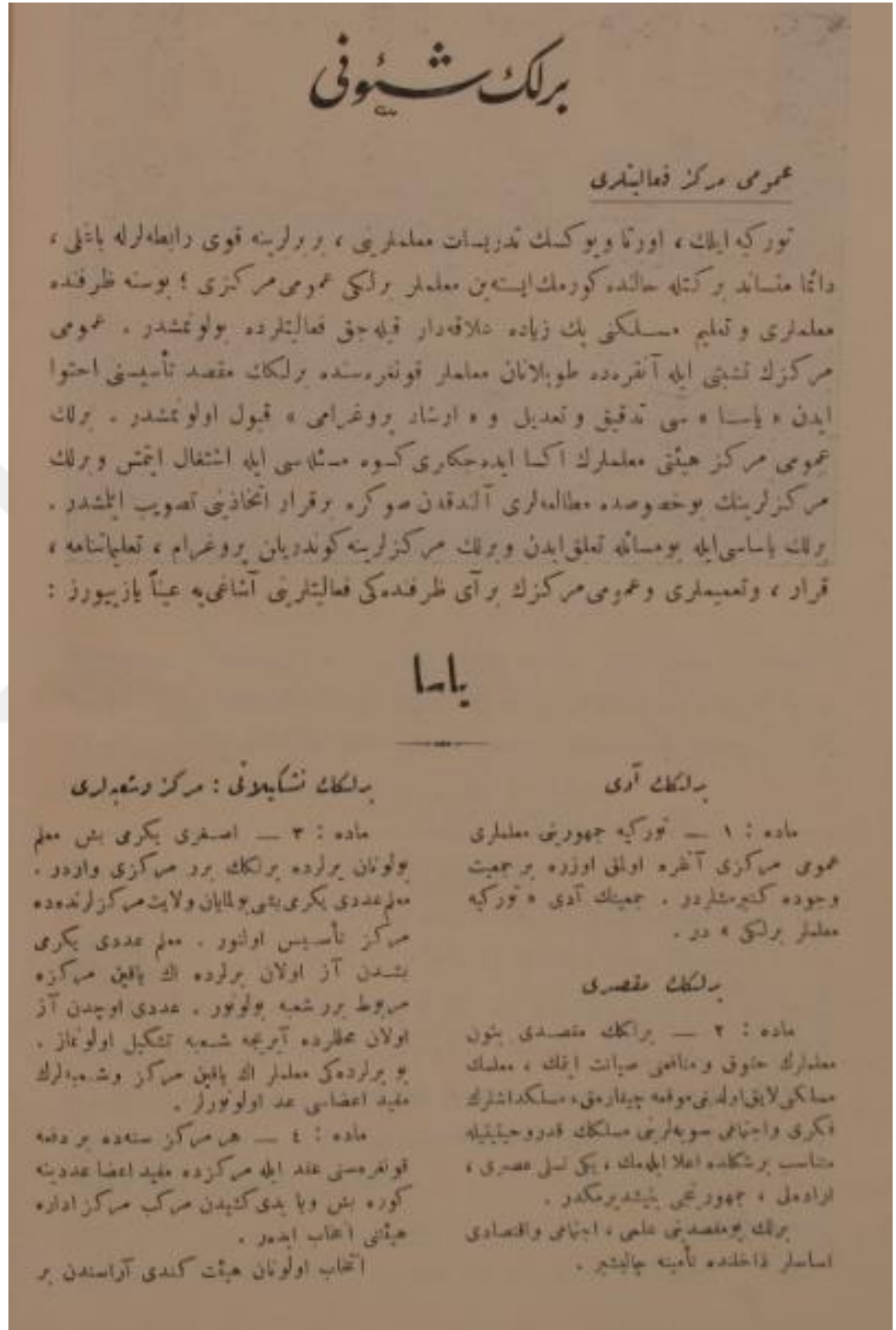
29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Münasebetiyle İstanbul Muallimler Birliği Reisi Mustafa Şefik'in Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve Başvekil İsmet Paşa'yla Karşılıklı Tebrik Telgrafları

Muallimler Mecmuası 1925/34/1528

۲۰ - هر درسخانه ده اون لیرا اجرکه مستخدم بر خنده بولونور . (بخدمه تک ممکن صرته درسخانه تک بولوندی مکتب خدمه سی آراسندن اتخای موافقدور .)	درسخانه لرك انصاطی
۲۱ - موقعتیری کوربان مدیر ومعلمله هر دورته تحصیل نپاشنده (۵۰) لیرادن (۷۵) لیرایه قدار نقدی مکافات وریلیر .	۲۹ - درسخانه اندیلری دفتر مخصوصه قید اولونور . هر برینه برر نومرو و آبرجه برهوت کافدی وریلیر .
۲۲ - اشبو درسخانه لرك دوام وموقعتیری ایچون ایجابی تقدیرنده مرکز هیئت لازم کلان معاوضی پایه جقدر .	۳۰ - هر معلم درسه کیرتجه بوقلمه پایور .
درسخانه لرك مراقبه سی	۳۱ - اندیلر دوسنله دوامه مجوز دولر . دوام ایقائیلرک عدم دواملری بر معدونه مینتی دکلی ایسه قیدلری سیلییر .
۲۳ - درسخانه لرك مراقبه سی هیئت مرکز یلرله عاقدور ایجاب ایدن برلرده آبرجه مقفلتار تین اولونور .	۳۲ - هر امدنی ، کندیسنه تخصیص اولونان برده اولمورومعه مجبورور . بلخامه درس ائشاسنده بر دکیشدیرمک ممنوعدر .
۲۴ - هر مفتش نتیجه سی راپورله اداره هیئت یلر برله جقدر .	۳۳ - درسخانه لرده سیخاره ایجیلر و فوتوشیلداز .
۲۵ - برک هیئت لرنده بونلری قید وکیته مخصوص دفتر بولنه جقدر .	۳۴ - درسخانه اداره مستجه اندیلردن برینی درسخانه تک انتظامی ایچون ، آموادیلر یلیر .
۲۶ - درسخانه مدیرلری ، هر آیی باشنده برک اداره هیئت یلرله درسخانه موجودی ، تدریس آتک جرایمی ، خلاصه بالموم وقوعاتی . این برر راپور ورره جکدر .	۳۵ - اطاعت لرك ایدن ، درس لرنه چالیشمايان اندیلرک قیدلری سیلییر .
۲۷ - هر برک مرکزی ، مرکز هیئت هر ایکی آیده بر کندی محیط یلرله عاقد عمومی راپور کوندره جکدر .	۳۶ - درسخانه لره قید ایدله مین کیسه لرك کیرمه لری قلمباً ممنوعدر .
۲۸ - موق اولان برک مرکز لرنیک ، عمومی مرکز هیئت یلرله مساعیلری تقدیر اولونم جقدر .	۳۷ - درسخانه قبول ایدیلرک اندیلرک معدادی مکتب اداره سیله برک هیئت اداره لری آره سنده نخر ایدر .
	۳۸ انصاطه عاقد بومادله درسخانه ممدار و لرنه آکلانه جقدر .
	بوجه
	۳۹ - مصرف بودجه لری برک هیئت اداره لری طرفدن کایت اولونور .
	۴۰ - باخله مصارف بودجه داخلنده اولاری برک اداره هیئت لری قرارله پایلییر .

رئيس ، برکات و پروژهدار انتخاب ایدر .
 مرکز اداره هرئیلری ایچون آبرجه اوج
 ویا دوت بئک اعضا انتخاب اولونور . منحل
 وقوعنده بئک اعضادن ائک زیاده رأی قازانان
 صرعه هیئت اداره بئکیر .
 ماده : ۵ — هر شعبه کئدک سنعه بر
 دفعه قونفره سنی عدد ایله اوج کیشیک براداره
 هیئت ، اعضا عددی اوتدن دون اولان شعبه لر
 برر معتمد انتخاب ایدرلر . انتخاب اولونان هیئت
 کئندی آره سندن بر رئیس و برکات انتخاب
 ایدر . شعبه لره آبرجه ایکی ذاق بئک اعضا
 اولارقی انتخاب ایدر .
 منحل وقوعنده بئک اعضا اداره اعضالنه
 بئکیر .

برکات عمومی مرکزی

ماده : ۶ — برکات عمومی مرکزی اون
 برکاتیک بر اداره هیئتدن برکیر . اداره
 هیئت آره لره بر رئیس ، بر رئیس ثانی ، بر
 کاتب عمومی و مرخص مسئول ، بر محاسب ،
 پروژهدار انتخاب ایدر .
 ماده : ۷ — عمومی مرکز اعضای
 قونفره طرفدن مرکزده بالفل ایفای وظیفه
 ایدر بیلجه بئک بئک اعضا آره سندن رأی حق
 ایله و اکثریت آرا ایله انتخاب اولونور . مرکز
 هیئتدن باشعه آبرجه بئک کیشیک بئک اعضا
 انتخاب ایدرلر . عمومی مرکز اعضالنده اغلال
 وقوع بولمق بئک اعضادن ائک زیاده رأی
 آلانر عمومی مرکز اعضالنه بئکیر .
 ماده : ۸ — عمومی مرکز هیئت اعضای
 هیچ بر مرکز ویا شعبه اداره هیئت اعضاسندن
 اولامایه جئنی کئی حیثیت دیوانلری اعضای ده
 اداره هرئیلری انتخاب اولونمازلر .

عمومی مرکز هیئتنک وظائفی

ماده : ۹ — عمومی مرکز هیئت ایکنج
 ماده ده محرر برکات معاسدی تأمین ایله مکلفدر .

مرکز و شعبه لرک وظائفی

ماده : ۱۰ — هر مرکز و شعبه کئندی

فعالیت و تشکیلاتنه مندرت مسای پروژهدارلری ،
 داخل یاسارلی ایشو اساس یاسایه تودفا بالذات
 تنظیم و تطبیق ایدرلر .

ماده : ۱۲ — شعبه لر احوال عمومی ده
 مرکزله ، مرکزده عمومی مرکزله مناسبات
 و مخابره ده بولونورلر . آتیق مسعجل ویا
 فوق العاده احوالده شعبه لر رأسا عمومی مرکزده
 مراجعت ایدر بیلرلر .

ماده : ۱۳ — برکات عمومی قونفره سی
 هر سنه اون بئش توزه انعقاد ایدر . عمومی
 قونفره مرکز لردن انتخاب ایدر بئک اعضالنه
 حضورله اجتاح ایدر . هر مرکز آیدمکی
 نسبت داخلنده قونفره برخص کونفره بئک
 حقه مالکدر .

آ — الی اعضا قدر : بر ، الیدن یوزه
 قدر : ایکی ، یوزه بر دن یوزالریه
 قدر : اوج ، ... الخ .

ماده : ۱۴ — قونفره انعقاد ایدر بیلک
 ایچون موجود صراکرتک لائل نصق قونفره
 اشراک ایتمک و مرکز عددلری تصفندن برضاله
 برخص عددی حاضر بولونق شرطدر .

ماده : ۱۵ — قونفره خصوصیات سائرده
 اکثریت آرا ایله یاسانک تدبینه عائد حصو .
 سائمه ایسه ثقتان آرا ایله اتخاذ مقررات ایتر .

ماده : ۱۶ — عمومی برکات قونفره سی
 انعقاد ایدر بئک باشلی اعضا بوقت رئیسک ،
 ائک کنج اعضا بوقت موقت کاتبیکه انتخاب ایله
 در حال بر رئیس ، ایکی رئیس و کئی و دوت
 کاتب انتخاب ایدر . انتخاب ایدان رئیس
 قونفره سی رسا آچارقی برکات عمومی مرکزی
 تشکیلی ایدر . هیئت اداره و حساب راپورلری
 اولونور .

عمومی قونفره نئک وظائفی

ماده : ۱۷ — عمومی قونفره نئک باشلیجه
 وظیفه لر شواردر :

آ — عمومی مرکز اداره و حساب هیئتنک
 راپورلری قرائت و مذاکره .

آ - انتخاب ایدیله نك سرخص و دیوان حیثیت اعضاسی عددی شعه قونفره . سندن اول برلك مركزی طراندن شعه لره بیلدیریلیر .

ب - كرك مركزی كرك شعه قونفره سی عینی زمانده عقد اولونورق برلك اعضاسی مپانندن سرخص و دیوان اعضاسی انتخاب ایدیلیر .

ج - شعله ر انتخاب نتیجه سی با مضبطه برلك مركزیته بیلدیریلیدر .

د - برلك مركزی هیئت بیونون شعه . لردن كلن مضطه لر ایله مركزی قونفره سی مضطه سی فرائت ایدرلك رأیبری تصنیف و اکثریت قارارنا تیری شعه لره و قارارنا تیره تبلیغ ایلیر .

فوق العاده قونفره لر

ماده : ۲۳ - عمومى مركزى هیئتی رأساً باخود موجود مركزی لرك اوچده برلك كوستره . بكلی لری لروم اوزریته عمومى قونفره لی اون اوچتی ماده ده مقرر سیت و شراط داتره سنده اجنهغه دعوت ایدر . دعوتی عمومى مركزی هیئتی رأساً یا ایدیری تقدیرده دعوتدن اول اسباب موجهه سی بیونون مركزی لره تقدم ایله مطالعه لر بی آیلیر . بو مطالعه لرك لاقول موجود مركزی لرك اوچده بری طرفندن تصویب احتوا ایسی مشروط دیر .

ماده : ۲۴ - مركزى وشعه قونفره . لری ده اداره هیئتی طرفندن رأساً و باخود اعضا نك اوچده برلك كوستره بكلی لری لروم اوزریته اجنهغه دعوت اولونور .

ماده : ۲۵ - فوق العاده قونفره لر بانكر دعوتی ایجاب ایدن خصوصاتی مذاکره و بویا بده قرار اتخاذ ایلیر . آتفاق عمومى قونفره ده تقدم ایدن اوج آری طرفنده عقد ایسینن فوق العاده قونفره لر طبیعی عمومى قونفره نك و شاشتی ده ایفا ایدیر و آتک برنه قائم اولور .

ب - عمومى مركزى هیئتك حساباتی تدقیق و بوجیه سی تنظیم .

ج - عمومى مركزى اداره و حساب هیئتی لری انتخاب .

د - برلك سنه آتی بده تعقیب ایدم بكنی طرز حرکتی تثبیت .

ه - وقوع بولان تكلیف لر حنده مذاکره و اعطای قرار .

و - عمومى حیثیت دیوانی انتخاب .

ماده : ۱۸ - اساس پاسا ایدیلان اسغری اون بش آرقداشك و برده بكنی برقریر ایله تكلیف و قونفره اعضاسنك نك ان آراسی ایله تعدیل اولونوریلیر .

ماده : ۱۹ - اساس پاسانك تفسیری مذاکره شیطانه لرته استناداً عمومى مركزى هیئتی طرفندن یا بیلیر .

مركزى وشعه قونفره لر نك وظائفی

ماده : ۲۰ - مركزى وشعه قونفره . لر نك باشلیجه وظیفه لری شولردر :

آ - اداره و حساب هیئتی لری نك را بوجر لر بی فرائت و مذاکره .

ب - حساباتی تدقیق و بوجیه سی تنظیم .

ج - اداره و حساب هیئتی لری نك انتخاب .

د - اداره هیئتك كلیه نك سه طرفنده كی ساعیتتی تنظیم .

ه - وقوع بولان تكلیف لر حنده مذاکره و اعطای قرار .

و - مركزى داخل پاساسی تعدیل و یا بكنیدن تنظیم .

ماده : ۲۱ - مركزى قونفره لر نكجه پایلان داخل پاسا لرك برر صورتی عمومى مركزى هیئته وشعه قونفره لر نك یا ایدقاری داخل پاسا لرك برر صورتی او مركزی لرك مربوط اولدی بی اداره هیئته كوندیریلیر .

ماده : ۲۲ - عمومى قونفره ده كوندیرله . نك مركزی لرك و محل حیثیت دیوانی نك انتخابی بوجیه آتی یا بیلیر :

برك گمبد اعضا اولر بيلير

ماده : ۳۸ — توركيه جمهوريتك رسي و خصوصي مكنونده جاليدان هر تورك معلم برلكك طيبى اعضاسندندر .

اعضا ، مفيد اعضادن ابي آرقداشكك تدبيره قيد اولونور . مسلكدن موقفاً آريلوبده مسلكه معنوي مروجيلىرى عيافله و اظهار ايدلرله مفاعده مملرده اعضا اوله بيلير .

ماده : ۳۹ — اعضا برلكه قيد اولو . تورك زيرى كنديسى ايله تقديم ايند ابي ذات طرفدن امضالاش مطوع بريسانده ويرير . قيد اولونان اعضابه هويت ورقيه سايه برلكك علامت فارقه سي اولان قوفارد ويريلير .

ماده : ۴۰ — توركيه معلملر برلكه مظهرت و معاوننده بولونق صورتيله مسلكه و مسلكداشلرله فارسي علاقه و همت كوستلرله فخرى مسلكداشلق قنوانى عمومى مركز حيتى طرفدن واقع اولوجق تكليف اوزرينه قولغره طرفندن ويريلير . فخرى مسلكداش برلك قوفاردي ماشيق حلى حازدر .

برلك اعضاسك مال نصيردلى

ماده : ۴۱ — دخويه و نهدات شهره هر مركز و شمهتك نظامه داخليسى ايله اميين اولونور .

ماده : ۴۲ — نهدات شهرهك صورت استيفاسى مركز و شمهترك كندى بايقارى نظامه داخليله نيت اولونور . آتقى آنى آي حيره ايله نهدلر و برمه ار استعا ايش عد اولونه قارى ايجون اعضادن شهرى نهدلرلك طلب ايدلدىكى اثبات ايندكك بر اصولك و ضى لازمدر .

ماده : ۴۳ — برلك تشكيلاتى نهدات قبول ايدر . واردات ناميين واسطه لره مراجعت ايدم بيلير . بويج واردات ، بودجه ترك لوق القاده قسمه ابراه قيد اولونور .

اعضاسك مجبور بيلير

ماده : ۴۴ — توركيه معلملر برلكى اعضاسى برلكك بونون نظامه ، اهلپاشانه و قرارلرته رعايته مجبوردر . رعایت ايجم بيلره ، برلكك مقصدلرته و متفكرينه مخالف حركانده بولونالره ، مسلك و مسلكداشلكك حيتلرلى اختلال ايدلره مركز حيتت ديوانلرجه ايلك دهه سنده اختارالده بولونلور . اختاروه رنجا ، بويج حركلرلى دوام ايند اعضا حقدده مركز حيتت ديوانى مفاضلى ديكده كدن سوكره او آرقداشلى مستحق عد ايدر . بو قرارى عمومى حيتت ديوانى ايكين دفعه تدقيق و حقدده مستحق قرارى و برين اعضاسك اعتراضلى ديكلر . اعضا اصغرى برآي طرفنده اعتراضلى تحريرى اوله قى عمومى حيتت ديوانه كوندرمك مجبوردر . اعضا اعتراضى برآي طرفنده و برمكدن استنكاف ايندىكي قديرده حيتت ديوانى كندى تحقيقاتى اوزرينه قرار ويرير . عمومى حيتت ديوانك قرارى قطيدر .

برلكك علمى فعاليتلى

علمى عمده لره

ماده : ۴۵ — برلك :

- آ — تربيه و تحريسانده وحدت اسانسك صورت قطعه ده اسقارلى .
- ب — معارف سياست عموميه مركز ده . موقزايك و جمهورى پره نديپيله مستند بولونمى .
- ج — بونون مكنونده ، علم و تربيه حركلرلده بو اسانسكك ناميين حاكيقتى عمده اتحاد ايتددر .

ماده : ۴۶ — برلك تشكيلاتى علمى عمده لريك تحق ايجون اعضاسه و عمومه مخصوص قونترالر ، مساهمدر و اينها لره ترتيب ، كتاب و رساله نشر ايدر .

علمی هیئت

ماده : ۱۷ — برانكك علمی فعالیتلریه سالم بر استقامت و برنك ، بر اینی تشکیل این مرکز لرك و شعله لرك بو وادیده کی حاضریلرین یکدیگرلری و انكار عمومی خبردار اظهانك و برانكك ناشر انكاری بر مجموعه چیلارمله مكاتب اون کیشیلک بر علمی هیئته مانکدر .

ماده : ۱۸ — علمی هیئت عمومی برنك قولفرمسی طرفندن اکثریت آرا ایله برنك اعضای میانندن انتخاب ایدیلر .

برانكك اقتصادی فعالیتلری

ماده : ۱۹ — برانكك ایکنی مادهده حرر مقصدلریه ایریشك ایچون سرجمت ایده . بکنی اقتصادی واسطه لر شولردور :
 آ — مصرف سدقاری تشکیل اینك .
 ب — فوئو براتیقلر وجوده کتیرمك .
 بو خصوصلر خنده عمومی قولفرمه اشو اساسی یاسادن آیری برر یاسا پایلاجقدور .

ماده : ۲۰ — مرکز و شعله لر اعضا سه باشلیجه شو اساسلر داخلنده ممکن اولدیقی مرتبهده معاوننده بولورلر :

آ — معامله حیات و معیشتلری نامین ایده بک وسعیلریه تقابل ایله بیک معاش تخصیصنه غیرت اینك ؛
 ب — وثایقه سر قالدان ، حسته لاندان ، معلول اولان ، اولدن ، چوچومی دولان معامله و تولدن معاملرک عاقللریه یاردم اینك ؛

ج — معامله صحن والوریشل مسکن نامین اینك ؛

د — بربر لره اولندن معاملرک وظیفه لرین عین هلنده ایما اینلرین نامین اینك ؛

ه — معاملرک تکمیل و سائلر تخلیه دن اعصاب درجهده تسبیلات ایله استفادلری قون ایله کت نامینه آله بریق ؛

و — معامله محاذ دولفور ، علاج و خسته خانه نامین اینکدن عارضدر .
 ماده : ۲۱ — مرکز و شعله لر معاونت معمار و صورتلری بالذات ثابت و تصدیق ایدرلر ، پانکر بو ماده تنظیم اولوناجق تشیلاتنامه کت بر صورتی عمومی مرکزده کوندر برلر .

متفرق مادورلر

ماده : ۲۲ — برانكك اونورنده فوق العاده مسامیسی کوروله لرله سلام کوندر یولور .
 یاخود اسماری مرکز و شعله لرك اخبار لوحه لرته فید ویا فوئو لرا اینلری مرکز و شعله لرك ساتولریته تعلیق اولور .
 ماده : ۲۳ — بونون بو تعلقلر عمومی قولفره طرفندن اجرا اولور .

ماده : ۲۴ — اولن آرقداشلرک جنا زملری موجود اعضا کت اشقرا کیله و مراسله قالد بریق ، اسماری سته کت قولفرده حرمنه یاد و روحلری تحریر اولورور .

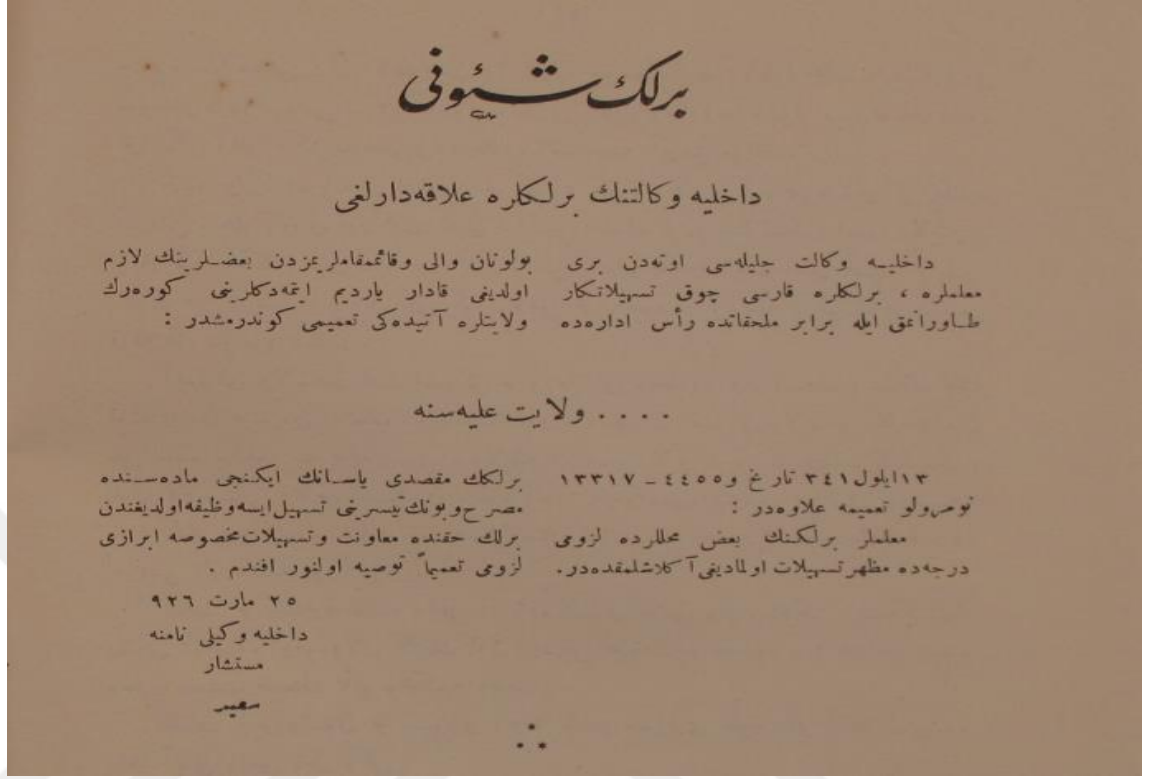
ماده : ۲۵ — بلانمئورت اوج اجنانهده حاضر بولونانلار مرکز لر اداره اعضای هیئت اداره قرار یله مسئول عد اولورور . مرکز عمومی کت قرار ویا تسبیله و یاخود سور سائره ایله اسباب فوق العاده مشروعه یه بناه موقت اولاری مرکز لردن اینکک این اداره اعضای برسه هیئت اداره کت کؤستره بکنی لروم اولرینه بک اعضا و کات ایضای وظیفه ایملر .

برانكك الحاق

بو کک ، اورت و اینك ممل زمه لرلندن مرکز استانبول معاملر جمعیت ایله استانبول مکتاب ابتدایی معاملر جمعیت ایضاً عقد اینککاری عمومی قولفرمه لرته جمعیتلری شیخ ایده کت برانكك ره اتحاقه قرار ویریش و کیلیتی عمومی مرکزده بیلدر .
 مشلردور ، نورکیا معملر اوردوستک مهم برقمه تی تشکیل اینل استانبولده کی ممل آرقداشلر مرکز بو قراری عمومی مرکزله برابر برنكک و معاملرک علاقه دار دیگر بر چوقی ذوات و محافل طرفندن عمومیته

Ek-6

Dâhiliye Vekili Cemil Uybadın Namına Müsteşar Mehmet Sait Bey'in Vilayetlere Gönderdiği Talimatname Muallimler Birliği 1926/9/422

Dâhiliye Vekâleti'nin Birliklerle Alâkadarlığı

Dâhiliye Vekâleti celilesi öteden beri muallimlere, birliklere karşı çok teşkilat-kâr davranmakla beraber mülhakat-dar reis idarede bulunan vali ve kaymakamlarımızdan bazılarının lazım olduğu kadar yardım ettiklerini görerek vilayetlere âtîdeki tâmimi göndermiştir:

... Vilayet Aliyesine

13 Eylül 341 tarih ve 4455-13317 numaralı tamime ilavedir:

Muallimler Birliği'nin bazı mahallerde lüzum derecede mazhar teshilat olmadığı anlaşılmaktadır. Birlik maksadı yasanın ikinci maddesinde musarrah bunun tesirini teshil ise vazife olduğundan birlik hakkında muavenet ve teshilat mahsusa ibraz lüzumu tamamen tavsiye olunur efendim.

25 Mart 926
Dâhiliye Vekili Namına Müsteşar
Sait

Ek-7

Türkiye Muallimler Birliği 1926 Yılı Umumi Kongresi

Ek-8

Hâkimiyet-i Milliye 26 Ağustos 1928 Tarihli Sayısı. Türkiye Muallimler Birliği Kongresi (sol önde Maarif Vekili Mustafa Necati)

Hâkimiyet-i Milliye 26 Ağustos 1928

İSTANBUL Muallimler Birliği YASA taslağı

[Türkiye Cümhuriyeti Muallimler Birliği'nin federasyona kalbi üzerine bu birliğin bir şubesi olan " İstanbul Muallimler Birliği " müstakil olmuş ve kendisine mahsus yeni bir yasaya ihtiyaç görülmüştür.

Birlik idare heyeti zümre müessesileri tarafından yazılıp mekteplerden gelen muahhas arkadaşların huzurunda müzakası yapılan bu taslak 900 yıllık birlik kongresinin tasdikine arz edilmek üzere hazırlanmıştır.]

Esas maddeler

- 1— Birliğin adı (İstanbul Muallimler Birliği) dir.
- 2— Birlik, İstanbul vilâyeti ve mülhakatında filen vazife gören muallimlerden mütesekkidir. Merkezi İstanbul'dur. (Türkiye Muallim Birlikleri Federasyonu) na dahildir.

Birliğin maksadı

- 3— Birliğin maksadı aşağıdaki esaslar dahilinde çalışmaktır:
- A) Meslektaşlar arasında tanışıklığı temin, samimi ve sevgili bir arkadaşlık idame ettirmek.
  - B) Mesleki kabiliyetlerle fikri seviyelerini arttıracak faaliyetlerde bulunmak.
  - C) Tesanüt ve teavün hislerinin tenmiyesine yarayacak teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak. (Tasarruf sandıkları tesis etmek, istihlak kooperatifleri vücuda getirmek...)
  - D) Halkın irşat ve tenvirine çalışmak. (halk dersaneleri açmak, halka mahsus konferanslar tertip etmek, neşriyatta bulunmak, münasip zamanlarda memlekette, köylerde seyahat yapmak, köylünün irşadı için temas vasıtaları hazırlamak...)
  - E) Türk halkiyatının tenvir ve inkişafına yarayacak tetkikler yapmak.
  - F) Birliğe dahil muallimlerin hak ve menfaatlarını korumak, muallimlik mesleğini yükseltmektir.

Birliğin azalıkları

- 4— Birliğin (asli) ve (fabri) olarak iki türlü azası vardır.
- 5— Asli üye olmak için:
- A) Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunmak.
  - B) Filen talim ve tedriste bulunmak.
  - C) Birliğe girmek arzusunun, (birlik kütüğü' nü doldurup imza etmek suretile, göstermek.
- 6— Fabri üye:
- A) Meslekten arzusu ile ayrılmış muallimler.
  - B) Mütakat muallimler.
  - C) Matbuat cemiyetleri asli azaları ile, matbuat U. MD. ince musaddak muharrirleri.
  - D) Mesleğe maddi, manevi faidesi dokunan zevat idare heyeti kararile fabri üzele kabul edilebilirler.
- 7— Azanın vazifeleri:
- A) Birlik yasası esaslarına riayet ve bunların icap ettirdiği vazifeleri yapmak.

— 2 —

Muallimler Mecmuası 1930/9-10/290-291

her biri için her zümre tarafından gösterilmiş namzetlerden gizli rey ile intihap edeceği üçer azadan tereküp eder. Bunlardan maada aynı listede idare heyeti münhallerini, kazandıran rey sırasile doldurmak üzere, ikişer yedek aza daha seçilir. Bir azanın namzetler arasında ilân edilebilmesi için azanın mensup olduğu zümre azasından en az 10 kişi tarafından tahriren veya namzedin bizzat kongreden evel idare heyetine, kongre açıldıktan sonra kongre divanına tahriren teklif edilmiş olması lazımdır. Bu şart dahilinde namzet gösterilemediği surette kongre reisinin veya sabık idare heyetinin teklifleri ile namzet kabul edilir.

Hesab müfettişleri intihabı

- 13— Hesab müfettişleri, kongre heyeti umumiyesi tarafından — zümre farkı gözetilmeksizin — müntehap iki zattan ibarettir.

Hakem heyeti

- 14— Hakem heyeti her zümreden ikişer kişi olmak üzere kongrece müntehap 6 zattan tereküp eder.

İntihaptaki hususiyetler

- 15— Hesab müfettişliği, hakem heyeti azalığı için sırasile en çok rey alanlar yedek addolunur.
- 16— İdare heyeti, hakem heyeti, hesap müfettişleri intihabı gizli rey ile ve bir arada yapılır.
- 17— İntihaplarda reylerin sayılması kongre divanı ile ayrıca müntehap 3 yardımcı aza tarafından yapılır.
- 18— Kongrenin yasa tadilatına ait kararları mevcut azanın üçte ikisi ekseriyetle, diğer kararları da mutlak ekseriyetle verilir.

Fevkalâde ve ilmi kongreler

- 19— Fevkalâde ve ilmi kongreler, idare heyetinin göreceği lüzum veya clli azanın müracaatı üzerine ilânla davet olunur. Bu kongrelerde, yalnız içtima sebeb olan madde müzakere edilir.

— 4 —

Muallimler Mecmuası 1930/9-10/292-293

- B) Birliğe olan malî taahhütlerini vaktrında yapmak.
  - C) İçtimalara gelmek, birlik intihaplarında bizzat reyini vermek..
- 8— Fabri üye yıllık kongreye ve teşkilât intihaplarına iştirak edemez.
- 9— Vazifelerini yapmayanlar hakkında hakem heyetinin reyini alınarak idare heyetine lazım gelen karar yerilir.

Birlik teşkilâtı

- 10— Birliğin teşkilâtı:
- A) Yıllık kongre;
  - B) İdare heyeti;
  - C) Hakem heyeti;
  - D) Hesap müfettişlikleri;
  - E) Şubeler;
  - F) Mutemetlikler;
  - G) İktisadi teşekküller;
  - H) İlmi heyetlerle neşriyat grubundan ibarettir.

Yıllık kongre

- 11— Yıllık kongre şu sıra üzerinden yürür:
- A) Her yıl ikinci teşrinde açılır.
  - B) Kongrenin açılacağı üç gün evelinden İstanbul yevmi sabah gazetelerinde ilân olunur.
  - C) Azanın yıllık kongreye iştirak edebihalleri için (yıllık birlik parası) nı tamamen ödemiş olmaları lazımdır.
  - D) Azalığın ispat etmeyenler kongre salonuna giremezler.
  - E) Kongre, idare heyeti reisi tarafından açılır ve hemen açık rey ile reis, iki kâtipden ibaret (kongre divanı) intihap olunur.
  - F) İdare heyetinin ve hesap müfettişlerinin raporları ve bilançoları okunur; yeni yıl bütçesi ve yeni teklifler müzakere olunarak karara bağlanır, intihaba geçilir.

İdare heyeti intihabı

- 12— İdare heyeti kongrenin (İlk, Orta, Yüksek) zümrelerden

— 3 —

İdare heyeti vazife ve selâhiyetleri

- 20— İdare heyeti, ilk içtimasında, aralarından bir reis, bir kâtip bir veznedar ayırır. Bunların herbiri bir zümreden olur. Bu üç sata "Faal idareciler," denir ki her biri,—birliğin zümre enümeni mahiyetinde olan,—kendî zümresinin reisi dir.
- 21— Birlik idare heyeti vazifeleri:
- A) Yasanın üçüncü maddesinde yazılı maksatlara varmak için münasip göreceği ve lazım gelen kararları intihaz ve tatbik etmek.
  - B) En az onbeş günde bir toplanmak.
  - C) Kongre kararlarını ve bütçeyi tatbik etmek.
  - D) Kongre için bütçe ve rapor hazırlamak.
  - E) Evelki idare heyetinden devir ve teslim almak, demirbaş eşya ve levazımı iyi kullanmak.
  - F) Birliği temsil etmek.
- 22— Mutat idare heyeti içtimaları haricinde.
- A) Her zümre—reis, kâtip ve muhasebecinin iştirakile—toplantı olabilir ve kendisine ait olan mesaili görüşüp karara bağlayabilir.
  - B) Bu kararlar mutat idare heyeti içtimasına arz edilmeden tatbik olunabilir.
  - C) Kararlarda diğer zümrelerden olan her iki aza müstenkif veya muhalif kaldığı takdirde mesele mutat idare heyeti içtimasında müzakereye bırakılır.
  - Ç) Eğer vaziyet müstaceliyeti icap ettiriyorsa 24 saat içinde idare heyeti toplantıya davet olunur ve bu azaya, en çabuk ve en emin vasıtalarla bildirilir.
  - D) İlk toplantıda aza ekseriyeti olmazsa zümre toplantısında verilen karar kat'ileşir ve icra uevkiine konur.
- 23— Birlikçe teklife mühtaç olan zümrevi hususat ait olduğu zümre tarafına tetkik ve bilâhara umum heyete arz olunur.
- 24— Üst üste üç mutat içtima gelmiyen idare heyeti azası müstafit addedilebilir.

— 5 —

- 25— mutat içtimalarda reis bulunmadığı takdirde idare heyeti muvakkat bir reis intihap ederek müzakeratına devam eder.
- 26— **Reis:** Kongre ve idare heyeti mukarreratını icra ve birliğe ait umurun idaresine nezaret eyler. Birlik merkezinde haftada lââkel bir günkadar bulunur. Birliğin bankalar nezdindeki parası veznedarla birlikte imzası altında durur.
- 27— **Umum kâtip:** Muhaberat ve yazı işlerine bakar. İdare heyeti veya rivasetçe verilecek işleri takip ve lüzumu takdirinde diğer müesseseler, hükümet ve dairelerle temas eder. Reis bulunmadığı zaman vekâlet eder.
- 28— **Veznedar:** Varidat ve sarfiyatın munazaman kaydını ifa veya nezaret etmekle beraber her ay nihayetinde idare heyetine ve hesap müfettişlerine izahat verir. Yıllık bilanço-yu hazırlar. Birliğin makbuzat ve sarfiyatı imzasile olur.

Hakem heyeti vazifesi

- 29— Hakem heyeti:
A) İdare heyetinin davetile toplanır ve kararlarını ekseriyetle verir.
B) Her toplantıda işlerinden birini reis ve birini de kâtip intihap ederler.
- 30— Hakem heyeti yasanın gösterdiği, idare heyetinin havale edeceği hususlarla mesleği, birliği, veya azasını alakadar eden ihkâflar ve haysiyet meselceleri hakkında reyini verir ve idare heyetine bildirir.
- 31— Hakem heyeti kararlarına karşı kongrede itiraz edilebilir.

Hesap müfettişleri vazifesi

- 32— Hesap müfettişleri, intihap olundukları devre içinde birliğin hesap işlerini teftiş etmek, icabında idare heyetine mülâhaza ve tenkitlerini bildirmek ve yıllık kongreden evvel bilanço-yu tetkik ile bunun hakkında kongreye bir rapor vermek vazifesile mükelleflerdir.

— 6 —

Şubeler

- 33— İdare heyeti lüzum gördüğü veya 20 azanın vesaitini hazırlayarak - yazı ile - ihtiyaç gösterecekleri yerlerde - talimatnamesini - yaparak şubeler açabilir.
- 34— Bir şube muntakasındaki Birlik âzası şubeye girmek mesburiyetinde değildir. Fakat şubeye âza olabilmek için Birliğin asil veya fahri âzasından bulunmak şarttır.
- 35— Şubelerin 3 kişiden az olmamak üzere bir idare heyeti olacaktır. Bu heyet şube talimatnamesi şartları dahilinde şube mensupları tarafından intihap olunur.
- 36— Şubeler ancak talimatnamesinin şartları dahilinde faaliyette bulunabilirler.
- 37— Şubeler idare heyeti reisi muntakasının (Birlik mutemetliği) vazifesini de görür.
- 38— Şubelere mensup âza şubelerine olan teşahhütlerinden başka (yıllık birlik parası) nı da ödemekle mükelleftir.

Mutemetlikler

- 39— Birlik idare heyeti lüzum gördüğü muntakalarda kendisine yardım ve muntakası hakkında müşavere etmek üzere âzadan birini mutemet tayin eder. Mutemetler:
A) Birlik taminlerini muntakalarındaki âzaya tevziye yardım ederler.
B) İdare heyetine ihtiyaç gösterildiği takdirde muntakalarında bulunan azanın "yıllık birlik parası, nı toplayıp Birlik veznesine teslimine tavassut ederler.

İlim heyetleri

- 40— Birlikte muhtelif ilim heyetleri teşkil edilebilir ve bu heyetler ilmi kongreler tarafından intihap olunur.
- 41— Muallimler Birliğine ait mecmuayı çıkarmak ve diğer Birlik neşriyatını idare etmek üzere lüzum görülen heyetler — mesai programları yapılarak — Birlik idare heyeti tarafından intihap ve tayin olunur.

— 7 —

Muallimler Mecmuası 1930/9-10/294-295

İktisadî teşekküller

- 42— Birlik, (doğum, ölüm, yardım) sandıkları (İstihlâk) (Kredi) kooperatifleri vücuda ketirir ve bunların nizamnameleri, talimatnameleri ayrı ayrı yapılıdır.
- 43— Bu gibi iktisadî teşekküllere girmek için Birlik azasından olmak şarttır. Bir kısım muallimlerin vücuda getirdikleri iktisadî teşekkülleri Birlik çatısı ve namı altına alabilmek için azasının tamamen Birliğe kayıtlı olması lâzımdır.

Müteferrik maddeler

- 44— Birlik siyasetle uğraşmaz, siyasi intihaplara müdahale etmez.
- 45— Birliğin şeref ve haysiyetini bozan ve birlikçilik esaslarına riayet etmeyen âza hakem heyeti kararile muvakkaten birlikçi sayılmaz. Bu hükmün kat'ileşmesi yıllık kongre kararına bağlıdır.
- 46— Birliğin yazı ve hesap işlerinde memur kullanmak hakkı idare heyetine aittir. Bu gibi paralı işlerde idare heyetinde bulunan arkadaşlar da - vakitleri müsait ise - çalışabilirler.
- 47— Birliğin bir (hatıra) bir (dilek ve şikâyet) defteri olacaktır.
- 48— Yıllık kongrede o yıl ölen birlikçiler anılır ve bunlar için bir dakika saygı ile ayakta durulur.
- 49— Birlik kasasında (50) liradan fazla para bulundurulmaz, millî bankalardan birine yatırılır.
- 50— Azanın birliğe ödemek mecburiyetinde olduğu (Yıllık Birlik parası) ilk mektep muallimleri için (1), orta zümre için (2), yüksek zümre için (3) lira olup defaten veya dört taksitte ve peşin olarak Birlik veznesine yatırılır.

Muallimler Mecmuası 1930/9-10/296-297

T. C.
Muallim Birlikleri Federasyonu Yasası

Ma.1— Türkiye Muallimler Birliği ikinci maddede zikredilen, esasları kabul ederek bu esaslar dahilinde faaliyette bulunmak üzere resmen teşekkül etmiş mahalli muallim birliklerinden müteşekkil bir federasyondur.

Ma.2— Federasyona girecek mahalli birliklerin kabul ve yasalarına dercedecekleri esaslar:

A— Meslektaşlar arasında samimi bir muarefe idame etmek.

B— Mesleki kabiliyetlerle fikri seviyelerini artıracak faaliyetlerde bulunmak [Kütüphaneler vücuda getirmek, konferanslar vermek, kurslar açmak gibi.]

C— Tesanüt ve teavün hislerinin tenmiyesine yarayacak teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak [Tasarruf sandıkları tesis etmek, müsait yerlerde istihlak kooperatifleri vücuda getirmek gibi.]

D— Halkın irşat ve tenvirine çalışmak [Halka mahsus konferanslar tertip etmek, dersaneler açmak, neşriyatta bulunmak, münasip zamanlarda köy seyahatleri tertip ve köylünün irşadı için temas vasıtaları ihzar etmek gibi.]

E— Türk halkiyatının tenvir ve inkişafına yarayacak tetkikler yapmak.

Ma.3— Bir mahalli birliğin federe edilebilmesi için azasının mevcudu asgarî (50) olmalıdır.

Ma. 4 — Birlikler hey'eti idarelerine ancak fiilen mektep müdürlük veya muallimliklerle meşgul ve muvazzaf aza intihap edilebilir. Fiilen müdür ve muallim olmayanlarla herhangi bir surette müdürlük veya muallimlikten ayrılmış olanlar intihap edilmez.

Ma. 5 — Mahalli birlikler ikinci ve üçüncü maddelerde geçen esaslar dahilinde kalmak şartile dahili yasalarını tanzimde ve bulunacakları faaliyette serbestirler.

Ma. 6 — Federasyonun Ankara merkezinde umumî kongre tarafından müntehap bir müteme ile bir de mütemet muavini bulunur. Mütemet kanunen federasyonun hükûmete karşı mes'uliyetini deruhte ve birliklerden gelecek evrak ile vuku bulacak müracaatları takip ve birlik hareketlerine dair malûmatı celp ve cemedir.

Ma. 7 — Mütemetliğin ve bürosunun senclik tahsisatı iki sene için kongrece tespit edilir. Masarif yekûnu federasyona dahil birliklerin varidatına nispet edilerek tevzi ve tahsil olunur.

Her birliğin iştirak edeceği miktar mütemetlikçe bu esas dahilinde hesap ve tespit edilir.

Ma. 8 — Federasyon iki senede bir ağustosun ilk haftasında Ankarada umumî kongresini Ankarada akteder. Kongre azası mahalli birliklerce müntehap zatlardan teşekkül eder. Azasının adedi 50 ye kadar olan birlikler bir, 100 kadar olanlar iki, daha fazla azası bulunanlar üç murahhasla kendilerini temsil ettirirler.

Ma. 9 — Bu muaddel yasanın tanzimi sırasında faaliyette olan ve yasadaki şeraiti haiz bulunan mahalli birlikler Federasyona girmiş addolunurlar.

Ek-11

İstanbul Muallimler Birliği'nin Ekonomik Otonomisini Elde Etmek Maksadıyla Ürettirdiği Mektepli Çikolataı

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Enes Özkan

Doğum Yeri : Balıkesir

Doğum Tarihi : 13.07.1994

E-Posta : enesozkan10@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Muharrem Hasbi Anadolu Lisesi

Lisans : Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Mezuniyet Tarihi : 31.05.2017

Yabancı Dil : İngilizce (YÖKDİL-77,50)